

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEDEYOLU/YUKARI
HUH (ELÂZİĞ) KÖYÜ'NÜN GEÇİŞ DÖNEMLERİ**

Hüdanur AKTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

**ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Programı

AĞUSTOS 2024

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEDEYOLU/YUKARI HUH
(ELÂZİĞ) KÖYÜ'NÜN GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Tez Yazarı

Hüdanur AKTAŞ

Danışman

Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME

AĞUSTOS 2024

ELÂZİĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı:	GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEDEYOLU/YUKARI HUH (ELÂZİĞ) KÖYÜ'NÜN GEÇİŞ DÖNEMLERİ
Yazarı:	Hüdanur AKTAŞ
Tez Öneri	
Tarihi:	11.05.2023
Savunma Tarihi:	17.07.2024

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME

Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Başkan: Doç. Dr. Süleyman Kaan YALÇIN

Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Üye: Dr. Öğrt. Üyesi Ömer FARUK ELALTUNTAŞ

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek
YüksekOkulu

Üye:

Üye:

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında
tescillenmiştir.

Prof. Dr. Murat SUNKAR

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “Geçmişten Günümüze Dedeyolu/Yukarı Huh (Elâzığ) Köyü’nün Geçiş Dönemleri” Başlıklı Yüksek Lisans Tezimin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

17.07.2024

Hüdanur AKTAŞ

ÖN SÖZ

Halka ait maddi ve manevi ürünleri içerisinde barındırması açısından folklor (halk bilimi) önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Her milletin kendine ait farklı kültürel değerleri vardır. Bu değerleri oluşturan unsurlar halk biliminin diğer dallar ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Başta etimoloji olmak üzere sosyoloji, dil bilim, din bilim, coğrafya, psikoloji, tarih, edebiyat vs. bilimlerle halk biliminin ilişkisi söz konusudur. Halk bilimi gerekli durumlarda bu bilim dallarının hemen hepsinden yararlanabilmektedir.

Halk biliminin konularının şekillenmesinde insan hayatı önemli bir rol oynar. Ortaya çıkan malzemelerin halk ile ilişkili olmasından ötürü insanı yakından ilgilendiren her şey halk biliminin konularının içerisine dâhil olmaktadır. Halk müziği, halk oyunları, halk hekimliği, halk mutfacı, halk mimarisi, halk meteorolojisi, halk takvimi, vs. pek çok konu halk biliminin içerisinde yer almaktadır. Halk bilimin konularına baktığımızda “Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler” önemli bir alanı oluşturmaktadır. İnsan hayatının önemli olan üç geçiş evresi “Doğum, evlenme ve ölüm”dür. Doğum ile hayata atılan ilk adım beraberinde gelenek ve göreneklerimiz de getirmektedir. Evlenme ve ölüm ile beraber devam eden bu gelenekler kuşaktan kuşağa aktarılacak bugünlere kadar taşınmıştır. Her yöre kendisine özgü millî kültürel değerlere sahiptir. Geçmişten günümüze süren bu uzun yolculuk Anadolu’nun farklı kültürlerinde bazı önemli âdetlerin zamanla canlılığını kaybetmesine neden olmuştur. Değişen ve gelişen zaman, pek çok yeni gelenek ve göreneği de beraberinde getirmiştir. Bazı âdetler geçmiş zamanlardaki geçerliliğini günümüzde hâlâ korurken bazıları ise zamanla canlılığını yitirerek kaybolmuştur. Kaybolmaya yüz tutmuş olan âdetlerimiz teknolojinin getirdiği kolaylık ve yenilikler ile beraber yeniden şekillenerek günümüzde uygulanmaya devam etmektedir. Bu konu doğrultusunda tez çalışmamızda hayatın üç önemli geçiş aşaması içerisinde yer alan âdetler, özünü koruyan ve değişen halleriyle geçmişten günümüze Dedeyolu/Yukarı Huh Köyü’nden örneklerle ele alınmıştır.

Çalışmanın Giriş kısmında araştırma yöntem ve teknikleri, derleme sahası, geçiş dönemleri hakkında bilgi verilmiş çalışmanın devamında doğum, evlenme ve ölüm aşamaları kendi içerisinde alt basamakları ile beraber ele alınmıştır. Bu kısımlar öncesi, esnası ve sonrası olmak üzere alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Dedeyolu Köyü’nden yapılan derlemelerle konu geçmiş ve şimdiki âdetlerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca önceden konu ile ilgili çalışma yapılan bazı Türk lehçelerinden bilgiler tezde kullanılmıştır. Tezin son kısmında değerlendirme yapılarak elde edilen Sonuç kısmı yer almaktadır. Çalışmada faydalanılan kaynaklar sözlü ve yazılı kaynaklar olmak üzere çalışmanın sonunda yer almaktadır. Çalışma alan araştırması, gözlem ve görüşme metoduna dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi kullanılarak el yazısı ile desteklenmiştir. Saha çalışmasında sadece Dedeyolu/Yukarı Huh Köyü ele alınmış, kırk bir kaynak şahıstan derlenen çalışmada ağız özellikleri değiştirilmeyerek aynı şekilde korunmuştur. Bu çalışma ile unutulmuş millî değerlerimizin tekrar gün yüzüne çıkarılması ve günümüzde hangi değişikliklere uğradığı amaçlanmakta böylece halk bilimine fayda sağlanacağı düşünülmektedir.

Akademik alanda başladığım bu yolda güler yüzü, şefkati, bilgi ve birikimiyle bana her anlamda destek olan, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca kendisini rol ve model aldığım değerli danışman hocam Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME başta olmak üzere çok değerli lisans bölümü hocalarım; Prof. Dr. Ercan ALKAYA’ya, Doç. Dr. Mehmet ÖZEREN’e, Doç. Dr. Süleyman Kaan YALÇIN’a en içten teşekkürlerimi arz ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca kıymetli bilgiler ışığında kendilerini tanıma fırsatına sahip olduğum lisansüstü hocalarım; Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK, Doç. Dr. Birol AZAR, Doç. Dr. Ebru ŞENOCAK hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çıktığım bu yolda maddi ve manevi her alanda destek olan, araştırma sahasını tanımamda bana kolaylık gösteren canım babam Ahmet AKTAŞ’a, derleme boyunca hiç sıkılmadan, yorulmadan benimle gezen canım annem Songül AKTAŞ’a ve canım ablam Nida Vahide AKTAŞ’a sonsuz minnet duyarım. Desteğini her koşulda arkamda hissettiğim canım ablam Neslihan DİNCER’e varlığından ötürü teşekkür ederim. Derleme boyunca değerli bilgilerinden istifade etmiş olduğum başta kıymetli akrabalarım olmak üzere tüm kaynak şahıslarıma teşekkürü bir borç bilirim. Lise zamanından bugünlere kadar eğitim hayatım

boyunca beni motive eden ve dualarını esirgemeyen canım arkadaşlarım Esmâ FIRAT'a ve Kübranur ÇOBUR'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Derleme sahasını tezime konu olarak ele almamda ilham kaynağı olan dedem Reşat AKTAŞ ve Emine AKTAŞ'ı sonsuz rahmet ve saygıyla anarım.

Hüdanur AKTAŞ

ELÂZİĞ 2024

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
EKLER LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	X
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Problemi	1
1.4. Araştırmanın Yöntemi	2
1.5. Araştırmanın Literatürü	3
1.6. Derleme Hakkında Genel Bilgi	3
1.7. Sivrice İlçesi ve Dedeyolu (Yukarı Huh) Köyü Hakkında Genel Bilgi	4
1.8. Folklor Hakkında Genel Bilgi	6
2. DOĞUM	8
2.1. Doğum Öncesi	8
2.1.1. Gebe Kalmamak için Yapılan Uygulamalar	9
2.1.2. Gebe Kalmak için Yapılan Uygulamalar	9
2.1.2.1. İnanış Kökenli Uygulamalar	10
2.1.2.2. Dinî Kökenli Uygulamalar	11
2.1.2.3. Halk Hekimliği Kökenli Uygulamalar	12
2.1.3. Hamile Kalmanın Belirtileri	14
2.1.4. Hamileliğin Eşe ve Aile Bireylerine Duyurulması	14
2.1.5. Aşerme	15
2.1.6. Bebeğin Cinsiyet Tayini	16
2.1.6.1. Cinsiyet Belirleme Partisi	19
2.1.7. Doğum Öncesi Yapılan Hazırlıklar	19
2.1.7.1. Baby Shower (Karnı Burnunda Partisi)	21
2.2. Doğum Esnası	22
2.2.1. Doğum Çeşitleri	22
2.2.2. Doğumun Kolay Olması için Yapılan Uygulamalar	23
2.2.3. Doğumun Gerçekleşmesi	25
2.3. Doğum Sonrası	28
2.3.1. İlk Yıkanma	28
2.3.2. Tuzlama	28
2.3.3. Göbek Bağı	30
2.3.4. Kundak/Belek	31
2.3.4.1. Höllük	32
2.3.5. Ad Verme	35
2.3.6. Süt Anne	37
2.3.6.1. Sütü Gelmeyen Anneler için Yapılan Uygulamalar	38
2.3.6.2. Umma	39
2.3.7. Lohusa/Dığasken	41
2.3.8. Bebek Görmesi	42
2.3.9. Alkarısı	43
2.3.10. Kırk Basması	46
2.3.11. Nazar	47

2.3.12. Sarılık	48
2.3.13. Kırk Çıkarma/Kırklama	49
2.3.13.1. Kırk Uçurma Partisi	51
2.3.13.2. Kırk Mevlidi	53
2.3.14. Diş Hediği	54
2.3.14.1. Diş Buğdayı Partisi	56
2.3.15. Sütten Kesme	57
2.3.16. Tuvalet Eğitimi	58
2.3.17. Akika Kurbanı	59
3. EVLENME	60
3.1. Evlilik Öncesi	60
3.1.1. Evlenme Yaşı	61
3.1.2. Evlenme İsteğinin Belirtilmesi	62
3.1.3. Evlenme Biçimleri	63
3.1.4. Kız Bakma (Görücülük)	65
3.1.5. Kız İsteme	68
3.1.5.1. Dil Bağı	70
3.1.5.2. Başlık Parası	70
3.1.6. Nişan Alışverişi	71
3.1.7. Nişan	74
3.1.7.1. Nişan Bozma	79
3.1.8. Nikâh	80
3.1.9. Çeyiz	82
3.1.9.1. Çeyiz Serme	85
3.2. Evlilik Esnası	87
3.2.1. Düğün Çağrısı	87
3.2.2. Kına Gecesi	90
3.2.2.1. Kına Gecesinde Oynanan Oyunlar	95
3.2.2.1.1. Dede Oyunu	95
3.2.2.1.2. Bostancılık Oyunu	96
3.2.2.1.3. Hacı Leylek Oyunu	97
3.2.2.1.4. Kılık Değiştirme Oyunu	97
3.2.3. Gelin Alma	98
3.2.4. Düğün	102
3.2.4.1. Düğünde Oynanan Oyunlar	109
3.2.4.1.1. Deve Oyunu	109
3.2.4.1.2. Gelin Oyunu	110
3.2.4.1.3. Sırık Oyunu	110
3.2.4.1.4. Pisik Oyunu	111
3.2.4.1.5. Arap Oyunu	111
3.2.5. Zıfâf (Koltuğa Verme)	112
3.3. Evlilik Sonrası	114
3.3.1. Yüz Açımı (Subaha)	114
3.3.2. El Öpme	116
3.3.3. Gelinlik Etme	117
4. ÖLÜM	118
4.1. Ölüm Öncesi	120
4.1.1. Ölümün Yaklaştığını Düşündüren Belirtiler	120
4.1.1.1. Rüya	122
4.1.2. Ölümünden Kaçma	123

4.1.3. Ölüm Öncesi Yapılan Hazırlıklar.....	124
4.2. Ölüm Esnası.....	125
4.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan Uygulamalar	126
4.2.2. Ölüm Anı	126
4.2.3. Ölüm Haberinin Verilmesi.....	128
4.3. Ölüm Sonrası	129
4.3.1. Ölü Yıkama.....	129
4.3.2. Cenaze.....	131
4.3.3. Defin İşlemleri	132
4.3.4. Mezarlıkla İlgili İnanışlar.....	135
4.3.4.1. Mezar Taşları	137
4.3.5. Taziye Geleneği	138
4.3.7.1. Taziye Evinde Yapılan Âdetler	139
4.3.6. Ağıt Yakma.....	141
4.3.7. Ölü Yemeği.....	143
4.3.8. Ölü Anma Günleri.....	143
SONUÇ	145
SÖZLÜK	147
KAYNAKLAR.....	148
ÖZ GEÇMİŞ	157

ÖZET
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEDEYOLU/YUKARI HUH (ELÂZİĞ) KÖYÜ'NÜN
GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Hüdanur AKTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Programı

Ağustos 2024, Sayfa: X + 156

Halk bilimi (folklor), bir milletin edebiyatını, gelenek ve göreneklerini, kültürünü, yaşam tarzını kapsayan ve bu konularda var olan ürünleri araştıran, inceleyen önemli bir bilim dalıdır. Türk kültürü içerisinde hayatın geçiş dönemlerinde meydana gelen âdetler halk bilimi açısından önemli bir yer edinmektedir.

İnsan hayatının doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş evresi vardır. Bu uzun yolculuk kültürel zenginliğimizi yansıtan pek çok âdeti içerisinde barındırması açısından oldukça önemlidir. Ancak uygulanan âdetlerin aynı şekilde kalmadığını, geçmişten günümüze birtakım değişikliklere uğrayarak günümüze geldiğini söylemek mümkündür. Zaman içerisinde bazı uygulamalar anlamını ve geçerliliğini yitirirken bazıları da gelişen çağa ayak uydurarak yeniden şekillenmiştir. Köyden kente artan göçler ile halk kültürünün önemli unsurları çağın gerisinde kalmış ve gittikçe unutulmuştur. Günümüze baktığımızda hayatın geçiş aşamalarında önemli değerlere sahip olan bazı âdetlerimiz teknolojinin getirdiği değişimle beraber kendini yaşatmaya devam etmektedir. Kültürel kimliği yansıtan gelenek ve görenekler bölgeden bölgeye, şehirden şehre hatta köyden köye değişiklik göstermektedir. Gelenek ve görenekler değişiklik gösterse de Anadolu'nun hemen her yerinde geçiş döneminin aşamaları öncesi, esnası ve sonrası şeklinde uygulanmaya devam etmektedir.

Elâzığ ilinin Sivrice ilçesine bağlı bulunan Dedeyolu (Yukarı Huh) Köyü'ndeki geçiş dönemi âdetleri, geçmişten günümüze değişen, gelişen şekliyle saha çalışması yapılarak kaynak şahıslardan derlenmiştir. Kaynak şahıslar öncülüğünde derlenen geçiş dönemi âdetleri belli aşamalar dâhilinde sıralanarak ele alınmıştır. Çalışma, unutilan geçiş dönemleri âdetlerimizin yeniden canlanmasını sağlamak ve günümüzde hangi değişikliklere uğradığını açıklamaktadır. Geçmiş ile günümüz arasında kültürel bir köprü vazifesi gören bu çalışma hayatın dönüm aşamalarına ait çalışmalara yeni bir katkı sağlamayı ve kültürel etkileşimi arttırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivrice, Geçiş Dönemi, Doğum, Evlenme, Ölüm, Kültür.

ABSTRACT
TRANSITIONAL PERIOD OF DEDEYOLU/YUKARI HUH (ELAZIG) VILLAGE
FROM THE PAST TO THE PRESENT

Hüdanur AKTAŞ

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS AND LITERATURE DEPARTMENT

Department of Contemporary Turkish Dialects and Literature

Program

August 2024, Page: X + 156

Folklore is an important branch of science that covers the literature, traditions and customs, culture and lifestyle of a nation and researches and examines the products that exist on these subjects. The customs that occur in the transition periods of life in Turkish culture have an important place in terms of folklore.

There are three important transitional stages of human life: birth, marriage and death. This long journey is very important in terms of containing many customs that reflect our cultural richness. However, it is possible to say that the customs applied do not remain the same, and that they have come to the present day by undergoing some changes from the past to the present. Over time, some applications have lost their meaning and validity, while others have been reshaped by keeping up with the developing age. With the increasing migration from the village to the city, important elements of folk culture have lagged behind the times and have been gradually forgotten. When we look at today, some of our customs, which have important values in the transition stages of life, continue to keep themselves alive with the change brought by technology. Traditions and customs reflecting cultural identity vary from region to region, from city to city and even from village to village. Although traditions and customs vary, they continue to be applied before, during and after the stages of the transition period in almost every part of Anatolia.

The customs of the transition period in Dedeyolu (Yukarı Huh) Village, which is connected to the Sivrice district of Elâzığ province, were compiled from the source persons by conducting field work in the form of changing and developing from the past to the present. The customs of the transition period, which were compiled under the leadership of the source persons, were discussed in order within certain stages. The study explains the forgotten transitional periods to revive our customs and what changes they have undergone today. This study, which acts as a cultural bridge between the past and the present, aims to make a new contribution to the studies of the turning stages of life and to increase cultural interaction.

Keywords: Sivrice, Transition Period, Birth, Marriage, Death, Culture.

EKLER LİSTESİ

Ek- 1: Dedeyolu Köyü	5
Ek- 2: Köy Okulu-Sivrice Barajı-Köy Şelalesi.....	5
Ek- 3: Dedeyolu Köyü Camisi	6
Ek- 4: Tarihî Dedeyolu Köy Çeşmesi ve Cami Mihrabı.....	6
Ek- 5: Harput Fatih Ahmet Baba Türbesi	12
Ek- 6: Cinsiyet Partisi (livapastacilik.com.tr, 2024).	19
Ek- 7: Doğum Öncesi Bebek Hazırlıkları	20
Ek- 8: Baby Shower Pastası (K29).	21
Ek- 9: Kundak.....	32
Ek- 10: Kundak İçine Serilen Muşabba	34
Ek- 11: Günümüz Doğum Hediyelekleri.....	43
Ek- 12: Günümüz Kırk Çıkarma (onedio.com.tr, 2024).	51
Ek- 13: Kırk Çıkarma Partisi (melekbabyspa.com.tr, 2024).	52
Ek- 14: Bebek Mevlidi Hediyelek	53
Ek- 15: Kırk Mevlidi Organizasyonu (jasminorganizasyon.com.tr, 2024).	54
Ek- 16: Dış Buğdayı Geleneği (K40).....	57
Ek- 17: Günümüz Çeyiz Defteri (ceyizdiyarı.com.tr, 2024).	72
Ek- 18: Geçmişten Günümüze Mutfak Çeyizi	73
Ek- 19: Geçmiş Dönem Çeyizlik Eşyalar	74
Ek- 20: Nişan Organizasyonu	76
Ek- 21: Günümüz Nişan Âdetleri (Kahve Tepsisi, İsteme Çikolatası, Hediyelek).....	77
Ek- 22: Günümüz Resmi Nikâh Merasimi.....	81
Ek- 23: Günümüz Damat Bohçası	83
Ek- 24: Günümüz Gelin Bohçası	84
Ek- 25: Çeyiz Sandığı.....	85
Ek- 26: El İşi Patik.....	86
Ek- 27: Günümüz Düğün Davetiyesi	89
Ek- 28: Geçmişte Kına Gecelerinin Yapıldığı Ahır.....	91
Ek- 29: Günümüz Kına Gecesi (Şehir-Köy)	91
Ek- 30: Günümüz Kına Gecesi Dans Ekibi	92
Ek- 31: Günümüz Kına Gecesinde Dağıtılanlar (Kına, Çerez, Hediyelek, Mum).....	93
Ek- 32: Günümüz Düğün Arabası.....	100
Ek- 33: Dedeyolu Köyü Düğünlerde Dağıtılan Tırtıl Baklavası.....	107
Ek- 34: Dedeyolu Köyü Mezarlığı.....	136
Ek- 35: Geçmişteki Mezar Taşları	137
Ek- 36: Dedeyolu Köyü Taziye Evi.....	139
Ek- 37: Mevlid Lokumu ve Ölü Adına Hediyelek	144

KISALTMALAR

Kısaltmalar

C	: Cilt
çev.	: Çeviren
(K1).	: Kaynak Şahıs 1
(s.a.v.)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
S	: Sayı
s.	: Sayfa
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
Vol.	: Volüme
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayını, yayınları

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Önemi

İnsan hayatının merkezindeki gelenek ve görenekler, örf ve âdetler geçmiş ve gelecek arasında yaşanan ürünler, nesilden nesle dil aracılığı ile taşınır. Derleme çalışmaları da halk kültürünün unutulmaması adına yapılan önemli birer bilgi toplama çalışmasıdır. Kültürel değerlerimizin unutulmaması amacıyla gerçekleştirilecek olan tez çalışmamız da bu doğrultuda araştırmanın önemini teşkil etmektedir. Bir milleti diğer milletlerden ayıran en önemli unsur elbette kültürdür. Kültür bir kimlik konumunda milleti diğer milletlerden ayırt edici özellikler taşır.

Kültürün önemli bir kolu olan geçiş dönemleri içerisinde geçmişten günümüze baktığımız zaman gelenek ve göreneklerimizin ne yazık ki büyük bir kısmı varlığını koruyamamıştır. Bazı âdetler unutulmuş bazıları ise birtakım değişikliğe uğramıştır. Bu çalışma ile unutilan değerlerimizi gün yüzüne çıkararak kayıt altına almak ve günümüz içerisinde varlığını ve değerini korumaya çalışmak, çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Hayatın içerisinde doğum, evlenme, ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi vardır. Her biri kendi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Geçiş dönemleri içerisinde millî değerlerimizi barındıran birçok âdetimiz bulunmaktadır. Bugün uygulanmakta olan pek çok âdetimiz aslında eski Türk inançlarının günümüze gelmiş şekilleridir. Gelişen zaman ile kültürel âdetlerimiz de çağa ayak uydurarak birtakım değişikliklere uğramıştır. Bu değişimler yeni âdetleri de beraberinde getirmiştir. Birçok gelenek ve göreneğimiz hafızalardan silinerek kaybolmuştur. Bu çalışmamızın amacı da geçmişte unutilan günümüzde ise değişerek varlığını sürdüren âdetlerimizi geçiş dönemleri çerçevesinde ele almaktır. Millî değerlerimizin kayıt altına alınarak gelenek ve göreneklerimizin kaybolup unutulmamasını sağlamak, araştırmanın asıl amacını oluşturmaktadır. Her insan millî değerlerini ve kendi kültürel geçmişini iyi bilmelidir. Tez çalışmasında hayatın geçiş dönemleri içerisinde insanın kendi gelenek ve göreneklerini tanıması, her âdetin altında yatan değerli anlamın, sembolik ifadenin önemini düşünerek kültürel değerlerimize sahip çıkılması hedeflenmektedir.

1.3. Araştırmanın Problemi

Zengin bir hazine konumunda olan Türk kültürünün bir alanını da geçiş dönemi âdetleri oluşturmaktadır. Ancak gelişen ve buna bağlı olarak da değişen hayat şartları beraberinde millî âdetlerimizin de unutulmasına veya yeniden şekillenmesine sebep olmaktadır. Zaman içerisinde bazı uygulamalar anlamını ve geçerliliğini yitirirken bazıları da birtakım değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Bu bağlamda kültürel değerlerimiz olan gelenek ve göreneklerimizin geçmişten günümüze kadar bazı değişikliklere uğradığını ve önemli bir değer olan âdetlerimizin ve bu âdetlerin altında yatan anlamların günümüzde geçerliliğini yitirmesi bakımından var olan problem tez çalışmasının ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Bu doğrultuda ele alınan problem derleme çalışması ile araştırılarak ele alınmıştır. Ele alınan bu problem doğrultusunda daha önce geçiş dönemleri ile ilgili yapılmış yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, makaleler, bildiriler ve kaynak kitaplar mevcuttur. Ancak Dedeyolu/Yukarı Huh Köyü'nün geçiş dönemi âdetleri ile ilgili

yapılmış herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu düşünce bizi saha çalışmasına yönlendirmiş ve bölgedeki kaynak şahıslardan derlemeler yapılarak, alan araştırması ve kaynak taraması ile tez çalışması yapılmıştır. Böylelikle bölgede geçmişten günümüze yaşatılan âdetlerin varlığı, değişimi, gelişimi gün yüzüne çıkartılarak kaybolmaması hedeflenmiştir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Folklor, bir milletin kültürünü içine alan, yelpazesi oldukça geniş bir bilim dalıdır. Halkı kapsayan her unsur, folklorun konularını oluşturmaktadır. “Folklor, halkın geleneğe bağlı maddi ve manevi kültürünü kendine özgü metotlarla derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde değerlendirmeler yapan bir bilimdir.” (Tan, 1985: 7). Folklor sözcüğünün kökenine baktığımızda folk (halk), lore (bilim) sözcüklerinden meydana gelmektedir. Bu terimi ilk kullanan bilim insanı “William Thomas” olmuştur. Zamanla folklor teriminin yerine “Halk bilimi” terimi kullanılmaya başlanmıştır (Tan, 1985: 23). Günümüzde folklor denildiği zaman ilk olarak akla halk oyunları terimi çağrışım yapmaktadır oysa folklor, bir milletin kültürünü kapsayan, kültürel malzemeleri derleyerek tasnif eden ve onları değerlendirerek bir sonuca ulaştıran geniş bir halk bilimi dalıdır.

Gelişen zaman ile kültürel âdetlerimiz çağa ayak uydurarak birtakım değişikliklere uğramaktadır. Bu değişikliklerin temelinde Batı’ya özentilik ile bazı âdetlerin taklit edilme düşüncesi yer almaktadır. “Bundan dokuz yüz yıl önce akıp gelen insan dalgaları, Türk diliyle birlikte, kendilerine özgü inanışlarını, törelerini, geleneklerini, sanatlarını da beraberlerinde getirdiler. Bunlardan nice şeyleri, bugüne kadar saklamış ya da kendilerinden önce bu ülkede yerleşmiş, şimdi buyrukları altına girmiş, sonra da -çoğunluğuyla- kan kardeşleri olmuş toplumların kültürlerine katıştırmış olduklarından şüphe edilir mi? Türk ulusunun başlıca niteliği, geçmişten kendisine kalan kültürlerin, tarih süresince, yeni synthese’lerini yapmak, onlara kendi ulusal damgasını vurmaktır.” (Boratav, 1982: 148-149). Bu çalışmamızın amacı da kaybolan geçiş dönemi âdetlerimizi ortaya çıkararak canlılığını korumaya çalışmaktır. Günümüzde unutulmuş veya bazı değişikliklere uğrayarak yeniden şekillenen âdetlerimiz geçiş dönemleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Millî değerlerimizin kayıt altına alınarak kaybolmamasını sağlamak, araştırmanın asıl amacını oluşturmaktadır.

Tez konumuz saha çalışması metodu ile gerçekleştirilmektedir. Birinci ağızdan alınan bilgiler en güvenilir kaynaklar olarak bize eşlik etmektedir. Genellikle gözlem ve görüşme metodu dâhilinde gerçekleşen alan çalışması, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgilerin kayıt altına alınmasında kolaylık sağlamaktadır. Tez çalışması içerisinde araştırma yöntemlerinden gözlem ve görüşme metoduna uyularak alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Kaynak şahıslardan elde edilen veriler ilk ağızdan korunarak çalışmaya aktarılmıştır. Derleme sahası Elâzığ ili Sivrice ilçesi Dedeyolu/ Yukarı Huh Köyü’dür. Çalışmada elde edilen bulgular geçmişten günümüze karşılaştırmalı olarak tahlil edilerek değerlendirilmektedir. Tespit edilen konu başlıkları kendi içerisinde alt başlıklara ayrılarak ele alınmaktadır. Derleme sahası hakkında bilgi, kaynak şahısların tespiti ve kaynak şahıslara sorulacak sorular sahaya inmeden önce hazır hâle getirilmiştir. Aynı zamanda konu ile ilgili kaynak kitap, makale, bildiri, yüksek lisans ve doktora tezleri vs. incelenerek tez çalışmasında yararlanılmıştır. Çalışmada elde edilen bilgiler geçmişten günümüze karşılaştırmalı olarak incelenip değerlendirilmiştir.

1.5. Araştırmanın Literatürü

Literatür taraması ile çalışılacak konu üzerinde daha önce geçiş dönemi ile ilgili çalışmaların mevcut olduğu tespit edilmiştir. Benzer çalışmalara bakıldığında sadece geçmişe dayalı ya da günümüzü konu alan geleneklerin yansıtıldığı görülmüştür. Ancak bu çalışmada geçiş dönemi âdetleri geçmişten bugüne değişen, evrilen, farklılaşan ya da zenginleşen yönleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Saha çalışmasının gerçekleştiği bölge ile ilgili daha önce herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması ve bölgenin sözlü kültürel açısından bir zenginlik barındırması da tez konusunun seçilmesinde etkili olmuştur. Saha çalışması ile gerçekleştirilen araştırma, literatür çalışmasında yer verilerek şekillendirilmiştir.

1.6. Derleme Hakkında Genel Bilgi

Halk edebiyatının sözlü ve yazılı olmak üzere iki kaynağı vardır. Henüz teknolojinin gelişmediği çağda ağızdan ağıza aktarılacak gelen ürünler sözlü kaynakları ön plana çıkarırken yazının, teknolojinin, gelişen zamanla birlikte ortaya çıkan yeni ürünler, yazılı kaynakları doğurmuştur. “Halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri sözlü kültür ortamında oluşturulur ve aktarımı da sözlü iletişim ortamında yapılmaktadır. Bundan dolayı bu ürünlerin en temel kaynağı sözlü kaynaklardır.” (Artun, 2009: 11). Bugün sözlü kaynaklara ulaşmak için genellikle kırsal alanlara gidilmektedir. Belli bir geçmişe ve tecrübeye sahip olan insanlar sözlü kültürün yansıtılmasında ve yaşatılmasında da öncü olmuşlardır.

Derleme, geçmişten günümüze gelen önemli kültürel malzemeleri kaynak şahıslar öncülüğünde toplayarak bir araya getirmek ve daha sonra kendi arasında belli başlıklar hâlinde sınıflandırmaktır. Bugün baktığımız zaman millî kültürümüzü yansıtan birçok gelenek ve görenek ilk günkü canlılığını koruyamayarak hafızalardan silinmiştir. “Belli bir ulus için elbette ki öğrenilmesi en kolay ve toplumun eğitiminde en etkili olanı, kendi kültürüdür. Kişi dünyaya ve tüm olarak evrensel uygarlığa ilkin bu pencereden bakacaktır. Ancak bilgisi genişledikçe o, içinde yaşadığı toplumun başka dillerde konuşan, başka törelere, dinlere uyan toplumlarla ilişkilerini de kavrayacaktır.” (Boratav, 1982: 146). Derleme ile unutulmuş âdetlerimizi yeniden hafızalarda canlandırmak, gelecek kuşaklara aktarmak ve sahip olduğumuz değerleri öne çıkarmak amacıyla tez çalışması gerçekleştirilmektedir. Amaç kültürel malzeme kaybolmadan elde etmektir.

Derleme çalışması; derleme öncesi, derleme esnası ve derleme sonrası olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Derleme yapmak için öncesinde birtakım hazırlıkların yapılması gerekmektedir. Bu hazırlık hem araştırmacının kendisiyle hem sahaya hem de çalışma konusuyla ilgili olmalıdır. Araştırmacı, gerekli teçhizatı eksiksiz olarak önceden hazırlamalıdır. Çalışma konusuyla ilgili daha önceden yapılmış çalışmalara bakılmalı ona göre bir yol haritası çizilmelidir. Kaynak şahısların önceden tespiti, kaynak şahıslara sorulacak soruların önceden hazırlanması, gidilecek bölge hakkında bilgi edinilmesi oldukça önemlidir.

Genellikle alan araştırması yapmak için özellikle teknolojiden uzak, kırsal alanlara gidilerek çalışma gerçekleştirilmektedir. “Elektronik teknoloji, telefon, radyo, televizyon ve çeşitli ses kayıt araçları bizi ‘ikincil sözlü kültür çağı’na sokmuş bulunmaktadır. Katılımcı gizemi, topluluk duygusunu geliştirmesi, yaşanan anı odaklayışı, hatta sözlü kalıpları kullanışıyla, bu ikincil sözlü kültür, ‘birincil’ sözlü kültüre şaşılacak derecede benzemektedir.” (Ong, 2013: 160). Derleme yaparken doğal bir ortamın oluşmasına önem verilmelidir. Derleme esnasında sahaya iyi tanıyan

birisinden ya da muhtar tarafından yardım alınmalıdır. Kaynak şahsın genellikle altmış beş yaş üstü olması, teknolojiden uzak bulunması, okuma-yazma bilmemesi, ağzının iyi laf yapması ve konuşmasının anlaşılır olması gerekir. Derleme yapılırken ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi, defter, kalem gibi gerekli eşyalar önceden temin edilerek derlemenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Derleme sonunda toplanan malzemeler kendi içerisinde tasnif edilerek çalışmada değerlendirme aşamasına geçilmelidir.

1.7. Sivrice İlçesi ve Dedeyolu (Yukarı Huh) Köyü Hakkında Genel Bilgi

Tez çalışmasına konu olan Yukarı Huh Köyü'nün günümüzdeki adı Dedeyolu olarak geçmektedir. Dedeyolu/Yukarı Huh Köyü, Elâzığ'ın Sivrice ilçesine bağlı bir köydür. Sivrice ilçesi köklü bir geçmişe sahiptir. Kuruluşundan itibaren sürekli gelişme göstermiş, pek çok yeniliğe tabi olmuştur. Sivrice ilçesinin ilk kuruluş yeri, tez çalışmamıza konu olan “Dedeyolu/Yukarı Huh Köyü” olduğu bilinmektedir. Sivrice isminin de yine bu köyde bulunan sivri bir dağdan aldığı söylenmektedir.

Coğrafi bakımdan doğal manzarası, yeşil alanları, yüksek dağları ile ön planda olan Sivrice, bugün turizm merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her mevsim ayrı güzelliği ile insanların en çok tercih ettiği ilçelerden birisi hâline gelmiştir. Sivrice, Hazar Gölü'nün mavi suları ile pek çok yerli yabancı turisti ağırlamaktadır. Ayrıca Hazar Baba Kayak merkezi ile kış turizmin tercihleri arasındadır. “Sivrice, 1936 yılı şubat ayı içerisinde Yukarı Huh (Dedeyolu) Köyü'nde kurulmuştur. 1938 tarihinde şimdiki yeri olan Hazar Gölü sahiline nakledilmiştir. İlçenin kuruluş tarihi çok eski olmamakla birlikte göl içinde bulunan adacıkta ve devamında eski bir yerleşim yeri mevcuttur. Hangi tarihte kimlerin yaşadığı kesin olarak tespit edilememiştir. Son yıllarda çevre illerin önemli bir turizm merkezi olan ve olma yolunda gelişmeler kaydeden Sivrice ilçesinde yaz aylarında halkın günü birlik olarak tatil yapabileceği mesire yerleri ve çadır kent yerleri mevcuttur. Bugün toplam 50 köyün ilçe merkezi olan Sivrice'nin kuruluş tarihi oldukça yenidir. 1933'ten 1940'a kadar Romanya, Yugoslavya ve Rusya'dan getirilen 6000'den fazla Türk göçmen, ziraata elverişli düzlüklere iskân edilmişlerdir. Bunlar için 1938'de Hazar Gölü'nün güney batı kenarına Sivrice adında bir köy kurulmuştur. Önce Elâzığ'a bağlı olan bugünkü Sivrice'nin İringil Bucağının tamamı ile Huh Bucağının büyük bir parçası Elâzığ'dan ayrılarak yeni bir ilçe olan Sivrice'yi teşkil etmiştir. 1936'da geçici olarak Yukarı Huh (Dedeyolu) Köyü'nde teşekkül eden bu ilçe merkezinin 1939'da bugünkü yerine taşındığını görmekteyiz.” (URL-1, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivrice>, 2024). Bugün Sivrice ilçesinin, artan nüfusu ile yaşam alanı genişlemektedir. Turizm ve ticari açıdan ön planda olmaya devam etmektedir.

Dedeyolu (Yukarı Huh) Köyü, Elâzığ ilinin Sivrice ilçesine bağlı bulunan köydür. Sivrice bölgesinin ilk kuruluş yeri olması ve Sivrice adını bu köyden alması bakımından özel bir konuma sahiptir. Merkeze yaklaşık 25 km uzaklıktadır. Aşağı Huh köyünün bitiminden itibaren Dedeyolu Köyü başlamaktadır. Tarihine baktığımızda pek çok göçmenlerin, özellikle Ermenilerin muhacirlerle birlikte köye geldikleri bilinmektedir. Gayrimüslimlerle birlikte köye yerleşerek hayat sürmeleri bugün köyde bir mahallenin Ermeni mahallesi olması ve Ermeni mezarlığının var olması delil olarak karşımıza çıkmaktadır. “Yukarı Huh” adının ise Ermeni kökenli olduğu düşünülmektedir. Bugün köyün yerli insanları haricinde çevre illerden köye yerleşen kesimin de fazlalığı dikkat çekmektedir. “Eski adı Yukarı Huh (Hoh) olan Dedeyolu Köyü'nün Sivrice ilçe merkezine uzaklığı 25 km olup; doğusunda Alıncık Köyü, batısında Kavallı Köyü, güneyinde Kürk

ve Yedipınar köyleri, kuzeyinde Aşağı Huh Köyü ile çevrilidir. Sivrice İlçesi 1936’da geçici olarak Yukarı Huh Köyü’nde kurulmuş ve 1939’da bu günkü yerine taşınmıştır. Sivrice ilçesi adını Yukarı Huh Köyü’nün doğusuna düşen sivri tepeden almaktadır. Dedeyolu Köyü’nün Uluova adında bir mezarası vardır. Köyde sürekli olarak 105 hane ikamet etmekte ve yerleşik nüfusu 293 kişidir. Dedeyolu Köyü göç veren köylerdendir. Dedeyolu köyündekilerin çoğu Elâzığ il merkezinde ikamet etmektedir.” (URL-2, <https://www.sivrice.gov.tr/dedeyolu-koyu>, 2024). Eski adı ile Yukarı Huh köyü ağız özellikleri ile “Hoh” şeklinde söylenmektedir. Yukarı Huh ve Aşağı Huh şeklinde birbirine yakın iki köyden Yukarı Huh Köyü, Sivrice Barajı’na daha yakın kısımda bulunmaktadır. Eski adı bilinen Yukarı Huh Köyü, önemli tarım alanları ile tarım işçiliğine elverişli bir konumdadır.

Ek- 1: Dedeyolu Köyü

Baraj suyunun köye yakınlığı ile köyde su sıkıntısı bulunmamaktadır. Tarımda dağ suyu ile beraber artezyen, damlatma usulü kullanılmaktadır. Tarım ürünleri olarak, “şeker pancarı, dut, ceviz, badem, üzüm, vişne, domates, salatalık, biber, kiraz, kayısı, elma, mısır” vs. yiyeceklerin bölgede yetiştirildiği görülmektedir. Yine küçükbaş hayvancılık ve büyükbaş hayvancılığın eski tarihlerden itibaren köyde varlığının devam ettiği görülmektedir. Bölgede bulunan kavak ağaçlarının çokluğu, köyün şelalesi, yeşil alanların bolluğu ile her köşede asılı bulunan çevre temizliğine ait sözlerle nezih ve temiz bir köy olarak yer almaktadır. Köyün içinde cami, mezarlık, muhtarlık, okul, taziye evi, bakkal bulunmaktadır. Köyün içerisinde bulunan okul faaliyet göstermemekte taşımacı eğitim yapılmaktadır.

Ek- 2: Köy Okulu-Sivrice Barajı-Köy Şelalesi

Dedeyolu Köyü içerisinde tarihî unsurlar açısından da tarihe iz bırakmış köylerden birisi olmaktadır. Köyün içerisinde bulunan asırlık tarihî cami, günümüzde hâlâ korunmaya devam etmektedir. “Dedeyolu Köyü’nde 1792 yılında yaptırılan köy camisi ve caminin hemen yanı başında bulunan çeşme de Osmanlı mimari örneklerindendir. Köy camisi ve çeşme Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiş, tarihî eser kapsamında koruma altına alınmıştır.” (URL-3, <http://www.sivrice.gov.tr/dedeyolu-koyu>, 2024). Cami Diyanet Başkanlığının izni dairesinde namaz vakitlerinde ve bayram namazlarında işlek olarak kullanılarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Ek- 3: Dedeyolu Köyü Camisi

Caminin içerisinde bulunan mihrabın asırlık olduğu ve cami dışında bulunan çeşmeden akan soğuk suyun hâlâ akmaya devam ettiği görülmektedir. Mihrabın üzerinde bulunan Osmanlı desenli motifler ve içerisinde taş ile çevreli olması aynı zamanda tavanlarının tahta ile restore edilerek korunması tarihî bir şölen hâline bürünmesine sebep olmuştur.

Ek- 4: Tarihî Dedeyolu Köy Çeşmesi ve Cami Mihrabı

1.8. Folklor Hakkında Genel Bilgi

Kültür, bir milletin tarihini, gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzını, hayat felsefesini, dilini, düşüncesini yansıtan birer bellek gibidir. Tek başına çok anlam ifade edebilen kültür dil aracılığı ile gelecek kuşaklara aktarılması açısından geniş bir alanı teşkil etmektedir. İnsanları birbirine bağlayan, birbirleriyle bütünlük kurmaya öncü olan kültür, sözlü ve yazılı ürünleri dil aracılığı ile

nesilden nesile aktarır. Günümüzde ortaya çıkan yeni âdetler kültür kavramına başka bir boyut kazandırmaktadır. “Popüler kültür, insanları tüketmeye teşvik eder; bunu gerçekleştiremediği sahalarda ise bir özentî meydana getirmeyi amaçlar. Bu yönüyle endüstriyel piyasanın bir aracı hâline gelerek kültür endüstrisini oluşturur. İnsanları etkisi altına alarak, kendi sınırları içerisinde insanlara özgürlük sunan popüler kültür, insanları yeni bir çıkmaza ve bunalıma sokar. Her şeyden önce insanlara hayata başkasının gözüyle bakmayı ve başkası gibi yaşamayı öğretir. Bir nevi insanları kendilerinden uzaklaştırır ve kendi aidiyetine, özüne yabancılaştırır. Kendi ürünlerinin kullanım sahasını oluşturma açısından, kendi ürünlerini ihtiyaç hâline getirir ve hayatın olmazsa olmazı olarak toplum karşısına çıkar.” (Coşgun, 2012: 838). Geçiş dönemi âdetleri içerisinde de popüler kültürün izlerine rastlamak mümkündür. Sosyal medya ortamı kültür alışverişinin gerçekleştiği en kolay yöntem hâline gelmektedir.

Kültür kavramı içinde değerlendirebileceğimiz insan hayatının üç önemli geçiş dönemi vardır. Hayata ilk adımın atılması ile doğum evresi, devamında bir yuva kurmak için atılan adımla evlilik ve son olarak hayata gözlerin kapatılarak öteki yaşamın başlaması ile ölüm evresi gerçekleşmektedir. Bunların dışında sünnet, askere uğurlama, hac uğurlaması gibi ara geçiş dönemler de bulunmaktadır. Geçiş dönemleri, kendi içerisinde millî kültürel değerlerimizi yansıtan birtakım âdetlerimizi de içerisinde barındırması açısından önemlidir. “Âdetler, tıpkı örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedirler. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında âdetler etkili olmaktadır. Örneğin karşılama ve uğurlamalar; yemek ve sofrâ düzenleri, geçiş dönemleriyle ilgili kutlama ve kutsamalar; kız isteme, nişanlık ve evlenme usulleri; cinsler, yaş grupları, meslek mensupları arasındaki ilişkilerin biçimleri; selamlaşma, hatır sorma sırasında uyulması gereken kurallar; bayramlar, mevsimler, önemli günlerde ilgili davranış biçimleri; ‘yas alma’, ‘baş sağlığı dileme’ gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak ve tutumlar âdetlerin alanına girerler.” (Örnek, 1977: 125). Kültürün önemli bir parçasını oluşturan gelenek ve göreneklerimiz, kuşaktan kuşağa aktarılarak bugünlere kadar ulaşmıştır. Fakat ne yazık ki gelişen ve değişen hayat koşulları beraberinde pek çok gelenek ve göreneğin geçerliliğini yitirmesine ya da birtakım değişikliklere uğrayarak günümüzde varlığını sürdürmesine sebep olmaktadır.

Bu doğrultuda hayatın üç önemli geçiş dönemini geçmiş ve günümüz içerisinde ele almak ve kaynak şahıslar öncülüğünde incelemek çalışmamızın esasını teşkil etmektedir. Yapılacak olan çalışma ile günümüzde daha çok teknolojinin etkisiyle varlığı kaybolmaya yüz tutmuş değerlerimizin kayıt altına alınarak hafızalardan silinmemesine, korunmasına ve günümüz ile gelecek arasında hangi âdetlerin değişikliğe uğrayarak varlığını devam ettirdiğine dair örnekler verilmeye çalışılmaktadır. Doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç ana geçiş dönemi içerisinde meydana gelen âdetler köyden derlenen geçmişten günümüze evrilme şekliyle incelenmektedir. “Türk Folklorunun konularını belirleyerek, derlenen malzemenin arşivlenmesinde kullanılmak üzere en geniş ve bütün konuları içine alan çalışmayı Kültür Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı yapmıştır. 1976 yılında uygulamaya koyulan Türk Folklor Arşiv Kılavuzu’na göre 100’lük kodlama seviyesinde Türk Folklorunun konuları belirlenmiştir.” (Tan, 1985: 12). Yapılan bu çalışmayı incelediğimizde halk bilimin konularının oldukça geniş bir alana sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Gelenek ve göreneklerimiz kuşaktan kuşağa aktarılarak bugünlere kadar taşınmıştır. Ancak gelişen teknoloji, hayat şartları, kültürel aktarım beraberinde geleneksel yaşamın yavaş yavaş son

bulmasına neden olmaktadır. “İnsanoğlunun XVIII. asrı idrak etmesi ile birlikte, geleneğin dünyasından ve onun yönlendirici otoritesinden kopartılarak (gelenekçi yaklaşım) veya kurtararak (popüler yaklaşım) özgür bir dünyaya çekildiğinden bahsedilir ki bu dünyanın adı günümüzde ‘modern dünya’ olarak nitelenmektedir. Bu manada modern dönemin başlaması ile geleneksel dönem sona erdirilmiş; son üç asır da gelenek-modern kavramlarının çekişmesine ve mücadelesine terk edilmiştir.” (Uğurlu, 2010: 9). Eski çağdan kalma âdetler olarak adlandırılan uygulamalar günümüz de artık hayata geçirilmemektedir. Geçmiş dönem gelenek ve göreneklerin unutulması ile ortaya modern geleneklerin çıkması söz konusu olmaktadır. Hayatın geçiş dönemi aşamaları içerisinde bu unsurlar ile karşılaşmaktadır.

2. DOĞUM

Hayatın başlangıcını temsil eden ilk evre doğumdur. Hayata atılan ilk adım ana rahime düştüğümüz andan itibaren gerçekleşmektedir. Başlı başına birer mucizevi olay olması açısından doğum, kadınlara kutsanmış özel bir hadisedir. “Kadınla toprak arasında mistik bir dayanışma vardır; çocuk doğurma, toprağın bereketinin insani ölçekteki bir değişkesi olarak görülür. Bereket ve doğumla ilişkili dinsel deyimlerin hepsinin ‘kozmik bir yapısı’ vardır. Kadının kutsallığı toprağın mukaddesatına bağlıdır.” (Eliade, 2017: 150). Birer varoluşun simgesi olan doğum, insan hayatının en sevindirici ve aynı zamanda en zor zaman dilimini oluşturmaktadır.

Geçiş dönemi aşamalarından ilk evre olan doğum, kendi içerisinde üç alt başlığa ayrılmaktadır. Bunlar: “Doğum Öncesi, Doğum Esnası, Doğum Sonrası” şeklinde tasnif edilmektedir. Her biri kendi içerisinde birçok millî değerimizi yansıtan unsurları bulundurmaktadır. Anadolu’nun hemen hemen her bölgesinde geçiş dönemi âdetlerimiz varlığını ilk gün ki gibi korunmaya çalışmaktadır. Oysaki değişen hayat şartları bunun aksini göstermektedir. Çoğu gelenekler geçmişten günümüze birtakım değişikliklere uğrayarak bugünkü hâlini almıştır. Doğum evresinin her bir aşamasında bu değişikliklere rastlamak mümkündür.

2.1. Doğum Öncesi

Doğumun henüz gerçekleşmediği ilk basamak doğum öncesi olarak adlandırılmaktadır. Doğum öncesinde yapılacak olan birtakım hazırlıklar vardır. Bunlar doğum öncesi aşamada gerçekleşmektedir. İlk olarak doğumunun meydana gelmesi için gebe kalmak gerekmektedir. Anadolu’nun genelinde olduğu gibi derleme bölgesinde de gebe kalmak için pek çok uygulamanın yapıldığı görülmektedir. “İnsanoğlunun tarihinde ailelerin asıl fonksiyonu çocuğu dünyaya getirmektir. Zira kadının en önemli özelliği doğum yapmasıdır. Kadının kısır olmasına iyi gözle bakılmamıştır. Gagauz Türklerin’de de çocuğu olmayan kadına ‘kısır’ adı verilir ve genel olarak kısırlığın bir hastalıktan veya büyüden kaynaklandığı kabul edilir. Kısırlık giderilmesi gereken bir hastalık olarak görüldüğü için toplum bu hastalığı giderme çareleri aramaktadır.” (Perçemli, 2011: 15). Gebe kalmamak için bazı uygulamaların yapıldığını söylemek mümkündür. Doğum öncesinde gerçekleşen bu uygulamalar geçmişten günümüze değişikliğe uğramaktadır. Geçmiş dönemlerde uygulanmakta olan âdetler günümüzde inancını yitirmemiş fakat günlük hayatta uygulanılmayarak kaybolmuştur.

Derleme bölgesinde geçmiş dönemlerde doğum öncesinde yapılmakta olan uygulamalar şu başlıklar altında sıralanmaktadır: “Gebe Kalmamak için Yapılan Uygulamalar, Gebe Kalmak için Yapılan Uygulamalar, Hamile Kalmanın Belirtileri, Aşerme, Bebeğin Cinsiyet Tayini, Doğum

Öncesi Yapılan Hazırlıklar” şeklindedir. Günümüzde bu uygulamalar içerisinde bazı yenilikler eklemiştir. Bunlar; “Baby Shower, Doğum Odası Hazırlığı, Cinsiyet Tayini” şeklindedir.

2.1.1. Gebe Kalmamak için Yapılan Uygulamalar

Doğum öncesinde gebe kalmamak için birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar geçmişten günümüze farklılaşmaktadır. Derleme bölgesinden edindiğimiz bilgilere göre gebe kalmamak için ya da düşük yapmak için genellikle bitkisel ilaçlar kaynatmak, ağır eşya taşımak, uzun süreli çalışmak gibi durumların olduğu söz konusudur.

“Soğan kabuğunun suyunu kaynatıp içirirlerse o kadının asla çocuğu olmazmış.” (K18, K1, K17, K5, K8).

Gebeliği sonlandırmak için yapılan uygulamalar geçmiş dönemlerde genellikle halk hekimliğine dayalı olarak gerçekleştirilirken günümüzde artık hastane ortamında gerçekleşmektedir.

“Gebe kalmasın diye korunma vardı. Bizler korunduk, spreall taktık. Eskiden soğan kaynatma düşük yapmak için yaparlardı. Şimdi kürtaj var önceden yoktu.” (K19).

Günümüzde eski dönemlere göre gebe kalmama isteğinde artış söz konusudur. Kariyer planlaması ya da özgür yaşama düşkün olma sonucunda gebe kalmamak ya da gebeliği sonlandırma isteği artış göstermektedir. Günümüzde artık gebeliği sonlandırmak için kürtaj işlemi uygulanmaktadır.

2.1.2. Gebe Kalmak için Yapılan Uygulamalar

İnsan hayatında pek çok sorun baş göstermektedir. Bu sorunların içerisinde gebe kalmak için verilen hayat mücadelesi de yer almaktadır. Her kadın anne olmak ister fakat olma şansını hemen bulamayabilir. Geçmişten günümüze devam eden bu sorunun altında pek çok etken vardır. “Evlendikten sonra uzun bir zaman geçmesine rağmen gebe kalamayan kadına halk arasında ‘kısır’ denilmektedir. Bu durumdan kurtulmak için geçmişten günümüze kadar devam eden zaman içerisinde türlü uygulamalar yapılmış ve çeşitli şekillerde bundan kurtulmanın çaresi aranmıştır.” (Seçinti, 2014: 8). Günümüzde artık tıbbın ilerlemiş olması ile gebe kalmak isteyen bireylere bazı kolay tedaviler sunulmaktadır. Bunlardan birisi de “Tüp Bebek” işlemidir. Artık gebe kalmak isteyen anne adaylarının tüp bebek sayesinde hamile kalabileceği günümüzde giderek yaygınlaşmaktadır.

“Benim kızımın çocuğu olmadı hiç tüp bebek denedi o da olmadı. Ondan sonra aşılama yaptı. İkinci tüp bebeğe gitti ki kendiliğinden hamile ama dört tane düşüğü oldu.” (K24).

Maddi açıdan durumu iyi olan bireyler çocuk sahibi olmak için tüp bebek tedavisine başvurumaktadırlar. Diğer yandan aşılama ile de çocuk sahibi olunabileceği bilinen gerçekler arasındadır. Derleme bölgesinde de çocuğu olmayan kişilere “kısır” denilmektedir. Geçmiş dönemlerde kısır kalma olasılığının günümüze oranla daha az olduğu görülmektedir. “Türk kültüründe olduğu gibi İslam inancında da çocuk sahibi olmanın beraberinde güzellikleri getirdiği vurgulanmıştır. Her çocuğun kendi rızkı ile dünyaya geldiğine ve doğumla birlikte rızkın artacağı bolluk bereketin olacağına inanılmaktadır.” (Yıldırım, 2019: 22). Geçmiş zamanlarda imkânların kısıtlı olması pek çok şeyi zorlaştırmaktadır. Bu da insanları daha çok bitkisel, dinî, inançsal

tedavilere yönlendirmiştir. Bölgede gebe kalmak için yapılan uygulamalar şu başlıklar altında sıralanmaktadır: “İnanış Kökenli Uygulamalar, Dinî Kökenli Uygulamalar, Halk Hekimliği Kökenli Uygulamalar” şeklindedir.

2.1.2.1. İnanış Kökenli Uygulamalar

Geçmiş dönemlerde gebe kalmak için birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan bazıları inanış kökenlidir. İnanış kökenli uygulamalar daha çok eski Türk inançlarının bugünlere gelmiş izlerini taşımaktadır. “Dilimizde bugün, batıl, boş inanç, hurafe olarak adlandırılan birçok âdet ve inanmanın kökeninin çok eski devirlere kadar uzandığını görüyoruz. Her kültürde olduğu gibi, semavi dinlere geçen toplumlar, semavi dinler öncesi inanç sistemindeki âdet ve inanmalarını birden bırakamazlar. Yeni dinlerinin özüne ters bile olsa, bunları yeni dinlerinin rengine ve kalıbına sokarak o dinin gereğindenmiş gibi uygularlar. Bu nedenle âdet ve inanmalarımız geçmişten günümüze gelinceye kadar çeşitli inanç sistemlerinin, çeşitli kültürlerin etkisinde kalmış, İslamiyet’in de etkisiyle bugünkü zenginliğine ulaşmıştır.” (Teke, 2005: 13-14). İnanış kökenli uygulamalara baktığımızda elma yiyerek çocuk sahibi olmak karşımıza çıkmaktadır. Halk hikâyelerinde, masallarda ve efsanelerde de karşımıza çıkan çocuksuzluk motifinin çözüm kaynağı olarak elma karşımıza çıkmaktadır.

“Karı koca kırk çıkartırlardı ama hurafe bi şey a yaparlardı. Güya kırk basmış çocuğu olmuyo derlerdi.” (K17).

“Tavuğun yumurtasını alır rahmin içine koyarlarmış ki çocuğu olsun.” (K38).

“Oğlumda rüya gördüm sonra iki gün çocuğum dünyaya geldi. Böle doğacam günlerim geçi annemde bizim köyde eski evler var. Ben rüya gördüm bi adam buğda koymuş merdiven başına, oturmuş. Erkektir ama ha Hıdır Aleyhisselam erkek kılığına girmiş o merdiven başına durmuş. Bende balkona çıkım diyim hırhız gelmiş bizim buğdaları çalmaya. İşte benim bu oğlum çok merhametlidir a onu gördüm çıktım ki oraya bu annemde dedi o Hırhız değildir o Hıdır Aleyhisselamdır. Dört dilek dile dedi döndüm baktım dedim bi oğlum olsun. İki gün sonra oğlum doğdu.” (K17).

“Ben yeni gelindim kucağıma getirdiler erkek çocuk verdiler ama olmadı. Belki inanmaya bağlı ama olmadı benim.” (K18).

“Gelin geliyorsun ya büyüklerimizde döşeğinde erkek çocuk debeletiler öyle şeyler var. Kucasına erkek çocuk verirler.” (K19).

“Kırk çıkartırlardı çocuğu olsun diye. Benim kaynanam çıkartıdi.” (K21).

“Gebe kalmak için eskiden düğünlerde gelinin kucağına erkek çocuk verirlerdi ki çocuğu olsun.” (K23).

Muş’dan derlenen “Merze Muhammed” masalında bir adam ve karısının bütün çarelere rağmen hiç çocukları olmamaktadır. Bunun üzerine mevlit verirler ve herkesi davet ederler. Derdini anlatırken içlerinden birisi şeyh olarak çıkıyor. Onlara diyor ki; ‘size bir elma vereceğim, ikiye bölüp yarısını sen, yarısını da hamının yiyecek kabuklarını da atınız varsa atınıza yoksa başka bir ata vereceksiniz.’ diyor. Adam ile karısı elmayı yiyip kabuklarını da atlarına veriyorlar. Uzun zaman sonra kadının bir erkek çocuğu, atın da bir tayı oluyor (Köse, 2004: 178).

Bölgede erkek çocuk olması için gelinin kucağına erkek çocuk verilmesi, yatağında erkek çocuğun yuvarlanması gibi inanışlar da görülmektedir. Bu hususların içerisinde bir Şamanizm etkisinin de var olduğu söz konusudur. Türk destanları içerisinde de çocuksuzluk motifinin yer aldığını görmekteyizdir. Manas Destanı'nda çocuğu olmayan Manas, karısı Çıyırçı'nın tövbe etmediğinden dolayı kendisine bir çocuk verilmediğini dile getirerek eşini suçlamaktadır. (Gülensoy, 2002: 29). Derleme bölgesinde genellikle inanış kökenli uygulamalar hurafe adı altında bilinmektedir. Ancak bu uygulamaların batıl inanç olduğuna inanıldığı hâlde geçmiş dönemlerde kadınlar üzerinde uygulamaya geçirildikleri söz konusudur. En çok uygulanan ise kırk çıkararak gebe kalınacağı inancıdır. Rüya da Hızır Aleyhisselamı görerek çocuk dileğinde bulunmak inanış kökenli uygulamalar arasındadır. Geçmiş dönemlerde hayata geçirilen bu uygulamalar günümüzde artık uygulanılmayarak unutulmuştur.

2.1.2.2. Dinî Kökenli Uygulamalar

Gebe kalmak için yapılanlar arasında dinî kökenli hususlarda yer almaktadır. Genellikle dinî kökenli bu uygulamalarda yatıra, türbeye ziyaretlere gitme vardır. Bu uygulamaların temelinde İslam dininin inanç ve temelleri söz konusudur. Geçmiş dönemlerde sıklıkla başvuru olan bu yöntemler özellikle dinî açıdan geçerliğinin yüksek olacağına inanılmaktadır. “Halk arasında çocuksuzluğa derman olan kutsal mekân, ulu zatların yattığı yerlerdir. Günümüzde de çocuk sahibi olmak isteyen kadınların manevi anlamda en fazla başvurduğu yöntemlerden birisi erenlerin yattığı, ata ruhlarının bulunduğu yerleri ziyaret etmektir.” (Çetindağ Süme, 2015: 143). Anadolu'nun genelinde her biri farklı amaçlar için var olan türbelere rastlanılmaktadır. Ziyaret yerinden toprak alma, toprak yeme, türbenin örtüsünden götürme gibi inanışların olduğu da söz konusudur. Derleme bölgesinde gebe kalmak için gidilen herhangi bir türbe bulunmamaktadır. Ancak köydeki insanların çocuk olması için çevre yerlerdeki ziyaretlere giderek dua etme, taş yapıştırma, adak adama gibi âdetleri uyguladıkları görülmektedir. Özellikle gidilen ziyaretlerde türbenin adı doğacak çocuğa verilmektedir.

“Yatırlara giderlerdi. Mesela filan Veysel Karani'ye gitmişim çocuğum olmuş ismi Veysel olsun hani yaparlardı.” (K17).

“Yatırlara giderler, çocuğu olmayanlar daha doğrusu erkek olsun diye.” (K18).

“Muska felan hiç duymadım bu köyde hocalar felan biz yapmamışız da.” (K19).

“Giderlerdi ziyaretlere gidilirdi yani. Genellikle Zilfi peygambere giderler %90 erkek çocuk olurdu. Bizim köyde de gittiler adını da Zilfi koydular.” (K22).

“Babamın halası kızı gitmişti ziyarete taş yapıştırıyorlardı. Ben de yapıştırdım hep bi tane kalıyordu. Şimdi bi tane kızı var.” (K23).

“Adak adayanlar olurmuş. Çocuğum olsun, evim olsun kurban keseyim, erkek çocuğum olursa kurban keseyim diyenler olur.” (K23).

“Amcamın oğlu mesela olmuyordu. Harput'ta Feti Ahmet'e gittiler. Tam yedi yıl kurban kestiler. Yedi yaşına kadar her sene kurban kestiler adını da Fatih koydular.” (K24).

“Genelde Feti Ahmet Baba'ya gidilir işte orda taş neyin var tükürüğünle yapıştırırsın, dileğin olsun diye. Düşüğe olmi, kalise oli.” (K30).

Günümüzde dini kökenli uygulamalar hâlâ devam etmekte ve bunların dinî geçerliliğine inanılmaktadır. Ziyaretlere giderek insanlar çocuk dilemekte veya adak adamaktadır. Ayrıca gebe kalmak için kurban adamak, muska yaptırmak, büyücülere gitmek gibi uygulamalarda dinî kökenli uygulamalar arasında sıklıkla yapılmaktadır.

Ek- 5: Harput Fatih Ahmet Baba Türbesi

2.1.2.3. Halk Hekimliği Kökenli Uygulamalar

Çocuksuzluk geçmiş dönemlerde ciddi bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden birçok bitkisel tedaviye ihtiyaç duyulmaktadır. Geçmiş dönemlerden süregelen halk hekimliği bu konuda kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanlar geçmiş dönemlerde henüz doktora gidemedikleri için birtakım bitkilerden ilaç yapmaktadırlar. Kazakistan bölgesinde kısır olan kadınlara gebe kalmaları için Nane ve Turnaayağı çiçeği kaynatılıp içilir. (Ashirkhanova, 2000: 132). Maddi imkânsızlık, korku, doktorun olmaması gibi nedenler halk hekimliğinin doğmasına sebep olmuştur. “Toplumda, evliliklerinden bir süre sonra çocuk sahibi olamayan çiftler için kısır, kusurlu, eksik’ gibi isimlendirmeler bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda toplum tarafından kınanmamak ve farklı isimlendirilmelere maruz kalmamak amacıyla çocuk sahibi olamayan çiftler, çocuk sahibi olabilmek için tıbbî, dinî ve halk hekimliği alanına giren pek çok sağaltma yöntemlerine başvurdıkları görülmektedir.” (Meriç, 2020: 19). Geçmiş dönemlerden günümüze kadar halk hekimliğine önem verildiği görülmektedir. Özellikle şifalı otların buharına oturmak çocuksuzluğun giderilmesinde öncü tedavi olarak görülmektedir. “Buğ, genellikle su veya süt içine birtakım nesnelerin(nane, saman, melengiç/sakızı, maydanoz vs.) atılarak belli bir süre kaynatıldıktan sonra anne adayının rahmindeki iltihap/enfeksiyonu atmasını sağlamak, âdet düzenlemek ve damar açmak amacıyla kaynatılan maddenin içinde veya üzerinde oturtulmasıdır. Buğuya oturmada amaç çocuk sahibi olmayı engelleyen faktörleri ortadan kaldırmaktır.” (Tanrikulu, 2017: 20). Derleme bölgesinde maydanoz, böğürtlen kökü, saman, gülburnu gibi bitkilerin buharına gebe kalmak isteyen ama kalamayan kişilerin oturtulduğu söylenmektedir.

“Koca karıların yanına giderlerdi işte maydanoza oturturlardı, samana oturturlardı.” (K17).

“Yanlarda mazge derlerdi onu âdet döneminde yanlarını kaldırırlardı.” (K18).

“Bögürtlen kökü ile gülburnunu karıştırıp kaynatırlardı çocuğu olmayanlara içirirlerdi.” (K18).

“Eskiden ocaklar vardı çocuğu olmayanlar için yani normal bi ev oraya ocak derlerdi. Bende kızımı zorla götürdüm. Gittik kızımı oturturdu, bi kaç içinden dualar okudu sonra kadın kendi şalvarını çıkarttı kızımın üzerinde kafasında üç sefer gezdirdi. Bebeğin kusmasına bile ocak vardı. Dayının topuğunu çocuğun ağzına bırakırsan kusması kesiliyormuş bir de diyelim ki ben anneyim ilkim de kız, o bebeği bi beze koyup üç defa dönderseymişim çocuğun kusması kesiliyormuş ama annesi ve ilk kızı olacak.” (K18).

“Çocuğu olmayanlara koca karılar ilaç yaparlardı.” (K38).

“Annem, tavşanın beyninden ilaç yapar yedirirdi. Ondan sonra çocuğu oldu.” (K11).

Şifalı otlar günümüzde hâlâ ilaç tedavisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında doğuştan bu işin ehli olan kişilerce ocakların bulunması halk hekimliği tedavilerinden birisidir. “Bel çekirmek, bele testi vurdurmak, yakı yakmak, buğusu yapılan otlara ve nesnelere oturmak, hazneye (rahme) yerli ilaçlar uygulamak ve bunları yemek içmek, vücudunun bir yerine sürmek Anadolu'nun pek çok yerinde kısırlığı gidermek için başvuru alan umarlardır.” (Seçinti, 2014: 8). Sadece çocuksuzluğu gidermek için değil birçok alanda da halk hekimliği kendini göstermektedir.

“Çocuğu olmayanlara sütü kaynatıp onun buharına oturturlardı. Köyde babangil bilir öyle konuşur anlatırlardı. Benim beş sene çocuğum olmadı işte sütü kaynatılar, beni sütün buharına oturtular dedi.” (K19).

“Çocuğu olmayanlar bitkisel ilaç tedavisi görürlerdi.” (K20).

“Çocuğu olmayanlara maydanoz neyin kaynatırlardı, onun buharına oturturlardı. Eski zaman adamları olsadı daha çok bilgi olurdu biz de şimdi çok kalmadı artık.” (K21).

“Eskiden kadınlar bu geyreklerini kaldırıyorlardı ki çocuğu ola.” (K23).

“Benim dayım garısının da geyreğini kaldırilerdi çocuğu olsun diye. Sütten maydanoz kaynatırlardı, buharına oturturlardı. Benim komşum küp vururdu göbeğine. Küp vuridi çocuğu olsun, kendi küpü vardı.” (K24).

“Çocuğu olması için âdetinden bir gün sonra belini çekerlerdi. Böyle yatiriler bi tenesi omuzlarını bası, bi tenesi de arka tarafını bası sonra çekiler. Geyrek de yanlardan kaldırım. Ben üç sabah aç karnına çocuğu olsun diye kaldıridim. Ben hem çekim hem kaldırım. Maydanoz kaynatırlardı, buharına oturturlardı.” (K25).

“Çocuğu olmayanlara Fatma Ana eli böyle yaprak şeklinde onu getirir kaynatır içirirdik ki çocuğu ola.” (K30, K11).

Halk hekimliği inanışlı tedaviler Türk masalları içerisinde de yer almaktadır. “Halk hekimliği uygulamalarının aktarıldığı anonim bir tür olan masallar, içerisinde evrensel motifler taşıdığı gibi yayıldığı coğrafyanın birçok kültürel değerine de yer vermektedir.” (Kaplan, 2020). Masallarda yer alan halk hekimliği aslında günlük yaşamın izlerinin olağanüstü bir şekilde aktarımıdır. Hemen hemen hepsinde genellikle günlük yaşamda uygulanmakta olan tedavilerin olduğu görülmektedir. “Çocuksuzluğun tedavisi, görmeyen gözün açılması, kötü hastalığın tedavisi, yaraların iyileşmesi, ağrıların tedavisi, halsizlik, konuşamamazlık, zehirlenme, böbrek

taşı” gibi hastalıkların tedavisinde halk hekimliği kökenli uygulamaların varlığı görülmektedir. Genellikle şifalı otlar, et ve süt gibi hayvansal gıdalarla yapılan ilaçlar tedavi yöntemi olarak masallarda verilmektedir. “Şifalı bitkilerin kaynatılması, geyik sütü, anne sütü, keçi sütü, nane, geyik eti, şifalı su, kavak yaprağı, kaz eti, ceylan ciğeri, bal, tuz, pirinç suyu” gibi birçok şifalı öğeler masallarda olağanüstü bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

2.1.3. Hamile Kalmanın Belirtileri

Derleme bölgesinden edindiğimiz bilgilere göre genel olarak hamile kalındığı bilinmemektedir. Bazen de yüz hâinden, kirpiklerin dikleşmesinden, yüze güzellik gelmesinden ve değişen ruh hâinden anlaşıldığı da kaynak şahıslar tarafından söylenmektedir.

“Nasıl âdetten kesildiksen o zaman çocuk karnımıza düşüdi işte bilidik.” (K21).

Hamile kalındığına dair pek çok belirti mevcuttur. Bunlardan en belirgin olanı bulantı ve regl döneminin geçmesidir. Günümüzde artık gebeliği öğrenmenin kolay yolları vardır. Tıp artık ilerlemiş bulunmaktadır. Eczanelerde bulunan gebelik testi ile kişinin hamile olup olmadığı rahatlıkla öğrenilebilir. Eğer bireyler daha emin olmak isterse hastaneye giderek de sonuç öğrenilebilir. Geçmiş dönemlerde bu mümkün değildi.

2.1.4. Hamileliğin Eşe ve Aile Bireylerine Duyurulması

Geçmiş dönemlerde hamile kalan kadınlar gebe olduklarını çevrelerinden gizlemektedirler. Bu davranışın altında yatan birtakım düşünceler bulunmaktadır. İlk olarak büyüklere saygı düşüncesi bölge genelinde hakimdir. Bu yüzden gelin olan kadınlar hamile kaldıklarında genel olarak büyüklerden saklamaktadırlar. Ayrıca hamilelik süresi boyunca oldukça bol kıyafetler tercih etmektedirler.

“Dört ay söylemezdik, doğum yapana kadar kimsenin haberi olmazdı. Ölesi olidi ki karnında belli olmazdı. Ne zaman ki ayıktılarsa hiç bildirtmezdik utanırdık, utanma vardı. Şimdikilerde hem daha kalmadan çağırılar. Böyük yanında çocuğunu kucaklayamazdı, sesini çıkaramazdı. Şimdi erkek kucaklı karı peşinden gidi. Kocana su veremezdin, kaynana kaynataya saygı lazımdı, sevemezdin yanında. Mesele çocuğu baba kucaklayamaz kadın kucaklayabilirdi, ayıplarlardı.” (K17).

“Eskiden söylenmezdi, şimdi derler iki gün geçmiş ben hamileyim aha çocuğum var. Ailenin köküne yayarlar. Eskiden öle bi şey yoktu, daha iki aylık olidi bazen saklarlardı hamileliklerini söylemezlerdi. Kayınvalidem, daha doğum yapacam babam karnımı görmesin diye yüzü koynu gezerdim evde. Karısına sormuş demiş onun beli mi ağridi neyin nesi anlamamış yani o da demiş herif herif sen hiç ayıkmadın mı hamiledir. Eskiden ar vardı, utanma vardı, saygı vardı. Eskinin kültürleri daha güzeldi.” (K19).

“Eskiden söyleme yoktu. Bu askere gitti, benim iki aylık çocuğum vardı karnımda. Ayıptı, utanidik öyle söyliyemidik.” (K21).

“Eski zamanlarda kocasına söylerlerdi ama büyüklere geç söylerlerdi, ayıp sayılırmış saygıdan dolayı.” (K23).

“Eskiden utanırlardı, biraz büyüyünce söylerlerdi ayıptır.” (K24).

“Sonradan oynamaya çıkınca bebek, derlerdi bu hamile. Yoksa eskiden utanma vardı, saklama vardı.” (K27).

Günümüzde hamile kalan bireyler bu sevinç duygusunu hemen paylaşmaktadırlar. Önce anne adayını eşine söylemek için bir sürpriz hazırlamaktadır. Bir kutunun içerisine bebek kıyafeti veya gebelik testi bırakarak eşine hamile olduğunu söylemektedir. Hatta bu gibi özel anların video ile kayıt altına alınarak sosyal medyada paylaşıldığına dair görüntülere de şahit olunmaktadır. Geçmiş dönemlerde ayıp düşüncesi ile genellikle bol kıyafetler giyilmektedir ancak günümüzde bu durum söz konusu değildir.

2.1.5. Aşerme

Aşerme kelimesini incelediğimiz zaman “-aş” ve “-ermek” kelimelerinin birleşiminden meydana geldiğini görmekteyizdir. Aş, kelime manası olarak yemek anlamına gelirken -erme ya da -yerme ise istenileni elde etmek ya da beğenmemek, aşağılamak manasındadır. “Aşeren kadın, genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutum çok yaygındır ve “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi!” tekerlemesinde de anlatımını bulmaktadır. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerse oğlan çocuğunun ön belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Bu durum da “Ye tatlıyı, doğur atlıyı!” tekerlemesiyle açıklanmaktadır. Öte yandan, yaygın olan bir düşünce de tatlı, ekşi ayrımı gözetmeksizin, aşeren kadının canının çektiğini yemesidir. Çünkü yine çok yaygın olan bir inanca göre, canının çektiğini yemeyen kadın bunun zararını sonradan çocuğuna çektirir.” (Örnek, 2000: 134). Aşermek, hamile kalan bireyin bazı yiyeceklerle karşı elinde olmadan ihtiyaç duyduğu gereksinimdir. Bazı yiyeceklerle karşı ise kokusu ve görüntüsünün dahi rahatsız etmesi ile kaçınmasıdır. Hem istek hem de kaçınmanın bir arada olduğu dönem aşerme olarak adlandırılmaktadır.

“Aşerme olurdu, bazen fazla olurdu bazen olmazdı. Mesela bazısında filan yemeği gördüm yemesem duramam illa yemen gerek yemesen de çok ilgin çekerdi.” (K17).

“Aşerme eskiden beri olurdu bu olan bi şey. Yemediğim çok şey oldu şubat ayında tevekteki üzüm çekerdi canım şimdi var o zaman yoktu mesela ama bi şey de olmadı. Öyle çocukta bi şey ola felan ben inanmazdım.” (K18).

Günümüzde anne adayının aşerdiği yiyecekler kolaylıkla bulunabilmektedir. Oysa geçmiş dönemlerde var olan geçim sıkıntısı ya da ayıp düşüncesi ile dile getirmeme düşüncesi vardır. Nitekim derleme bölgesinde de bu durumun olduğu söylenmektedir. Hatta rüya ile aşerilen yiyeceklerin yenildiği de görülmektedir. Genellikle bölgede aşermelerin tatlı ve ekşi ağırlıklı olduğu söz konusudur. Hamile kadının aşerdiği yiyeceğe karşı cinsiyet tahmini de yapılmaktadır.

“Aşerme tabi olurdu. Benim gönlüm söz gelimi aluça istemiş işte Harput köftesi, tarhana istedim mesela gözümün önüne geldi şimdi. Kaynanam hemen pişirdi ama duymuşum yemezsen yok çocuğun yarı olurmuşta ama ben inanmım sebatır. Tabi evde yapan olmasa bi komşuya bile söylese ben ona yedirem, sevab kazanam derlerdi.” (K19).

“Aşermeye aş ettiğini yemeyince bi zararı olimidi. Bilmim ben büyük oğlanda tatlı çok yiydim, sürekli tatlı sevidim aş olidi tabi ki. Ben büyük oğlanda biber kızartması, salatalık kokusunu alınca midem bulanıdı, ağzımı örtidim ama tatlı olunca canım çekidi.” (K20).

“Aşeridik tabi, benim canım çagala çekmişti. ‘Al!’ dedim dedi, ‘Çok pahalı.’ almadı o hâlâ daha içirimdedir.” (K30).

Anne adayının aşerdiği yiyeceğe veya herhangi bir nesneye karşı isteği yerine getirilmediği takdirde doğacak olan çocukta bir kusur meydana geleceği hatta annede de aynı kusurdan oluşacağı söylenmektedir. “Geçmişten bugüne gözlemlenen doğum lekeleri, varlığı henüz anlamlandırılmadığından birkaç sebebe bağlanmıştır. Bu sebepler içerisinde en çok kabul gören annenin yediği/yemediği/yiyemediği yiyeceğin bebekte leke bıraktığına olan inanış olmuştur. Bu inanış çerçevesinde çalışmanın amacı; bir bilinmeyen olan ‘doğum lekeleri’ni anlatı boyutunda öncelikle köken miti çerçevesinde ele almak, ardından hâlâ anlamlandırma çabasında olduğumuzun altını çizerek bunun bir ‘yaşayan mit’ olduğunu vurgulamak, ardından simgesel bir değerlendirmeye tabi tutmak ve son olarak da etin cinsel politikası bağlamında yer alan feminist-vejetaryen eleştirel kuram çerçevesinde kadının yediklerinin bilinçaltı imgesini ortaya çıkarmaktır.” (Zöhre Eryılmaz, 2019: 161). Aşerme, doğum öncesi var olan bir ihtiyaç durumudur.

“Şimdi yerig diyiler küçük çagala, zamanında hamileken yersen ya alnın da ya bacağında ya karnın da çocuğun yara çıkar. Bizim gelin yemişti vardı.” (K25).

“Deylerdi yemesen çocuğun kulağı sağır olur ele söylerlerdi. Mesela çocuğu emzirdiğin zaman bi şey gördün sen de git ye yemesen sütün umar yani bence bu hurafedir bilmim.” (K17).

“Aşerme ben de oldu. Kasım da kahve istiyordu canım öyle her şeyi yapamazdın, gizliden yapıp içiyordum sonra yıkayıp kaldırıyordum hemen. Aşerdiğini yani birinde bi şey gördüysen yemezsen bile diyilerdi avucun kokla.” (K23).

“Aşerme herkesde oli. Ben bi gün rüyamda gördüm bana baklava getirmişlerdi. E diyiler baklavayı gören erkek doği ben kız doğdum. Derler mesela komşudan bi koku alsan yemesen çocuğun da bi sakatlık olur derler.” (K24).

Kerkük Türkmenlerinde buna benzer bir husus vardır. “Kerkük Türkmenlerinde de yeziklenme inancı vardır. Yezikleme anne adayının burnuna gelmesi şeklinde inanılmaktadır. Annenin bu arzusu yerine getirilmez ise ve anne bu eşyaları duyarken vücudunu kaşısa, kaşındığı yerin lekeleneyeceğine orda bir nişanını kalacağına inanılmaktadır.” (Kalafat, 2001: 183). Bugün doğum lekelerinin giderilmesi için lazer tedavilerin yapıldığı bilinmektedir. Derleme bölgesinde anne adayının komşu bireylerden gördüğü ya da yiyeceğin kokusunu duysa dahi onu yemesi gerektiği düşüncesi vardır. Çocuğun sakat kalacağı kimi şahıslar tarafından söylenirken bazı şahıslar buna inanmamaktadır. Özellikle hamile kadının yeme imkânının olmadığı zamanlarda avuç içinin koklanmasının da işe yaradığı söylenmektedir.

2.1.6. Bebeğin Cinsiyet Tayini

Türk gelenek ve göreneklerimiz içerisinde aile kurmak önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin temel taşı oluşturulan, soyun devamını sağlayan yegâne parça çocuktur. Çocuğun olmasının önemi kadar çocuğun cinsiyeti mevzusu da önemlidir. Bu yüzden doğum öncesinde en çok merak edilen konulardan birisi de bebeğin cinsiyeti mevzusudur. “İnsanoğlu var olduğu andan itibaren geleceği merak etmiştir. Günümüzde de canlılığını koruyan merak olgusu insanların fal, büyü vb. gibi uygulamalara başvurarak geleceği öğrenme çabalarına neden olmuştur. Gelecekte haber alma ile ilgili inanışlara bütün toplumlarda rastlamak mümkündür. Yaklaşık

dokuz ay süren uzun gebelik sürecinde, doğacak çocuğun cinsiyeti en çok merak edilen konulardan birisi olmuştur. Bu merak, halkın geçmiş bilgi ve tecrübeleri ile doğacak çocuğun cinsiyeti hakkında tahminlerde bulunmasını sağlamıştır.” (Avcıoğlu, 2023: 637). Günümüzde gelişen teknoloji ile bebeğin cinsiyetini öğrenmek oldukça kolaydır. Geçmiş dönemlerde ise birtakım pratikler ile cinsiyet merakı giderilmektedir. Deneme yayılma yolu ile bugünlere kadar gelen bazı hususlar kültürümüzde keyfi olarak uygulanmaktadır. Derleme bölgesinde bebeğinin cinsiyetinin geçmiş dönemlerde bilinmediği, doğum esnasında öğrenildiği söylenmektedir. Bazı kaynak şahıslardan edindiğimiz bilgilere göre ise karın yapısı, vücut ve yüz şeklinden, bazı inanış kökenli pratiklerin uygulanması ile bebeğin cinsiyetinin öğrenildiği de söz konusudur.

“Benim zamanımda doktor vardı. Ben kontrole de gittim, ultrasyon ile cinsiyetini öğrendim ama duyduğum, bildiğim eskiden karın yapısından şeklinden cinsiyeti bilirlerdi. Karın yaygınsa diyilerdi o kız doğacak, topsa derlerdi erkek doğacak. Bi de yüz şeklinden anlarlardı, kızlarda hamile kadın çirkinleşirmiş, erkeklerde güzelleşirmiş. Bi de ben hamileyken burada köyde bizim pancar kazan işçiler vardı alevilerdendiler. İşte dediler şalvarının lastiğinden kes karınca yuvasının önüne koy. Eğer karınca onu içeri götürürse erkek, dışarı atarsa kız. Ben onu takip ettim yaptım da karınca götürdü yuvadan çıkarmadı hiç hani yiyecek bi şey bulamayınca dışarı tekrar atıyorlarmış ya çıkarmadı onu yuvada kaldı. Bi de yüzük sallarlardı alyans yüzüğü ipe takıp götürüp getirirlerdi. Onun şekline göre söylerlerdi ama onu ben çok biliyorum.” (K18).

“Eskiden bilmilerdi, ben dört tane doğum yaptım hiçbirini bilmedim. Hep doğumum da öğrendim. Şansına daha ama kız da arka kalçalar kilo alıyor karnın yatkın oluyor, erkek de önde oluyor. Beni görünce derlerdi oğlan doğacaksın. Gerçekten oluyordu, yaşlılarımız yüzümüze bakınca anlıyorlardı senin bu sefer kız olacak öyle tahmin ediyorlardı.” (K19).

“Eskiden bebeğin cinsiyetini bilmidik kızım. Kim bilirdi işte doğduysak bilirdik kız ya erkek. Benimde doğdum bildim. Ben iki oğlumada hamiledim kaynanam deyidi erkek doğacaksın karnın önde, kız çocuğu kalçalı olımiş sölilerdi.” (K20).

“Ekşiyse kızdur, tatlıysa oğlandur derlerdi yani yedigen göre bilinirdi. Bi de karnın yumurta gibiye derlerdi kız bu.” (K38).

“Cinsiyeti bilinmezdi doğumda öğrenirdin.” (K21).

“Karnının sivri olması erkek çocuğu, yayvan olması ise kız çocuğu derlerdi öyle bilirlerdi. Şimdi ultrasonda bebek kordonunu görüyorlar diyorlar oğlan çocuğu ama bakıyosun kız oluyor yanıltma her zaman var yani eskide de şimdi de. Benim ikizdi dört aylıktı oynamaya çıkmıştı işte bi tarafı oynuyor bi tarafı oynamıyor diyidin ikiz bu gımlami, tek olunca biliyosun yani.” (K41).

Cinsiyet tahmin etmek için yapılan “yüzük çevirme, makas veya bıçak koyma, tuz serpmeye, elinin içini uzatma” gibi âdetler fal adı altında nitelendirilen halk arasında yapılan inanış ritüellerindendir. Bölgede bu âdetlerin uygulanmakta olduğu söz konusudur.

“Bebeğin cinsiyetini öğrenmezlerdi mesela şey ederdik benim bu kıza çok hastalığım var anam derdi sen kız doğacaksın kız doğdum. Oğlanlarda iyiydim kıza çok hastaydım. Öğrenme yok nerde öğrenesin. Karnın şekline bakıp anlayan bazı karılar vardı. Ben bu büyük oğlumda hamiledim gittim komşuya başıma tuz tökmüş demiş elini yüzüne bele sürerse kızdır başını üfelerse oğlandır. Ben buna şahit oldum yani çıktı. Karnı mesela çok büyük olursa derler bu ikiz doğar karnında belli ederdi yoksa bilmezlerdi.” (K17).

“Karnın top oldusa, yüksek oldusa diyilerdi bu erkek arkada kalçaların çıktısı kız.” (K30).

“Cinsiyetini bilmiyoduk daha şansa artık. Bi de yüzük vardı tutarlardı yüzük böyle yuvarlak çizince kız, yan yan gidince erkek derlerdi. Çoğu karnın şeklinden biliniyordu.” (K24).

“Bilinmezdi cinsiyet doğduysan bilinirdi ama bazı büyükler aşermeye bağlı, karın yapısına bağlı bililerdi bazen. Makas koyiler üstüne otirimiş, neresini kaşımışsa kız ya oğlan mı olacak böyle bi şey vardı.” (K23).

“Cinsiyetini bilmidik yavrum doğacaksın ki bilesin. Herkes evde doğum yapardı, eltin kim varsa getirirlerdi.” (K25).

“Bebeğin cinsiyeti bilinmezdi, Cenabı Allah ne derse o olurdu. Mesela ben ikiz olduğumu doğarken bildim. Gören diyidi ama ikiz doğacaksın. Görümcem de sözde ebeydi o da görüdi deyidi su ikizi.” (K27).

“Bilinmezdi ama derlerdi dik oldu mu oğlan çocuğu, düz oldu mu kız çocuğu. Öle söylilerdi yani bizim nene 115 yaşında öldü bize çok anlatırdı.” (K22).

“Yuvarlak olursa erkek, kalçadan büyürse kız olacak derlerdi duymuşum. Kız erkek ayrımı vardı tabi erkeğe daha önem verirlerdi.” (K28).

Geçmiş dönemlerde erkek çocuğa verilen önem oldukça fazladır. Ataerkil yapının getirdiği anlayış ile erkek çocuk soyun devamını getirir düşüncesi hakimdir. Günümüzde bu cinsiyet ayrımının kalmadığını ancak Anadolu’nun kırsal kesimlerinde bu ayrımın devam ettiği, erkek çocuğa verilen önemin korunduğu bilinmektedir. Türk Destanları içerisinde de çocuğun cinsiyetine dair birtakım hususlar söz konusudur. “Erkek çocuk sahibinin ak otağa, kız çocuk sahibinin kızıl otağa, çocuk sahibi olamayanların kara otağa” (Ergin, 2001: 21) oturtulması şeklinde çocuğa verilen önem ve erkek çocuğun kutsallaştırıldığı görülmektedir. Derleme bölgemizde cinsiyet ayrımı maalesef ki yapılmakta olup doğacak çocuğun erkek olması sevinç, gurur ile karşılanırken kız ise surat asma, konuşmama gibi durumlarla karşılaştığı görülmektedir.

“Oğlan isterlerdi hâlbuki benim kızım çok hayırlıdır. Kız olsa mesela diyilerdi kaynanam yine çatlak doğmuş, erkek olunca gururlanırdı.” (K17).

“Eskiden kaynanam son kızını doğduğu zaman kayınbabam bir hafta kendisi ile konuşmamış bunu hep görümcelerim söylerler. Benim oğlum on yedi yaşında kız kaçırdı getirdi dedim keşke sende kız olaydın. Kızlarım beni hiç üzmedi.” (K18).

“Bazıları erkek çocuklarına önem veri, ben kıza daha çok önem veririm. Peygamber efendimiz de demiş ya kız çocukları müjdelidir.” (K20).

“Benim emim kız olmuş diye gitmiş ahırda yatmış, niye kız oldu diye.” (K30).

“Erkek doğunca çok sevinirlerdi, kız olunca çehre vururlardı. Geline karşı çalım ederlerdi, konuşmazlardı. Bana da surat ettiler, konuşmadılar.” (K23).

Modern tıbbın gelişmesi ile artık cinsiyet öğrenmek kesin ve kolay hale gelmiştir. Geçmiş dönemlerde uygulanmakta olan pratiklerin yerini artık günümüzde farklı uygulamalar almıştır. Hastane ortamında gerçekleşen renkli ultrason sayesinde bebeğin cinsiyeti, görüntüsü, kalp atışı dahi artık bilinmektedir. Günümüzde cinsiyeti öğrenmek için moda adı altında cinsiyet partileri düzenlenmektedir.

2.1.6.1. Cinsiyet Belirleme Partisi

Günümüzde cinsiyet öğrenme eğlenceli bir merasime dönüşmüştür. Merak duygusunu arttıran ve hoş vakit geçirmek için yapılan bu partiler günümüzde giderek yaygınlaşmaktadır. Günlük hayatta bir etkilenme ve taklit söz konusu olduğu için bu gibi organizasyonlar artmaktadır. “Cinsiyet partisi; anne ve baba adayının bebeklerinin cinsiyetini doktordan öğrenmeyi reddederek bir parti eşliğinde sevdikleri ile öğrenmek istemesi düşüncesini kapsayan bir organizasyondur. Bu durumda genelde doktordan bebeğin cinsiyetini içeren bilginin bir zarf içerisinde verilmesi istenir.” (livapastacilik.com.tr, 2024). Sosyal medya hesaplarından görüldüğü üzere günümüzde bebeğin cinsiyetini öğrenmek için eğlence amaçlı birtakım organizasyonlar düzenlenmektedir. Bu organizasyonlar anne ve babanın haberi olmadan yakın çevre tarafından hazırlanmaktadır. Doğacak çocuğun cinsiyeti öncesinde doktoru tarafından öğrenilir ve daha sonra bir parti ortamı düzenlenerek anne ve baba adayına sürpriz ile açıklanmaktadır.

Ek- 6: Cinsiyet Partisi (livapastacilik.com.tr, 2024).

Parti ortamında her şey mavi ve pembe renkte düzenlenmektedir. Davetliler için eğlenceli oyunlar, hediyeler, ikramlıklar hazırlanmaktadır. Bu gibi cinsiyet öğrenmek için çok fazla çeşit organizasyonlar bulunmaktadır. En fazla yaygın olarak yapılan ise kız için pembe erkek için mavi renk parçaların üzerinde boy ve girl şeklinde yazılı balonun içerisine konulması ve anne baba tarafından balonun patlatılması ile ortaya çıkmasıdır. Bunun haricinde örneğin; kız için pembe erkek için mavi renkte düzenlenen konfeti patlama, pasta kesme, cinsiyet kutusu açma, havai fişek gibi hazırlıkların yapıldığı da söz konusudur.

2.1.7. Doğum Öncesi Yapılan Hazırlıklar

Doğum evresi, kültürümüzü yansıtmakta olan pek çok âdeti içerisinde barındırmaktadır. Geçmiş dönemlerde doğum öncesinde bebeğe hazırlık olarak çok fazla bir şey yapılmamaktadır. İmkânın elverişli olmaması ve bilinmemesi dolayısıyla kıyafet, battaniye, nevresim, kundak, bebek bezleri dahi gibi eşyalar el de hazırlanmaktadır. “Doğum öncesi hazırlıklar arasında, doğumun evde gerçekleşeceği biliniyorsa göbeğin bağlanması için ip, temiz jilet, bebeğin temizlenebilmesi için çaput bezler bir kenara hazırlanmakta doğum başladığında ebeye verilmektedir. Doğum hastanede gerçekleşecekse, doğum esnasında kullanılacak herhangi bir malzeme hazırlanmamaktadır. Çocuğa ait hastane çıkış takımları, birkaç âdet daha yedek kıyafet, kundak çeşitleri, çorap, patik, şapka, bez, mama, pişik krem, şampuan, biberon, anne için pijama, terlik, kişisel bakım malzemeleri gibi

pek çok eşya bir valiz ile hazırlanmaktadır.” (Özdemir, 2022: 78). Derleme bölgemizde genellikle evde doğumlar gerçekleşmekte olduğundan hastane hazırlıkları yapılmamaktadır. Henüz hazır eşyalar olmadığı için bebek araç ve gereçleri alınmamaktadır. Kıyafetler el işi olarak yapılır, beşik ip ile bağlanarak battaniye içerisine yerleştirilmektedir.

Ek- 7: Doğum Öncesi Bebek Hazırlıkları

“Şimdi ki hazırlıklar gibi değil ama eskiden de hazırlık yapılırdı. Yorgan, battaniye, örgüler yapılırdı.” (K23).

“Kıyafet, beşik hazırlıklar gücü olan alırdı. Bana annem beşik aldı. Karyolanın üstüne bırakırlardı eskiden, işte makatta uyuturlardı. Asma beşik yaparlardı, ipi havadan yere indirilerdi sonra tahta ağaç koyidik, bez seridik sana beşik olidi.” (K20).

Bebek bezleri ise hazır olmadığı için önceden şalvar veya eski bezlerden dikilerek hazırlanmaktadır. Hazır kundaklar olmadığından el de dikilen kuşaklı, işlemeli kundaklar bebeğe yapılmaktadır. Geçmiş dönemlerde bebek odası olmamaktadır herkes genellikle bir odada yatmakta ve bebek ise genellikle annenin yanında uyumaktadır.

“Yok yok öle hazırlık felan olmazdı ya iki tene bez ya bi kundak o da saklardık.” (K17).

Doğum öncesinde anne ve baba adayları heyecan içerisinde bebek alışverişini yapmaktadır. Geçmişte imkân kısıtlılığının getirdiği nedenlerden dolayı bu gibi hazırlıklar olmazken günümüzde bebek odaları özenle hazırlanmaktadır. Genellikle alınan eşyaların hepsi hazır olarak mağazalarda bulunmaktadır. Onun haricinde anneanne veya babaanne tarafından elde örülen kıyafetler çocuğa giydirilmese bile hatıra olarak saklanmaktadır. Alınacaklar içerisinde “bebek beşiği, yatak takımı, bebek arabası, puset, biberon, emzik, bebek bezleri, pişik kremleri, şampuan” gibi ihtiyaçların hemen hemen hepsi liste hâlinde alınmaktadır. Artık bu gibi hazırlıklar internet alışverişinin yaygınlaşması ile daha kolay hale gelmiştir.

“Bebeğin yatağıdır, kıyafetidir her şeyini önceden hazırlıyordun. Ben ikisini hastanede doğdum.” (K24).

Günümüzde artık hastanelerde doğum odaları için organizasyonlar yapılmaktadır. Bebeğin cinsiyetine göre hastanede ki doğum odasının kapısının üzerine ‘Hoş geldin bebeğim!’ gibi yazılar balonlarla süslenerek asılmaktadır. Göz aydınlığına gelen misafirlere ise ikramlıklar hazırlanmakta ve bebeğe ait hediyelikler verilmektedir. Doğum çantası ise doğuma bir hafta kala

hazırlanmaktadır. Bu çanta içerisinde bebeğin hastane takımı ve gerekli eşyaları bulunmaktadır. Annenin ise giyeceği lohusalık takımı da günümüzde artık hazır olarak kullanılmaktadır.

2.1.7.1. Baby Shower (Karnı Burnunda Partisi)

Hamilelik süresince anne adayını çeşitli duygu değişimleri içerisinde girmektedir. Yaşadığı bu süreç içerisinde anne adayına arkadaşları, ailesi ya da yakın çevresi tarafından destek olmak istenmektedir. Bu sebeple anne adayına moral olmak ve bebeğe alınan çeşitli hediyeler ile güzel anılar bırakmak için “Karnı Burnunda Partisi” adı altında organizasyonlar hazırlanmaktadır. “Baby shower, hoş geldin bebek ya da karnı burnunda partisi olarak adlandırılan parti, bebeğin doğumuna ortalama iki ay kala, anne adayının yakın çevresi tarafından organize ediliyor. Bebeğin doğacak olması vesilesiyle hem hoş bir kutlama gerçekleşiyor hem de kutlamaya davetli konuklar tarafından getirilen hediyelerle bebeğin ihtiyaçları tamamlanıyor.” (nalanunal.com.tr, 2024). Henüz bebek doğmadan gerçekleştirilen bu partiler günümüzde giderek yaygınlaşmaktadır.

Ek- 8: Baby Shower Pastası (K29).

“Eltim herkesi evinde oturmaya çağırmıştı. Bende annemle beraber gittim. O zaman annem bize gelmişti kalmaya. İşte gittik baktık herkes bizden önce gelmiş geciktik galiba diye düşündük. Sonra içeri bi girdik şok oldum. Baby Shower hazırlamışlar tabi ilk başta anlamadım ben. Hem bana hem de bebeğime hediye almışlardı. Sonra üzerinde baby yazan bi pasta, çeşitli ikramlıklar felan vardı yedik. Öyle çok güzel geçti yani mutlu olmuştum. Yok öyle organizasyon felan tutmamışlar, kendileri evde hazırlamışlardı. Annem de yanımdaydı tabi o bundan pek hoşnut olmadı, yabancıların âdetleri felan dedi.” (K29).

Karnı Burnunda Partisi şeklinde adlandırılan bu organizasyon anne adayının haberi olmadan düzenlenmektedir. Yakın arkadaşları ya da akrabaları tarafından bebeğin cinsiyeti belli olduktan sonra doğuma az bir süre kala yapılmaktadır. Partide çeşitli ikramlıklar, pasta ve hediyelikler bulunmaktadır. “Kültürel değişmelerin geçiş dönemlerine ve özellikle de doğumla ilgili uygulama ve inanışlara etkisi Baby shower denilen Batı kaynaklı bir kutlamanın ülkemizde yaygınlaşmaya başlamasıyla izah edilmeye çalışılmıştır.” (Ergöz, 2019: 75). Günümüzde ortaya çıkan bu organizasyonları, modern âdetler sınıfına dâhil etmek mümkündür. Amerikan kültürünün günümüze yansısı olarak değerlendirilen bu organizasyonlar sosyal medya aracılığı ile günümüzün olmazsa olmaz modası hâlini almıştır. Genellikle doğum öncesinde yapılan organizasyonların millî kültürümüz içerisinde yeri olmadığını söylemek mümkündür. Batıdan

esinlenerek moda adı altında uygulanan bu partiler günümüz çağın etkilenme ve taklit duygularını giderek arttırmaktadır. “Bebek daha dünyaya gelmeden başlayan partiler belirli standartlarda ve belirli tören metalarının tüketilmesi ile başlamaktadır. Toplumda birkaç kuşak öncesinin hiç bilmediği Baby Shower, cinsiyet partisi gibi doğum öncesi ritüelleri dönüştüren partiler, medya yolu ile öğrenilmekte ve kısa sürede taklit ile yaygınlaşmaktadır. Bu partiler zaten toplumun evveliyatında olmadığı için deneyime bağlı bir edinimden ziyade izleme ve taklide bağlı bir edinim ile oluşmaktadır. Organizasyon firmaları bu kutlamaların popülerliğinden faydalanarak sürekli tematik seçeneklerini çoğaltmakta ve aynı kalıplarda farklı nesnelerin sunulması ile doğuma dair olan ritüellerin hazırlayıcısı olmaktadır.” (Sarıkaya, 2019: 69). Ayrıca bu gibi organizasyonların artık kırsal alandan kentsel alana kadar sahanın her alanında kolaylıkla yapılabildiği söz konusudur. “Görüldüğü üzere sosyokültürel değişimler sosyoekonomik anlamda yeni iş sahaları meydana getirmektedir. Bu bakımdan geçiş dönemlerinin doğum, evlilik ve ölüm olmak üzere ritüele dayalı kutlama ve organizasyonları zaman içerisinde kültürel değişimler ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeni kutlama formlarına ve organizasyon firmaları tarafından organize edilen törenlere sahne olmaktadır.” (Ergöz, 2019: 78). Genellikle genç kuşağın merakla yapmakta olduğu bir uygulama olan bebek partisi zamanla gelenekleşmeye başlamaktadır.

2.2. Doğum Esnası

Doğum esnasında ki süreçte doğumların hangi mekânda gerçekleştiği, nasıl ve ne şekilde meydana geldiği, doğumun kolay gerçekleşmesi için yapılan birtakım âdetler ve doğum anı yer almaktadır. “Geçiş ritüelleri olarak ifade edilen doğum, evlenme ve ölüm, insanoğlunun hayatında var oluş, üreme ve yok oluşu kapsayan üç önemli eşiktir. İnsanoğlu, bu evrelerin her birini yaşarken hâlihazırda içinde bulunduğu varoluş biçiminden başka bir varoluş biçimine evrilecektir. Her değişim gibi sancıyı beraberinde getiren bu evreler, insan için oldukça zordur.” (Taş, 2019: 43). Geçiş dönemlerimiz içerisinde pek çok kültürel âdet yaşam şartları gereği birtakım değişimlere gebe olmuştur. Geçmişten günümüze pek çok kültürel âdetlerimiz evrilerek bugünlere gelmiştir. Bu kültürel âdetlerimizin taşıyıcıları hem yazılı hem de sözlü olarak insanlık tarihinde önemli yer edinmektedir.

2.2.1. Doğum Çeşitleri

Geçmiş dönemlerde henüz tıbbın yeteri kadar ilerlememiş olması ve sağlık hizmetlerine karşı imkân kısıtlılığın vermiş olduğu nedenlerden ötürü doğumlar evde ve normal doğum şeklinde gerçekleşmektedir. “Doğum işlemi, eskiden daha çok evlerde yapılmasına rağmen son yıllarda genellikle hastaneler tercih edilmektedir. Evlerde gerçekleştirilen doğum genellikle yörenin tecrübeli ve yaşlı kadınları tarafından yaptırılır. Doğum için özel bir oda seçilmez. Doğum, yatak odası, oturma odası veya evin hangi odası uygunsa orada yaptırılır. Kadın oturtularak doğum yaptırılır. Doğum sırasında ebe kadına üç kadın yardım eder.” (Irmak, 2015: 117). Derleme bölgesinde doğumlar, ebe tarafından evde gerçekleşmektedir. Ebelerin olmadığı zamanlarda hamile kadının kendi kendini doğurduğu da söylenmektedir. Ayrıca dost, akraba ve komşularında yardıma gitmesi söz konusudur. Doğumlar genel olarak normal doğum şeklinde gerçekleşmektedir.

“Benim herifim gitti iki tene ebe getirdi, ben evde doğurdum. Bazıları köyde hiç ebe getirmezlerdi mesela biz duyardık ki filan kadın doğmuş kendisi. (K17).

“Doğumlar evde kendisi yapardı ya da bilen bi kadın yaptırırdı.” (K18).

“Köyde evde doğumlar olurdu. Ben mesela köyün ebesiydim, bu köyde çok kişiyi doğurtmuşum yani hemen hemen hep ben doğurtmuşumdur. Ben, kendi kendimin doğumunu bile yaptım. Rahmetli annemde yardım etti ama sonra çok kanamam oldu hastaneye gittik.” (K41).

“Hep normal doğum olurdu. İşte ben ilkokula gidiyordum o zaman halamın gelini sezeryan olmuştu hastaneye gitmişti.” (K18).

“Bizim buralara ebeler Akçakirazdan gelirlerdi. Ben dört tane doğum yaptım hiç kontrole gitmedim. Kendim doğumlarımı evde kayıinvalidem ile yaptım. Hastaneye felan hiç gitmedik. Tabi bizim ilk burada gelin geldiğim zaman sağlık ocağı da vardı yani şimdi orası taziye evi oldu iğne olandana rahatsız olandana giderdik.” (K19).

“Evde olurdu doğumlar, bilinçli olan biri yapardı. Allah yol verirdi öldün öldün, kaldın kaldın. Ben üçünü de evde yaptım ne bi hemşire geldi işte kaynanam yaptırdı bi de bi komşu gelirdi ıraktan.” (K20).

“Köyün eski adamları yaptırdı. Dört tane doğum yaptım hiç hastahane yüzü görmedim, komşular yardım ettiler doğurdum.” (K21).

“Önceden yaşlı kadınlar, bilinçli olanlar doğum yaptırdı. Hep benim annem evde doğmuş, ebe geldi.” (K23).

“Evde ebeler olurdu mesela benim eltimi hep annem doğurtmuş. Sonra bu köyde a benim ablam ebeydi bu köyde hep gezirdi.” (K24).

Modern zamanda tıbbın ilerlemesi ile hastane ortamında doğumlar yapılırken geçmiş dönemlerde evlerde bilinçli kişilerin yardımı ile doğumlar yapılmaktadır. Sadece normal doğumun yaygın olarak yapıldığı dönemden bugüne pek çok doğum çeşidi meydana çıkmaktadır. Normal doğum, sezaryen, epidural ve son zamanlarda tercih edilen suda doğum çeşitleri ile anne adaylarının doğum hikâyeleri ortaya çıkmaktadır. Artık hastane ortamında gerçekleşen doğumlar hamile bireyin izni ve doktorunun talimatıyla en doğru şekilde karar verilerek gerçekleştirilmektedir.

2.2.2. Doğumun Kolay Olması için Yapılan Uygulamalar

Doğum esnası anne adayları için oldukça zorlu bir aşamadır. Her hamile kadın göz açıp kapayıncaya kadar bu anın heyecanla bitmesini beklemektedir. Ancak her doğum bireyde farklı izler bırakmaktadır. Bazı doğumlar kolay geçerken bazı doğumlar ise birtakım sebeplerden ötürü oldukça zordur. Geçmiş dönemlerde de doğumun kolay olması için birtakım pratikler uygulanmaktadır. Zamanla bu alışkanlıklar âdet hâlini almış ve bugünlere kadar gelmiştir. Günümüzde bu âdetler artık uygulanmamaktadır. Genellikle doktor tavsiyeleri dikkate alınarak doğum esnasında uygulanmaktadır. “Doğum zor ve kutsal bir olaydır. Bu bilinçle doğumu kolaylaştırmak için halk kendi pratiklerini oluşturmuş, bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesini, annenin bu süre zarfında acılarını hafifletmek için çareler üretmişlerdir. Annenin ve bebeğin bu meşakkatli durumu en rahat ve sağlıklı olarak atlatabilmesi için halkın birtakım işlemleri mevcuttur.” (Tanyıldızı, 2015: 1076). Derleme bölgesinde doğumların kolay gerçekleşmesi için birtakım inanış ve halk hekimliği kökenli uygulamalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanmaktadır; “sela vermek, banyo yaptırmak, yürümek, iliklenmiş düğmeleri açmak, Fatma Ana elini suya koyarak içirmek ya da Fatma Anamızın eli olsun şeklinde ibare kullanılmak, dua okunarak annenin sırtının sıvazlamak, hacdan gelen bakır tas ile su içirmek”

şeklinde uygulanmaların gerçekleştiği söz konusudur. Bu uygulamaların yapılması ile annenin kolaylıkla doğum yapacağına inanılmaktadır. Bazı kaynak şahısların eski zamanlardaki doğumların şimdiye göre daha kolay olduğunu söylemektedir. Bu durumun sebebi ise eski insanların çok daha fazla çalışıyor olmasına bağlanmaktadır.

“Doğum kolay olsun diye biz çalışırdık, çok yemezdik, oturmazdık.” (K17).

“Eskiden doğum yapmak kolaydı çalışıdık şimdi zor doğuramiler. Doğum olduğu zaman diyilerdi ki gidin damdan loğu düzeltin ki doğum olsun. Damları loğliler a çatı yoktu ya dik ederlerdi. Önü iliklemişlerse derler düğmesini aç doğum kolay olsun. Kapıdan mesele bi kadın geçiya sancısı duri diyiler bu kadının ayağı ayağının üstüne geldi işte sancım kesildi, kadının ayağı ağır. Kimi de mesela üstüne gelse çocuğu kolay olur, doğumu kolay olur bazısı insanlar öyle.” (K17).

“Doğum kolay olsun diye sancı çeken kadının arkadan kalçalarından kaldırırlarmış. Fatma Anamızın elini getirin suya koyun açılsın, içirin doğumu rahatlaşsın. Şimdi doğumu kolaylaştıran dualar, kitaplar var.” (K18).

“Doğum kolay olsun diye eğer kadın çok aşırı sancı çekiyorsa, rahimde yırtılma felan olabiliyor. Sonra lüptür olur o yüzden ben iğne vardı yapıyordum zaten olmayacaksa diyordum bu olmaz, bunu götürün hastaneye. Onlarda alıyorlardı, gidiyorlardı hastaneye. Şimdi köydeki sorumlu bendim o yüzden biraz korkuyordum ama hastane de nasıl olsa doktor var işte bi şey olsa hemen çağırırsın. Bide ben mesela o zaman bekârdım, sela veriyorlardı, diyilerdi çok zor doğum yapıyor, demek sela veriyorlar.” (K41).

“Doğum kolay olsun diye hacdan gelen taslar var, bakır kulplu, onlara tas diyiler ondan su verirler. Bu tasta su içki doğumun daha kolay olsun derlerdi. Bide sela verirlerdi, derlerdi söyleyin hoca sela versin ki doğumu kolay olsun bunu da duymuşum yaparlardı eskiden.” (K19).

“Doğum kolay olsun diye dua okurlardı.” (K20).

“Doğum kolay olsun diye sırtını ovalarlardı. Sıcak su olurdu mutlaka.” (K38).

“Gez derlerdi doğum yaparken derlerdi Fatma anamızın eli olsun kolay olsun diye derlerdi.” (K23).

“Doğum kolay olsun diye banyo yaparlardı.” (K24).

“Doğumun kolay olması için bi şey yapılmazdı Allah yol verecek ki kolay ola.” (K25).

“Bi tane ot tohumu umreden getirmişlerdi dediler bunu sancı çekende eline alsın duymuşum ama ben yapmamışım.” (K27).

“Kuşlara yem sepin ki doğumunuz kolay olsun, fakirlere para verin derlerdi. Bende septim kuşlara yem.” (K30).

“Babaannemin hacdan getirdiği kırk anahtarlı tas vardı, içinde Ayetel Kürsi yazılı işte onunla su içirirlerdi. Buunu korkan çocuğa da içirirlerdi.” (K13).

Günümüzde doğumun kolay olması için genellikle yürüyüş, nefes egzersizleri, pilates yapılması önerilmektedir. Hatta son zamanlarda suda doğum yapılması da önerilenler arasındadır. Bunun haricinde annenin anestezi olarak sezaryen ile doğum yapması sancısız olması bakımından kolay doğum olarak uygulanmaktadır. Doğumların zorlaşmasının annenin psikolojik ruh hâli ile

bağlantılı olduğu da söylenmektedir. Bunun için anneliğe dair bilgilendirici kitaplar bulunmaktadır. İçerisinde doğumdan, çocuğun gelişimine kadar her bilgi ayrıntılı bir şekilde verilmektedir.

2.2.3. Doğumun Gerçekleşmesi

Doğum hadisesi Türk kültürü adına oldukça önemli bir olaydır. İnsanlık tarihi boyunca doğum hadisesi içerisinde barındırdığı millî değerlerimiz açısından kültürel hazine niteliği taşımaktadır. Doğum esnasında yapılacakların tamamlanmasının ardından o mutlu sona gelinir ve doğum artık gerçekleşmektedir. Günümüzde doğumlar hastane ortamında Kadın Doğum Uzmanları tarafından kontrollü bir şekilde yapılmaktadır. Yılın belirli özel günlerine denk gelen çocuklara altın hediye edildiği de görülmektedir. Geçmiş dönemlerde ise genellikle bölgede bulunan ebeler tarafından doğumlar yapılmaktadır. Doğum sancısı gelen annenin yakınları, köyün ebesine haber vermek için evden ayrılırlar. Eğer ebe yoksa bu işte bilgili kişiler de doğum yaptırmak için getirilmektedir. Elâzığ yöresinde “Anne adayı sandığın ucuna oturtulur. Ebe: ‘Hadi hadi eller göçtü, biz de göçek. Oğlansan ceviz, kızsan iğne, iplik verecem.’ der ve doğumun kolay olması için. Teştin içine kara don (şalvar) serilir, doğum yaptırılır.” (Tanyıldızı, 2015: 1076). Doğumlar evin içerisinde müsait olan bir oda da yapılmaktadır. Genellikle doğuma hamile kadının kayınvalidesi, eğer evi yakınsa annesi, kız kardeşi, komşusu, görümcesi gelmektedir. Annenin nazara gelip çocuğunu düşürmesi söylenmektedir bu yüzden kimseye haber verilmez. Doğum için gerekli olan çarşaf, battaniye, sıcak su, leğen gibi malzemeler önceden hazırlanmaktadır.

“Kadın yatıyor bacaklarını ayırıyor, tüşe yapıyorsun işte rahmini kontrol ediyorsun açık mı değil mi mesela orda tam mı açık yarım mı açık iki parmaksa yani el ayası kadar oldusa doğum yaklaşmış bilirdim ben. Diyelim divana yatmış, yanlarına sandalye koyuyorsun iki taraflı ya da yerde olur öyle çok doğurtmuşum yani ben. Sonra zefiran vardı suya damlatıyorsun, eline de eldiven takıyorsun o suya batırıyorsun öyle doğurtuyordum hani mikrop felan kapmasın diye. İşte sonra leğende ılık su, havlu felan öyle hazırlatıyordum. Bi de mesela tam çocuk gelmiş ama rahim açılmıyorsa zeytinyağı getirin diyordum.” (K41).

“Doğum yaparken yanında kaynanası olur, görümcesi olur, komşu olur öyle toplanmazlardı doğana kadar söylemezlerdi diyilerdi ki düşmesin ki çocuk olsun.” (K17).

“Yengemin doğumunu hatırlıyorum. Naylon leğen, eski bi çarşaf, sıcak su getirdi odanın içinde doğumunu yaptırdı. Daha o kadarını hatırlıyorum istediklerini ben verdim içeri girmedim.” (K18).

“Eskiden ebe’yi doğumda çağırırlardı sonra kayınvalide, kızın annesi köyün içindeyse gelirdi. Genç yok büyüklerden olacak. Çocuk ters gelise kanaması varsa evde olmaz derlerdi. Aşılarını felan hemşireler yaparlardı köyde.” (K19).

“Evde yaşlı bilen kadınlar gelirdi. Benim rahmetlik Emoş abla vardı onlar geldiler. İkiz doğdum. Göbeğini kestiler bi taraf boş oldu bi taraf dolu oldu dediler bi tene daha var geli ana dedim ikizdir.” (K27).

Doğum anında oda da hamile kadının yakınları hariç başka kimse olmamaktadır. Baba, annenin yanında değil dışarı da beklemektedir. Doğum gerçekleştikten sonra babaya müjdeli haberi getiren kişiye para verilmektedir. Özbek Halk kültüründe de çocuk doğduğu zaman babaya müjdeli haberi veren kimseye “söyünçi” adı verilir. Eğer erkek doğduysa ağaç eker kız doğduysa çiçek

ekmektedir (Solmaz, 2018: 133). Babanın, doğumda annenin yanında olması bölgede ayıp olarak karışlanmaktadır. Bu yüzden kendisi dışarı da beklemektedir. “Doğumun sağlıklı gerçekleşmesinin ardından babaya, dedeye müjde verilir. Müjdeyi veren kişi muştuluk adı verilen hediye ister. Babanın ve dedenin imkânları dâhilinde bu hediye altın, para ya da o dönem için ihtiyaç sayılan bir nesne olabilir.” (Baysan, 2020: 269). Bazı kaynak şahıslar tarafından müjdeli haberi getiren kişiye babanın hediye vermesi sadece erkek bebek doğunca yapılan bir âdet olduğu söylenmektedir.

“Ben öyle herkesi içeri almidim doğum olandana yani öyle görümcesidir, kayınvalidesidir öyle hepsini almim içeriye. Bi tane kâfi geliyordu hani öyle lazım olan bir şeyleri getirsin diye. Baba kesinlikle içerde olmaz tabi dışarda beklerdi.” (K41).

“Ben mesela kız olmuştu çok sevinmiştim, annemin adını koyacam demiştim. İşte ablam gidi kocama müjde vere o da ortada gezi bekli. Nasıl ablam dedise kızın oldu gitti yatağa girdi ses etmedi yani niye kız oldu diye. Ama Osman da da müjde verdiler oğlun oldu diye beyim de para verdi müjde getirdi diye ama kız çocuk da para neyin vermedi bak.” (K24).

Günümüzde bebek doğduktan sonra hemşireler veya doktorlar tarafından aileye bilgi verilmektedir. Geçmişte babanın doğum sırasında annenin yanında olması ayıp sayılırken günümüzde baba adayının, anne ile birlikte doğuma girildiği görülmektedir. Amaç annenin yanında olmak, neler hissettiğini anlamak ve eşine destek olmaktır. Bebek doğduktan hemen sonra anne ile temas eder ve daha sonra temas etmesi için babaya verilir. Hatta bu özel anların hepsi profesyonel fotoğrafçılar tarafından çekilerek hastane videosu hazırlanmaktadır.

Geçmişte doğumların kolay gerçekleştiği hatta bazı kadınların kısa bir süre içerisinde kendi kendilerine doğum yaptıkları söylenmektedir. Kadının sancı çekerken sesinin duyulmaması için de ağzına yazma koyulduğu bazı kişiler tarafından söylenmektedir. Hamile kadının sancı çekerken yüzünde oluşan terini saç ile silmesi doğumda oluşan lekeleri de götüreceğine inanılmaktadır. Günümüzde sezaryen ile ameliyat ortamında gerçekleşen doğumların sancısız bir şekilde olduğu görülmektedir. Normal doğum sırasında ise doğumu zorlaşan ve beklenmesi tehlike arz eden kadına suni sancı verilerek doğumun yapıldığı söz konusudur.

“Mesela gitmiş kadın heriflere yemek getire gelmemiş demişler gidek buna bakak niye getirmedi. Kızmışlar, bakmışlar ki kadın doğmuş yemek gelmi, sesi bile duyulmamış öyle ki.” (K17).

“Hamile kadın, hamileliği boyunca yüzünde bazı lekeler, doğum lekeleri olur ya onu diydilerdi ki sancı çektiğin zaman sancının şiddeti ile terliyorsun ya saçını uzat yüzünü sil ki yüzün duru olsun lekeler geçsin derlerdi.” (K18).

Doğum esnasında bazen istenmeyen durumlar ile karşı karşıya gelinmektedir. Geçmiş dönemlerde bu gibi durumlar için ne yazık ki çare bulunmadığından anne veya bebeğin kaybedilebilmesi söz konusu olabilmektedir. Erzurum yöresinde ki inanca göre bebeğin eşi düşmezse eş annenin yüreğine sıçrar ve anne ölür (Bolçay, 2011: 59). Günümüzde ise hastane ortamında gerçekleşen doğumlar da olası bir tehlike karşısında hemen müdahale edilmektedir. Bebeğin sağlığı kontrol altına alınmak için küvözde bekletilmektedir. Bu gibi imkânlar ne yazık ki geçmiş dönemlerde karşımıza çıkmamaktadır.

“Benim annem doğumda öldü. Bi oğlu oldu işte ama o da arkasından hemen bir gün sonra öldü. Annemin de eşi düşmemiş buhara koymuşlar, kan kaybından ölmüş. Eskiden öyle hemen doktor felan da yok öldüsen öldün kaldısan kaldın işte.” (K27).

“Ölü doğumda işte bazıları annenin karnında ölüyordu eğer eş yapışık gelmişse hastaneye yönlendiriyordum ben. Eğer yarı yapışıkta ben ona gene müdahale ediyordum.” (K41).

Derleme bölgesinde de kaynak şahıslardan edindiğimiz bilgiye göre doğum esnasında ölen kadın ve çocuğun var olduğu söylenmektedir. Ölen bebeklerin ses vermesinin anne ve babaya şefaathane olacağına inanılmaktadır. Ölümünün gerçekleşmesinin en çok sebebi ise annenin eşi'nin düşmemesi ve kanamanın durmamasıdır. Kars yöresinde eş'in erken gelmesi için kordonun ucu ayakkabıya bağlanır böylece eşin kaçmayacağına inanılır (Balkaya, 2016: 188). Bölgede bazı kadınların her zaman kız çocukları olur erkek çocukları ölürken bazen de tam tersi söz konusudur buna “tebaa” denilmektedir.

“Ölü doğan bebeklere kimisi diyor tebaa yani çocuğu kalmı, öli derler. Benim mesela anneannemin oğlanlar hep ölmüş. Belki yedi sekiz tane kızlar doğmuş bazısının tebaa oluyor işte. Eğer çocuk ses vermişse annesine şefaathane edecek derler.” (K23).

“Bebek ölü doğunca diyiler ses vermiş çocuk o anaya babaya çok faydası olmuştur. Doğumda ölen bu köyde bi tanesi doğum yaptı bebek doğdu annesi öldü. Benle aynı senede geldik o şehit oldu şimdi.” (K20).

“Kemiklerde sıkışma varsa diye sallilerdi bebeği ilk doğandana yoksa ölür.” (K22).

“Ölü doğan bebekler zaten arı kadar kanla beraber gidiyor. Benim kız çocuğum öldü, bir haftalık göğsüm böyle şişti sütüm akıp gidi. Görümcem de küçükdü emidi, tüpürdi bazen de yutidi. Sabun neyin koydum göğsüme sonra çekildi sütüm.” (K21).

“Doğum yaparken ölen de oli di hatta bizim köyde bi kadın doğum yapıdı dedik daha ölecek. Araba yok, kar dize kadar gelmiş kadını, tabut da yok iki ağaç örkenle bağladılar palası koydular, yorganı koydular, bağladılar, sırtladılar, götürdüler doktora. Kadın şimdi iyi Almanya da. Ölü doğunca ses düşmüşse mutlaka mezarlığa gömerlerdi ya da bir yere gömerlerdi. Mesela o eşini temiz yıkarlardı, güzel bi beze koyurlardı, götürürlerdi ahırın bi duvar dibine gömerlerdi ki onu bi şey yemesin diye. Şimdi gidi tuvaletlere.” (K17).

Bingöl yöresinde ise eş annenin ayak parmağına bağlanır bu işleme ise “heval puçık” adı verilmektedir. Kanamayı durdurmak için de doğum yapan anneye kızartılmış dut yedirilmektedir. (İrmak, 2016: 117-118). Geçmiş dönemlerde eş ya da son denilen unsur önemli görülmektedir. Genellikle atılmaz bir beze sarılarak toprağa gömülmektedir. “Nasıl gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocukla göbeği ve eşi = (plasenta) ya da ‘sonu’ arasında da aynı inanç söz konusudur. Onun içindir ki, doğum çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerdeki uğraşısını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişi güzel atılmaz.” (Örnek, 1977: 141). Günümüzde anneden çıkan bu unsur atılırken geçmiş zamanlarda eş (son) saklanarak kutsal sayılmaktadır. Bu da bazı kutsal sayılan düşüncelerin günümüzde artık unutulmuş olduğunu göstermektedir.

2.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası artık doğumun gerçekleşmesinden sonraki aşamayı kapsamaktadır. Bu aşama içerisinde doğum geleneklerimize ait pek çok âdet vardır. Günümüzde bu âdetlerin bir kısmı uygulanırken çoğu ise unutulmuş olarak uygulanmamaktadır. Modern zaman yeni kültürel âdetleri de beraberinde getirmektedir. Doğum sonrasında bebeğin ilk yıkanmasından başlayan ve kırkına kadar devam eden pek çok âdet kuşaktan kuşağa günümüze kadar ulaşmıştır. Derleme bölgesinde doğum sonrasında uygulanmakta olan alışkanlıkların pek çoğu günümüzde rafa kaldırılmıştır.

2.3.1. İlk Yıkanma

Bebek anne karnından çıktıktan hemen sonra yıkanarak kundaklanmaktadır. Anadolu'nun hemen her yöresinde bebeğin ilk yıkanmasını anne veya kayınvalide gerçekleştirmektedir. İlk yıkanma suyuna altın, tarak, yumurta atılması da bazı yörelerde görülmektedir. “Makedonya Müslümanlarında çocuk kırk gün ardı ardına avo anne ve yakınları tarafından yıkanır. Her yıkamada suyuna tuz, seker, yumurta atılır. Sonra kurulayıp kundak yapılır. Zarar gelmesin diye çocuk oda içinde leğende yıkanır. Ebe her yıkamada bebeğin burnunu çeker ve dualar okur. Bunun nedeni çocuğun burnunun koç gibi olması isteğidir.” (Nuredini, 2007: 63). Geçmiş dönemlerde bebek leğende yıkanmaktadır. Yıkanma esnasında bebeğin boyunun uzun olması için ayaklarından yukarı doğru çekilmektedir.

“İlk yıkanmasını teşire koyidik ondan yıkardık. Ayaklarından tutar kaldırırlardı sonra boynundan tutarlardı sallarlardı suyun içinde artık boyu uzun olsun diye herhâlde.” (K21).

“İlk yıkanma suyuna tuz atardık. Tuzlama ayrı bu da biraz tuz seperdik.” (K30).

Günümüzde hastane ortamında doğan bebekler anne karnından çıktıktan hemen sonra silinerek, yeni doğan takımı hemşireler tarafından giydirilmektedir.

2.3.2. Tuzlama

Bebek doğduktan sonra büyüyünce terinin kokmaması için tuzlu su ile banyo yaptırılmakta ya da tuz ile bedeni ovulmaktadır. Bu işleme “tuzlama” adı verilmektedir. “Anadolu’da eğer bir çocuk çok terler ve teri, özellikle de ayakları çok kokarsa çocuğun doğduktan sonra tuzlanmamış olduğuna hükmedilmektedir. Gerek Anadolu ve gerekse diğer bölgelerde yaşayan Türkler (Kazak, Kırgız, vs.) arasında tuzlamanın hangi amaçlarla yapıldığına dair soruya hemen hemen aynı cevaplar verilmektedir.” (Aça, 2013: 99). Anadolu’nun geneline baktığımızda bu düşüncenin var olduğunu söylemek mümkündür. Doğumdan önce bebeğin cinsiyetini öğrenmek için yapılan tuz uygulaması doğumdan sonra da bedenin kokmamasına karşı halk arasında yapılan bir âdet hâlini almıştır. Tuzlama âdetine Dedeyolu bölgesinde de rastlanmaktadır. Tuzlanan bebeğin ileride kokmayacağı ve pişik olmayacağına dair bir düşünce söz konusudur. Ayrıca karınca yumurtasının bebeğin koltuk altlarına sürülmesiyle tüylenmeye karşı iyi geldiği bazı kaynak şahıslar tarafından söylenmektedir.

“Pişmesin diye bi de büyüyünce teri kokmasın diye bebek tuzlanırdı.” (K18, K27).

“Çocuk olduğu zaman onu yıkisin ya kaynanam neyi öle yaparlardı büyüklerden de duymuşuk getirirlerdi tuz boynuna, canına, koltuk dibine sürerlerdi büyüdüğü zaman kokmasın diye. Gerdan, bacak aralarına sürerdik pişmesin yani pişiğe de iyimiş.” (K19).

“Karıncanın yumurtasını kız çocuklarının koltuk altına sürerlermiş ki kokmasın bi de tüy olmasın diye. En çok koltuk altlarına ve bacak aralarına yaparlarmış ki kokmasın.” (K26).

“Tuzlama olurdu ki bebek koku olmuya. Selavatın getirirdin ince sofraya tuzu var onu hafif batırırdık alır ağzına sürerdik ki ağzı kokmaya ondan sonra poposu koltuk diblerini tuzlardık yirmi dört saat kalırdı öyle sonra banyo yaptırırdık.” (K20).

Türk kültürü içerisinde tuzun yeri ve önemi büyüktür. Nitekim İslam dininde yemeğe tuz ile başlamanın sünnet olduğu söylenmektedir. “Tuzun günlük hayattaki vaziyeti çeşitli hadiseleri karşılayan ve özetleyen deyimlerin ana unsuru oluşunun yanında bir de ilahi yanı vardır ki (tuza yüklenen bu değer altındaki tuzun Kâbe’nin inşası sırasındaki teşekkülü inancı ve Hz. Muhammed’in ‘Sizin baş katığınız tuzdur.’ (nitekim bazı insanlar yemeğe serçe parmaklarıyla tattıkları tuzla başlarlar) şeklindeki hadis-i şerifi yatmaktadır) bu özellik onu her devirde kutsal ve kıymetli bir yiyecek yapmıştır. Tuzun bu kıymetinin bir sebebi de şüphesiz az bulunur olmasıdır.” (Samsakçı, 2012: 188). Tuz, içerisinde bulunan mineraller sayesinde insan vücuduna oldukça fayda sağlamaktadır. Fakat her besinin fazlasının zararı olduğu gibi tuzun da fazlasının vücuda zararı vardır. Bölgede fazla tuzlanan bebeğin vücudunda hasar olduğu söylenmektedir. Bölgede çok sevinmenin göstergesi olarak tuzlama yerine bebeğin vücudunun kınalandığı da yapılan bir âdet olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Beni anam tuzlamamış çok sevinmişler diye kına yakmışlar yani öle yakma dediğim sepmişler üstüme. Ben doğduğum gün de ilk anadan düşim ya oraya hemen çivi çakmışlar. O da ölmüyem diye.” (K30).

“Tuzlama da olurdu. Ben bu küçük oğlanı fazla tuzladım kolu delindi, iltihap aktı. Doktora götürdüm dedi siz bunu fazla tuzlamışsınız. Tuzlardı çocuğun vücudu kokmasın diye, koltuk altı kokmasın daha sağlıklı olur.” (K17).

“Tuzlama vücudu kokmasın diye yapılır. Şimdiler de artık bilinmiyor bu. Çok tuzlanınca çocuğu yakar zaten çok kalmayacak.” (K23).

“Tuzlamasan kokarsın derlerdi hafiften tuzlu su yapardın ya da ince sofraya tuzu abış aralarına, koltuk altlarına sürerdin.” (K41).

“Kokmasın diye koltukların dibini, bacaklarının arasını tümünü tuzlardı. O zaman hemen yıkanmazdı bir gün kalırdı sonra yıkarlardı. Şimdi anadan düşene kadar bakisin pijama giydiriler. Ağzının üstünü, içini de tuzlardı çatlamasın, kokmasın diye.” (K21).

“Tuzlardı, bir hafta tuzlu kalırdı. Çocuk da et gibidir onu tuzlamadın mı kokar, et nasıl kokarsa o da öyle kokar.” (K22).

“Kokmaya diye terlememesi için tuzlardı. Hayasının etrafında tuzlarmış pişmesin diye. Bir iki saat kalıyor sonra yıkıyorlardı. Şimdi tuzlama yok daha hastane de kim tuzlasın kalmadı öyle şeyler. Bide yeni doğmuş bebeklerin gözlerine limon sıkırlar ki gözleri çabuk bozulmaya.” (K24).

Günümüzde artık tuzlama işlemi bebeklere yapılmamaktadır. Genel olarak kokmayacağı düşüncesinde olmamak, zararlı olduğu düşüncesi ve yapılması zor geldiği için uygulanılmayarak çok fazla yapılmamaktadır.

2.3.3. Göbek Bağı

Anne ile çocuk arasında ki besin ihtiyacını sağlayan kordon bağına “Göbek Bağı” denir. Göbek bağı genellikle makas, jilet gibi keskin bir araç yardımı ile kesilerek bağlanmaktadır. Yaklaşık bir hafta sonra kendi kendine düşmesi beklenmektedir. “Doğum sırası içerisinde alabileceğimiz diğer bir uygulama ise göbek bağı kesiminde gerçekleşmektedir. Doğum anına kadar annenin bebeği ile tüm alış-verişini yaptığı bağ göbek bağıdır. Dolayısıyla hem biyolojik hem de fizyolojik bir doku söz konusudur. Doğum anında anne rahminden çıkartılan bebeğin beslendiği bağı kesilir. Göbekle ilgili uygulamaların deyimlere, atasözlerine yansıdığı da görülmektedir. Doğan çocuğa göbek adının verilmesi, göbeği kesilirken bu adın telaffuz edilmesi, ahrette bu adla çağırılacağına inanç, yine zor bir işin üstesinden gelirken ‘göbeğim çatladı’, çok gezen için ‘göbeği sokakta kesilmiş’ gibi ifadelerde de göbek bağına bağlılığı ifade eden deyimler sıkça görülmektedir.” (Tulan, 2020: 56). Düşen göbek bağı atılmaz saklanır ya da toprağa gömülmektedir. Anadolu’nun genelinde bu işlem aynı şekilde gerçekleşmektedir. Derleme bölgesinde kesme işlemi bilen kişiler tarafından yapılmaktadır. Göbek bağı kesen kişiye yörede bulamaç denilen tatlı verilir ve çocuğun göbeği düşene kadar o tabağın geri verilmemesi âdet olarak yapılmaktadır.

“Göbek bağı üç parmak tutarsın, gerisini kesip bağlarsın.” (K18).

“Göbek bağı köy karıları üç parmak tutarlardı ipden keserlerdi. Sonra onu temiz bi yere gömerlerdi. O karılara da yemek getirirlerdi mesela bulamaç, derlerdi ki çocuğun göbeği düşmeyene kadar o kabı vermeyin, o kablarsın. O kablarsın sonra verirlerdi.” (K17).

“Göbek bağı, rahim eşi ile oluşan bir et parçası. Çocuk doğduktan sonra kordon bağı makasla kesilir ve temiz bir bezle bağlanıyor. Çocuk çok ağlarsa göbek bağı kanamasın diye demir para, göbek bağına üzerine koyulurdu, annem yapardı. Sonra kuşak bağlar gibi sararlar. Bazen de mikrop almasın diye eskiden pensilin tozu derlerdi o dökülürdü. Bir hafta on gün içerisinde kendiliğinden düşer. Günümüzde artık tıbbi mandallar var onla göbek bağına bağlıyorlar.” (K13).

Göbek bağı, doğum âdetleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Gelecek ile çocuk arasında bir ilişkinin var olduğunu temsil eden göbek bağı, Türk örf ve âdetleri içerisinde kutsal sayılmaktadır. Kars yöresinde göbek bağı çocuğun ileride babaannesinin sözünü dinlemesi için babaannesinin ayakkabısının üzerinde kesilmektedir (Balkaya, 2016: 189). Çocuğun ileride meslek kazanmasının göbek bağı ile bir ilişkisinin olduğu düşünülmektedir. Derleme bölgesinde de bu düşünce doğrultusunda uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Göbek bağı genellikle imam ya da hafız olması için cami’ye, öğretmen olması için okula, kız çocuğunun eve düşkün olması için eve, erkek çocukların ise yükseklerde olması için göbek bağına çatıya bırakıldığı söz konusudur. Ayrıca adak adanmışsa türbe gibi yerlere de göbek bağı gömülmektedir. Derleme bölgesinde göbek bağına erzak dolu küplerin arkasına atarak bereket getireceğine de inanılmaktadır.

“Göbek bağına diyilerdi ya götürün camiinin duvarının dibine koyun veyahut evde hasa güzel bir yere bırakın. Yollarda mezarlığa gömün, kimisi okula götürürlerdi okusun diye bizde yaptık, çatıya bile kaynanam neyin bıraktık.” (K19).

“Göbek bağına bağlarlar sonra götürür küpler vardı eskiden bulgur neyin koyuduk, onların arkasına atarlardı, bereket ola diye.” (K30).

“Göbek bağına ya bi caminin kenarına gömerdik okuya, hafız ola, kimisi okulların kenarına koyarlardı okusun diye. Ben üçünü de götürdüm camiye gömdüm ama hafız olmadılar. Göbek bağına ipden bağlilerdi çüridi, düşüdi kendisi.” (K20, K24).

“Göbek bağına diyilerdi ki nereye atarsan o olurmuş. Okula atarsan öğretmen, camiye atarsan hoca olur derlerdi. Göbek bağı kendi kendine düşer.” (K23).

Geçmiş dönemlerden itibaren yaygın olan bu düşünce günümüzde uygulanılmayarak unutulmuştur. Genellikle göbek bağı düştükten sonra atılmaktadır. Hastane ortamında gerçekleşen bu işlem hemşireler tarafından özel tıbbi mandallarla yapılmaktadır. Bölgede artık evde doğumların gerçekleşmemesinden ötürü göbek bağına kesilmesi söz konusu değildir. Ancak göbek bağına toprağa gömme âdeti bazı kaynak kişiler tarafından günümüzde de yaşatılmaktadır.

2.3.4. Kundak/Belek

Kundak, insanlık tarihi boyunca doğum sonrasında yapılan bir gelenektir. Türk toplumu için de kundak yapmanın varlığı eski dönemlere kadar dayanmaktadır. Derleme bölgesinde kundak işlemine “belek” adı verilmektedir. Bebek doğduktan sonra vücudunun düzgün olması için bu uygulama yapılmaktadır. Bebeğin ellerinin ve ayaklarının kundak içerisine alınarak rahat bir uyku uyuması sağlanmaktadır. Bölge halkı sıkıca sarılan bebeğin dış görünüşünün düzgün olacağına inanmaktadır. Genellikle kundaklar kuşaklı ya da ipli bir şekilde süslenerek elde dikilmektedir.

“Mesela çocuğu belerdik, eli ayağı eğri olmaya diye. Çocuk beli kaymasın, eli ayağı eğri olmasın çocuğu beleyin, belek yapardık.” (K17).

“Bebeğin vücudu düzgün olsun diye kundak yaparlardı, kollarını savurursa hemen uykusundan uyanmasın, sabit kalsın diye ipli kundaklar vardı. Eskiden emzik de vard, biberonda vardı ama biberon şimdi ki gibi kapaklı değildi cam şişe vardı onun ağzına lastik geçirip veridin bebeğe.” (K18).

Kundak, bütün ve yarım olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Bebek ilk doğduktan hemen sonra bedeni bütün bir şekilde sarmalanmaktadır. Üçken şeklinde katlanan kundağın içerisine bebeğin kafası dışarı da kalacak şekilde koyulur daha sonra elleri iki yanda kalacak ve ayakları dümdüz olacak şekilde kundağın içerisine alınır. Bebeğin etrafında kundak sımsıkı olacak bir şekilde bir tur döndürülerek kuşağı ile bağlanmaktadır. Osmaniye yöresinde bebeğin kafası da kundaklanmaktadır. “Kundaklanan çocuğun başı da sarılmaktadır. Kafa yapısı düzgün olsun, saçları iyi çıksın, bingıladağı zarar görmesin, çocuk üşütmesin diye ‘yağlık’ adı verilen ince tülbentten yapılmış üçgen bezle çocuğun kafası sarılır. Kafası sarılan çocuğun kafasının yelli olmayacağına, akıllı olacağına da inanç hâkimdir. Kafası sarılan çocuğun kulakları da kepçe olmaz.” (Teke, 2005: 82). Bebek biraz büyüdükten sonra artık bütün kundak yerine yarım kundak yapılmaktadır. Yarım kundak ise bebeğin kolları dışarıda bırakılacak şekilde yapılmaktadır.

“Belek bohça gibi kulp yapidik iki tene kuşağı vardı şimdi ki kundak işte. Şimdi paçaların arasına bez tutiler ya o çocuklar maymak oliler yürüyüşleri eğri oli. Kundağa belediğin zaman sımsıkı oluyor. Bir ay oldusa daha kollarını koymidik kollar açıkta kalidi aşağısını koyidik.” (K21).

“Kundakta olan çocuk hem uzun boylu olur hem de tipi güzel olur. Şimdi çocukları saliler daha.” (K22).

“Kundaklama da diyilerdi ayakları düzgün ola, elleri düzgün ola. Eskinin her şeyi zordu, şimdi bezler var, kremler var işte.” (K20).

“Kundak böyle beyazdan işlerdik, şile bezi ile atlet yapardık. Uzun olanı kundağa sererdik üstünede muşabbası vardı. İpli olanı evde giydiridik, gezmeye gidendene işlemeli olanı giydiridik.” (K30).

“Kundaklar elde dikiliyordu pazenden, basmadan ipli kundaklar yapılıyor, çocuklar sımsıkı kundaklanıyordu. Yararı var mı bilmim ama zararı var diyiler. Şimdi de yapan var, yan komşu yaptı diyi kundaklim ki rahat yata diyiler eski kafa ama yapım ben.” (K23).

Ek- 9: Kundak

Günümüzde kundak yapmanın bebek için sağlık açısından zararlı olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Bu sebeple bazı bölgelerde kundaklama hâlâ yapılırken bazı bölgelerde artık uygulanmamaktadır. Derleme bölgesinde kundaklama işleminin hâlâ daha devam ettiğini söylemek mümkündür.

2.3.4.1. Höllük

Geçmiş yüzyıllarda genellikle bebek için kundaklama yönteminden birisi de höllükleme işlemidir. “Kundak toprağı, ‘öllük’ ile başlayan hayat: Türk doğar, yine toprakta büyür. Anadolu’da Höllük veya öllük dedikleri, yeni doğan çocukların kundağına serdikleri bir toprak vardır.” (Ögel, 1991: 125). Bölgede bulunan temiz toprak elekten geçirilerek güneşte kavrulmaya bırakılır. Kavrulan toprak bebeği yakmayacak sıcaklığa gelince bir muşamba yardımı ile çocuğun altına bırakılır ve ardından kundaklanır. Genellikle özel bir toprak ile yapılan bu işleme bölgede “höllük” adı verilmektedir. Bazı kaynak şahıslar tarafından toprağın sobada, tavada ve çanakta ısıtılarak yapıldığı söylenmektedir. “Höllük kışları uzun ve sert geçen Orta ve Doğu Anadolu insanının çaresizlik karşısında yavrusunu koruması ve bazen tedavisi için başvurduğu ve ayrıca türküsünü söyleyecek kadar yaşamında yer verdiği bir gerçektir;

Eledim eledim höllük eledim,

Aynalı beşiğe bebek beledim,

Büyüttüm besledim, asker eyledim,

Gitti de gelmedi buna ne çare.

Anadolu'nun kırsal bölgelerinde bebeğin doğumu yaklaştıkça, bebeğin derisine yapışmayan ve pişik yapmayan 'höllük' adı verilen kundak toprağı çuvallarla eve taşınmaktadır." (Özen-Özgör, 2006: 131). Bebeğinin vücudunun sağlıklı olması ve pişik olmamasına karşı yapılan bu uygulama geçmiş dönemlerde sıklıkla uygulanmaktadır. Günümüzde ise bu uygulama artık yapılmamaktadır.

"Hazır bez yoktu kızım poşet bağlardık. Toprağı kavururduk sonra onu giderdik sabah güneşine karşı o toprağı getirirdik. O toprağı elerdik, çocuğa zarar vermeyecek şekilde o toprağı güzel kavururduk, kavurmadın mı çocuk karnı ağrırdı. Onu güzel kavururdun sonra çocuğu belediğin zaman çocuğun canı yanmayacak şekilde altına koyurduk. O çocuk ne işerdi hem de beli kuvvetli olurdu. İşeyince o toprağı alır başkasını koyurduk. Çocuk sağlıklı olurdu yani toprak çok sağlıklıdır a şimdi bu poşetler neye yarıyor. Ama yağmur değmeyecek a toprağa buna 'höllüklük' derdik." (K17).

"Önceden çocuklara hazır bez yoktu, biz ev bezinlen yaptık. Bi de toprak kullanırdık, pişik olurdu derlerdi toprak getirin o da nasıl bi toprak temiz böle kazarlardı ince toprak onu halburdan geçirirlerdi ince olurdu. Sonra onu sacda kavururlardı, ısıtırlardı sonra soğuturlardı. Biz eskiden belek yapardık bu toprağı getirip çocuğun altına bi avuç sererdik altına. Ben de yaptım çışı, kakasını yaptığı zaman o toprakta kalırdı onu atardık. İşte bu toprağa da 'höllük' derlerdi ben yapıdim faydasını görüdüm. Zeytinyağı sürerdim pişik olmasın diye." (K19).

"Bizim köyün bu tarafında kırmızı torpak var giderdik onu getirirdik. Kızdırırdık sobada çocuğun dibine, bezin içine koyardık. Sonra belekten beraber sarardık, belek yapardık." (K21).

"Ben karşıydım höllük yapmaya yani birazda hani ebe olduğum için biliydim ama yapıyorlardı diyordum zararlı. Göbekten alınca tetanoz hastalığı felan oluyordu zararlı oluyordu yani onu iyi kullanan oldusa yapabilirdin yoksa göbek bağından mikrop kapar." (K41).

"Ben bu kızıma pişik için neler yapmadık, doktora götürdük ne ettiyse hiç geçmedi dediler höllük koy. Bende toprağı eledim, koydum aha iki sefer ettim hemen geçirtti daha da pişik olmadı." (K11).

"Eskiden toprak çocuğun altına koyilerdi, höllük diyilerdi. Altını ıslattığı zaman toprak pişirmidi yani pişik olmidi. Halburdan gidip getiridik elilerdi hatırıma geli. Büyük çanak vardı, çanakta toprağı ısıtırlardı çocuk dayanacak şekilde kundaklan belerlerdi sonra." (K22).

Geçmiş dönemlerde çocuk bakmanın zor şartlar altında gerçekleştiği söylenmektedir. Günümüzde ki hazır bezlerinin kolaylığı geçmiş dönemlerde karşımıza çıkmamaktadır. Bunun yerine şalvar gibi giyim eşyalarının kumaşlarından bebek bezinin dikilmesi söz konusudur. Genellikle patıska adı verilen bu parçalar sürekli yıkanarak bebek bezi olarak kullanılmaktadır. Günümüzde ise tek kullanımlık şekilde farklı çeşit markalarda bezler bulunmaktadır.

"Beklidik ki şalvarlarımız yırtıla, etek parçası neyin ola ki bez yapak." (K21).

"Benim şehirden renkli patiskalar alırdık. Beyazı da olur, renklisi olur onları parça parça keserdik, makineye verirdik. Kundağı vardı, kol bezi vardı. İşlemeli kundağı sererdik üstüne de işlemeli kol bezini sererdik onun altına da belemek için muşamba bi de onun üstüne de tekrar kendinin çış yapacağı bezi sererdik belek yapardık. Ben yani hiç hazır bez kullanmadım, kendimiz devamlı bez yıkadık. Eskiden çocuk yetiştirmesi daha zordu." (K19).

“Eskiden bu şalvarlarımızı kesidik, dikidik. Normal tarlalara gübre serpili ya onların ince naylonları olur şeffaf, onları böyle oyuklu keserdim çocuklarıma bez tutardım. Bunu benden başkası beceremezdi, güzel yapamazdı. Eskiden yoksulluk çoktu şimdi her şey böyle kolay olmuş.” (K20).

“Sarı yumuşak bezler var gider getirirdik ufak ufak dikerlerdi, gündelik yıkayıp kullanırlardı.” (K22).

“Eskiden beyaz bez dikilidi bi de renkliden dikilidi bi de muşabba vardı ona bırakılıyordu.” (K23).

“Benim iki sepet bezim vardı onu yıkardık yapardık bebek bezi.” (K24).

“Beyaz bez alırdık onu kaynatır, yıkar, seserdik. Ben mutlaka beyaz alırdım o kirli karılar bazıları şalvar neyin yapilerdi.” (K30).

“Biz bu şalvarların eskilerini kesip bez edidik. Kaynanama yalvarıdim vere ki çocuklarımı beliyem. Renkli patiskalar sonradan çıktı.” (K25).

“Parçadan basmadan mesela kara bezden bez yapar dikerlerdi. Öyle naylon altına sererlerdi ondan bağlarlardı şimdi hazır kilotlu bezler çıkmış.” (K27).

Henüz modern çağın gerisinde kalmanın getirdiği maddi imkânsızlık eski kadınların kendi yöntemleriyle bu uygulamayı ortaya çıkarmalarına sebep olmuş ve zamanla âdet hâlini almıştır. Emiciliği yüksek olan toprak bebeğin altının sürekli değiştirilmesini de önlemektedir. Sağlık açısından güneşte bekletilen toprağın hazır bezlere oranla daha sağlıklı olduğu bilinmektedir. “Bir kült olarak toprak, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Çeşitli halk inanışlarında ve bu inanışlar çerçevesinde gelişen farklı uygulamalarda toprağın kullanıldığı görülür. Türk halk kültüründe geçiş dönemlerinden olan doğumla ilgili inanış ve uygulamalarda da toprak sıklıkla kullanılır. Türkiye’imizin farklı illerinden derlenen alan verileri doğrultusunda tespit edilmiştir ki, doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında toprak, özellikle annenin ve bebeğin ‘iyiliği için’, bir sağaltım aracı ‘em’ olarak halk hekimliği uygulamalarında kullanılmaktadır.” (Demren, 2017: 167).

Ek- 10: Kundak İçine Serilen Muşamba

“Bizim gelinin annesi saklamış ta kendilerinin bebekliği, kundak içi vardı eskiden çiş çıkmaya diye bebelere bunu kundak içi yaparlardı. Eski çarşaf yırtılmış ya da şalvar onları kesip

bez edip bebeğe bağlarlarmış. Bizim zamanımızda ben ilkin de hazır bez kullanmadım sonradan bu yeni bezler çıkınca oğluma kullandım.” (K18).

Günümüzde höllük işlemi bebeğin topraktan mikrop alacağı düşüncesi ile yapılmamaktadır. Artık hazır bezlerin piyasaya çıkması ile sadece geçmiş dönemlerde uygulanan bir âdet olarak kalmıştır. Pişik olmayı önleyici krem ve pudralar günümüzde bebeklere uygulanmaktadır.

2.3.5. Ad Verme

Yüzyıllar boyunca ad verme âdeti Türkler açısından her zaman önemli bir olay olmuştur. Eski Türklerde kahramanlığın simgesi olarak ad verilmektedir. Bazen bu adlar kahramanlığın göstergesi olarak lakap şeklinde verilmektedir. Destan kahramanlarının kendi adlarını gizledikleri ve onun yerine lakaplarını kullandıkları hikâyelerde görülmektedir. “Yenisey Mezar Taşları’nda da sık sık ‘er adım falan’ gibi deyme rastlarız. Oğuz Kağan da bir maharet gösteren erlere özel adlar verirdi. Bütün bunlar eski Türklerde çocukların ve yetişkinlerin yapmış oldukları aksiyonlara göre değerlendirildiklerini göstermektedir.” (Şen, 2006: 155). Battalgazi’nin asıl adının Abdullah olduğu fakat göstermiş olduğu yiğitlik sonucunda kendisine Battal sıfatının verildiği görülmektedir. Yine Hüseyin Gazi bir geyiğin peşine takılır ve mağaraya girer, orada kendisine Cafer adında bir oğlu olacağı önceden bildirilmektedir. Destanlarda ad verme rüya motifi ile de karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de bebeğin cinsiyeti hatta adı bile bazen rüya da gösterilmektedir. Derleme bölgesinde de kaynak şahıs, doğacak çocuğunun adını rüyada kendisine söylenmesi üzerine vermektedir. Bu kimsenin çoğunlukla Hızır Aleyhisselam olduğu düşünülmektedir.

“Ben rüya görmüştüm, sakallı bir dede bana dedi ki ‘sen diyisin ki o özürlü mü doğacak Ahmet o Ahmet!’ dedi, uyandım daha üç aylık mı dı cinsiyeti bile belli değildi. Biz de adını Ahmet koyduk.” (K23).

“Ben rüyamda görmüştüm adını ‘Alican’ ama koyamadım karnımda öldü. Sonra damadım geldi adı Mehmet Can dedim ki bi Alican gitti bi Mehmet Can geldi bak.” (K13).

“Rüyamda ben adını gördüm ‘Selahattin’ dediler.” (K29).

Destanlarda kahraman gösterdiği yiğitlik, cesaretlik sonucu ad almaktadır. Danişmend Gazi’nin asıl adı Melik Ahmet’tir. Kendisine askerlik, liderlik vasfından ötürü Danişmend lakabı verilmektedir. İlk Müslüman Türk Hükümdar olan Saltuk Buğra Han, İslamiyet’i kabul ettikten sonra kendisine Abdülkerim adını almıştır. Nitekim Dede Korkut Hikâyeleri’nde de kahraman, göstermiş olduğu mücadeleyi kazanarak adını almaktadır. Boğaç Han’ın boğayı öldürdüğü için kendisine Boğaç Han adının verilmesi kaynaklarda görülmektedir. “Bayındır Han’ın Ak meydanında bu oğlan savaş etmiş, bir boğa öldürmüş, senin oğlunun adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi,” (Gökyay, 1976: 8). Dede Korkut Hikâyeleri’ne baktığımızda ad vermenin Dede Korkut tarafından gerçekleştirildiği söz konusudur. “Eski Türklerde kişinin adını hak etmesi gerekirken daha sonraki dönemlerde bu gelenek etkisini yitirmiştir. Gelenek içindeki bazı motifler, zamanla değişmiş veya kaybolmuş olsa da ad malzemesi, en eski çağlardan günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün de sıkça kullanılan Türkçe kökenli adlara çok eski dönemlerden beri rastlanmaktadır. Bunlar daha çok bitki ve hayvan adlarıyla, tabiattaki canlı ya da cansız varlık adlarıdır. *Balçiçek, Aybala, Asena, Laçın, Böri, Ceylan, Kartal, Tuğrul, Sungur, Şahin, Doğan, Tunç, Demir, Altın, Elmas, Yeşim, Zümrüt* vb. Eski Türk ad verme geleneğinde daha çok somut adlar tercih edilirken İslamiyet’in kabulüyle birlikte soyut kavramların da kişi adlarında ağırlıklı bir

yer tuttuğu ortadadır. *Fikri, Nur, Lütfü, Kâmil, Kadir, Kader, Bayram, Neşe, Mesut vb.*” (Balta, 2013: 196). Geçiş dönemleri içerisinde de ad, doğum gerçekleşikten sonra verilmektedir. Geçmiş dönemlerde genellikle adın Kur’an’ı Kerim’de geçmesine dikkat edilmektedir. Bunun yanında çocukların, büyüklerin yanındaki hareketlerine dikkat edilmektedir. Büyüklere saygı her zaman ön planda olmuştur. Büyüklerin yanında çocuk sevilmez, öpülmez ve kucaklanmazdı. Derleme bölgesinde çocuğun adı büyükler tarafından verilmektedir. Saygı düşüncesi ile de anne ve baba çocuğun ismine karışmamaktadır. Aile büyüğü abdestli bir şekilde çocuğu kucığına alarak önce sol kulağına kâmet sonra sağ kulağına ezan okur ve ardından üç kere adını söylemektedir. Üçler, yediler, kırklar her zaman kutsal sayılan sayılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Üç sayı motifi geçiş dönemleri içerisinde pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır. “Toplumumuzda çocuğa isim verilince adı kulağına üç kez fısıldanır. Kürtlerde taziyeler genelde üç gün sürer ve kişinin ölümünün üçüncü gününde mevlidi verilir, Kur’an okunur. Üçüncü günde yapılan bu uygulama ile ölünün ağzına açılacağı ya da sevaplarının artırılacağına inanılır. Evliliklerde din adamı eşlere üç kez ‘Kabul ettin mi?’ diye sorar ve gelinin beline kırmızı kurdele üç kez sarılır, üçüncü de ise bağlanır. Halk inancında önemli bir yeri olan muskalar üçgen şeklinde olur ve bunların kismet açtığı, nazardan koruduğu, hastalıkları bertaraf ettiğine inanılır.” (Bozkurt, 2017: 3/6). Bölgede genellikle üçleme âdetinin var olduğu görülmektedir.

“Eskiden büyükler hep çocuğun adını koyarlardı. Ben sadece sondaki kızımı koydum.” (K18).

“Bebeğin isimlerini illaki dede, nene olur koyar amca olur, eskeri de ölmüşlerin ismini koyarlar. İsme takılma vardı yani şimdi takılma yok anne baba önceden hazırlıyor zaten.” (K19).

“Çocuk en ilk olduğunda memeyi tutmadan evvel kulağına ezan okurlardı. Adını koyarlardı, büyükler koyarlardı.” (K25).

“Anne, baba isim koymazdı nene, hala, amca koyardı. Hiçbirini ben koymadım saygıdan dolayı, hiç biz isim düşünmezdik şimdi olsa derler kaynana karıştı.” (K20).

“Eskiden büyükler dede, babaanne ad koyarlardı, kucaklama yoktu mesela utanma vardı. Sevme yoktu, sevmeydin yanlarında şimdi böyle her şey serbest.” (K27).

“Çocuğun adını büyükler koyardı, büyükler izin vermezdi nedense anne doğuyor ama koymuyor kızına da kaynananın adını koydular Emine. Kulağına ezan okunur üç defa senin adın bu derler.” (K23).

İnsanın iki ismi bulunmaktadır. Bunlardan ilki göbek bağı kesildikten sonra verilen göbek adıdır. Ahiret inancına göre insan göbek adı ile hatırlanacak ve çağırılacaktır. “İlkel kavimler ve topluluklar adlara kutsallık atfederler; onların bazı güçlere sahip olduklarına inanırlar. Böylece adları onları kötülüklerden koruyacak; geleceklerini güven altına alacaktır. Sihirli güçler atfedilen adlar bu yüzden herkese söylenmez; bunun yerine ikinci bir ad kullanılır. Örneğin Yakut Türkleri gerçek adlarını ancak çok gerekli olduğunda kullanır; günlük hayatta ikinci adı tercih ederler.” (Sakaoğlu, vd., 2015: 185). Günümüzde göbek adı bebelere, hemşireler tarafından bırakılmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca bayramda doğan, evin ilk çocuğu olan ve son çocuğu olan kişilere de o günün anlamına ithafen adının verildiği görülmektedir.

“Evin son çocuğuydum annem demiş ‘Songül’ olsun yani ‘sonuncu gül’ diye ama ben adımlı sevmiyorum Kur’an’da geçmiyor keşke başka olsaymış.” (K13).

“Kayınvalidem evin ilk çocuğuymuş diye ‘İlknur’ koymuşlar adını.” (K29).

“Evin ikinci çocuğudum diye bana ‘Saniye’ koymuşlar adımı.” (K11).

Yine ad verilirken çocuğun doğduğu gün “Kadir, Berat ve Miraç” gecesi gibi dinî günlere denk geldiğinde bu isimler koyulmaktadır. Artık yeni kanunlar ile ismini beğenmeyen kişiler adını değiştirilebilme hakkına sahiptir. Hatta evlendikten sonra eşinin soy ismini alma zorunluluğu da yeni kanun ile kalkmıştır.

2.3.6. Süt Anne

Çocuk ile anne arasında bir bağ oluşturan kaynak anne sütüdür. Anne sütü, içerisinde bulunduğu vitaminler açısından oldukça besleyici bir besin kaynağıdır. Nitekim Türk kültürü içerisinde önemli bir yeri olan sütün pek çok işlev için kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde hastalıkların tedavisi gibi alanlarda da kullanılan süt, Türk kültürü içerisinde çok fazla işleve sahiptir. Sütün iyileştirici etkisi masallarda da karşımıza çıkmaktadır. Padişahın görmeyen gözünün süt ile açılması, kötü hastalığa karşı geyik sütünün şifa oluşu, keçi sütünün padişahın kızını iyileştirmesi, pehlivan çocuğun dilinin ağaç sütü ve anne sütü ile çözülmesi gibi unsurlar aslında günlük hayatın masallara olağanüstü şekilde yansımalarıdır. Yine Türk destanlarından Boğaç Han’ın yaralandıktan sonra anne sütü ve dağ çiçeği ile iyileşeceği Hızır tarafından söylenmektedir. Sütün iltihaplara karşı bir antibiyotik olduğu da görülmektedir. Bebeklerin kirpiklerinde oluşan çapaklanmalara, kulak ağrısına, tüy çıkmamasına karşı anne sütünün iyi geleceği söylenmektedir. Yine anne sütünün bebeğin doğduktan sonra yüzünde oluşan kepeklenmeye karşı iyi geldiği bilinmektedir. Buna bölgede “kuvag” adı verilmektedir.

“Çocukların yüzünde kepek olurdu, ‘kuvag’ derdik biz kaşındırırdı. Anne sütünü sürünce onlar geçerdi.” (K13).

“Kulağı ağrıdığı zaman kendi sütümüzü saçar çok az tuz atardık, kendi sütümüzde tuzu eritir kulağına iki damla damlatırdık.” (K19).

“Yüzüne sütümüzden sürerdik güzel olsun diye sonra tivleri olmasın diye.” (K24).

Uzmanlar, bebeğin ilk altı ay anne sütü içmesinin oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır. “Geleneksel Türk kültüründe doğum, soyun devamlılığını ve ailenin bütünlüğünü temsil etmektedir. Doğum ile başlayan annelik süreci ise yeni doğan için oldukça önemlidir. Çünkü anne bir bebeğin zihinsel, fiziksel ve bedensel gelişiminde koruyucu ve besleyici güç konumundadır. Bebeklerin sağlıklı gelişiminde ise anne sütü hayatidir.” (Yılmaz, 2023: 780). Bazen anne sütü bebek için yetersiz kalabilmektedir. Geçmiş dönemlerde henüz mama gibi hazır gıdaların olmamasından dolayı bebek, başka bir anne tarafından emzirilmek üzere verilmektedir. Bununla birlikte süt annelik kavramı ortaya çıkmaktadır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) döneminde kabileler arasında da süt annelik yapılmış ve kendisinin de süt annesi olduğu bilinmektedir. Asırlar öncesinde de var olduğu görülen bu geleneğin günümüzde farklı amaçlar için de kullanıldığı görülmektedir. Kırsal kesimlerde bebeklerin, büyünce birbirlerine nikâh düşmemesi anlayışı ile emzirildikleri de söz konusudur. Bu kişilere “süt kardeş” adı verilmektedir. Süt kardeş, kan kardeş gibi terimler kültürümüz içerisinde kullanılmaktadır. Bölgede de süt anneliğin var olduğu görülmektedir.

“Bizim süt kardeşimiz var burda. Üç ay annesini emmedi o zaman benim de ufak gardaşım olmuştu İsrafil işte getirilerdi günde üç sefer, dört sefer bahçemizde yakındı üç ay anam onu emzirdi, üç ay sonra annesini emdi. Mecburan götürüp emzirilerdi, çocuk aç o zaman böyle mama mı vardı.” (K22).

“Süt annelik eskiden beri vardı. Benim annem eskiden bizim köpeğimiz vardı zehirlenmişti onun yavru köpeklerini bile emzirmişti. Sonra onlar göğsünün ucu yaradı bi de onlarada iyi geldi.” (K13).

“Süt anne, evel ahır vardı. Ben yapmamışım ama bu köyde vardı yani.” (K17).

“Süt annelik, hiç yapmadım ama duymuşum birbirlerini emzirilermiş ki süt kardeşi olalar, büyüyünce evlenmiyeler, bence yanlış bir şey.” (K23).

“Süt emzirirlerdi. Dedim da benim kız çocuğum ölmüştü, sütüm kaldı işte böle şişti onu sağdım. Eskiden öyle makine neyin yoktu görüncem küçüktü a böle emidi tüpiridi.” (K21).

“Evet süt anne vardı, götürür emzirirlerdi öyle bilmezlerdi, yok demezlerdi. Bizim süt kardeşimiz yok ama çevremden duyup görüyordum vardı yani.” (K18).

Günümüzde anne sütünün bebek için yetersiz kaldığı durumlarda süt attırıcı gıdalar, vitaminler, ilaçlar bulunmaktadır. Ayrıca bebeğin gıdasız kalmaması açısından besin değeri yüksek mamaların da günümüzde verildiği görülmektedir. Günümüzde artık süt sağma aletleri kullanılırken geçmiş dönemlerde bu görülmemektedir. Süt annelik ise artık günümüzde kırsal kesimlerde dâhil çoğunlukla kalmamıştır.

2.3.6.1. Sütü Gelmeyen Anneler için Yapılan Uygulamalar

Doğumdan hemen sonra ilk üç gün annenin fazla sütü gelmemektedir. Bebeğin sıklıkla emzirilmesinden sonra süt kanalları genişleyerek çoğalmaktadır. Geçmişten bugüne doğumdan sonra sütün gelmemesi annelerin sık karşılaştığı bir olay olmuştur. Bu durumu üzüntü, stres, kaygı gibi etkenlerin tetiklediği söylenmektedir. Sorunun giderilmesi için halk hekimliği kökenli başta olmak üzere inanış kökenli birtakım uygulamalarda yapılmaktadır. Derleme bölgesinde de sütün gelmediği durumlarda anneye tereyağı pekmez, ayran, çorba, şekerli su, kuru kayısı gibi gıdalar yedirilmektedir. Bu gıdaların tüketilmesinin ardından annenin sütü birkaç gün içerisinde çoğalmaktadır.

“Üç gün süt gelmiyor zaten sonra kendiliğinden geliyor. Arttırmak için tereyağına pekmez katar içirirlerdi, bulamaç yaparlardı ‘loğusa bulamacı’ derlerdi. Üzüntü, stres sütü keser sık sık emzirmek gerekiyor eskiden bunu pek bilmezlerdi, kesilmişse kesilmiş.” (K18).

“Sütü gelsin diye şerbet içirirdik.” (K20).

“Sütü gelmiyorsa derlerdi eşbabiye, şerbet, bulgur, mercimek çorbası iç derlerdi.” (K23).

“Sütü gelsin diye ya da artsın diye şerbetli su, pekmez iç derlerdi.” (K27).

Bölgede annenin sütü gelmediği zaman ağzı dualı bir kişi annenin göğsüne elini koyarak “Sütüm otlayarak geliyor uzaksa yaklaşsın, çocuğumun rızkı gelsin.” şeklinde dua etmektedir. Ayrıca suyun rahatlatıcı etkisinden dolayı anne sütünün gelmesi için sık sık banyo yaptırılmaktadır. Günümüzde Anadolu’nun hemen hemen her bölgesinde farklı amaçlarda şifalı sular bulunmaktadır.

Buralara giderek yıkanmak ya da suyundan içmenin şifa getireceğine inanılmaktadır. Bölgede herhangi bir şifalı su, acı su bulunmamaktadır.

“Çağırırdık kadının sütü gelmezdi, geç geldiği zaman şey diyidi yıkan ki sütün gelsin. Derdi ‘sütüm otluya otluya geli, uzaksa yaklaşsın çocuğumun riski gelsin’ dua ederlerdi memesinin üstünden. Sütü gelmiyorsa derlerdi pekmez iç, yağ iç, şerbet iç ki sütün gele, eskinin karılarının sütü çoktu.” (K17).

Su, temizleyici ve arındırıcı özelliğinin yanında koruyucu özelliğe de sahiptir. Bugün birtakım dualar suya okunarak içilmekte ya da etrafa serpilmektedir. Bölgede de evin etrafına okunmuş suyun gezdirilmesi ile kötülüklerden korunacağı söylenmektedir.

“Suyu okuduk, onun duası merhemli su diye onu evin etrafına yedi kere dönderirdik ki yılan felan gelmiye, bu hâlâ köyde yapılıyor. Sonra merhem ağacının dalını keser kapıya bırakırdık.” (K13).

Türk inançları içerisinde suya bir kutsiyet atfedilmiştir. Kötü rüya görüldüğü zaman suya anlatıldığı ve suyun bu kötü düşüncüyü alıp götürdüğü görülmektedir. Bölgede de annenin sütü kesilmesin diye bir dere yatağına ya da suya verilerek sütün devamlı geleceğine inanılmaktadır.

“Sütü gelmiyorsa ayran için derlerdi sütün olsun, zaten üç gün sütün olmaz çocuğu çok doyuramazsın. Çorba yapın derler, ufak pilav derler bizim köyde onu yapın derlerdi. Diyelim sütün fazla geli sütün geldiği zaman sağılar onu bardağa alisin, onu götürüp suya verisin ki sütün kurumasın yani su akıp gidi ya sütüm de öle aksın söylerlerdi.” (K19).

Böyle bir düşüncenin var oluşu bizleri yer üstünde ve yer altında bazı mitolojik öğelere götürmektedir. “Yer üstündeki her alanın kendisine özagü bir iyesi olduğu gibi, suyun da kendi iyesi olduğuna inanılır. Tatar Türkleri, sulak yerler, nehirler, ırmaklar, çaylar ve göllerle ilgili üç yaratığın ‘yaşadığına’ inanırlar. Bunlar Su Babası, Su Anası ve Su İyesi’dir. En önemlileri de Su Babası’dır. Su Anası’nın da onun karısı olduğunu söylerler. Su İyesi ise onların oğlu olarak algılanır. Aralarında en meşhur olanı Su Anası’dır.” (Zaripova Çetin, 2007: 26). Bu gibi mitolojik öğeler yüzyıllar öncesinden beri var olmaktadır. Bölgede İslamiyet dini, her konuda öne çıkmaktadır. Bu yüzden halkın şeytan, cin, alkarısı, melek gibi varlıklara karşı inancının var olduğu söz konusudur. Abdest almak ile beden maddi manevi bütün kirlilerden arınacağı bilinmektedir. “Su insanlar için hem maddi hem de manevi arınmayı gerçekleştirir. Bütün bedenin veya belli organların su ile yıkanmasıyla fiziksel temizlenmeyi sağlar. Ayrıca bazı dinlerde belli ibadetlerden önce bir kısım organların su ile yıkanması suyun fiziksel temizlenmenin yanında manevi arınmayı da sağlayan bir kaynak olduğunu gösterir.” (Kıyak, 2013: 23). Geçmiş dönemlerde sütün gelmesi için yapılan halk hekimliği ve inanış kökenli uygulamalar günümüzde çoğunlukla yapılmayarak unutulmuştur. Bölgede ise bazı uygulamaların anne için hâlâ yapıldığı söylenmektedir. Bunun yanı sıra eczanelerden veya doktor danışmanlığında süt artırıcı ilaç tedavileri de alınmaktadır.

2.3.6.2. Umma

Yeni doğum yapmış bir kadının herhangi bir yiyeceği görmesi veya kokusunu alması durumunda eğer canı çekerse o yiyeceği yemediği takdirde göğsünde bir şişme meydana geleceği söylenmektedir. Buna bölge de “umma” adı verilmektedir. Mersin yöresinde umma meydana gelmesi hâlinde ocağa götürülmektedir. “Lohusalık döneminde sütün bol olması ve çekilmemesi

için anne canının her istediğini yemelidir. Umduğunu yani istediğini yiyemeyen anne ‘umma’ olur yani sütü çekilir, göğüsleri şişer. Böyle durumlarda anne ocağa götürülür. Ocaklı, umma olan kadın yerde otururken haberi olmadan arkasına bir tekme atarak onu korkutur. Ardından yemesi için arasında soğan bulunan bir parça ekmek vererek ‘Umduğun umacağın bu olsun.’ der. Korkutulan lohusanın bu yolla sütünün geri geleceğine inanılır.” (Çıblak Çoşkun, 2011: 7). Bu sebeple annenin canı bir şey isteği zaman mutlaka yemesi gerektiği söylenmektedir. Misafirlikte yemeğin, ilk önce anneye ikram edildiği de bölgede söylenmektedir. Halk dilinde ummanın geçmesi için birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamaların dinî ve inanış kökenli oldukları görülmektedir.

“Lohusa kadın tuvalete girer ‘Bismillah!’ der, normal bir tarak ile hangi göğsü umma yapmışsa ayakta durur, o göğsünü tarakla üç kez tarar ve göğsünün ucunu hafif tutarak ‘perpüsü’ üç defa söyler böyle yapardı annem” (K13).

“Cevizin içi uyuyosun ya onun dış kabuğunu getirir göğsün ucuna bağlarsın, göğsün umdusa geçer.” (K30).

Umma hâlinde göğüste şişme, sıtma, ateş, ağrı oluşmaktadır. Bu da annede sıkıntı meydana getirmektedir. Umma meydana gelmesi hâlinde çarşamba günü ölen kişinin sabunu ile annenin göğsünü yıkamanın iyi geleceğine inanılmaktadır. Bu uygulamanın bir benzerine Kazakistan bölgesinde rastlanmaktadır. Kazakistan bölgesinde de sütün kesilmesi ya da umma yapması durumunda ölen kişiyi yıkamak için kullanılan bez eldiven ile dua okunarak meme üç kez okşanır (Ashırkhanova, 2000: 105). Umma yapmanın genellikle yeşil sabun ile göğsün yıkanarak geçeceği söylenmektedir. Ayrıca bu işlemi yaparken bölgede “perpüsü/parpusu” sözcüğü üç kez tekrarlanarak söylenmektedir. Umma yapan göğsün tarakla taranmasının, terliğin göğsün üzerinde gezdirilmesinin de ummayı geçireceğine inanılmaktadır.

“Benim memem umdu, şişti çocuğa verdim emmedi. Kaynanam hatta çarşamba günü ölen adamın sabununu kaldırırlardı, onlan memeni yıka derlerdi. Hatta ineklerinde memesini yapık şifadır, yabancı bi evde taraklan memeni tara, saçın üstünden tara ki damar açıla derlerdi.” (K17).

“Gögsün şişmesin diye sağardık biz şişelere ama şimdi başka.” (K19).

“Meme umma yapınca yeşil sabun sürerlerdi, ayağımızdaki terlikle bismillah derlerdi ‘parpusu’ derlerdi sürerlerdi.” (K20).

“Göküs umma yapardı, diyelim ki bu komşu bi şey bişiri kokusu hoşan gidi işte gögsün umi.” (K21).

“Eskiden haşırılı sabun vardı ona kullanılmamış yeşil sabun diyili hiç kullanılmamış olacak kullanılan olmi onunla göğsünü yıkarlarmış. Eski tabirde mesela bi yerde bi sütlü kadın varsa onlara tattırırlarmış ki göğsü umma yapmaya. Mesela bi davete gidi, deyiler sofraya gelmeden ilkin sütlü kadınlara verin ki rahatsız olmaya söylerlerdi.” (K22).

“Bi komşudan yemek kokusu aldinsa canın çekti yemesen sütün umma yaparmış, göğsün üstüne nane koyarlarmış.” (K24).

“Sütü biz tirley vardı onunla çekiyorduk. Bize veriliyordu yani bende vardı. Doğumunu mesela ben yaptırmıştım gidiyosun hani göğsüm şişti çocuğa veremiyorum diyi di o tirley ile göğsünü çekiyorduk göğsünü yumuşatıyor yani.” (K41).

Günümüzde göğüs şişmesi hâlinde doktora gidilerek antibiyotik tedavisi başlanmaktadır. Ayrıca eczanelerde bulunan birtakım sağıltıcı aletler ile göğüs rahatlatılmaktadır. Geçmiş dönemlerde ise köyde ebeler tarafından bu aletlerin kimi zaman kullanıldığı söylenmektedir.

2.3.7. Lohusa/Dığasken

Lohusa doğum yapmış kadına söylenmektedir. Derleme bölgesinde lohusa kadın için “dığasken” terimi kullanılmaktadır. Anne için oldukça hassas bir dönemdir. Henüz yeni doğum yaptığı için vücudu yorgun düşmüş ve rahmi yıpranmıştır. Bunun için bölgede “cecurum” adı verilen bir lapa çeşidi anneye hazırlanmaktadır. Su ile un karışımı üzerine tereyağı dökülerek yapılan yiyecek ılık bir şekilde lohusa kadına yedirilmektedir. Ayrıca ilk kez doğum yapan kadına tereyağına yumurta kırılarak yedirilmesinin de faydalı olacağı söylenmektedir. Bu yapılan uygulamalar neticesinde annenin rahiminin çabuk toparlanması, enfeksiyon olmaması, sancı, karın ağrısı olmaması ve hemen ayağa kalması sağlanmaktadır. Kazak toplumunda ise annenin çabuk toparlanması için bir hayvan kesilerek eti veya suyundan çorbası yapılmaktadır buna kalja denmektedir. (Mukhtarkhanova, 2020: 91).

“Lohusaken bizde ‘cecurum’ derlerdi onu pişirip götürürdük. Böyle helva gibi unla yapardık üstüne bol tereyağı, üstüne yumurta işte bunu yeni doğana verirlerdi. Karın ağrısı oluyor ya o hem yağlı hem de sıcak tutsun, sancısı çok olmasın diye. Bi de bu herhâlde annenin sütünü de hemen getiriyormuş.” (K24).

“Loğusa kadına lapa derlerdi onu pişirip, götürüp verirlerdi sonra öyle çok su içmezdi, ilk doğum yaptığı için gözleri şişmesin diye az su verirdi. Benim görümcemin şişmişti gözleri hem de nasıl sonra bi de kurşun da dökerlerdi nazar olmaya diye.” (K13).

Lohusa kadının, anneden yeni doğmuş gibi günahlarından arındığı düşüncesi vardır. Lohusa kadın melekler geziyor inancı ile başı her zaman örtülü olmaktadır. Lohusa şerbeti geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de kimi bölgelerde verilmektedir. Derleme bölgesinde de eskiden beri misafirlere şerbet ikram edildiği söylenmektedir. “Doğum, bir kadının yaşamındaki en önemli durumlardan biridir. Doğum gerçekleşikten sonra, fizyolojik birliktelik süreci büyük oranda tamamlanmış, bebeğin ve annenin organik bütünlüğü parçalanmış olsa da hem anne hem bebek için farklı bir kritik dönem başlayacaktır. Doğumun ardından özellikle ilk üç gün ve sonrasında kırk gün boyunca aile ve çevre tarafından oluşturulacak olan koruma-kollama-gözetme merkezli ritüel ve inanmalar dizisi, anne ve bebek için bir çeşit kalkan vazifesi görecektir.” (Taş, 2019: 100). Lohusa kadın kırk gün dışarı çıkmamaktadır. Yeni doğum yaptığı için kendisine kırk basacağı düşüncesi bölgede hakimdir. Lohusa kadın genellikle bir başka doğum yapmış kadın ile görüştürülmemektedir. Eğer birbirleri ile görüşme zorunluluğu olduğunda karşılıklı çengelli iğne değiştirmek ya da bebeğin yastığına çengelli iğne takmak gibi âdetlerin yapıldığı söylenmektedir. Bu gibi âdetler anne ve bebeğin korunması için yapılmaktadır. Ayrıca lohusa kadının kırk gün mezarına kazma vurulacağı düşüncesi de bölgede vardır. Bu sebeple lohusa kadının kırk gün çok dikkatli olması söylenmekte ve yalnız bırakılmamaktadır.

“Lohusa da derlerdi dışarı çıkma, kırk sana basar. Biri mesela senden sonra doğum yapmış gelmişse kırk basar derler.” (K17).

“Eskiden ‘dığasken’ kadın derlerdi lohusa şimdi deniliyor. Dığasken kadın, besmelesiz gezmesin evin içinde, eşikleri geçerken bi odadan bi odaya girdi besmelesiz geçmesin, tualete

dikkatli girsin çıksın işte sürekli gözleri üstündeydi. Bi de diyilerdi dıgasken kadının kırk gün, her gün birer kazma vurulur mezarına yani diyilerdi dikkatli olun bak kırk gün sizin mezarınıza kazma vuruluyor, ölebilirsiniz yani kanamadan mı artık niyesye söylerlerdi.” (K18).

“Loğusa kadın soğuk su içmezmiş, su çok içmezmiş, ayran içmezmiş yoğurt yemezmiş bunlar eskiden yani yaparlarmış. Derlerdi ki doğum yaptıktan sonra ağzınızı neyinizi iyice sarın ki dişleriniz dökülmesin. Kaynanamgil derlerdi ki biz ağzımızı sarıdık ki hava girmeye o dişlerimiz dökülmeye. Ben çok iyi farkına vardım ki evet doğumdan sonra dişlerimiz dökülmeye başladı, her doğumdan sonra çektik. Doğumdan sonra diyorlardı ki karnına iyice bi kuşak gibi bi şey sar ki sıkıca o pis kan gitsin göbeğin çıkmasın” (K18).

“Lohusa da sen sana dikkat edecektin. Eskide şark suları vardı, kanalizasyon yoktu işte onların yanından geçerken selavatsız geçmeyin derlerdi.” (K20).

“Lohusanın yanında adam olidi, yalnız bırakmilerdi kırk gün ev sahibi tek bırakmilerdi. Yanında lambayı yakar koyilerdi, korkmasın diye.” (K22).

“Lohusalıkta anne ve bebek için derlerdi kırk gün yalnız bırakmayın. Şimdiler de buna dikkat edilmiyor her yere de gidiyorlar. Eskiden kırk gün dışarı çıkartmazlarmış.” (K23).

Geçmiş dönemlerde lohusa yatağı, işlemeli nevresim takımları ile serilerek hazırlanmaktadır. Anne ayağa kalksa dahi bu yatak yaklaşık yirmi gün serili kalmaktadır. Bu âdet geçmiş dönemlerde sıklıkla yapılan bir gelenek hâline gelmiştir. Genellikle işlemeli bir yastık lohusa yatağının yanına bırakılır ve gelen misafirler takılarını bu yastığa iğnelemektedirler. Günümüzde lohusa kadın bebeği ile birlikte kırkının dolmasını beklemeden dışarı çıkabilmektedir. Bu gibi korunmalara dikkat edilmemektedir. Lohusa kadının toparlanması için eczaneler de bulunan vitaminler ile destek sağlanmaktadır. Günümüzde artık kırk basmasına dair bir düşünce bulunmamakta, dolayısıyla önlem amaçlı yapılan âdetlerde günümüzde uygulamaya geçirilmemektedir. Derleme bölgesinde hastane de doğumlar yapıldığı için bu gibi âdetlerin uygulanması çoğu kişiler tarafından artık yapılmamaktadır. Annenin lohusa takımı bulunmaktadır. Hastanede doğum yaptıktan sonra bu takım anneye giydirilmektedir. Günümüzde artık lohusa yatağının yapılması gibi bir durum da söz konusu değildir.

2.3.8. Bebek Görmesi

Doğum gerçekleşikten ertesi gün yakın akrabalar tarafından ziyarete gelinmektedir. Buna bölgede “göz aydınlığı” denilmektedir. Bölgede ilk göz aydınlığına yumurta ve süt götürme âdeti vardır. Göz aydınlığı yapıldıktan birkaç gün sonra bebek görmesi yapılmaktadır. Genellikle haber verilmeden bu ziyaretler yapıldığı için toplu bir şekilde gidilmemektedir. Her gün ev temizlenmekte, lohusa yatağı düzeltilmekte ve misafirlere verilecek ikramlar hazır hale getirilmektedir. Bebek görmesine hediye olarak genellikle evde veya sandıkta olan şeyler götürülmektedir. Kıyafet, takı gibi hediyelerin götürülmesi daha sonraki yıllarda söylenmektedir.

“Çocuk doğduktan sonra ilk kimin evine gitmişse o ev sahibi anneye yumurta verirdi. İşte bebeği neye koyup getirmişse onun içine yumurta bırakırdı böyle bir âdet vardı.” (K17).

“Bebek görme olurdu. Bi çift çorap, üst başda yoktu yemek getirirlerdi, çocuğa takım olursa getirirlerdi, para felan yoktu.” (K17).

“Daha ilk bebek yeni doğduğu zaman bebeği görmeye süt, yumurta götürürdün sonradan görmeye takım giysi işi para götürürsün.” (K24).

“Bebek görmesi eskiden beri vardı. Bu âdet para değil, çocuğa sandığında ki şeyler değerlendirirlerdi.” (K18).

“Bebek görmeleri yapılırdı, derlerdi felanın gelini doğum yapmış gidelim dışarken görmeye. Hediyesinle beraber giderlerdi para, çocuk takımı ne koparsa gönlünden. Eskiden de vardı hâlâ devam ediyor bu âdet.” (K19).

“Görmeye para götüridik çocuk bi şeleri götüridik, çeyrek olise götüridik.” (K21).

“Bebek görmeye şimdi ki usul nasılsa eskiden de öledi. Gücü kimin neye yetise onu götürülerdi. Eskiden ama para çok olmadığı için genellikle giyim işi götürülerdi.” (K22).

“Eskiden bebek görmesine önceden bi göz aydınlığına gidilirdi sonra yakın akrabalar, köylüler bebek görmesi yaparlardı.” (K23).

Ek- 11: Günümüz Doğum Hediyecekleri

Günümüzde bebek görme âdeti hâlâ devam etmektedir. Ancak bazı farklılıklar meydana gelmektedir. Geçmiş dönemlerde göz aydınlığı için yumurta ve süt getirme âdeti varken günümüzde hastaneye çiçek ya da çikolata ile gelinerek göz aydınlığı yapılmaktadır. Gelemeyen kişiler ise telefon açarak ya da mesaj göndererek anne ve babayı tebrik etmektedir. Artık bebek görmeleri birkaç gün önceden aileye haber verilerek toplu bir şekilde yapılmaktadır. Bebek görmesine gelenlere doğum hediyecekleri takdim edilmektedir.

2.3.9. Alkarısı

Lohusa kadının, doğum yaptıktan sonra kendisine alkarısı'nın geleceği eskiden beri inanılmaktadır. Alkarısı, anneye gelerek korkutmaya sebep olmaktadır. Bu sebeple anne yalnız bırakılmamaktadır. “Lohusa döneminde kırk basması, albastı (alkarısı, alanası, alkızı, cadı karısı, gongalas ve cangolos) gibi durumlardan korumak amacı ile anneye ve bebeğe gösterilen özen artardı. Al basması öylesine korkunçtur ki anne ya da bebeğe musallat olursa her ikisinin ölümüne dahi sebep olabilir. Al basmasından korunması için anneye kırmızı renkli taç ya da kurdele takılırdı.” (Deniz ve Kocakaya, 2023: 27). Alkarısından korunmak için bölgede birtakım inanış kökenli pratikler yapılmaktadır. Yapılan bu pratikler zamanla âdet hâline gelmektedir. Bölgede

alkarısından korunmak için “annenin yastığına yorgan iğnesi takmak, çocuğun başına ekmek ve Kur’an ayetleri bırakmak, ışıkları açık bırakmak, küle basmamak, akşam vaktinde su dökmek, kapıdan geçerken besmele çekmek, yorgan ipini bebeğin beşiğinin etrafına sarmak, soğana çuvaldız batırmak, tahta kaşık ile yemek yemek” gibi uygulamalar yapılmaktadır. Ayrıca annenin tahta kaşık ile yemek yemesine dikkat edilmekte çünkü alkarısı’nın demir kaşıkla annenin ciğerini alacağına inanılmaktadır. Bölgede bu gibi uygulamaların yapılması alkarısına inancın var olduğunu göstermektedir. Kaşkay Türklerinde de alkarısı inancı vardır. Al aparması şeklinde ifade edilen alkarısından korunmak için genellikle aynı pratikler uygulanmaktadır. “Kaşkaylarda Al aparması biçiminde ifade edilen bu inanışla ilgili uygulanan pratiklerin çeşitliliği ve Türk dünyasının diğer bölgeleriyle benzerliği kuşkusuz dikkat çekicidir. Yüzyıllar boyunca Farslarla iç içe yaşamış bir Türk topluluğu olarak Kaşkayların kadim Türk inançlarının ve Türk mitolojisinin motiflerini bu kadar canlı bir biçimde yaşatıyor olmaları, onların konargöçer hayatı sürdürmelerine bağlı olarak yaşadıkları bölgedeki diğer topluluklarla sosyal münasebetlerini asgari düzeyde tutmasıyla izah edilebilir.” (Karaaslan, 2011: 1444). Anadolu’nun genelinde lohusalıkta ortaya çıkan bu mitolojik öğeye rastlanmaktadır.

“Alkarısını da duymuşum korunmak için bebeğin yastığına iğne, ekmek annesinde yastığının başına ekmek ile iğne bırakırlardı.” (K18).

“Yeni doğum yapmış kadınlara Alkarısı görünürmüş yani böyle üç harfliler gibi bir şeymiş. Ondandan korunmak için iğneyi soğana takar gelinin başucuna koyarlarmış.” (K38).

“Alkarısı duymuşum eskeri hamileliğinde diğaskenken olurdu. Doğum yapmışım o evde, diğasken olduğun için tek kalmasın, yalnız kalmasın onun gözüne her şey görünebilir derlerdi. Lohusa kadının kırk gün yalnız kalması iyi değil derlerdi. Üzerinde Kur’an taşıyacaksın, çocuğun başında ekmek, Kur’an bulunduracaksın yastığın başında kırk gün kalırdı. Çok şükür bir şeye rastlamadık.” (K19).

Genellikle alkarısının lohusalıkta annenin üzerine bir ağırlık çökmesi hâlinde geldiği söylenmektedir. Bu ağırlık hissi durumunda anne hiçbir hareket edememektedir. Sadece dilinin döndüğü kadar dualar okumaya başlamaktadır. “Alkarısının, loğusanın yanına, değişik suretlerle geldiğine inanılır. Bazen, yakın bir akrabasının sıfatında, bazen çirkin bir kadın, bazen de kedi, köpek, keçi, kelle vs. gibi şekillerde görüldüğü söylenir. Alkarısı, daha kapıdan içeriye girer girmez, loğusanın üzerine bir ağırlığın çöktüğü söylenir. Hasta, o anda, aniden kalkıp dua okursa, alkarısının kaçacağına inanılır. Ancak o esnada loğusa hiçbir şey yapamaz, bağırarak istediği halde bağırılmaz, alkarısına yenik düşerse ya öleceğine ya da büyük bir hastalığa maruz kalacağına inanılır.” (Şimşek, 2017: 106). Annenin dili döndükçe söylemiş olduğu dualar ile alkarısının kaçacağına inanılmaktadır. Bölgede de Alkarısı inancının var olduğu ancak karşılaşmanın yaşanmadığı söylenmektedir. Sadece bir kaynak şahıstan derlediğimize göre lohusalıkta kendisine ağırlık çöktüğünden ve hiçbir şey yapamadığını anlatmaktadır. Ayrıca şahsın yakınının bir dere kenarında Alkarısı olduğunu düşündüğü kişiyi gördüğü söylenmektedir.

“Alkarısı’nda doğumumdan sonra üstüme böyle bi ağırlık çöktü, selavatında çekisin ama tepki veremisin geçmi sonra kendi kendine geçi. Başına ekmek koyurlardı, yastığına iğne koyurlardı.” (K20).

“Benim dayım, Alkarısını görmüş. Gitmiş suyun yanına, bi karı böyle saçı başı dökülmüş, elinde de kanlı bi şey varmış, yıkımiş sonra nasıl dua okudusa kaçmış kaybolmuş anlamış ki o Alkarısıdır. O yüzden diyiler su’ya felan gidendene bismillah diyin.” (K30).

“İğ var ya yün çorap tokuması için yün egirilerdi o igilen Kur’an’ı Kerim’i başına koyilerdi ki Alkarısı gelmiye. Alkarısı o ig’den korkarmış.” (K22).

Alkarısı efsanelere de konu olmuştur. Ali Berat Alptekin’in “Efsane ve Motifleri Üzerine” adlı kitabında alkarısına, olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler kısmında değinmiştir. “Hiç evlenmemiş bir kız olan Alkarısı, ahırlarda yaşar, atların kuyruklarını örür, geceleyin ata biner ve hayvanı yorar. Eğer elbisesine iğne, çuvaldız, vb. eşyalar batırılırsa yedi yıllığına ev sahibine hizmet eder. Dikkat edilirse gerek yaşadığı yerler gerekse insanlara hizmet etme zamanı (yedi yıl), ata binmesi efsaneden ziyade mitolojiyle ilgili unsurlardandır.” (Alptekin, 2012: 121). Alkarısının genellikle sulak yerlerde yaşadığı da rivayet edilmektedir. “Halk, ağıl, samanlık, viranelik, su kıyısı, kaya, çeşme ve su kaynaklarını alkarısının eşleştiği ve saklandığı yerler olarak kabul eder; bunlara besmeleyle ve “destur!” çekerek yanaşır.” (Örnek, 2000: 145). Bölgede de lohusalık zamanında dere kenarlarından geçerken besmele çekildiği ve akşam vaktinde su dökülmediği görülmektedir.

“Alkarısı da gelmeye diye çırayı açık bırakın, çırayı söndürmeyin, bu lambalar yoktu o zaman çıra vardı. Mesela diyidi eşiğe basma, akşamın dar zamanında su dökme, küle basma. O zaman ocak vardı, bi parça ekmek koyurlardı derlerdi dört kitapdan üstündür, yastığın altına, çocuğun kundağına koy. Zaten öle kitabı okumasan bi şey olmaz ama ekmek yemesen ölürsün. Mesela derlerdi demir kaşıkla yeme ağaç kaşıkla ye işte o demirden annenin ciğerini çekip alımış alkarısı öyle diyilerdi.” (K17).

“Alkarısı bastı derler duymuşum başına Kur’an koyarlar, eşikten geçerken salavat getir derler. Soğana çuvaldız batirilerdi bebeğin başına koyarlardı.” (K23).

“Alkarısı gelmiye diye eşiklerden geçerken selavatsız geçmeyin, bebeğin başına Kur’an ile ekmek koyarlardı. Bizim bahçede büyük bir taş vardı arada beni korkutuyolardı aha Alkarısı geli korkup kaçidik. Alkarısını hiç görmedim nasıldır.” (K24).

“Alkarısı doğum yapan karılara gelmiş, gelmiye diye yalnız komilerdi. Hamile kadının başına Kur’an bırakilerdi.” (K25).

“Eskiden örken (ip) getirilerdi yatağın etrafını sarilerdi ki Alkarısı gelip karışmaya, ona karşı gelirmiş.” (K27).

Günümüzde alkarısının zarar vereceği düşüncesi artık yoktur. “Netice olarak bugün modern tıbbın şiddetine göre üç sınıfa ayırarak irdelediği ve Postpartum (doğum sonrası) Sendrom adı verilen lohusalık döneminde yaşanan psikolojik tepkimelere halk bilimi Albasması demiş ve hemen hemen her toplumda görülen bu vakaya el yordamıyla çareler, kaçınmalar ya da tedavi/sağıtma yöntemleri üretilmeye çalışmıştır. Zira itikada göre lohusa kadınlarda meydana gelen bu hal değişimlerinin yegâne sebebi dişi bir şeytanın/cinin işidir ve söz konusu olan bu kötülükçü gücün yazılı kaynaklarda görülen ilk kökeni ise Sumerlilere dayanmaktadır.” (Kılıç ve Eser, 2018: 42). Aslında çoğu insan yorgunluk ile üzerine bir ağırlığın çöktüğünü bilmekte fakat bunu alkarısının geldiğine dair nitelendirmemekte ya da zarar vereceğine inanmamaktadır.

2.3.10. Kırk Basması

Bir kadın yeni doğum yaptıktan sonra diğer doğum yapmış olan bir kadın ile bir araya gelirse kırk basacağı düşüncesi vardır. “Doğum sonrası yaşanan ve anne (kırklı) ile bebeğin her türlü tehlikeye açık ve savunmasız olduğu 40 günlük sürece lohusa dönemi, bu dönemde anne ve bebeğin hastalanmasına, zayıflayarak güç kaybetmesine ise kırk basması adı verilir. Bu dönemde anne ve bebek, 40 gün boyunca mezarlarının açık olduğuna ve her an korkutulacaklarına hatta hasta olup ölebileceklerine inanıldığından dışarı çıkmaz ve yalnız bırakılmazdı. Aynı zamanda lohusa kadın değirmene ve fırına gitmez, eşikten atlamaz, düğüne gitmez, eve yabancı kabul edilmezdi.” (Deniz ve Kocakaya, 2023: 27). Bölgede ilk doğum yapmış kadın, kendinden sonra doğum yapmış bir kadının yanına giderse birbirleri ile çengelli iğne değiştirmektedir böylelikle kırk basmasının önüne geçileceğine inanılmaktadır.

“Ben doğum yaptıktan sonra kırk gün olmadan görümcemde doğum yapmıştı, annem dedi ki bu çengelli iğneyi alacan, görümcenin yastığına tak görümcemde sana toplu iğne verecek. Ben sordum niye diye annem de dedi ‘kırk basmasın’, görümcemde bana verdi. Çocuğu da etten kırk basardı, geçsin diye banyo yaptırırlardı. Banyo suyuna tesbih atarlardı, kuluallah okurlardı çocuğu yıkarlardı geçerdi.” (K13).

“Hamile kadın bi hamile kadının üstüne geldi mi derlerdi çocuk iflah olmaz. Anne iflah ol mi söylilerdi bi daha çocuğum olmaz deyilerdi.” (K17).

“Kırk basması, derlerdi bi bebek olmuşa o eve kırkına kadar et, balık, tavuk girmezdi. Ondan sonra diyelim ki sen yeni gelinsin senin bile kırkın çıkmadan gelemezsin, adetliyken gelinmezmiş. Eğer sen yeni gelinsin bende yeni doğum yapmışım, sen bu eve geldin birbirleriyle toplu iğne değiştirirlerdi ki kırk basmasın ikisini de. Yeni gelin de kırklı sayılırdı. Bi de yeni doğan bebeği kırkına kadar eşikten geçirmezlerdi, dışarıya kapıya çıkartmazlardı. Şimdi öyle değil hastane felan derken gidiliyor. Eskiden bi odadan bi odaya bile geçirmeyin, derlerdi eşikten geçmesin.” (K18, K25).

Çocuk kırk basması da olmaktadır. Çocuk yeni doğduktan sonra kırk gün içinde odasında çiğ et bulunması ile çocukta kırk basması meydana geleceği söylenmektedir. “Kırk basması, sonucu bebeğin hastalanıp öleceğine inanılır. Elâzığ halk kültüründe kırk basması, iki lohusanın karşılaşması, eve et girmesi, abdestsiz birinin bebeğe ve anneye yaklaşması sonucunda gerçekleşmektedir. Kırk basması durumunda halkın kendi yöntemleriyle bu durumdan çıktığı görülmüştür.” (Tanyıldızı, 2015: 1079). Çocuk gelişim göstermediği zaman kırk basmış olduğu düşünülmektedir. Genellikle geçmesi için çocuk banyo yaptırmaktadır.

“Kırk basması da şimdi sen doğum yapmışsın bi de düğün var, köy düğünleri işte o doğum yapan kişi o düğüne gidemez çünkü senin kırkın o gelini basar, o gelinin çocuğu olmaz. O yüzden koymilerdi söylilerdi yeni doğum yapmış biri o düğüne gitmesin derlerdi. Kızken görmüşüm işte teze gelin on beş günlük yirmi günlük düğüne giderse çengel iğneler varya ben ona verecem o da bana verecek iğne değiştiriler ki hani kırk basmasın. Eskinin kültürleri çok fazla vardı.” (K19).

“Kırklı olanda doğum yapmış, başkası da kırklı, ikisini biraraya getirmezler kırk basması olur. Yeni gelinlerde araları kırk günse bir arada tutmazlar çocuk gelişmez sonra.” (K20).

“Kırk basması şimdi ben çocuk doğurmuşum dışardan bi hamile bayan gelir beni kırk basar. Mesela ben gelin geldim o haftanın içinde bi tane daha gelin geldi ben de kırklyım o gelin geldi beni görmeye ama bırakmadılar dediler gelinimizi kırk basar geri dönderdiler.” (K21).

“Kırk günü tamamlamadan iki kırklyı yanyana getirmezlerdi, kırk basar derlerdi zaten söylerlerdi gelinim kırklı, kapının önünden dönerlerdi.” (K22).

“Kırk basması, çocuğu olup ölüyor ya derlerdi o, çocuk görmeye gelirse kırklyken kırk basar. Mesela yeni gelin de bebek görmeye gitmezmiş, düğüne gitmezdi. Derlerdi bebeğin yanına haşırılı sabun yani yeni sabun koyun gelmesin. Önce o sabunla bebeğin ellerini bi yıkarlardı.” (K23).

“Kırk basması, sen kırkın çıkmamış doğum yapmışsın ya da yeni gelin kırkı çıkmamış, kırkı çıkmayanın üstüne gitmiş kırk basması oluyor. Ya da doğum yapanın kırkı çıkmadan yeni geline giderse kırk basması olur derlerdi.” (K24).

Günümüzde kırk basmasına artık inanılmaktadır. Hastanede gerçekleşen doğumlar ile bebekler bir arada bulunmaktadır. Küvözde bekletilen birçok bebek aynı anda durmaktadır. Şimdi ki zamanda çocuk gelişim göstermediğinde doktoruna götürülmektedir. Gelişim için vitamin, ilaç gibi tedaviler uygulanmaktadır.

2.3.11. Nazar

Bir kişinin başka bir kişiye sevgi ya da haset dolu bakışından, hakkında güzel ya da kötü düşüncesinden dolayı kişide nazar meydana geleceğine inanılmaktadır. Nazar konusu asırlar öncesine kadar dayanmaktadır. Bölgede de nazarın varlığına inanılmaktadır. Doğumdan hemen sonra bebek ve annenin nazar alabileceği söylenmektedir. Nazarın geçmesi için ya da nazardan korunmak için birtakım inanış kökenli pratikler yapılmaktadır. “Geçmişten günümüze varlığını sürdüren bu inanış, ülkemizin hemen her köşesinde günlük hayatın içerisinde ve bütün etkinliğiyle varlığını devam ettirmektedir. Bugün halk arasında, nazara karşı mavi boncuk, delikli taş, nal, yumurta kabuğu gibi çeşitli nazarlıklar kullanma, hocaya muska yazdırma, kurşun dökme vb. çeşitli pratikler yapılmaktadır. Ancak bu tür uygulamalar, bätıl inançlar arasında yer alması dolayısıyla dinimizce haram kılınmıştır.” (Çıblak, 2004: 104). Bölgede doğum yaptıktan hemen sonra nazar olur düşüncesi ile çocuk çevredekilere gösterilmemektedir. Bebeğin süt emmemesi, çok ağlaması, korkmasının da nazardan kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Çocuğun ilk altına yaptığı bezi, halının altına bırakılarak gelenlerin üstüne basması ile nazara karşı geleceği âdeti de bölgede uygulanmaktadır. Yine anne de halsizlik, esneme, iştahsızlık gibi unsurların meydana gelmesi ile nazar aldığına inanılmaktadır. Bunun için kurşun dökülmektedir. “Kurşun dökerek aşırı nazardan kurtulma yöntemi, Anadolu’da çok eski ve çok yaygındır. Kurşun, genellikle ocaktan gelen, el alma vasıtasıyla ocaklık geleneğini devam ettiren kadınlar tarafından dökülür. Bu pratik günümüzde azalsa da yapılmaya devam etmektedir.” (Begiç, 2022: 185). Günümüzde kurşun dökme âdetinin bölgede yapıldığı bazı kaynak kişiler tarafından söylenmektedir. Bunun için ocakların olduğu bilinmektedir.

“Bizim evde gelinimiz doğum yaptı, rahatsızlandı, eli kolu kalkmadı, esnedi esnedi dedik biz de nazar değmiş. Üst katta da amcamın hanımı kurşun dökerdi. Dedi ki geline kurşun dökelim. Böyle tüm bir kurşunu getirdi güzel onu bakır kulplu tavada eritti, gelinin üzerine de bir örtü örttü, erittiği kurşunu soğuk suyun içine döktü dökünce böyle ses çıktı hem de o kurşun dağıldı. Sonra

perpüsü dedi kurşunu eline aldı dedi ki oo Bedo nasıl nazar değmiş gözlere bak. Ondan sonra gelin düzeldi. O suyu da bahçeye döktüler.” (K13).

“Çocuğu herkese hemen göstermezlerdi nazar olur diye. Onlarda bilirdi bakmazdı baktı mı çocuğa bi şey oldu mu işte o baktı onun için öyle oldu derlerdi.” (K17).

“Lohusa zamanın da bebeğin ilk kakalı bezini eşiğe, halının dibine koyarlardı ki herkes bassın, bebeğe ve anneye nazar değmesin.” (K24).

“Benim gardaşımın oğlu çok güzeldi. Küçükken koltuktan baş üstü düştü, nazar oldu çocuk. Ömer dayım da koyunlara bi bakmış sütleri çekilmiş.” (K30).

“Nazara inanırım nazar var. Benim de çocuğum balkondan düştü nazar oldu. Benim kız kardeşim vardı çok güzeldi komşu gelip götürilerdi, sevilerdi. Birkaç gün sonra süte düştü öldü, nazar oldu. Şimdi de var önceden de nazar vardı her zaman inanılırdı.” (K23).

“Nazardan korunmak için kurşun dökerlerdi, o kurşunlu suyla elini yüzünü yıkarlar.” (K25).

“Annemin çocuğu daha altı aylıkken bir yaşında gibi gözükmüş babaannem ile beraber kalıyorlardı zaten babaannem hep derdi ki götürme bunu bir yere, çıkartma nazar değer dermiş. Annem derdi gidecem. Bi gün götürmüş ki komşusu bir kere tek bakmış demiş nasıl güzel bir çocuk, nasıl büyük iki yaşında zannettim annem de dedi ki eve geldim çocuk ağlamaya başladı yirmi dört saat ağlamış, ağlaya ağlaya çatlamış ölmüş. Dediler nazardan ölmüş bu çocuk.” (K13).

Günümüzde nazardan korunmak için nazar duaları okunmaktadır. Nazar boncuğunun evlere, kapının üzerine bırakılması nazara karşı korunma olarak yapılmaktadır. “Kökleri Şamanizm’e uzanan inanç ve uygulamaların sembolik ifadesi olan nazar boncuğu, nazarla ilgili inanç ve uygulamaların bir parçası olarak günümüzde somut olmayan kültürel mirasın bir unsuru olarak yaşamaktadır. Bu bakımdan nazar konusunda özelleşmiş bir nesne olan nazar boncuğunun materyal yönü, şekli, yapısı ve üretim teknikleri ile gelenek, aktarma ve dönüşüm konularına yer vermek yerinde olacaktır.” (Ekici ve Fedakâr, 2014: 45). Bebeğin kıyafetine nazar boncuğu, muska iğnelenmesi ve boynuna kehribar kolye takılması da nazara karşı yapılmaktadır. Hatta nazar boncuklu kıyafetler de günümüzde giydirilmektedir. “Gelişen yaşam standartlarıyla birlikte korunağını mağaradan ülke sınırlarına kadar geliştiren insanın korunma sistemi, zamanla kültürel korunmaya dönüşmüş ve insanoğlu psikososyal korunaklı bir yaşam geliştirmiştir. Hayal ettiklerine uygun araçlar geliştirerek ulaşan insanoğlunun ürettiği gelenekler de insanları ve kültürleri korumak için geliştirilmiş geçmişin güvenlik programları gibidir. Nazarın her toplumda kendini göstermesi, onun sosyal ve psikolojik olmak üzere iki boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda mikro düzeyde insanın makro düzeyde ise toplumun güvenlik ihtiyacını karşılayan nazar pratiklerinin psikolojik ve sosyolojik işlevleri bulunmaktadır.” (Yılmaz, 2023: 2147). Geçmiş dönemlerde nazar için ocaklara gidilirken günümüzde falcılara gidilerek nazara bakılmaktadır. Paralı olarak bu işi yapan falcılar, bölgede bidat düşüncesi ile karşımıza çıkmamaktadır. Artık telefonlarda bile fal bakma uygulamaları bulunmaktadır.

2.3.12. Sarılık

Doğum yaptıktan sonra bebeklerde sarılık meydana gelmektedir. Genellikle her yeni doğan bebek sarılık olmaktadır. Sarılık geçmesi için bölgede yapılan bazı inanış kökenli uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar: “banyo suyuna altın atmak, bebeğin yüzüne sarı yazma örtmek, annenin

yüzüğünü suya bırakmak, papatya koymak” gibi âdetlerdir. Anadolu’nun birçok bölgesinde çeşitli amaçlar için kurulmuş ocaklar bulunmaktadır. Örneğin Sivas’ta da sarılık için ocak olan insanların var olduğunu söyleyebiliriz. “Ankara’nın Mamak ilçesinde oturan dedemlere her yaz giderdim ve bazen eve yeni doğmuş bir bebekle annesi, yakın bulduğu kadınlarla toplanıp bize gelirlerdi. Dedem gelen bebeği kucağına alır okur, üfler ve ardından kaşlarının ortasına jiletle bir çizik atardı. Babaanneme korkup sorduğumda bunun şifa için olduğunu, bebeğin sarılık olduğunu söylediğini anımsıyorum.” (Ulusoy, 2021: 12). İnsanlar evlerinde ocak olarak şifa niyeti ile birtakım dualar okuyarak tedaviler yapmaktadır. Sarılık çeşmesi dahi bulunmaktadır. Bölgede ki balıkların gözüne bakılması ile sarılığın geçeceği de söylenenler arasındadır.

“Sarılık oldu mu çocuğun yüzüne sarı yazma örterdik, sarı giydirirdik, yıkadığımız suya altın atardık ondan sonra şerbetli su verirdik.” (K13).

“Sarılık oldumu suyuna yüzük atarlardı.” (K17).

“Sarılık almasın diye yıkanma suyuna altın, papatya, bırakılır.” (K18).

“İlk yıkanma suyuna altın atarlar, anne parmağından yüzüğünü çıkarıp atardı, sarılık olmasın diye sarı yazma örterlerdi.” (K19).

“Sarılık olunca altın yüzük atarsın suyuna, sarı yazma örtersin.” (K20).

“Çocuğun gözleri, yüzü sararırdı derlerdi sarılık olmuş. Suyuna altın yüzük atarlardı sarı yazma örterlerdi.” (K23).

“Sarılık geçsin diye sarı tülbent örterlerdi bi de yıkanma suyuna alyans yüzük annenin yüzüğü atılırdı.” (K24).

“Sarılık olunca ocak vardı, eskiden ocak olan yere götürürlerdi.” (K25).

“Altın bilerzik atarlardı onun suyuyla yıkarlardı sarılık olmasın diye.” (K27).

“İki türlü sarılık var, biri anadan olma o çok tehlikeli, diğeri de doğumun üçüncü, ikinci günü hafif bir sarılık olur o geçidir yani. Halk arasında işte altınla felan yıkarlardı geçerdi ama anneden olma bi şeyse öyle şeylerle geçmez yani doktora götürürlerdi.” (K41).

Sarılık geçmesi için yapılan birtakım âdetler artık günümüzde inanılmayarak, çoğunlukla uygulanmaktadır. Sarılık için bebek hemen hastaneye götürülmekte ve takip edilerek bebekten topuk kanı alınmaktadır. Doktor tavsiyesi ile sarılığın geçmesi beklenmektedir.

2.3.13. Kırk Çıkarma/Kırklama

Bebek doğduktan yirmi gün sonra bebeğin ilk kırkı çıkarılmaktadır. Buna bölgede yarım kırk çıkarma âdeti denilmektedir. Önce bebek banyo yaptırılır daha sonra yıkanma suyuna İhlas Suresi çekilmiş bir adet tesbih, kırk nohut, kırk arpa ve tarak bebeğin kovanının içerisine atılmaktadır. Kırk sayısının her alanda karşımıza çıkan bir motif olduğunu görmekteyizdir. Üçler, yediler, kırklar halk inanışında kutsal sayılardır. “Halk hikâyesi, masal gibi anlatılarda; doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerine has uygulamalarda ve çeşitli halk inanışlarında kırk sayısının büyüleyici ve kutsal bir sayı olarak önem arz ettiği görülür. Kırk sayısının büyüselliği, geçiş dönemlerinin ilki olan doğum sürecinde oldukça belirgindir. Bu dönemde tüm eğitilmişliğine ve gelişmişliğine rağmen, insanoğlu 40 sayısının cazibesinden kendini alamaz. Bu sayının etkileyiciliği; doğumdan sonraki süreçte, kişi ya da kişileri, korkulu bir bekleyiş ile yüz yüze bırakır. Doğumdan sonraki kırk

gün boyunca aile, âdeta diken üstünde oturur.” (Karakaş, 62). Doğum öncesinde ve sonrasında da kırk sayı motifine rastlanılmaktadır. Kırklama işlemi yapılırken bebeğe çeşitli dualar okunmaktadır. Bölgede genellikle kırklama işlemi evde ve bilen birisi tarafından gerçekleştirilmektedir.

“Yirmi gün oldu mu, çocuk çok ağladı mı yarım kırkını çıkartırlardı. Mesela onun duası var okurlardı tarak atarlardı, buğday atarlardı, tesbaha okumuşuz ya suya atardık, halbur ola kevgir ola atardık. Süzerlerdi o suyu da yatağına dökerlerdi, çocuğa seperlerdi, eşiklere atarlardı işte temiz olsun, ne varsa çocuğun üstünden kalsın kırkı çıksın ona inandın mı çocuk susidi.” (K17).

“Bebeğin kırkında tesbihe bir elham üç kulhuvallah okursun tesbih ne kadar varsa, kırk tane arpayı, kırk tane nohutu hepsini okursun onu getirir okuya okuya çocuğu abdestli neli banyo yaptırısın. En sonunda da bir kevgirin, süzgecin içine tesbihlen arpayı koyısın üç sefer onlan tas su dökısın bütün bedenine temizleyip çıkısın sözde bu kırk çıkartmamış. Kırk çıktıktan sonra da bebeğin ve annenin yine okunmuş tesbihle, arpadan banyosunu yapacak ki ondan sonra çocuğunu emzirebilsin yoksa kesinlikle emziremezdi. Annenin, bebeğin çarşafı, yastığı, yorganı işte üstü başı herşeyi yıkanabilecekti ki giye. O gün üstünden çıkan yatağında neyi varsa hem annenin hem bebeğin yıkanması gerekiyormuş yoksa kırkı geçmezmiş. Biz büyüklerimizden böyle öğrendik ve ben bunu evet uyguladım. Kırk çıkarma devam ediyor mevlit okutanda var ama böyle eskisi gibi banyo yaptırmalar farklılaştırmışlar.” (K18).

Kırk sayısına Türk destanları içerisinde de karşılaşmaktayızdır. Nitekim kırk sayı motifi ritüel olarak hikâyelerde kullanılmaktadır. “Kırk sayısı Türk destanlarında da sıklıkla kullanılmıştır. Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz kırk günde büyür ve yürür. Verdiği ziyafette kırk masa ve kırk sıra yaptırır. Kırk gün kırk gece yenilir, içilir. Kendisine itaat etmeyen Urum kağanını ortadan kaldırmak için Buzdağı eteklerine kırk gün sonra varır.” (Güvenç, 2009: 92). Bebeğin kırkı çıkarıldıktan sonra annenin de kırkı çıkarılmaktadır. Kırk gün içerisinde anne de kırklı sayılmaktadır. Kırklama işlemi için önce çocuk kırklandıktan sonra anne hemen kırklanmaktadır. Eğer anne kırklanmadan bebeği emzirir ya da görürse birbirlerine kırk basacağı bölgede söylenmektedir. “Tespiti yapılan halk inançlarından hareketle âdeta her canlının bir kırkının olduğu ve toplumun bu kırkların birbirine karışmaması için özel bir çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda toplumun kültürel belleğinde ‘kırk’ bir süreçten ziyade, basan, bastığı için de zararı olan bir varlık olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla kırktaki pozitif ve negatif enerjinin, kırklıya özel olduğu söylenebilir.” (Yılmaz, 2023: 60). Kırk gün sonra da anne ve bebeğin kırkını çıkarmak için aynı işlem tekrar yapılmaktadır. Kırklama suyu genellikle bebeğin yatağının üzerine, kapının eşiğine serpilmektedir. Bu âdet ile çocuğun üstünden kırkının kalkacağı, çok ağlıyorsa susacağına inanılmaktadır. Hacdan getirilen kırk anahtarlı bakır tasın bebeğin kırk banyosunda kullanıldığıda söylenmektedir.

“Annem önce çocuğu aldı güzel üstünü başını çıkardı eskiden leğenin içinde oda da yıkardık yıkadığı zamanda anne dışarı çıkardı ki kırk basmasın. Hasa güzel gusül aldırdı anneye, bebeğe tesbihi atardı leğenin içine, çamaşırlarını da içine atardı, leğende acımasın vücudu diye sonra tülbentle yıkar, sabunlar ondan sonra hayırlı kırkların olsun derdi yüzüne gözüne elini sürer, burnunu neyin sıkardı ki derli toplu olsun diye öpülmezdi hemen. Anne de kendisi banyoya girerdi fakat kırk suyunu annem gelir dökerdi yine tesbih atardı hayırlı kırkların olsun kızım derdi.” (K13).

“Kırkı çıkmada duası var tesbih atarlar suya hem annenin hem bebeğin kırkını beraber çıkarırlar. Şimdi kırk çıkarma devam ediyor mevlit okuturlar.” (K19).

“Kırklama da eskiden yirmi kırkında tesbihin yirmi hebesine dua okunurdu kırkında da kırk tane okunurdu. Onu suya atiler önce bebek yıkani sonra onu atiler annenin yıkandığı suya. Şimdi de çıkartılıyor ama bir sürü şey bırakıyorlar makas felan da.” (K23).

“Kırlamada kırk tane arpayı aliler onu dua okiler suyun içine atiler onu anneyi bebeği yıkiler.” (K27).

“Kırk çıkarmada halburdan felan su dökülüyor. Mesela hacdan etrafı anahtarlı bakır tas getirmiştik onunla su dökerdik kırkını çıkarırdık ona bi de dua okuyorsun. Böyle küçük küçük kırk kilit var.” (K41).

Günümüzde bebek ve anne kırk günü beklemeden dışarı çıkmaktadır. Geçmiş dönemlerde önem verilen bu kırk günlük süreç günümüzde artık herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. “Bütün Türk topluluklarında; doğum sonrası lohusalık döneminde hem annenin hem de çocuğun geçireceği ilk kırk gün çok önemlidir. Dolayısıyla annenin ve çocuğun çeşitli tehlikelere maruz kalabileceğine inanılan ve ona göre tedbirler alınan bu kırk günlük sürenin bitiminde ‘kırklama’ adı verilen bir tören yapılmaktadır. Kırklama çocuğun doğumundan sonraki kırkıncı günde yıkanması geleneği olup, Anadolu’nun hemen her yerinde olduğu gibi Türkiye dışında yaşayan Türkler tarafından da halen yaşatılmakta olan bir gelenektir.” (Kuşdemir, 2004: 94). Günümüzde kırklama işlemi daha farklı âdetlere bürünerek yapılmaktadır. Artık kırk çıkarma işlemi bebek spa merkezlerinde gerçekleştirilmektedir. Bebek havuzda yüzdürülerek kırkı çıkarılmaktadır. Evlerde ise kırk uçurma partisi adı altında organizasyonlar hazırlanarak kırklama işlemi gerçekleştirilmektedir. Kırk mevlidi okutularak misafirlere ikram ve hediyelikler verilmektedir. Bu kırklama ile bebeğin yıkanma suyuna arpa, tesbih gibi unsurlar atılmamakta bunların yerine gül yaprakları, gül suyu, top gibi çeşitli unsurlar bırakılmaktadır.

2.3.13.1. Kırk Uçurma Partisi

Günümüzde kırk çıkarma âdeti evlerde yapılmaya devam etmektedir. Ancak geçmiş dönemlerde tesbih, arpa, tarak gibi birtakım eşyaların kırklama suyunun içerisine atılması âdetken günümüzde bu unsurların yerine nazar boncuğu, anahtar, para, un, şeker, tuz, gül yaprakları ve çeşitli oyuncaklar atılmaktadır.

Ek- 12: Günümüz Kırk Çıkarma (onedio.com.tr, 2024).

Günümüzde hazır olarak bulunan kırklama setleri bebeğin banyosu için kolaylık sağlamaktadır. “Kırklama setleri süslenerek ve özenle hazırlanarak tüketiciye sunulmaktadır. Bu setler, hem çocuğunu kırklama ritüelinin geleneksel havasından mahrum etmek istemeyen hem de küreselleşme bağlamında para harcamak veya modern görünmek isteyen kişiler tarafından alınmaktadır.” (Çelik, 2023: 69). Kırklama işleminin ardından günümüzde kırk mevlidi geleneği de yapılmaktadır. Anne ve bebeğin hazırlanarak misafirlerin önüne çıkmasının ardından mevlit okunmaktadır. Geçmişten günümüze gelen doğum sonrası âdetlerimiz bugün, değişikliklere maruz kalmaktadır. Değişen ve gelişen hayat şartları beraberinde pek çok âdeti yeniden şekillendirerek hayata geçirmiştir. Bu âdetlerden birisi de kırklama adı verilen uygulamadır.

Bugün bebeğin kırkı için evde banyo yaptırmak yerine bebek spası adı verilen mekânlarda bu işlemin gerçekleştirildiği görülmektedir. Avrupa’dan gelen bu âdet günümüzde de giderek modernleşme adı altında âdet hâline gelerek yaygınlaşmaktadır. Bebeğe can simidi giydirilerek havuzunun içerisine bırakılmaktadır. Bu suyun bebek için masaj niteliğinde olduğu söylenmektedir. Ayrıca kırk sayısı balonlar ile süslenmektedir. “Bebek SPA’sı ve hidroterapi, Avrupa’da yaygın olarak yapılan, bebeklerin kan dolaşımını hızlandıran ve motor becerilerini destekleyen bir uygulamadır. Açılımı ‘Sanitas Per Aquam’ olan SPA ‘su ile gelen sağlık’ demektir ki Romalılardan bugüne kadar uygulanan su tedavilerine verilen isimdir. Hidroterapi ise bebekler için özel olarak üretilen sağlık havuzlarında belli sıcaklıkta, boyun simidi ile birlikte bebeklerin ilk su ile tanışması ve havuz deneyimine denilmektedir. Havuzdan çıkan bebeğe, bebek masajı uzmanları ya da onların rehberliğinde ebeveynler tarafından masaj yapılarak bebeğin sağlıklı gelişimine olanak sağlanmaktadır. Masaj ve SPA’nın bebeklerdeki şişkinlik, gaz ve kolik sancılarını hafifletmenin yanı sıra bebeklerin sindirim sisteminin düzenlenmesinde etkin rol oynadığı, stres hormonunu azalttığı, bağlanmayı desteklediği uzmanlarca belirtilmektedir.” (Büyükokutan Töret, 2022: 20).

Ek- 13: Kırk Çıkarma Partisi (melekbabyspa.com.tr, 2024).

Havuz camının önüne kırk sayısı ya da kırkım çıktı yazısı yapıştırılmaktadır. Daha sonra bu kare anne ve babanın telefonuna video ile kaydedilmektedir. “Kırk uçurma organizasyonunun en telaşlı hazırlıklarından biri de dekorasyon temasının belirlenmesidir. Aileler bu konuda genellikle bebeğin cinsiyeti doğrultusunda bir tema tercih etmektedir. Fazla gösterişe kaçmamak kaydıyla erkek ve kız bebek kırk uçurması temalı, kişiye özel havuz süslemesi yapılır. Balonlar asılır. Bir panoya bebeğin adı ile birlikte ‘40’ı Uçuyor’, ‘40’ı Çıkıyor’, ‘40 Banyosu’ şeklinde yazılır.” (Büyükokutan Töret, 2022: 24). Organizasyonların hayatımızda yer edinmesi ile her şey doğallığını

kaybetmekte, sadece gösteriş ve maddi imkanları zorlama olarak karşımıza çıkmaya devam etmektedir.

2.3.13.2. Kırk Mevlidi

Mevlit geleneğinin tarihi, asırlar öncesine kadar dayanmaktadır. Geçmiş dönemlerden günümüze kadar mevlit okutma, dinî bir ritüel olark halk kültüründe yer edinmektedir. Dinî bir geleneğin olmazsa olmazı mevlit, bugün farklı amaçlar için okutulmaktadır. “Vahhabî anlayış dışında tüm İslam dünyasında, inancın uygulamalı boyutuna bir örnek olan ve müslüman toplumlarda, siyasî tutum, sosyal yapı ve yerel kültürel dokuya/değerlere/normlara göre şekillendirilerek sürdürülen mevlid törenleri ‘mevlid geleneği’nin bir parçasıdır. Mevlid geleneğinin, birbiriyle daima etkileşim içinde bulunan dolayısıyla, birbirini besleyen iki ana sahada meydana geldiğini ve sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Biri, en kapsamlı ifade ile İslam edebiyatında öncelikle Hz. Muhammed’in doğumunu, ailesini, peygamberlik vasıflarını, mucizelerini, müminlere örnek gösterilen ahlâkını, hâl ve davranışlarını, hayatının çeşitli devrelerini ve vefatını konu edinen manzum ve mensur edebî metinlerin kaleme alınmasıdır. İslam edebiyatında müstakil bir tür olarak gelişen mevlidler, zaman içinde ehl-i beyt, halifeler ve hürmetle anılan kimseler için de yazılmışlardır.” (Akarpınar, 2006: 44). Daha çok bir tören edasına dönüşen bu gelenek günümüzde geçiş dönemleri içerisinde de var olduğu görülmektedir. Doğum sonrası kırk mevlidi okutulması, düğünlerin mevlitle yapılması, ölünün yedisinde, kırkında ve seneyi devriyesinde de mevlit okutulması geleneği söz konusudur.

Ek- 14: Bebek Mevlidi Hediye

Genellikle mevlit okutmalar evlerde olduğu gibi modern zaman ile artık mekânlarda okutulduğu da görülmektedir. “Günümüzde mevlid töreni, kandil ve Kadir geceleri, geçiş dönemleri, vefat senei devriyeleri, şehitlerin ruhuna bağışlanmak üzere, yağmur duası, adak, temel atma, dinî veya sosyal işlevli bir kurumun açılışı, hayır, şükür vb. nedenlerle yapılmakta ve çoğunlukla lohusa/doğum/kırk mevlidi, sünnet/hitân mevlidi, gelin/erte/düğün/duvak mevlidi, askere ve hacca uğurlama/karşılama mevlidi, adak/şükür mevlidi, kırkinci/elli ikinci/sene-i devriye mevlidi gibi adlarla anılmaktadır. Törenler uygun görülen herhangi bir iç ve dış mekânda yapılabilir.” (Akarpınar, 2006: 47). Bölgede eskiden bebek için kırkında mevlit okutulmamaktadır. Günümüzde ise doğumdan sonra bebeğin kırkında mevlit okutma geleneğinin yapıldığı görülmektedir. Bu mevlit okutma geleneği kırk mevlidi adı altında gerçekleşmektedir. Kırklamanın ardından kırk mevlidi okutmak için belirli bir gün ayarlanarak çevreye haber verilmektedir. Bebeğin kırkının çıktığı yakın akrabalar, arkadaşlar, komşular tarafından kutlanmaktadır. Bunun

için bir mekân tutularak bebeğin ve annenin beyaz renk olmak üzere kıyafet giydirildiği ve gelen misafirlere ikramlık, hediyeliklerin verildiği görülmektedir.

Ek- 15: Kırk Mevlidi Organizasyonu (jasminorganizasyon.com.tr, 2024).

Kırk mevlidi için yine organizasyon şirketleri bulunmaktadır. Eve gelen bu şirketler kırk mevlidi adı altında hazırlıklar yapmaktadırlar. Dekorasyonların genellikle beyaz renk ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu mevlit geleneğinin batı da vaftiz törenine benzetildiği de söylenmektedir. “Mevlit günümüzde sadece kandil gecelerinde okunmakla kalmamış, doğumda, düğünde, cenazede, nişanda, nikâhta, evlilikte, askere ve hacca uğurlamada, ölünün yedisinde ve kırkında, öğrenci mezuniyetinde, yani kendince önem atfettiği her törende okuyarak uygulama alanını genişletmiştir. Böylece mevlit halk arasında folklorik bir hüviyet de kazanmıştır.” (İrmak, 2022-23: 73). Belli bir mekân tutularak gerçekleştirilen bu kırk çıkarma geleneği evde organizasyonlar kurularak misafirlerin davet edilmesi ile gerçekleştirildiği de görülmektedir. “Modernitenin de etkisiyle dine ait ne varsa silinmeye çalışılan bu çağda Mevlit, dinî bir gelenek olması yönüyle halkın dinî kimliğini terk etmemesinde etkili olmuştur. Bugün ‘sosyete mevlidi’ ve ‘bebek mevlidi’ gibi organizasyonlar ile gelenek yeniden farklı bir biçimde üretilmektedir. Mevlit, bir ritüel olarak doğum ve okunma ayinini barındıran geçmişte yaşanan bir olayı tekrar güncelleyerek günümüz insanını bu olaya şahit kılmak gibi mitolojik bir işlev de görmektedir.” (İrmak, 2023: 73). Dinî bir sembol olarak karşımıza çıkan mevlit bugün modernleşme adı altında bir gelenek olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

2.3.14. Diş Hediği

Anadolu’da diş hediği kültürü önemli bir yer edinmektedir. Bolluk ve bereketin simgesi hâline gelen bu gelenek geçmişten günümüze kadar taşınmıştır. Bebeğin dişi çıktıktan sonra müjdenin verilmesi, mutluluğun paylaşılması için diş hediği yapılmaktadır. Diş hediği, buğday ve nohut pişirilerek yapılmaktadır. Bolluk ve bereketin simgesi olan bu âdet geçmiş dönemlerden itibaren günümüzde de uygulanmakta olan bir gelenektir. “Diş çıkarma bebeğin gelişim evreleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bebeğin yiyecekleri yiyebilmesi ve sağlıklı bir sindirim sürecine sahip olmasında dişler doğrudan etkilidir. Bu nedenle Türk kültüründe bebeklerin ilk dişlerini çıkarmaları sevinçle karşılanmakta ve ilk dişin çıkmasının ardından birtakım geleneksel uygulamalara başvurulmaktadır. Bu uygulamaların en yaygın olanı diş hediği geleneğidir ve bu

geleneğin belli bir törenle gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir.” (Tarhan, 2023: 358). Buğday tanelerinin bebek dişini anımsatmasından dolayı bu geleneğin adına diş hediği denilmektedir.

“Bebeğin dişini ilk kim görmüşse anne, baba, hala, dayı kim görmüşse o sevinirdi diş çıkarmış derdi sonra bebeğe de atlet alacaksın derlerdi. Bu âdetti yapılırdı sonra da diş hediği yapılırdı.” (K13).

“Diş hediği yapardık ki çocuğun dişi kolay çıksın. ‘Anamın babamın odunu yoksa tezigini söksün hedigini bışirsın’ söylerlerdi.” (K17).

“Diş hediği de yaptık hâlâ daha da devam ediyor. Demiş ki ‘anam bilseki ne kadar zor diş çıkarım anam hedik döker!’ yani sözde bebek bunu söylemiş. İlk dişini kim görmüşse o bebeğe hediye alacak. Diş hediğın de makas, altın, kalem, tarak gibi şeyler çocuğun önüne dizili, çocuk hangisini alırsa sözde mesleği oymuş.” (K18).

Anadolu’nun hemen her bölgesinde diş hediği geleneği yapılmakta ve bu isim ile anılmaktadır. “Hedik töreninde kullanılan nohut ve buğdayla, bereketi artırma, çocuğun rızkını çoğaltma amaçlanmaktadır. Törende kullanılan nohut, buğday ve diğer yiyecekler birer saçıdır. Bu sayede çevredeki insanların, özellikle de çocukların memnun edilmesi ve aynı zamanda diş çıkaran çocuğun kötü gözlerden korunması amaçlanmaktadır.” (Karakaş, 2012: 5). Mutluluk ile yapılan bu gelenek için tüm köylüye haber verilir. Yakın akrabalar, komşular bebeğin diş hediği için davet edilmektedir. Davete gelenler hediye ile gelmektedirler. Diş hediğinde ev sahibi çeşitli ikramlar hazırlamaktadır. Bunun yanı sıra evin büyüğü ya da bilen birisi hediği haşlayıp pişirmektedir. Daha sonra çocuk giydirilir ve davetlilerin önünde bir tepsinin içerisine oturtulmaktadır. Bebeğin dişinin inci gibi çıkması için bebeğin başından aşağı buğday dökülmektedir. Sonra tepsinin içerisine ise birtakım eşyalar bırakılmaktadır. Bunlar: “kalem, tarak, ayna, altın, Kur’an, makas, tesbih” gibi eşyalar olmaktadır. Bu eşyaların her birinin birer sembolik anlamı vardır. Çocuk kalemi eline alırsa öğretmen olacağına, altını eline alırsa ileride kuyumcu olacağına, makası alırsa terzi olacağına, tarağı alırsa kuaför olacağına, Kur’an’ı alırsa imam olacağına inanılmaktadır. Çocuk, tepsinin içerisinden hangi eşyayı eline alırsa ileride o mesleğe sahip olacağına inanılmaktadır. Daha sonra da bölgede diş hediğine gelenler o tepsinin içine hediyeler bırakmaktadır. Bu şekilde diş hediği gerçekleşmektedir. Bebeğin dişlerinin kuvvetli, güzel çıkmasına inanılarak yapılan bir âdettir.

“Diş hediği şimdi de o zaman da var derlerdi çocuğun dişi görüldüğü zaman dişi bitmiş, hedik yapak, kapı komşu, hısım akraba çağırılırdı. Böyük tencirilirde haşlarsın, yanına pasta yapısın.” (K19).

“Diş hediği yapıdık, milleti çağırırdık, pasta yapardık, hedik haşlardık. Çocuğu da tepsiye oturturduk, makas, tarak, kalem koyardık. Hangisini alırsa, o olacak derlerdi. Makas aldı berber olacak, kalem alırsa okur derlerdi. İlk dişini kim gördüyse o hediye alacaktı.” (K20).

“Diş hediği yapıdık he hedik pişiridik, milleti çağıridik. Dağıtidik yahut eve çağıridik, gelilerdi.” (K21).

“Hedik yapıp pişirilerdi ki dişleri kolay çıka.” (K22).

“Diş hediği çocuğun dişi çıktısa bütün köylüyü çağırırlardı, hedik pişirirlerdi. Çocuğu da tepsiye oturturlardı önüne de makas, kalem, tesbih, kitap, altın bırakırlardı. Hangisini aldıysa o olacak derlerdi. İşte altın aldıysa kuyumcu, kalem aldıysa öğretmen. Hâlâ daha devam ediyor bu gelenek. İlk dişini gören o gören hediye alacak bebeğe derlerdi.” (K23).

Diş hediği günümüzde kentsel ve kırsal şehirler başta olmak üzere hâlâ yapılmakta olan bir âdettir. Ancak daha farklı şekillere dönüşerek varlığını devam ettirmektedir. Hayatın her alanında karşımıza çıkan organizasyonlar diş hediği içinde yapılmaktadır. Artık diş hediği “diş buğdayı partisi” şeklinde düzenlenmektedir. Genellikle diş şeklinde pasta yapılarak bebeğin diş kutlanmaktadır. Bunun için evde veya dışarıda bir mekân tutularak diş hediği yapılmaktadır.

2.3.14.1. Diş Buğdayı Partisi

Geleneklerimiz bugün birtakım değişikliklere uğramaktadır. Bunun en başlıca sebepleri teknolojinin yaygın hale gelmesinin vermiş olduğu belli bir kitlesel kültürün, sosyal medya ortamında aktarılmasıdır. “Bazı gelenekler ya tamamen yok olmuş ya da hayatta kalabilmek için dönüşümlere uğramışlardır. Bu bağlamda son dönemde yaygınlık kazanan ‘parti’ kültürü kendine bir yaşam alanı yaratırken köklerini yayılmaya çalıştığı toprağa salmış, fonksiyonunu ve mahiyetini Türk kültüründe yer alan kaynaklara göre şekillendirmiştir.” (Arslan, 2018: 348). Bugün baktığımızda her geçiş dönemi içerisinde var olan âdetlerimizin günümüzde yeniden şekillenerek uygulandığını görmek mümkündür. Aslını yitiren bu âdetlerimiz batının etkisine maruz kalarak moda adı altında insanları sadece beğeni ve özentiliğe teşvik etmektedir. “Günümüzde birçok sektörün oluşmasına, gelişmesine ve yeniden yapılanmasına neden olan çocuk ve annelik ile ilgili modern kutlama ve armağanlaşma pratiklerinin bazı örnekleri geleneksel uygulamalarla benzerlik gösterirken bazıları geleneksel pratiklerden oldukça farklı bir görünüme sahiptir. Özellikle armağanlaşmanın yönü, içeriği ve yoğunluğu açısından ciddi bir değişim yaşanmaktadır. Geleneksel uygulamaların tamamında armağanlaşma kutlamayı gerçekleştiren aileye yönelik, mütevazı ve çoğunlukla standart bir içeriğe sahiptir. Buna karşılık kutlamayı gerçekleştiren aile misafirlerine herhangi bir armağan sunmazken, hazırlanılan çeşitli ikramlıklar, konukların rahat ettirilmesi, kutlama esnasında mutlu olmaları ev sahibinin verebileceği en büyük armağan kabul edilmektedir.” (Altaş, 2018: 9). Geçmiş dönemlerde maddi imkânların elverişsiz olması aslında bir anlamda milli değerlerimizin özündeki güzelliklerini ortaya koymaktadır. Günümüzde artık bu değerlerin hepsi belli bir organizasyon şirketleri öncülüğünde gerçekleşmektedir. Bunlardan birisi de bebeğin diş çıkardıktan sonra düzenlenen diş buğdayı partisidir. “Anadolu kültürünün köklü geçmişinde kendine önemli bir yer edinen diş buğdayı, popüler kültürde ise ‘ilk diş partisi’ olarak biliniyor. Bebeğin ilk çıkardığı diş genellikle annesi ya da babası tarafından fark edilir. Diş buğdayı ise bebeğin ilk dişinin ev üyelerinden başka bir kadın tarafından görülmesi durumunda hayata geçirilir. Bebeğin diş çıkardığını fark eden bu kadının en önemli görevi ise diş buğdayı organizasyonunda giymesi için bebeğe güzel bir kıyafet hediye etmektir. Bu kişi aynı zamanda diş buğdayı partisinin en özel davetlilerinden biri olarak kabul edilir. Bebeğin ilk diş fark edildikten sonra diş buğdayı partisi ile ilgili hazırlıklar başlar.” (livapastacilik.com.tr, 2024). Geçmiş dönemlerde bu gibi hazırlıklar görülmemektedir.

“Meva’nın diş hediğinde böyle diş şeklinde pasta yaptım. Hazır almadım, evde kendim yaptım. Sonra annemde diş hediğini pişirdi işte birkaç tane de pasta yaptık. Ondan sonra misafirler geldi. Mevayı bi tepsinin içerisine oturttuk önüne de birkaç bir şey koyduk güya hangisini alırsa o mesleği olacmış. İşte önünde makas, ilaç, kalem, Kur’an vardı. Sonra başından aşağıda hedikleri döktük dökülenlerden de biraz yedirdik. Sonra pastayı felan kesip ikramlıkları yedik hediye getiren hediye verdi sonra bitti.” (K40).

Ek- 16: Diş Buğdayı Geleneği (K40).

Geçmiş dönemlerde olduğu gibi bugün de bebeğin önüne birtakım eşyalar bırakılarak hangi eşyayı alacağı merak içerisinde beklenmektedir. Ancak zamanla bu sembolik eşyalara stetoskop, boya gibi yenileri de eklenmiştir. “Bebeğiniz ilk olarak hangi nesneye dokunursa bebeğinizin gelecekteki mesleğini simgelediği inancı vardır. Farklı bir geleneğe göre bebeğin diş çıkardığını gören ilk kişinin bebeğin baştan aşağı tüm kıyafet ihtiyacını karşılaması gerekir. Ancak bu gelenek zamanla diş buğdayı içerisine para ve ceviz kabuğu gibi şeylerin saklanması geleneğine dönüşmüştür. Bu sert cisimler kimin tabağına denk gelirse o kişinin bebeğe özel hediyeler alması beklenmektedir. Diş buğdayının misafirlere dağıtıldıktan sonra komşularla paylaşılması da uzun zamandır sürdürülen bir âdettir. Kalan diş buğdayının bir kısmı kuşlara da dağıtılır. Bu geleneğin evdeki bereketi arttıracığına inanılır. Bazı geleneklerde en son aşamada bebeğin başından hedik dökülür. Bebeğin başında kalan buğdaylardan 7 tanesi toplanarak ipe dizilir. Bu ip bebek erkekse boyuna, kızsı saça bağlanır. Yere dökülen buğdaylar ise toplanarak kuşlara verilir.” (unibaby.com.tr, 2024). Buğday tanelerinin bebeğin dişini simgelemesi aslında bolluğun ve bereketin de bir göstergesi olmaktadır.

2.3.15. Sütten Kesme

Anne için en zor aşamalardan birisi de bebeği sütten kesme işlemidir. Hem anne için hem de bebek için oldukça zorlu bir aşamadır. Anne ile bebek arasındaki güven duygusunun azalması, aralarındaki bağın kopması gibi düşünceler anneyi üzüntü ve strese sokmaktadır. Bu aşamada anne kendinde suçluluk hissi taşımaktadır. Bu yüzden bebek için uygun gördüğü zaman diliminde sütten kesme işlemini gerçekleştirmektedir. Genellikle bu işlem bir buçuk, iki yaş aralığında yapılmaktadır.

“Sütten kestim biberona süte başlattım ama yine sütümü istedi. Eskiden hazır mamalar yoktu pirinç unu ile mama pişirilirdi sade su, süt, un ile mama yapılırdı.” (K13).

“Sütten kesmeye eskinin adamları derdi ki oğlan çocuğunu iki yaşını geçir zekâlı olsun oğlanları iki yaştan geçirdim, kızdan iki yaştan aldım derlerdi oğlan zekâlı olur kız da iki yaşını geçti mi azgın olur dışarıya bakar iki yaşını geçmezse derler evcil olur eve bağlı olur dışarıya bakmaz derlerdi.” (K17).

Bölgede özellikle geçmiş dönemlerde göğüs ucuna birtakım unsurlar bırakılmaktadır. Böylece çocuğun korkarak süt emmeyi bırakacağı düşünülmektedir. Çocukta bir tiksinti ya da

korkma amaçlı yapılan bu işlemler aslında bebeğin güven duygusunu tetiklemektedir. Anneye olan güveni azaltmakta ve anne sütünün hafızasında kötü bir yer edinmesine sebep olabilmektedir. Oysa uzmanlar bu uygulamaların yerine günlük olarak kademeli bir şekilde süttten kesmeyi uygun görmekteirler. Ayrıca anneye yardımcı kitaplarda bu konuda kolaylık sağlamaktadır.

“Sütten kesme için de anne saçından buncuk kesin göğüslerinin ucuna yapıştırırsın ki bebek onu göre nefret ede emmiye. Genelde bir buçuk yaşından sonra keserler süttten.” (K18).

“Sütten kestiğimiz zaman gece kalkar süt verirdik üç gece emzirirsin. O üç gün emzirdiğin süt işte hırsın çıki sinirlesin ağzından bi bedua çıki o üç gün emzirdiğin süt beduaya karşı gelmiş yani çocuğa karşı gelmiş. Mamalar hazır değil evde kendimiz yapardık hazır nişe bile almıyorduk nişeyi evde kendimiz yapardık onunla mama yapardık. Sütümüz, yoğurdumuz öyle yaptık verdik hazır mamalar almadık. Çocuk çok ağlamasın diye çarşıdan damla alırdık Hindistancevizi çok kullanırdık karın ağrısına neyin iyimiş kulağı ağrıdığı zaman kendi sütümüzü sağar çok az tuz atardık kendi sütümüzde tuzu eritir kulağına iki damla damlatırdık.” (K19).

“Sütten köyde nişasta yapıyorduk onu mama verirdik.” (K20).

“Bebeği süttten kesmek zordu büyükler alıp yanlarında yatırırlarmış göğsüne kara sürerlermiş ki kara görsün hani korkar emmez daha diye.” (K23).

“Memeye acı biber sürerler saç yapıştırırlar. Ben acı biber sürdüm ağızları acı oldu daha da emmediler.” (K27).

Geçmiş dönemlerde hazır mama olmamasından kaynaklı evde nişasta ile mama pişirilerek bebeğe verilmektedir. Şimdi ise hazır mamalar sayesinde bebeğin süt ihtiyacı kolaylıkla karşılanabilmektedir. Süttten kesme işleminde bu gibi hazır mamaların, bebek bisküvilerinin payı olmaktadır. Genellikle doktor tavsiyesi ile bebek, kademeli bir şekilde süttten kesilmektedir. Geçmiş dönemlerde göğüs ucuna birtakım şeylerin yapıştırılması günümüzde karşımıza çıkmamaktadır. Emzik ise geçmiş dönemlerde de olduğu gibi günümüzde de bebek için kullanılmaktadır. Emziği bırakmak için de yine içerisine birtakım unsurların bırakılarak bebeğin emzikten tiksinişi sağlanmaktadır. Günümüzde emzik bir balonun ucuna bağlanarak uçurulmakta ve video altına alınarak emziğe veda şeklinde paylaşılmaktadır. Günümüzde internet sitelerinden, bebek gelişim kitaplarından araştırma yapılarak sağlıklı bir şekilde süttten kesme işlemi uygulanmaktadır.

2.3.16. Tuvalet Eğitimi

Tuvalet eğitimi doğum sonrası annenin çaba sarfetmesi gereken en mücadeleci anlardan bir tanesidir. Tuvalet alışkanlık kazanma uzun uğraşlar ve sabır gerektiren bir konu olmaktadır. Çocuğun genellikle yedinci aydan itibaren tuvalet eğitimine başlanmaktadır. “Eğitime başlamak için çocuğun hazır ve ilgili olması beklenir. Genellikle 18. aydan sonra başlanan eğitimde olumlu terimler kullanılır ve çocuğun başarısı ödüllendirilir.” (Deniz ve Görak, 2018: 60). Geçmiş dönemlerde çocuğun tuvalet alışması için su ile oynama, hediye verme gibi alıştırmalar yapılmaktadır. En önemli ve etkili yöntem ise ödül vererek tuvalet alışkanlığı kazandırmaktır. Azarlama, sözlü ikaz etmenin çocukta psikolojik bir travma etkisi yaratacağı söylenmektedir. Bölgede ise çocuğa tuvalet eğitiminin verilmesinde lazımlık yerine ayakların üzerine oturtularak

yaptırıldığı söylenmektedir. Geçmiş dönemlerde henüz lazımlık, alıştırma bezleri gibi unsurların bulunmamasından kaynaklı çocuğun tuvalet eğitimi zor şartlar altında gerçekleştiği görülmektedir.

“Annem ayaklarını açardı, oraya çocuğu oturtururdu çocuk çişini yapardı. Şimdi lazımlık çıkmış artık.” (K13).

“Tuvalete ben büyük oğlumu çok zor alıştırdım söylemidi. Kaynanam tuttu eski bi süpürge, çakmaklan çaktı onu poposuna parpuça parpuça dedi yani o tılsımdır bunun vurdu poposuna dedi bu çişini söyler daha söyledi de. Yani bi hurafedir ama ona inanman lazım ki ola.” (K17).

“Çocukları tuvalete böyle ayaklarımı açidim uzatidim ucuna oturtidim alıştıridim üçünü de böyle yaptım.” (K20).

“Tuvalet eğitimi eskiden lazımlık yoktu dikkat edidik her dk soruyorduk götürüyorduk. Sütten genelde iki yaşında kesiliyor.” (K23).

“Köyde zatene tuvaletler aşaktadı çağalarıda böyle leğenin ortasına delik açardık tutardık ya da leğene yaptırır onu töker atardık.” (K30).

Günümüzde artık tuvalet eğitimi için lazımlıkların ve alıştırma bezlerin varlığı karşımıza çıkmaktadır. Çocuğun lazımlık ile kendine ait bir tuvaletinin olduğu düşüncesi ona güven duygusunu kazandırmaktadır. Ayrıca eski zamanlarda ki zor şartlar günümüzde artık daha ulaşılabilir ve kolay hale gelmektedir.

2.3.17. Akika Kurbanı

Akika kurbanı, ilk çocuğa kesilmesi çok sevap olarak karşılanan bir âdettir. Genellikle kız çocuklarına bir kurban erkek çocuklarına ise iki kurban kesilmektedir. Akika kurbanı gücü yeten herkes için kesmesi gereken makbul bir davranıştır. Bugün baktığımızda kurban kesme dinî ritüellerimiz arasında önemli bir yerdedir. Çocuk için kesilen bu kurbanın hayatında güzellikler getireceği, hayır olarak dağıtılmasının çocuğa ve aileye fayda vereceğine inanılmaktadır. Her türlü kaza ve sıkıntılardan çocuğun karşılaşmaması için bu kurban kesilmektedir. Bölgede Akika kurbanı bazı kaynak şahıslar tarafından var olduğu söylenmekte ancak uygulanmamaktadır. Geçmiş dönemlerde ki maddi sıkıntılar bu gibi âdetlerin yerine getirilmemesinde baş etken olmuştur. Bununla beraber gücü yeten kişinin Akika kurbanı kestiği ve köylüye dağıttığı da kaynak şahıslar tarafından söylenmektedir. Genellikle bu geleneğin bölgede Şafii mezhebinde olan kişilerce yapıldığı da kaynak şahıslar tarafından söylenmektedir.

“Akika kurbanı Şafiilerde çoktu keserlerdi bizim bu köyde öyle çok yoktu yani vardı ama yapmidik o zaman imkân da çok yoktu tabii.” (K17).

“Akika kurbanı bu köyde bilmim var mı hiç kesmedik davarımızda vardı. Senin nenenle beraber hab yapardık. Ben bugün sütü sağdım onlara verdim onlar sağlar biz alırız onlara hab diyilir.” (K19).

“Akika kurbanı bizim hanifilerde yok kesmezdik şafii mezhebinde var onlar ömürde bir sefer keser dağıtırlar. Ben bizim hafızdan sordum öle bi şey yok.” (K22).

“Evet biz dördüne de Akika kurbanı kestik dağıttık bu köyde.” (K23).

“Akika kurbanı sünnet diye bütün çocuklarıma da kestim ben. Erkek çocuklara ikişer tane kestim o zaman davar ucuzdu köyde kendim kestim.” (K32).

Genellikle kesilecek kurbanın süslenmesi eski Türk inanışlarının izleri olarak günümüzde uygulanmaktadır. Kesilecek kurbanı kırmızı kurdele bağlanması ile kırmızı rengin kanı simgelemesi, müjdeyi, gücü temsil etmektedir. Çocuğu olmayan insanların dinî bir inanış olarak kurban kesmeyi adaması bugün sıklıkla karşımıza çıkan inanış kökenli âdetlerden birisidir. Genellikle bir türbeye gidilerek adanan bu adaklar çocuğun dünyaya gelmesinden sonra yerine getirilmektedir. “Yeni doğan çocuk için, şükür niyetine kesilen kurbanı ‘akıka kurbanı’ denilir. Akıka, Arapçada yeni doğan çocuğun saçına verilen isimdir. Akıka kurbanı kesildiği gün, çocuğun saçları da tıraş edildiği için, kurban bu isimle anılır. Cahiliye devrinde sadece erkek çocuklar için kurban kesilirdi. İslam ile kız çocukları için de akıka kesilmeye başlanmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu kurbanı ‘nesîke’ demeyi tercih etmiştir ki, itaat ve ibadet anlamına gelen “nüsük” kökünden türemiştir. Kız çocukları için bir, erkek çocukları için iki âdet akıka kesilir. Hanefi mezhebinde akıka kurbanı kesmek mubahtır. Kesimin çocuk doğduktan sonraki 7. günde yapılması müstehap görülmüştür.” (Kardaş, 2020: 12). Peygamberler zamanında da Hz. İbrahim’in Allah yolunda evladını kurban olarak seçmesi ve tam kurban edeceği sırada Allah’u Teâlâ’nın kendisine bir melek tarafından koç gönderdiği de İslam dininin kutsal kitabında yer almaktadır. Bu sebeple çocuk için Akıka kurbanı kesmek oldukça sevap olarak İslam dininde yer almaktadır. Günümüzde hâlâ Akıka kurbanı kesilmekte ve komşulara dağıtılmaktadır.

3. EVLENME

Evlilik, yetişkin iki bireyin birbirleri ile sözlü olarak şahitler eşliğinde gerçekleştirdiği bir ömür beraberlik sözünün resmiyete dökülmesidir. Hayatın geçiş dönemi aşamalarından ikinci basamakta yer almaktadır. “Düğün olgusunu, insanları bir araya getirerek eğlendirme, gelenekleri canlandırma, eğitime gibi nihaî amacının yanında kültürel ve sosyolojik anlamda da oldukça önemlidir.” (Varvar, 2010: 8). Geleneklerimiz içerisinde evlilik mutlu bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlenecek insanların yeni bir hayata adım atmalarıyla birlikte birçok güzelliğide beraberinde getireceği düşünülmektedir. Bu yüzden kısmet ya da talih kelimelerinin evlilik içerisinde anlamları büyüktür. Kısmeti açılmayan ya da kısmeti kapanan insanların evlenmek için çok fazla yol denedikleri, çeşitli uygulamalar yaptıkları bilinmektedir. Özellikle Anadolu’nun kırsal kesimlerinde evliliğin, okul okumaktan çok daha ön planda olduğu görülmektedir. “Türk hayatında ev ve evlilik, çocuk sahibi olmak en mühim kaidelerden biridir. İnsan, ev-bark sahibi olunca, bulunduğu toplulukta itibar kazanır. Çocuk sahibi olunca da itibarı yükselir. Türk hayatının her safhasında yaşayışımıza, hareketlerimize yön veren inançlarımızın burada, rolü devam etmektedir.” (Kalafat, 2010: 290). Doğum ile başlayan gelenek ve göreneklerimiz evlilik ile devam etmektedir. Evlilik aşaması içerisinde de kültürümüzü yansıtan âdetler bulunmaktadır. Evlilik aşaması kendi içerisinde de alt basamaklara ayrılır. Bunlar: “Evlilik Öncesi, Evlilik Esnası ve Evlilik Sonrası” şeklinde sıralanmaktadır. Bu yolda bize gelenek ve görenekler eşlik etmektedir. Geçmişten günümüze gelen bu kültürel belleğin unsuru olan âdetler günümüzde unutulmuş ya da farklı şekillere bürünerek yeniden ortaya çıkmıştır.

3.1. Evlilik Öncesi

Evlilik öncesi yeni bir hayat kurmanın başlangıcını teşkil etmektedir. Anadolu’nun geneline baktığımızda gelenek ve göreneklerimiz Türk milletinin sahip olduğu değerler bakımından önemi büyüktür. “Evlilik karşı cinsten iki kişinin kanunlar huzurunda bir araya gelerek aile kurmak için yeni bir hayata atıldıkları evrensel bir olaydır. Bireylerin çocuk sahibi olabilmek, çevreleri

tarafından saygınlık görebilmek ve daha düzenli bir yaşama sahip olabilmek için başvurdukları, insanları diğer canlılardan ayıran davranış biçimlerinden biridir.” (Özcan, 2016: 5). Düğün öncesinde yapılanlar düğün için bir hazırlık aşaması olarak değerlendirilmektedir. Yapılan hazırlıklar hem kız tarafı için hem de erkek tarafı için yorucudur. Anadolu’nun hemen hemen her bölgesinde evlenme gelenekleri çeşitlilik göstermektedir. Pek çok bölgede olduğu gibi Dedeyolu Köyü’nde de düğün öncesi yapılan gelenekler şu başlıklar altında sıralanmaktadır: “Evlenme Yaşı, Evlenme İsteğinin Belirtilmesi, Evlenme Biçimleri, Kız Bakma (Görücülük), Kız İsteme, Pazarlık, Nişan (Şerbet İçme), Nikâh, Çeyiz” şeklindedir.

3.1.1. Evlenme Yaşı

Eski zamanlarda evlenme yaşının genellikle çok küçük yaşlardan itibaren gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Özellikle kızların yaşı yirmiye geçtiğinde hâlâ evlenmemişse artık evde kaldığı düşüncesi hâkimdir. Bu yüzden kısmetinin kapanmaması için çocuk yaşta evliliğe zorlanmaktadır. Geçmiş dönemlerde kızlar okula gitmez düşüncesi ile kız çocukları okula gönderilmezdi bu yüzden kızların hep küçük yaşta evlendirildikleri söz konusudur. Erkekler ise genellikle askerliğini yaptıktan sonra ya da iş sahibi olduktan sonra evlendirilmektedir. Ancak çocuk damatların da varlığı Anadolu’nun pek çok yerinde karşımıza çıkmaktadır. Derleme bölgesinde de evlenme yaşının çok küçük yaşlarda başladığını söylemek mümkündür. Özellikle gençlerin kendi isteklerinden ziyade ailenin, evlenecek bireylerin üzerindeki rolü daha baskın konumdadır. “Erken evlilikler bugün dünyanın birçok yerinde karşılaşılan önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterse de bu evliliklerin ortaya çıkmasında sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik başta olmak üzere birden çok faktör etkili olmaktadır. Ancak erken evliliklerin yapıldığı ülkelerin özellikle sosyo-kültürel özellikleri ele alındığında benzer özellikler kendini göstermektedir. Bu toplumlardaki ataerkil ve geleneksel toplum yapısı erken yaşta evlilikleri normalleştirmekte, bunun toplum nezdinde meşruluk kazanmasına neden olmaktadır. Ataerkil ve geleneksel toplum, sahip olduğu kültürel değerler nedeniyle erken evliliği bir sorun olarak görmemekte, o toplumun değerleri olarak kabul etmekte ve bunu da “gelenek” adı altında değerlendirmektedir.” (Uysal, vd., 2019: 350). Erken evlilikler sonucunda çeşitli etkenler ortaya çıkabilmektedir. Erken yaşın getirdiği yetersizlik duygusu, psikolojik olarak çöküş, çocukluğu doyasıya yaşayamamak gibi sorunlar zamanla ortaya çıkabilmektedir. Özellikle küçük yaşta evlilik ile eşler arasında yaş farkından ötürü anlaşamama, şiddet gibi unsurlarında ortaya çıkabileceği görülmektedir.

“Evveli hep küçük yaşta evlenme vardı. Bizim bi tanıdık vardı kendi 45 yaşındadı kız 13 yaşında. Analığı vermiş kızı sekiz tene inek karşılığı satmışlar, başlık parası almış o kadar. Kızsa görünce ‘bu dede kimdir?’ demiş. Demişler ki o senin kocandır. Kızın burnunun altında hızması varmış, saçlarına da siyah ip geçirmişler. O da nasıl duydusa almış yere çarpmış saçını felan hep bi yolmuş, vurmuş dizlerine demiş kaçam koymamışlar. Bi de ihtiyar bi karıda kuması varmış.” (K2).

“Eskiden on beş, on yedi yaşında evlenirlerdi. İşte eskiden birlik gidilidi, gittiği yere uyum sağlasın, dik başlı olmasın diye küçük evlenirlerdi.” (K23).

“Eskiden ya on beş ya on altı yaşlarında evlenen olurdu. Yani on üç, on dört yaşında bile evlenen vardı. Nadir öyle evde kalan kız olurdu.” (K9).

Bölgede genellikle kızların ergenlik çağına girme yaş orantısıyla evlenme yaşının 12-25 yaş aralığında olduğu, erkeklerin ise genellikle askerlik ile bağlantılı olarak 18-27 yaş aralığında evlendiklerini söylemek mümkündür. Bununla birlikte kızların evlendirilme yaşının erkek çocuklara göre daha küçük olduğu görülmektedir. Bölgede ise küçük yaşta evliliklerin meydana geldiği görülmektedir.

“Eskide on üç yaşında da evlenen vardı on beş yaşında da evlenen vardı biraz vaktin geçtiyse yirmi yaşını geçtiyse derlerdi evde kalmış.” (K11).

“Eskiden çoğu askere gitmeden önce evlenidi. Ben on dokuz yaşında evlendim. Bizim sülalede bi tek ben askere gitmeden önce evlendim.” (K6).

“Benim zamanımda erkeklerle kızlar yirmi üç, yirmi dört yaşlarında evlenirlerdi. On sekiz yaş altı pek olmazdı.” (K5).

Değişen hayat koşulları, kız çocuklarına verilen önemin yanında, eğitime verilen önemde artması ile evlilik yaşının ilerlemiş olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde artık erken yaşta evliliğin çok yaygın olmadığını söylemek mümkündür. “Teknolojik gelişmeler, toplumsal değişim ve güncel yaşam koşulları, toplumun en küçük birimi olan aile olgusunun da oluşum zamanını değiştirmiştir. Buna göre eski dönemlerde ortaya çıkan çocuk yaşta evlilik hadiseleri, artık daha sağlıklı ve mantıklı düşünebilen, toplumun şartlarına ayak uydurabilecek düzeyde olan bireylerin seçimine bırakılmıştır.” (Uysal, 2019: 182). Genellikle kızlar ve erkeklerin 20-35 yaş aralığında evlendikleri görülmektedir. Kariyer yapma isteği, hayatı özgürce yaşama, sosyal medyanın yaygınlaşması ile evlilikten uzaklaşma gibi nedenler geç yaşta evliliğe sebep olan unsurlar arasında gösterilmektedir.

3.1.2. Evlenme İsteğinin Belirtilmesi

Evlenecek kıza daha çok söz hakkı tanınmaz eğer aileler birbirlerine uygun gördüyse kızın da bu duruma razı olması beklenmektedir. “Günümüzde gençler, rahatlıkla bu isteklerini ailelerine bildirirken, geçmiş dönemlerde erkeklerin bu arzularını değişik şekillerde ifade ettiklerini görmekteyiz. Her ne kadar çok eski dönemlerde görülen, ‘pilava kaşık saplama’, ‘ayakkabı çivileme’ vs. gibi olaylar son zamanlarda görülme de; çok sinirli olma, işe gitmeme, evden kaçma, elindeki eşyaları yere çarpma, babanın karşısında kolları açıp gerinme vs. gibi hal ve hareketler bu isteğin ifadesi için kullanılmıştır.” (Şimşek, 2003: 136-137). Geçmiş dönemlerde evlenecek olan bireylerin evlenme isteklerini birtakım uygulamalara dökerek belli etmektedirler. Bu gibi âdetlerin yapılması kızın ya da erkeğin sözlü olarak değil fiziki olarak evlenme isteğini belirttiğini göstermektedir. Bu gibi âdetlerin yapılması günümüzde söz konusu değildir. Evlenme isteğinin aile bireylerine özgürce söylendiği hatta kararın gençlere bırakıldığı görülmektedir. Bölge de kızların ya da erkeklerin evlenme isteğini belirttiklerine dair bir durumla karşılaşmamaktadır. Genellikle söz hakkı aile büyüklerine aittir kız ya da erkek bu işe karışmamaktadır.

“Kimse bi şey diyemezdi, babası kime verdisi sözünün üstüne söz yoktu. Derlerdi kızın sözü olsadı derlerdi ya davulcuya ya zurnacıya yani kız karışamazdı.” (K27).

“Eskiden erken yaşta evlenme vardı. Ablalarım hep on altı yaşlarında evlendiler ama ben dedim yirmi yaşına gelmeden beni evlendirmeyeceksiz resti çektim. Yirmi bir yaşında evlendim, yirmiden sonra daha sesimi çıkarmadım.” (K10).

“Erkekler evlenmek istediklerini söylerdi ama kızlar öyle söyleyemezlerdi. Karıların yanında kızlar çok konuşamazlardı.” (K9).

“Ben on beş yaşında evlendim annem beni verdi bizde de yok deme olmazdı diyemedim. Annem çekti kenara ‘baktın mı oğlana nasıl?’ dedi, bende dedim ki ‘anne ben hiç bakamadım utandım’. Annemde dedi ki ‘hayır! gördün, beğendim diyeceksin’ benimde daha sesim çıkmadı.” (K5).

“Eskiden hiç rıza alma yoktu anamız, babamız verirdi sesimiz çıkmazdı. ‘Seni buna verik ali misin?’ demezlerdi hiç. Kızın sözü olursa ya davulcuya ya zurnacıya ele derlerdi.” (K7).

“Eskiden kızların görüşleri alınmazdı ama bizim zamanımızda alınırdı yine de bi şey diyemiyorduk tabi. Derlerdi ki oğlanlar evlenmek isteyince pilavın ortasına kaşık dikerlermiş hani beni everin diye.” (K23).

Geçmiş dönemlerde saygı her zaman ön planda olmuştur. Saygı ile ayıp düşüncesi birbirine karıştırılan bir konu olmuştur. Baktığımızda aslında saygıdan ziyade ayıp ya da utanma duygusunun zihinde yer ettiği görülmektedir. Bu yüzden genellikle kızlar ayıp düşüncesi ile sözlü olarak değil yaptıkları davranışlar ile evlenmek istediklerine dair birtakım mesajlar vermektedirler. “Kızlar ev işlerini titizlikle yürütmeye, anne ve babalarına daha çok saygıda bulunmaya, uyumlu davranmaya özen göstererek arzularını belirtmeye çalışırlar. Ya da evlenmek isteyen genç kızlar, aksi bir tutum sergileyerek ev işlerini yapmamaya, işleri ağırdan almaya, bulaşık yıkarken tabakları kırmaya, kapıları sertçe çarpmaya, her olaya çabuk sinirlenip tepkiler vermeye çalışarak arzularını dolaylı olarak belli ederler.” (Alay, 2016: 74). Günümüzde artık ailenin evlilikteki baskın rolünden ziyade kızın kendi isteği ve rızasının ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

Ailenin evlenme konusundaki baskın rolü azalırken gençlerin kendi istek ve arzuları daha çok ön plana çıkmaktadır. “Toplum içinde kabul görme, yeni bir statü kazanma yöntemlerinden biri de aile kurmaktır. Aile kurma isteği ve süreci görece bilinenin aksine ergenlik çağına gelmiş bireylerin tanışması/tanıştırılması ya da görücülük süreci ile başlamaz; bir çocuğun doğumu ile başlar. Ebeveynleri tarafından doğan çocuk kız ise alınan oyuncak ve oynanan oyunlarla iyi bir eş, anne olma becerisi; erkek ise er olma becerisi kazandırılmaya çalışılır. Bir örnek olarak bu oyunlar aslında anne ve babanın ait olduğu toplumun kültürel değerlerini aktarma şekli ve çocuğuna yetişkinlik rolünü öğretmesi ile ileride toplum tarafından kabul edilmesi için verilen eğitimidir.” (Çeliker ve Genç, 2019: 2). Günümüzde evlenme isteğinin belirtilmesinin ardından kız, evleneceği erkeği babası ve annesi ile tanıştırmaya çağırılmaktadır. Bu geçmiş döneme göre oldukça olağan bir durum hâline gelmektedir. Aile yaşantısının varlığı nasılsa âdetler de bu yönde şekillenmektedir. Geçmiş dönemde böyle gördük böyle uyguladık düşüncesi günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir. Aile yapı taşını, kültürel unsurlar şekillendirmektedir.

3.1.3. Evlenme Biçimleri

Ülkemizde evlenme biçimlerinden “görücü usulüyle evlenme, kız kaçırma, beşik kurtme, berdel, ölen kardeşin karısıyla evlenme, kuma gelme” gibi çok fazla evlenme biçimleri bulunmaktadır. “Aile tiplerine ilişkin, evlenme biçimleri göz önüne alınarak bir sınıflandırma yapılabilmektedir. Evlenme biçimleri farklı ölçütlere göre çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan birisi evlenecek kişilerin sayısı ile ilişkilidir. Tek eşle evlenmenin uygulandığı sistemler monogami, çok eşle evlenmenin uygulandığı sistemlere poligami olarak adlandırılmaktadır.”

(Kahramanca, 2015: 19). Derleme yaptığımız bölgede ise çoğunlukla görücü usulüyle evlenme biçiminin yaygın olduğu görülmekle beraber akraba evliliği, kuma gelme, kaçarak evlenme gibi farklı evlenme biçimlerine de rastlanmaktadır.

“Eskiden evlenmek görücü usulüydü, kimse kimseyi görmezdi ne kız ne erkek. Evlendikten sonra ilk gecede bir tanışma olurdu. Hiç tanımadığın bir erkekle karşı karşıya geliyordun.” (K7).

“Biz komşuyuk gördük birbirimizi, davalarını güderken yani göridik birbirimizi.” (K21).

“Çok eskiden kızla oğlan birbirini görmezdi ama benim zamanımda görme vardı. Beni geldiler, gördüler, beğendiler sonra dediler kızdan oğlan birbirini görsün. İşte askerden geldi sonra bize geldiler ama ben hiç bakamadım yüzüne utandım.” (K5).

“Eskiden görücü usulüydü, ben efendimi hiç görmeden aldım.” (K20, K25).

“Eskiden küçük yaşta evlenilirdi. Kızların görüşleri felan alınmazdı. Benim eşim askerdi, annem diydi askerden gelsin birbirlerini görsünler, beğenmedilerse olmaz diydi. Ben gördüm eşimi ama eskiden çoğu görmeyende vardı. Benim teyzem çocukları gerdek gecesi birbirlerini görmüşler.” (K1).

Evlenecek eşlerin özellikle birbirlerini tanımadan, görmeden evlenmeleri söz konusudur. Günümüzde artık görücü usulü evlilik yaygınlığını yitirmiş bulunmaktadır. Günümüzde artık popüler olan yeni bir evlenme biçimi “flört evlilik” yaygınlaşmaktadır. “Günümüz toplum yapısında evlilik öncesi süreçte görülen iki temel ilişki biçimi Görücü Usulü ve Flört tarzıdır. Batının etkilediği hızlı toplumsal değişme süreci altında sağlıklı ve çarpıklıklara uğramış da olsa genellikle Görücü ve nadiren Flört ile ona yakın formlarda yapılan evlilikler ve kurulan aileler sonrasında da bu iki tipin farklı özelliklerini göstermektedir. Böylece bir taraftan Batı ilişki tarzı olan flörtün, diğer taraftan da görücülüğün flörte yakınlaşan forma dönüşmesiyle yaşanan süreçten aile yapıları olumsuz etkilenmektedir.” (Yılmazçoban, 2016: 1323). Değişen hayat şartları ile evlenme biçimleri de değişmiştir. Artık evlenecek eşler birbirlerini tanımadan, görücü usulü ile değil sosyal medya aracılığı ile konuşarak, birbirlerini görerek ve tanıyarak evlenmektedirler.

“Köylerde hep görücü usulü evlilik olurdu. Kızın, oğlanın resmini gösterirlerdi. Tabii şimdi bu yirmi senedir öyle görücü usulü felan yok, daha kalmadı öyle kimse kimseye kız bakmaya gitmi pek nadir işte. Köyde bi tanıdığın olurdu gidisin mesela ordan sana gösteri kız geli, sana kahve getiri felan öyle görisin.” (K8).

Bölgede karşılaşılan bir diğer evlenme biçimlerinden kız kaçırma, kuma gelme, akraba evliliği de sık rastlanılan evlenme biçimlerindendir. “Toplumsal değişme sürecinde, endüstrileşme ve kentleşme önemli rol oynamaktadır. Türkiye’de kültürel değişmelerin yoğun görüldüğü büyük kentlerde tanışıp evlenme giderek yaygınlaşırken, gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde çok farklı evlenme biçimlerine rastlanılmaktadır.” (Sezen, 2005: 186). Genellikle aile fertlerinin anlaşmazlığı, damat veya gelinin istenmemesi ya da başlık parası gibi sebeplerden dolayı kız kaçırımların bölgede varlığını göstermiş olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde artık eskisi gibi kaçarak evlenme varlığını sürdürmemektedir. Hem ekonomik şartlar hem de aile fertlerinin gençler birbirlerini sevmiş bize de vermek düşer anlayışı ile evliliğe hoşgörüyü yaklaşıp karşı gelinmediği dolayısıyla da kız kaçırımlarının artık eskiye nazaran çok kalmadığını söylemek mümkündür. Ancak bugün Anadolu’nun kırsal kesimlerde kız kaçırımların varlığına hâlâ daha rastlanılmaktadır.

“Kız kaçırmalarda olurdu. Mesela annemi babam kaçırmış. Annemi çok istemiş annem de bi türlü kabul etmiyormuş köy hayatı diye. Demişler ki seni teyzenin oğluna götüreceğim annem de demiş bari köyden kurtulurum, en son da tutmuş kaçırmış. Tabii kaçırdıktan sonra tekrar baba evine gönderdiler düğün yapıldı, gelenekler oli yani. Kaçırma derken bir köyün içinde bir evden bir eve kaçırlınca tamam daha mutlaka o onundur yani.” (K5).

“Bizim köyde kız kaçırma çok vardı. Eskiden kuma da gelinirdi, bakkalgilde vardı, anamın emisinde vardı bi de nenemin dayısının iki kuması varmış.” (K6).

Bir başka evlenme biçimlerinden birisi de akraba evliliğidir. Genellikle bugün Anadolu’nun her kesiminde bu evliliğin yaygın olduğu görülmektedir. Derleme bölgesinde de akraba evliliğinin yaygın olduğunu ve devam ettiğini söylemek mümkündür.

“Akraba evliliği eskiden vardı. Bizim gardaşımın hanımı var Hediye, onlar hep birbirleriyle. Amca kızı amca oğlunda, teyze kızı teyze oğlunda. Bir teyzesi mesela iki tane kız almış bir bacıdan öyle yani evvel ahır bu vardı. Şimdide varda o kadar kalmadı.” (K7).

“Ben akraba evliliği yaptığım için birbirimizi zaten önceden görmüştük, tanıyorduk. Anam babam karar verdi, evlenin diye. Bizde evlendik. Sonra pastaneye götürdüm.” (K33).

Bir diğer evlenme biçimlerinden akraba evliliği daha çok geçmiş dönemlerde görülmekte günümüzde ise bazı bölgelerde devam ettiği bilinmektedir. Genellikle kırsal kesimlerde birçok insan kızını veya oğlunu uzak kesimlere özellikle de yabancı bir aileye vermek istememektedir. Bu sebeple genelde köyün içerisinde ya da aile içerisinde evliliklerin gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. “Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun kırsal kesimlerinde oldukça yaygın olup, bu evlenme biçiminin sosyo-ekonomik ve psikolojik nedenlere dayalı olarak gerçekleştiği bilinmektedir. Mirasın bölünmemesi, yakın akraba veya kardeş çocuklarının yaşlılık dönemlerindeki kayıvalı ve kayınpedere daha iyi bakabilecekleri ümidi gibi nedenlerle bu evlenme biçimi tercih edilmektedir. İkinci derece akraba evlilikleri olan kardeş torunlarının evliliği ve uzak akraba evliliklerine akraba evlilikleri içerisinde sıklıkla görülmektedir. Ülkemizde akraba evliliklerinin ülke çapındaki sıklığına, çeşitliliğine ve çeşitli sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular geniş çaplı sosyo-demografik araştırmaların sonuçlarından elde edilmektedir.” (Çakır, 2013: 38-39). Günümüzde özellikle kentsel alanlarda akraba evliliğinin yapılmasının bir cahillik olarak görüldüğü, kadın doğum uzmanlarının akraba evliliği ile doğacak çocuklarda sakat kalma oranının yüksek olduğunu bildirmesi gibi hususlar akraba evliliğine karşı gelinmektedir.

3.1.4. Kız Bakma (Görücülük)

Görücü usulü evlilik, pek çok yörede yaygın olduğu gibi derleme bölgemiz olan Dedeyolu Köyü’nde de çok sık rastlanılan bir evlenme biçimidir. Bölgede evlenme biçimlerinden görücü usulü evlilik en yaygın olan evlenme biçimi olduğu dolayısıyla bu konuyu geniş bir şekilde ele aldık. “Görücü(ye) gitme, evlilik çağına gelmiş erkek çocuğunu evlendirmek için evlilik çağındaki kızların evine görücüye gidilmesi anlamına gelmektedir. Evlilik için gerçekleştirilen törenlerin ilk aşaması olarak kabul edilmektedir. Görücü(ye) gitme zamanla değişse de, geleneksel anlayıştan birçok izler taşımaktadır.” (Dikici, Şener, 2022: 411). Evliliğin geleneklerinden olan görücü gitme âdeti genellikle bir tanıdık veya bölgeyi iyi bilen bir kadın tarafından gerçekleştirilmektedir. Görücü usulü evlilik Dede Korkut Hikâyeleri’nde karşımıza çıkmaktadır. Kan Turalı Hikâyesi’nde, Kan Turalı kendisine kız bakmak için yaşlı bir ihtiyar ile gezmektedir. Buradaki yaşlı ihtiyar motifi

günlük hayatta da karşımıza çıkmaktadır. Kız bakmak için evleri dolaşan görücü yanına çevreyi iyi bilen kişiyi almaktadır (Karabulut, 2023: 81). Bölgede aracı denilen kişiler kız bakmak için kolaylık sağlamaktadırlar. Genellikle ailenin büyükleri tarafından kız aramaya çıkılmaktadır. “Gençlerin evlenmesine dair köklü bir gelenektir. Baş göz edilme çağı gelmiş delikanlıların anneleri, tanıdıklar vasıtasıyla münasip bir kız aramaya başlar. Aracılar, uygun biri varsa, erkek tarafını haberdar eder. Erkek tarafı öncelikle kız tarafına görücü gider. Bazı yerlerde bu ziyaret habersiz yapılır.” (Kardaş, 2020: 17). Genellikle kız bakmaya habersizden ve evin büyükleri tarafından gidilmektedir. Kız bakmaya erkek gitmez çünkü evlenecek olan kız ile oğlan birbirlerini asla görmemektedir. Bölgede kaynak şahısların çoğunluğunun kız ile oğlanın birbirlerini görmediklerini söylemekte fakat bazı kaynak şahısların daha sonraki zamanlarda fotoğraf aracılığıyla ya da yüz yüze olarak kız ile oğlanın birbirlerini gördüklerini belirtmektedir.

“Kız bakmaya oğlanın anası bi de bi ya teyzesi ya varsa gelini gelidiler. Kimin evinde kız varsa dolanidiler muhtara ya da tanıdık birine soridiler, karyı alıp gididiler. Kız tarafı gididi, oğlan tarafını görüdi. Beğendilerse gelsinler beğenmedilerse gelmesinler diyidiler. Kızdan oğlan hiç birbirini görmezdi, eskiden görme beğenme yoktu. Düğün akşamı damatı görürdün kör mü, topal mı, burnu mu egri, ağzı mı egri hiç bilmezdin akşama ne kaderin varsa işte ayı mı, kurt mu, ihtiyar mı ne çıkarsa artık.” (K2).

“Köylerde hep görücü usulü evlilik olurdu, kızın, oğlanın resmini gösterirlerdi. Eskiden gelini hamama götürme de vardı hamama götürüp bakarlardı hele bi özürlü felan var mı diye.” (K8).

“Benim görücü usulüyle oldu, Perçence gittik. Bana kahve getirdi öyle gördüm ben.” (K32).

“Kız bakmaya komşuları gezerlerdi hangisini beğendilerse haber gönderirlerdi, gel deyise istemeye giderlerdi gelme dedi mi gitmezlerdi.” (K22).

“Bu köye gelilerdi bi tanıdığa gidilerdi. Beni götür a burada ki bekâr kızlara, o da alidi gididi evleri dolanidi. Köyde kim varsa gidilidi, terzigilde kız var, gadogilde var, bakkalgilde var, toppogilde var işte bunları hep kadın gezdiridi. On teneye bakilerdi kimi beğendilerse o bi tene de kalilerdi. Kaynana önce gelidi bakidi, gezidi deyidi onun gızını beğenmişik hadinin gideğın isteyelim, âdet böyledi.” (K4).

“Kız bakmaya eskiden iki tene alırlardı kadın, gelirlerdi. Seni süzerlerdi, tepeden dırnağa bakarlardı, kayfeye bakarlardı, senin evin temizliğine illa o olacaktı. Benim annemin çok söylediği bi lafı vardı ‘şimdi üç kadın kız beğenmeye gitmişler, biri demiş ki el ayak hadi gahah! öbür bi tenesi de demiş ağız burun hele biraz durun! öbürü de demiş kaş göz kusuru söz!’ yani artık beğenmişler.” (K1).

“Kız bakmanın belli bir günü yok mesela Yukarı Huh’a kız beğenmeye gidik habersizden gelinirdi. Komşuları gezerlerdi tek tek.” (K21).

“Bizim zamanımız da görme âdeti yoktu. Anası, babası, akrabaları beğenirdi. Gelidi koyunları sağmaya benden konışmıdi belki geri olur diye.” (K22).

“Görücü usulü vardı. Kız utanırdı, görünmezdi şimdiki başka. Kaynanam geldi bizim köy’e düğüne. Ben de gittim komşunun düğüne meğer ben de gitmişim tam kaynanamın yanına oturmuşum. Biraz da saftım, yoksam bu da kız arımış, o soru ben sölüm o sori ben sölüm, kızım diyi ben seni de götürecem, dedim ‘Teyze sen yaşlısın, senin daha oğlun var mı?’ dedi ‘Çağam bi tene var’ işte gittim şehire geldi sonra buldu beni, işte demek kader.” (K17).

Bölgede kız bakmaya haber verilmeden gidilmekte ve genelde bu vakit sabah üzeri olmaktadır. Habersizden gidilmenin sebebi ise ev ortamının nasıl olduğunu görmek istemektir. Kız bakmaya gidildiğinde gelin olacak kıza birtakım sorular sorulur ve bazı âdetler yerine getirilmektedir. Özellikle kızın hamaratlığına, evin temizliğine ve dış görünüşe bakılmaktadır. Bölgede bulunan tüm evlerin hepsi gezilir en son hangi kızı uygun bulurlarsa o eve haber gönderilir. Kız aramada genellikle ailenin varlığı ön planda olmakla birlikte aranacak kız da birtakım özelliklere de mutlak surette bakılmaktadır. Dedeyolu bölgesinde de görücü gidilen evde pek çok âdetin yapıldığı görülmektedir. Genellikle kızın fiziksel özelliklerinden ziyade en çok hamaratlığı ve titizliğine bakılmaktadır. Bu gibi unsurların yapılması ile bir nevi kız denenerek sınavdan geçirilmektedir.

“Görücüler gelince önce hoş geldin derdik sonra kahve yapıp getirirdik. Leğende eskiden çamaşır yıkıyorlarmış döküyor mu diye, mutfağına bakarlarmış düzenli mi temiz mi diye, gezişine, kahveyi çabuk yapıp getiriyor mu hani eli hızlı mı diye bakarlarmış. Kayınvalide, elti, görümce gelirdi kız bakmaya.” (K23).

“Köyden kız bakmaya geldiklerinde öğde gaz ocağı bile yoktu. Kız ataş da köz yapar kahve yapacak, kızın rengi biraz sarıymış, anası da deyi ki ‘kızım üfür ataşa, eğil ki rengin biraz sarıdır kıza’, kız da bilmi bağıri diyi ‘aney kızardım gelem mi?’. Kız bakmaya öyle çat kapı habersizden gelinirdi. Bir gün bu bizim Aşağı Huh’ tan gelmişler, köyde kızların hepsini de gezmişler. Kimi beğendilerse onu isterlerdi eğer kaderi açılmışsa tamam olurdu. Görücüye kimisi filanın kızı çok avrat, cibilliyetli, terbiyeli derler sebep olurdu yol gösterirdi. Eskiden kız kapıya gitti mi kaynana makat’ın yastıklarının dibine elini sokarmış hele yastukların dibinde toprak var mı toz var mı bakarmış. Eseret süpürgeyi alır ayağınan vururmuş atarmış yere hele bakarmış o kız gidi geli süpürgeyi kaldırı mı kaldırmı mı?” (K9).

“Kız bakmaya bir de bakidin çat kapı iki tene kadınla geldiler. Görücü usulü işte kahve yapıdın getiridin. Oğlanı görmek yoktu. Kahveyi veridin seni görilerdi. Bazen çitin de açabilirdi, gerdanını görmeleri için benimkini açmadılarda öyle yaparlarmış işte. Görürler de eğer aklarına yatarsa iki tene büyük gelirdi isterlerdi yani bize demezlerdi ki oğlanı gör. Ben ilk gece tanıştım adamla, hiç görmediğim bir adamı o gece tanıdım. Sonra eskiden annem söylerdi kızı denerlerdi para atarlardı ortaya bakarlardı acaba alacak mı annem hep böyle söylerdi. Yemeğen, içmeğen bakarlardı nasıl yapisin yapamisin mi diye hakkatten de yok yapıldı yani küçüktük ama yapabiliydik. Kız aramaya oğlanın annesi, halası, teyzesi gelirlerdi. Soruştururlardı, araştırlardı aileyi, cinsini, cibiliyetini aklarına yatarsa verirlerdi.” (K7).

“Ben duymuşum eskiden çay yaparlarmış, giderken demliğin kapağına bakarlarmış, eğer temizse bu gelin temiz derlermiş eğer değilse o gelin kirli derlermiş, gelin getirmezlermiş. Dışı ayna içi bilmem ne derler da. Lambaların, prizlerin üstüne parmak atarlarmış toz var mı diye.” (K24).

“Kız bakmaya giderdik işte böyle mahcup mahcup otururlardı, kahve getirirlerdi. Biz de bakar incelerdik, boyuna posuna. Divanların altına ip atarlardı ki acaba toz var mı yok mu diye.” (K38).

“Görücü gidince kızın boyuna, posuna, yürüyüşüne bakarlarmış hatta ben duydum yaklaşp da hele bakarlarmış ağzı kokuyo mu diye.” (K18).

“Misafir getireceiz diye bize haber verirlerdi. İşte gelirlerdi beğenen beğinirdi, beğenmeyen beğenmezdi. Eline yüzüne bakarlardı, halının dibine bakarlardı, koltukların dibine bir şey atarlardı bakarlardı temiz mi kirli mi diye.” (K36).

“Annem anlatırdı kızı beğenmişlerse halının üstünde -halı da değil- kilimin üstünde bulaşık yıkatırlarmış ki hele tökü mi tökmi mi bakarlarmış. Gidilen evin tuvaletlerine bakarlarmış mutlaka temizliğine bakarlarmış, gaz lambasına bakarlarmış hele kirli mi değil mi diye. Öyle eskiden haber verme yoktu çat kapı gelinirdi. Kıza bakmaya kaydına gelirdi görünce varsa gelirdi bi de bi tene tanıdık adam gelirdi.” (K1).

“Kız bakmaya geldüklerinde bakarlardı kızın elleri sağlam mı, ayakları sağlam mı, gözlerine bakarlardı kör mü, kulağına bişe söylerlerdi hele eyi işidi mi, başını açarlardı saçına bakarlardı kel mi saçı dökülmüş mü yani ele ederlerdi.” (K11).

“Bana görücü geldiler damat da gelmişti biz ayrı oda da oturduk. Biraz konuştuk, ben konuşmadım gerçi o konuştu hep öyle oldu yani.” (K37).

Günümüzde artık görücü usulü evliliğin yaygın olarak devam ettiğini söylemek mümkün değildir. Artık Flört aşamasına geçilmiştir Evlenecek olan eşler birbirlerini tanıyarak evliliklerini gerçekleştirmektedirler. Ailenin sana uygun bulduğu ya da yakıştırdığı kişiden ziyade kendi isteği ile eş seçme söz konusudur. Eski zamanlarda olduğu gibi kapı kapı dolaşarak kız arama geleneği günümüzde çok fazla kalmamıştır. Eskiden genellikle yakın çevrelerden kız bakmaya gidilirken artık günümüzde başka şehirlerden bile gelin getirme söz konusudur. Teknoloji ile uzak yakın fark etmeksizin yüz yüze konuşarak tanışma günümüz yeni çağın modası hâline gelmiştir. Televizyon kanallarında gördüğümüz evlendirme programlarının da görücü usulü evliliğin günümüzde ki modernleşmiş hâli adı altında gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

3.1.5. Kız İsteme

Düğün öncesi yapılan evlilik geleneklerimizden bir diğeri de kız isteme aşamasıdır. Evliliğe doğru atılan adımın ilk basamağı kız istemektir. Anadolu’da “işin adını koymak” tabiriyle ifade edilmektedir (Gökdağ, 2012: 114). Kız isteme de genellikle düğün tarihi, başlık parası, düğün, nişan gibi hazırlıklardan bahsetme söz konusudur. Bölgede eskiden gerçekleşen istemelerin genellikle belirli bir günü yoktur. Aileler birbirlerine haber vererek bir gün belirler ve o gün istemeye oğlan tarafından evin büyükleri kız tarafına gelirler. Erkekler ve kadınlar ayrı odalarda otururlar ve kız ile oğlan çoğunlukla birbirlerini görmemektedirler. Kız istemeye gelirken çok daha eski zamanlarda çiçek, çikolata vs. götürme âdeti yokken biraz daha ilerleyen zamanlarda çikolata ve çiçek getirildiği görülmektedir. Kız hemen ilk istenışte verilmez üç kez baba evine gidip gelinirdi. Çünkü kız evi naz evidir düşüncesi vardır. “Kız isteme geleneği, aile kurumunun inşası noktasında Türk toplumunda sıklıkla görülen bir süreçtir. Türk toplumunda kız isteme töreni, ‘hayırlı bir iş’ için bir araya gelen aileler arasında, dile pelesenk olmuş ‘Allah’ın emri, peygamberin kavli’ sözü ile erkek tarafından (genellikle) en büyük erkeğin konuya girerek başlattığı bir süreç olarak kabul edilir.” (Dikici ve Şener, 2022: 412). İsteme de mutlaka Türk kahvesi yapılır ve gelen misafirlere ikram edilmektedir. Günümüzde yapılmakta olan damadın kahvesine tuz katma âdetine geçmiş dönemlerde rastlanılmamaktadır. Fakat bazı kaynak şahıslardan edindiğimiz bilgiye göre kahveye tuz katma âdeti yerine kızın sözü geçsin düşüncesi ile kahveye tükürme âdetinin var olduğu söylenmektedir.

“İstemeye haber verirlerdi işte kızı beğenmişler gelecekler. Zaten köyün içindense taniler, bililer, akşam gelek diyiler. Göyünleri varsa ‘buyursun, gelsinler!’ derlerdi yoksa gelmesinler derlerdi. İstemeye hiçbir şeyde getürmezlerdi ne çiçek ne çikolata öle bi şey yok. Giderlerdi oturlardı, çay içerlerdi kızı ister gelirlerdi. Kız hiç çıkmazdı, görünmezdi onlara kadınların yanında gider otururdu. Söz kesme felan yoktu öle işte nikâh kesmeye gelirlerdi bi.” (K9).

“Kahveye tuz katma eskide yoktu ama içine tükürme varmış sözü geçsin diye kız tükürürmüş bana da tükür dediler ama ben yapmadım.” (K10).

İstemenin olmazsa olmaz âdeti Türk kahvesidir. Şu an günümüzde sıklıkla yapılan bir âdet hâline gelen damat beyin kahvesine tuz katılmaktadır. Eğer damat tek bir seferde bu tuzlu kahveyi içerse kızı seviyor onun için her şeyi göze alabilir düşüncesi vardır. Oysa bu durum bilinenin tam aksine eğer istemiyor ve sevmiyorsa kahveye tuz katıldığı gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazıları ise tuz yerine evliliğimiz tatlı olsun düşüncesi ile bal katmaktadır.

“İsmeye hiçbir şey getmezlerdi öle çiçek, şeker hiç bişe de yoktu. Kayınbaba, aile büyükleri, tanıdık hoca getürürlerdi, Allah’ın emriyle peygamberin kavliyle kızı isterlerdi. Hemen verdise verilerdi bazısı da hemen vermedi bi kaç kez gidip gelirlerdi. Bi beğenmeye gelene kahve yapılırdı bi de istemede yapılırdı. Tuz sepme felan yoktu hiç zetene öle damada, kız kahve götürmedi, kimseye görünmezdi hiç, kızdan oğlan birbirlerini görmezlerdi.” (K11, K1, K6).

“İstemeye gelirken çiçek, çikolata vardı ama bana gelmedi. Kıza gelen güllü çikolata da yenilmezdi o tekrar aynı şekilde oğlan evine geri giderdi, oğlan evin de dağıtılırdı bu mutlaka vardı, kadife kutu ile yapılırdı.” (K5).

Kız istemeye eskiden çiçek ve çikolata götürülmezken günümüzde bu olmazsa olmaz bir âdet hâlini almıştır. Hatta son zamanlarda çiçek sadece geline değil nezaketen anne ve gelinin kız kardeşlerine de alınmaktadır. Günümüzde artık damat için özel bulanan kahve tepsileri vardır. Söz yüzükleri ise gelin ve damadın baş harflerinin bulunduğu özel tepsie dizilmektedir. Günümüzde kız isteme merasimleri artık daha gelişmiş hatta evde değil bir mekân tutularak istemelerin gerçekleştiği de söz konusudur.

“İstemeye gidildiğinde yüzük takılır sonra nişan olur o kadar.” (K33).

“Kız istemeye gittiğinde hiçbir şey götürülmezdi. Önce gidilir kız istenirdi, büyüklerden sonra cevap gelirdi, haber gönderirlerdi olumlu diye sonra da şerbet içilirdi, tatlı pasta alınırdı.” (K23).

“Kız bakmaya bir kalisor saman doldururduk, götürürdük samanu sattuk ondan sonra gittik kız beğenmeye. Bizim bi akrabamız vardı onla gittik. Sonra kızlan oğlan birbirlerini göreceklardı babası yok dedi eledi yani. Biz de fotrafını yolladık işte yani gelin görün ki bizim oğlumuz böle hoş aslan gibi işte. Oğlan da kızı görendene derdi ‘kız kısmının eli neyse yüzü de odur’. Gittik tekrar Allah’ın emriyle istedik kızı, onlarda verdiler.” (K3).

Değişen zaman ile bazı gelenekler de değişikliğe uğramıştır. Günümüzde gerçekleşen kız istemeler artık nişan ile birlikte gerçekleşmektedir. Dolayısıyla nişan ile birlikte tutulan mekânlarda isteme de yapılmaktadır. Değişen hayat şartları ve gelişen teknoloji ile eski samimiyetler de kendini yitirmiş sadece herkesin beğenisine sunulan bir hayat hâline dönüşmüştür. Günümüz kız istemelerde çoğunlukla kadınlar ile erkeklerin ayrı odalarda oturmadıkları ve kız ile oğlanın birbirlerini gördüklerini söylemek mümkündür.

3.1.5.1. Dil Bağı

İstemenin ardından kızın artık sözlü olduğunu etrafa tescillemek adına “dil bağı” verilmektedir. Dil bağı, kızın başının bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Genellikle bir bohçaya koyulan yüzük ve hediyelerin verilmesi dil bağı olarak adlandırılmaktadır. “Kız verildikten sonra ‘Dil bağı’ denilen hediyeler, artık kızın damat evinin bir üyesi olduğunu gösterir ve kızın başkaları tarafından istenmesini engellemek için kız evine verilir. Dil bağı, dilin bağlanması kelimesinden türeyen bir kelime olup kızın istemek için gelenlerin susması, dillerinin bağlanması amacıyla verilen hediye anlamındadır. Dil bağında ailelerin maddi durumlarına göre hediyeler götürülmektedir.” (Sertkaya, 2012: 123). Bölge de bu âdet geçmiş dönemlerde kızın verildiğinin simgesi olarak uygulanmaktadır. Günümüzde ise bu âdet artık yoktur.

“İstemeye de evin büyükleri gelirlerdi. Beni dedemden istediler babam karışmadı. Hemen ilk istemede kız verilmezdi biraz araştırılırdı hem de kız evi naz evi derlerdi. İstemeye çiçek, çikolata neyin getirilmezdi ben görmedim hiç eskiden yoktu şimdi çıkmış bunlar. Kız istendikten sonra söz kesilirdi eskiden ‘dil bağı’ derlerdi onu koyurlardı, işte bir bohça getirirlerdi.” (K7, K21).

“Kız öyle hemen ilk istenşte verilmidi beni vermediler baya uzun sürdü. Ben köye gitmem diydim, köyün işini yapmam diydim. Ondan sonra oldu kader işte, gittiler bi çüt bilezik taktılar o zaman dil bağı diyilerdi hiç nişan olmadan dil bağı yapilidi onu getirdiler. Ondan sonra ne oldusa babam götürdü geri verdi bilezikleri, yok düğün olmayacak dedi. Bi daha geldiler vazgeçmediler en son daha oldu düğün.” (K16).

Günümüzde dil bağı ile sözlü olunduğunun belirtilmesi yerine artık sosyal medya üzerinden ilişki durumu açıklanmaktadır. Kızın nişanlanmasının ardından yüzüklerin sosyal medyada paylaşılması ile artık nişanlı olduğu bilinmektedir. Sosyal medya hesapları üzerinden bekâr/evli şeklinde ilişki durumu belirtilerek gösterilmektedir. Günümüzün bir diğer modern âdeti hâline gelen evlenme teklifi ile eski tabirle kızın başının bağlı olduğu duyurulur. Değişik şekillerde evlenme teklifleri yapılmaktadır hatta bunun için organizasyonlar dahi hazırlanarak farklı teklifler hazırlanmaktadır.

3.1.5.2. Başlık Parası

Başlık parası genellikle Anadolu’nun kırsal kesimlerinde çoğunlukla karşımıza çıkan bir âdettir. Kızın bir nevi para karşılığı satılması ile gerçekleşen bu işleme başlık parası verme denir. Kırgızlarda da var olan başlık parası, kalın şeklinde geçmektedir. “Kalın âdetinin, Kırgız aile geleneğinde önemli bir yerinin olduğu ve Kırgız ailesinde evlilik olgusunun temelini oluşturduğu görülür. Kırgız toplumunda evlilik âdetinin olmazsa olmazlarından birini teşkil eden kalın, evlenecek kız veya gelin için kızın ailesine verilen maddi karşılık anlamına gelmektedir. Toplum nazarında kalın, damat veya çok defa ailesi tarafından gelin kızın ailesine yapılan bir ‘evlilik ödemesi’ olarak da telakki edilir.” (Ünal, 2021: 49). Başlık parası eski Türk törelerinden beri var olan ve günümüze kadar gelen bir âdettir. Bugün başlık parası, kızın para karşılığı satmak tabiri ile hoş karşılanmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kökeni 1500 yıl önceye dayanan «kalın» âdeti, Türkistan’dan Anadolu’ya kadar uzanan hat üzerinden, tarih boyunca yaşamlarını sürdüren bütün Türk boy ve oymaklarında varlığını sürdürmüştür. Günümüzde de aynı gelenek, bütün canlılığı ile devam etmektedir.” (Turan, 1991: 39). Genellikle başlık parasını vermeyen kişiye kız verilmemektedir. Bu gibi hususlarda kız kaçırımların olmasına sebebiyet vermektedir.

Genellikle geçmiş dönemlerde para yerine mal, eşya başlık olarak kabul edilmektedir. “Başlık Anadolu’nun birçok yerinde, evlenecek gencin kız tarafına ödediği paraya denir. Bu ödeme nakit para yanında; altın, ev, bahçe, tarla veya canlı hayvan (at, koyun, sığır vb.) olarak da gerçekleştirilmektedir. Anadolu Bölgesi’nde başlığa; ‘bedel’, ‘ağırlık’, ‘ana hakkı’ gibi vb. isimler de verilmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizin kırsal kesimlerinde, günümüzde bile oldukça yaygın olan başlık parasının miktar ve biçimi üzerinde yapılan pazarlığın sonuçlanmasına ‘başlık kesme’ denir. Başlık, kadını bir mal olarak gören bir anlayışın ürünü olması yönüyle, son derece ilkel bir zihniyetin devamıdır. Oğlan tarafının ekonomik yıkımına sebep olmakta, gerekli paranın temin edilmemesi durumunda, kız kaçırımlarını ve kan davalarını çoğaltmaktadır.” (Sezen, 2005: 187). Derleme bölgesinde başlık parasının geçmiş dönemlerde var olduğu kaynak şahıslardan tarafından söylenmektedir. Kadın kaynak şahısların bu durumu kendileri için bir nevi mal olarak düşünülmesine sebebiyet verdiği görülmektedir. Yine başlık mevzusuna karşı gelinerek alınmadığı da görülmektedir.

“Başlık parası mutlaka istenirdi, iki yüz üç yüz ne olursa artık bi nevi kızı satmaktır işte bu.” (K9).

“Başlık parası olurdu. Babam üç ablama da başlık parası almış mesela ama ben istemedim karşı geldim.” (K10).

“Başlık parası benden de aldılar bi beşi binli dokuz liradı.” (K22).

“Başlık parası vardı babam aldı bizden bu âdet vardı ama şimdi daha köyümüzde hiç duymadım yoktur.” (K16).

“Eskiden başlık parası da vardı tabi kız vekili vardı, ‘kardeş haleti’ vardı, kardeşe para verilirdi ya da dabanca verilirdi âdetti.” (K11, K1, K6).

“Başlık parası vardı, para verilirdi. Bizim on lira aldı o zamanın parası ile. Bi nişan yüzüğü aldılar dört liradı.” (K21).

Anadolu’nun kırsal bölgelerinde başlık parası mevzusu canlılığını koruyarak günümüzde yaşatılan bir âdet olarak karşımıza çıkmaya devam etmektedir.

3.1.6. Nişan Alışverişi

Gelin ve damadın düğün öncesinde eksik kalan eşyalarının tamamlanması için nişan alışverişi yapılmaktadır. Genellikle düğüne az bir zaman kala bu işlem gerçekleşmektedir. Geçmiş zamanlarda nişan alışverişine gitme birer gelenek hâline gelmiştir. Bölge de nişan alışverişine “pazarlık” adı verilir. Genellikle pazarlık yapma ya da pazarlığa gitme tabiri kullanılmaktadır. Bölgede pazarlığa erkek tarafının aile büyükleri gitmekte ve damat pazarlığa gitmemektedir. Gelin ise annesi ve yakını ile beraber pazarlığa götürülmektedir. Pazarlık için şehir merkezine gidilmekte ve alınacaklar belli bir sayıya göre alınmaktadır. Genellikle gelin, eşyaları kendisi seçmez aile büyükleri neyi uygun görürse onu almaktadır. Geçmiş dönemde pazarlıkta alınacaklar sayı ile belirlenerek bir deftere kaydedilmektedir. Daha sonra bu defter erkek tarafına verilerek pazarlıkta alınması uygun görülür. Pazarlık sonrasında bu defter gelinin çeyiz sandığında saklanmaktadır. Bu gelenek nişan alışverişinde mutlaka uygulanmakta olan bir âdet olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Pazarlığa şehire gidilirdi. Oğlanın babası gelirdi, anası gelirdi bizim aile gelirdi. Defter tutarlardı deftere göre alırlardı. Mesela ne alınacak, giyim işi felan.” (K21).

“Pazarlıkta da sayıylan alınırdu her şey. Üç tene elbise, beş tene gömlek, beş tene çorap, beş tene yazma onlar gidilirdi felan tüccardan alınırdu. Sonra onlar kız tarafına gelirdi. Gelinin anası, babası bi de oğlanın anası, babası giderdi pazarlığa.” (K4).

“Defter tutarlardı ona göre hareket ederlerdi. İç çamaşırı on ikişer tene yazarlardı bazısı da altı tene yazarlardı. Altun işi de beşi binli bazısı iki çüt bilerzik öyle ailesinin durumuna bağlı alunurdu.” (K14).

Günümüzde artık nişan alışverişi için sayıca fazla eşyalar alınarak evleri doldurmaktadır. Her şeyin sayı ile alınma âdeti artık günümüzde kalmamıştır. Geçmiş dönemde daha çok belli başlı eşyalar alışverişte alınmakta ve alınanlar deftere yazılırken bu âdet günümüzde hazır olarak bulunan çeyiz defterlerine dönüşmüştür. Evlenecek olan bireylerin alınması gereken her şeyi bu çeyiz defterinden bakarak almaktadırlar. Çeyiz defterleri şeklinde evlilik planlayıcıları düğün hazırlığı yapan kişiler için günümüz de kolaylık sağlamaktadır.

Ek- 17: Günümüz Çeyiz Defteri (ceyizdiyari.com.tr, 2024).

Geçmiş dönemlerde evlenecek olan bireylerin yuva kurmak için ev arayışlarına girmedikleri görülmektedir. Çünkü evliliklerde birlik gelme söz konusudur. Bunun için ev eşyası olarak sadece küçük eşyalar alınmaktadır. Onun haricinde oda takımı, mobilya gibi eşyaların alınmadığı söylenmektedir. Ayrıca damadın pazarlığa gitmediği görülürken günümüzde ise gelinle birlikte damat da pazarlığa gitmektedir.

“Pazarlık böyle düğüne yakın gidilirdi ama yok böyle yatak odası, oturma odası bunlar yoktu. Anne tarafı bir kat yatak verirdi, oğlan tarafı da işte karyola alır mıydı almazdı mı iki tene tahta divan işte başka bir şeyler yoktu. Anne tarafı yine iyi kötü kabı, kazağı demliği, kaşığı alırdı. Ben evlendim oğlan tarafı bi tek karyola aldı başka bir şey yok.” (K7).

“Pazarlığa gittik elbise, ayakkabı, pijama takımı, kır kardeşime, babama, amcama herkese mutlaka bir şey alındı.” (K37).

“Pazarlık yapardık, kız tarafıyla giderdik elbise, ayakkabı, zincir her şeyi alınırdu mutlaka.” (K33).

“Kız tarafı oğlana bir şey almazdı, el öpmeye gelene bi altın saat takılırdı sadece o kadar. Benim zamanımda yine vardı gömlek felan alınırdu. Bi karyola bi halı bi kat yatak alınırdu. Altı tene porselen tabak bi kahve takımı, çay tepsisi bi tekte demlik alınırdu kap işi oncaydı. Gelin

gittiğin gecesi gelin yassılığı vardı orda çerez koyulmuş oturanlara dağıtılmış onun için annem o porselenleri almış bana.” (K14).

“Pazarlıkta tabi geline ayakkabı, manto, elbise, etek alınır. Bana gittik çarşıdan hazır aldık hep. Kız tarafı oğlana bir şey almıyordu pazarlıkta.” (K36).

“Pazarlıkta geline manto, elbise, ayakkabı, terlik, çanta, iki çift bilerzik, bir metre zencir öle şeyler alurduk. Oda takımı, halı çok sonra zamanlarda çıkmıştı alınırdı.” (K3).

Günümüzde hazır düğün paketlerinin içerisinde mobilya ve küçük ev eşyaları toplu olarak satılmaktadır. Bu gibi çeyiz paketlerinin avantajlı olması açısından düğün yapacak bireylerin tercihleri arasında olmaktadır. Düğün paketinin içerisinde, alınacak bütün eşyalar hazır halde satılmaktadır. Genellikle kız tarafı oturma odasını almakla birlikte küçük eşyaları alırken erkek tarafına daha çok pay düşmektedir. Eskiden pazarlıkta alınacaklar erkek tarafının maddi gücüne göre belirlenmektedir. Şimdi ise artık bunun bir önemi olmamaktadır. Erkek tarafı borca girmek şartıyla istenilenleri mutlaka almaktadır. Bu da erkek tarafını bazen zorlayacak duruma getirmekte hatta iki taraf arasında bir anlaşmazlığa bile sebep olabilmektedir. Eskiden mutfak çeyizi bakır, ahşap, etnik desenli tabaklar, klasik parçalar, porselen ağırlıkta olmaktadır günümüzde artık daha modern parçaların çıkmasıyla çeyizlik eşyalar farklılaşmıştır.

Ek- 18: Geçmişten Günümüze Mutfak Çeyizi

Teknolojinin ilerlemesi ile çeşitli küçük ev aletleri gelinin çeyizinde yer almaktadır. Eski dönemde henüz hazır giyim çok yaygınlaşmadığı için kıyafet olarak genellikle dikim tercih edilmektedir. Bölgeye baktığımızda da genel olarak nişan alışverişinde şehirdeki tüccarlardan alınan kumaşların elde dikilerek geline hediye edildiği görülmektedir. Günümüzde artık kıyafet, çamaşırlar hazır olarak alınmaktadır.

“Geline bi top bez, bi top patıska kumaş mutlaka alınacaktı. İç çamaşırı, elbise, bi etek, bluz, manto, ayakkabı, terlik gecelik alınır. Bi de ana eni vardı. Bir elbiselik kumaş alınır. Anneye hediye verilirdi buna ‘ana eni’ denirdi.” (K1).

“Eskiden pazarlık mutlaka yapılırdı. Nişan olıdı, beh veridiler ondan sonra pazarlığa gidilirdi. Ben gittim pazarlıkta akrabada kaldım bahan elbise tikildi, gecelik tikildi. Evveli böyle hazır yoktu hep bi tikilirdi.” (K2).

“Pazarlığa kız tarafı evvel hiç gitmedi sonunda gitmeye başladı. Oğlan tarafı işte ne aldısı kadife elbise, bi basma elbise, ipek elbise alunurdu iki tene, çorap, iç çamaşuru odur işte. Şimdi oo ev döşiler neler etmiler evveli ne vardı evveli söyleme. Kız tarafı da kaç çüt çorap dokumuşsa dantel yaparlardı, beş yastığın üstüne örtük yaparlardı böle makat yastuğun örtüklerini vermezlerdü, işte sanduk örtüsü yaparlardı, sekiz dokuz tene kırlent yaparlardı iki tenesi kuşlu ondan sonra çelenk böyle çiçek yuvarlak yaparlardı, kanevçe yaparlardı. Anaya, ana eni derlerdi yani anasına bi elbiselik alırlardı buna ana eni denilirdi. Sonra gardaşına, babasına bi gömlek alırlardı. Bizim zamanımızda böyle defter tutarlardı diyem üç tene elbiselik alacaksınız, bunca başlık vereceksiz bunca bilerzik alacaksınız böyle hep yazulurdu.” (K9).

“Kimisi pazarlığı nişandan önce ederdi kimisi de nişandan sonra ederdi. Eskiden hazır elbiseler mi vardı parça elbise üç tene mi dört tene mi yazarlardı böyle eve gelirlerdi.” (K14).

“Nişan için alışverişte yapilidi, pazarlığa gidilirdi. O zaman kız tarafı isterdi mesela dört tane bilerzik, beşi binli, zincir felan o zaman böyle set felan yoktu. Elbiseler bizim zamanımızda parça çok yoktu çok eskiden diktirilerdi. Pazarlığa gelin, ablası, annesi giderdi ama damat öyle gitmezdi ben hiç görmemişim.” (K16).

Ek- 19: Geçmiş Dönem Çeyizlik Eşyalar

Nişan alışverişi dediğimiz aşama günümüzde de devam etmektedir. Daha çok modern eşyaların ortaya çıkması ile geçmiş dönemlerde kullanılan çeyizler rafa kaldırılmıştır. Bunun yanı sıra nişan alışverişlerinin artık internet üzerinden sipariş verilerek kolaylıkla gerçekleştirildiği görülmektedir. Çeyiz için her markaya ait ürünler internet üzerinden artık ulaşılabilir.

3.1.7. Nişan

Düğün öncesi yapılan gelenekler arasında önemli bir yere sahip olan aşamalardan biri ise nişandır. Evliliğe adım atma da en önemli basamaklardan birisini teşkil etmektedir. Geçmişten bugüne nişan merasimlerinin değişikliklere uğradığı görülmektedir. Dedeyolu bölgesinde nişan için “şerbet içme” adı verilmektedir. Nişanda gelen misafirlere çay yerine şerbet ikram etme âdeti söz konusudur. Bölge de yapılan nişanlar sadece kadınlara mahsus olarak yapılmaktadır. Nişanlar, genellikle kimsenin görmemesi için açık alanlarda değil bir okulda veya genellikle evde yapılmaktadır. Eskiden nişan da yemek verilme söz konusu değildir. Sadece şeker dağıtıldığı fakat ilerleyen zamanlarda damat tarafının pasta, çerez, içecek alıp getirdiği de söylenenler arasındadır.

“Nişanlar köyde bahçede olurdu. Öyle örtük felan çekilirdi ya da okulda genellikle olurdu öyle yani benim köyde okulda olmuştu.” (K8).

“Eskiden nişan muhakkak olurdu kadınlar kendi aralarında yaparlardı erkekler olmazdı. Böyle bir köyde, elbise giydirirlerdi geline her şey getirirlerdi. Ne bilem işte çağadık çok bilmezdik. Nişan eskiden köyde evlerde yapılırdı bir oda da ya da eyvan da ya bir havulda yapılırdı öyle salon yoktu.” (K7).

“Nişan evlerde olurdu imdiki gibi salon yoktu. Sadece kadınlar nişan da olurdu erkekler gelmidiler öle iki üç adam gelidi.” (K2).

“Nişanlar eskide bahçelerde evlerde olurdu ama oğlan gelmezdi sadece kız olurdu erkek olmazdı.” (K1).

“Bahçeyi ampüllerle aydınlatırlardı orada nişanlar olurdu. Damat yoktu sadece kız tarafı olurdu.” (K38).

“Nişanlar eskide salon yoktu böle bahçe tutarlardı evin havulu vardı sağuk olunca ahurda yaparlardı evde bi tek oda da yaparlardı.” (K11).

“İsteme ayrı nişan ayrı olurdu. Felan günü işte söz keserlerdi bir hafta sonra nişan olurdu şerbet içilir, yüzük takılırdı. Nişanlar evde olurdu, kendilerin evleri küçük komşunun evi büyük komşuda yapılırdı, bahçede olurdu, bazıkere ahurlarda olurdu kireç sürerlerdi karılar da yemliklerde oturlardı.” (K14).

Bölgede yapılan nişanlar hediye olmaktadır. Nişana gelen misafirler gönülden istedikleri hediyeleri, ortaya serilen bir örtüye bırakarak tek tek söylemektedirler. Buna bölgede “nişan atma” âdeti denilmektedir. Bölgede tüm nişanlar atmalı olmaktadır ve bu bir gelenek hâline getirilmiştir. “Hediye alışverişi, bir bakıma söylenemeyen duyguların ifadesi, gönülden ve akıldan geçirilen bütün hislerin somutlaştırılarak eyleme dönüştürülmesidir. İnsanlar, birbirlerine verdikleri değeri göstermek amacıyla duygularını somutlaştırır ve bunu bir hediyeyle ölümsüzleştirirler. Hediye alışverişinin altında gönül alma, fedakârlık yapma, sevindirme, mutlu etme, maddi ve manevi destek sağlama, iyilik, tok gözlülük, cömertlik gibi duygu ve düşünceler vardır. Geleneğimizden kopup gelen hediyeinin maddi boyutu insanlar için pek de önemli değildir.” (Çetindağ, 2007: 218). Eskiden güzel bir gelenek olan bu hediyeleşme yani nişan atma âdeti artık günümüzde unutularak kalmıştır. Sadece nişanda takı takılmakta eskisi gibi hediye olarak yapılmamaktadır.

“Takılar, düdüklü tencere, fırın, tabak çanak, tepsi atılırdı, hediye olarak getirilirdi. Şimdi nişan öyle hediye değil kalktı artık o âdet. Nişanda şarkı çalar kadınlar oynarlardı ‘büyük cevizin dibi, çiftetelli’ oynarlardı.” (K8).

“Nişanda her şey getirirlerdi. Bu köyde işte ben hatırlıyorum düdüklü tencere, tabak, bardak, tepsi, para getiren de vardı altın da vardı.” (K39).

“Nişan atılırdı ortaya bi hesavan sererdiler. İşte o köylü atlet mi kap mı işte fincan mı parça mı tencere mi ne olursa o hesavana atardılar. Hep bi sen atisin o ati kimin gönlünden ne gelirse. Kızın anası da toplardı hesavanı götürürdü içeri. Şimdi para takma var altın takma var evveli öyle bi şey yoktu.” (K2).

“Nişanlar bahçede olurdu tek bayanlar olurdu. Sonra gelini yüksek bir yere çıkartırlardı orada geline hediye takarlardı. Nişana gelenler hediye olurlardı yani mutlaka.” (K36).

“Bu köyün geleneği ben görmüştüm nişanda atma vardı yani biri bi şey almış o biri bişey almış diyem altı tene krom tabak, sini işte böyle bunlar atılırdı. Nişanlar atmalı olurdu.” (K1).

“Köyde nişanlar boş evlerde ya da okullarda yapılırdı. Nişanlar açık hava da hiç olmazdı ki millet görmiye. Nişanda yemek felan yoktu kolonya, şeker dağıtılırdı. Orta yere bi hasavan serilirdi işte herkes bi şey atardı ama sölilerdi teyzesinden tencere takımı felan söylenirdi mutlaka böyle bi âdette vardı.” (K16).

Türk kültüründe hediye verme geleneği çok eskilere dayanmaktadır. Mutluğun paylaşımı, sevincin birer göstergesi olan hediyeler maddi güç gözetilmeden yapılmaktadır. Birer kültür alışverişinin yansıması olan hediyeler artık günümüzde hediye yarışmasına dönüşmüştür. Oldukça pahalı hediyeler sadece gösteriş amaçlı olarak takılmaktadır.

Günümüzde gerçekleşen kız istemeler artık nişan ile birlikte gerçekleşmektedir. Dolayısıyla artık günümüzde nişan için tutulan mekânlar da istemelerde yapılmaktadır. “Kırdan kente göçün yarattığı hareketlilik ve yeni esnek yaşam biçimleri törenlerin mekân oluşumuna da yansımaktadır. Gösterinin her alana hâkim olduğu modern yaşamda sadece göstermek için hazırlanmış yeni mekân tasarımları gelişmektedir. ‘kur-kaldır’ sisteminde yapay organizasyon alanları oluşturulmaya başlanmakta ve bu alanlar birer fotoğraf çekirme alanına dönüşmektedir. Organizasyonun yapılacağı mekânın bir kısmı standart, popüler ve tematik ürünlerle süslenmekte ve bu alan hem davet sahibi hem de gelen konuklar için bir fotoğraf çekirme alanına dönüşmektedir.” (Sarıkaya, 2019: 81). Günümüzde gerçekleşen nişanlar ile geçmiş zamanda yapılan nişanlar arasında çok farklı geleneklerin olduğu görülmektedir.

Eskiden salonlar olmadığı için nişanlar genellikle evlerde yapılmaktadır. Günümüzde ise nişan için ayrı olarak salonların tutulduğu görülmekle birlikte bazen evlerde de yapıldığına rastlanılmaktadır. Nişan için belli organizasyon şirketleri vardır. Gelin adayının isteği üzerine konsept seçilerek süslemeler yapılmaktadır. Derleme bölgesinde nişanların evde yapıldığı ayrıca köyde bulunan salon, okul, taziye evleri gibi yerlere de organizasyon şirketlerinin gelerek törenlerin gerçekleştiği görülmektedir. Geçmiş dönemlerde nişan sadece kadınlara özel bir durumken günümüzde artık erkekler ve kadınlar birlikte nişanda bulunmaktadırlar.

Ek- 20: Nişan Organizasyonu

Eskiden damat ile gelin birbirlerini görmedikleri için nişan da yüzük takma âdeti yoktur fakat kızın yazmasının ucuna nişan yüzüğünün bağlanarak verildiği de bölgede yapılan bir âdet

olarak karşımıza çıkmaktadır. “Nişanlılık tarafların birbirlerini tanımalarına, geleceğe yönelik ortak planlamalar yapmalarına, evlilik kararını pekiştirmelerine ve ailelerin kurulacak yuva konusunda fikirlerinin oluşmasına imkân veren bir aşamadır.” (Dirik, 2021: 107). Gelinin nişanlı olduğu yani nişanlılık döneminin bir göstergesi olarak parmağına yazma bağlama âdeti günümüzde yapılmamaktadır.

“Eşim de gelmişti benim, yüzük felan takılmıştı bizde.” (K8).

“Nişan sadece bayanlar olurdu bi yüzük takarlardı.” (K20).

“Yüzük kız tarafı oğlana alırdı oğlan tarafı da kıza alırdı. Eskiden şerbette takılırdı kızdan oğlan görme yok ama öyle makas kesmiyor felan yok o yüzden öyle şeyler sonradan çıktı.” (K23).

“Yüzük takma felan eskiden öyle yoktu işte çok eskide bi yazmadan bi yüzük çitin ucuna bağlar geline verirlermiş. Kızlar köyün içinde nişanlısın ya böle heber heber saklanırlardı gelin gidene kadar nişanlısına görünmezlerdi öyledi eskiden. (K9).

“İşte altın takarlardı, nişan yüzüğü takarlardı görümce mi elti mi yahut yakında bi komşu getirür yüzüğü barmağına takardı. Öyle kurdele kesme felan yoktu.” (K14).

Ek- 21: Günümüz Nişan Âdetleri (Kahve Tepsisi, İsteme Çikolatası, Hediyelikler)

Günümüzde gelin ve damadın yüzüklerinin takılacağı özel bir söz tepsisi hazırlanmaktadır. Yüzüklerin iki ucuna bağlı kırmızı kurdele evin büyüğü tarafından dua edilerek kesilir. Bu sırada makas kesmiyor denilerek damat tarafından bahşiş isteme âdeti de günümüzde yapılmaktadır. Hatta artık boncuklu kurdele ile nişan yüzükleri kesilmektedir. Genç kızların kısmetinin açılması için nişan kurdelesinden bir parça yutma âdeti de günümüzde yapılmaktadır. Kırmızı kurdele, kırmızı kuşak, kırmızı bindallı, kırmızı kaftan önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kırmızı renk gücü, kuvveti, iffeti temsil etmektedir. Kan nasıl yaşamın devamıysa kırmızı renkte murad almayı, neşeyi, sevdiğine kavuşmayı temsil etmektedir.

Türk toplumu içerisinde şerbet içmenin yeri ayrı ve özel olmuştur. Geçmiş dönemlerde de nişan yerine şerbet içme kavramı kullanılmaktadır. Tarihimiz boyunca şerbetin varlığına rastlanılmıştır. Bölgede de nişan gününün önemli birer sembolü olarak şerbet içme söz konusudur. Günümüzde ise artık şerbet yerine farklı içecekler misafirlere dağıtılmaktadır. Ayrıca kız tarafının hazırlamış olduğu ikramlıklar da gelen davetlilere ikram edilmektedir. Geçmiş dönemlerde nişanda verilen şekerin yerini günümüzde nişanlı çiftlerin isimlerinin ve nişan tarihlerinin yazılı olduğu özel nişan hediyelikleri, nişan şekerleri almıştır. Özel olarak hazırlanan nişan magnetleri, çikolata ve hediyelikler hatıra olarak kalması için davetlilere verilen bir âdet hâlini almıştır.

Günümüzde artık nişan, kına gibi özel günler için çeşitli organizasyonlar yapılmaktadır. Bölgede sadece def çalınarak oynanan nişanların yerini günümüzde çeşitli ses sistemleri ile hazırlanan konseptler almıştır. Bu gibi organizasyon şirketlerinin artık köylere de gelerek hazırlık yaptıklarını söylemek mümkündür. Gelişen ve değişen çağ ile müzik kültürü de değişime uğramıştır. Geçmiş dönemlerde söylenen müzik parçalarının yerini günümüzde pop tarzı müziklerin ve dans gösterilerinin aldığı görülmektedir.

“Nişanda kızın evi gelen misafire yemek hazırlardı. Sonra bezerdiler, düzerdiler, def çalar oynardılar keş ederlerdi.” (K2).

“Geçmiş dönemlerde nişan günü defçi kadınlar olmaktadır. Hem çalıp hem de söylenerek oynamalı nişanlar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra plak, teyp gibi müzik aletleri de kullanılmaktadır.” (K12).

“Defçi kadınlar olurdu çalardı söylerlerdi bir ara domdom kurşunu vardı çok söylerlerdi.” (K1).

“Nişanda daha evveli def çalarlardı sonradan plak felan çıktı. Çiftetelli, düğme türküsü, haley çekilirdi.

Karşıda görünür dağlar,

Çarşafa bürünür bağlar,

Karşıda durur elmalıklar,

Sudan oynar balıklar,

Ne öyle sevda olsun,

Ne böyle ayrılıklar.” (K9).

“Teyip çalarlardı oynarlardı teyip de yoktu plak vardı o sonradan çıktı. Berber de yoktu evde yaparlardı, bezerlerdi. Tek oyunu oynarlardı, haley çekerlerdi. Ondan sonra nişanı takarlardı, tepsie şeker koyarlardı dağıdurlardı.” (K11).

“Karılar türkü söyler, def çalar oynarlardı sonraları teyp çıktı.” (K14).

“Eskiden nişan olmazsa olmazlardandı mutlaka yapıldı. Benim nişanım çalgılı olmadı annem istemedi. Biz kendi aramızda arkadaşlarla yapmıştık piyesler çevrilir, ilahiler söylenirdi. Gelin çıktığı zaman gelin ilahisi söylenerek çıkardı. Nişanda yemek dağıtma olmazdı şeker dağıtılırdı yalnızca usul, âdet oydu.” (K5).

Bölgede geçmiş dönemlerde karşımıza çıkan bir diğer âdet ise geline alınan eşyaların nişan günü gösterilecek olmasıdır. Genellikle nişan günü geline alınanlar yüksek bir yere çıkılarak misafirlere tek tek gösterilmektedir. Bu âdet geçmiş dönemlerde sıklıkla yapılan bir gelenek hâline gelmişken zamanla bölgede unutulmuş kaybolmuştur.

“Nişanda geline ne alınmışsa tek tek kaldırıp gösteriliyordu.” (K23).

“Nişanda alınanlar tek tek gösterilirdi sandalyenin üzerine çıkılırdı gösterilirdi benim de oldu. Nişanlar bahçede olurdu.” (K23).

“Nişan da sandelye ye çıkılırdı yüksek olsun diye pazarlıkta alınanlar tek tek gösterilirdi. Yere örtü sererlerdi bırakırlardı. Nişanda her türlü oyun oynanırdı kol oyunu yaparlardı.” (K12).

“Gelinin eşyalarını hep bi havaya kaldurur tek tek gösterirlerdi a bu terliği bu ayakkabısı bu elbisesi a bu on iki tene iç çamaşırı işte hep bi gösterdirlerdi. Şimdi erkek tarafı hep bi boça tuti kız tarafında hiç bi şey yok.” (K11).

“Hediye ne alınmışsa çeyiz işte bunları aldık gibisinden herkese gösterirlerdi. Böyle nişandan on beş gün bir ay sonra da düğün olurdu.” (K35).

Günümüzde nişan günü gelinin çeyizi getirilmektedir. Genellikle damat tarafından hazır halde tutulan bohçalar, valizlerin içerisine yerleştirilerek kurdele ile süslenip kız evine getirilmektedir. Çeyiz sandığı, artık günümüzde kalkmıştır. Nişan bohçası adı altında geline pasta yapılıp götürülmesi de şimdi ki âdetlerden biridir. Damat bohçası ise çok fazla yapılmamaktadır. Fakat bazı bölgelerde hazır olarak bulunan damat bohçası takımlarının götürüldüğüne ve yine pastasının da olduğuna rastlanılmaktadır. Geçmiş dönemlerde kız tarafı, damat tarafına işlemeli bohçalarda ayrı ayrı çeyizler hazırlarken günümüzde ise bu durum artık tersine dönmüştür. Sadece damat tarafı geline ve ailesine bohça hazırlamaktadır.

3.1.7.1. Nişan Bozma

Evlilik aşaması bazen sıkıntılı ve sancılı bir dönemi de beraberinde getirmektedir. Ekonomik sıkıntılar, ruhsal yıpranmalar, bazı iletişimden kaynaklı anlaşmazlıklar evliliğin henüz başlamadan sonlanmasına sebep olmaktadır. Günümüzde olduğu gibi geçmiş dönemlerde de nişanın bozulması üzücü olmakta ve etraftakiler tarafından hoş karşılanmayan bir durum olarak bilinmektedir. “Evlilik öncesi tarafların birbirlerini tanımaları, gelecekte sağlıklı ve mesut bir aile kurup kuramayacaklarını test etme bakımından nişanlılığın önemli bir yeri vardır. Bu süreçte gerek nişanlılar gerekse aileleri arasında çeşitli ilişkiler kurulmakta ve taraflar arasında hak ve borçlar meydana gelmektedir. Bu durum özellikle nişanın bozulması hâlinde değerlendirilmesi gereken bir konu hâline gelmekte, nişanlılığın hukuki niteliğini ortaya koymayı gerekli kılmaktadır.” (Dirik, 2021: 108). Geçmiş dönemlerde nişan bozulmalar genellikle iki tarafın anlaşamaması, başlık parası, pazarlık mevzusu, maddi imkânsızlık vs. sonucu meydana gelmektedir. Derleme bölgesin de ise nişanlı bir kızın hayat hikâyesi türkûye dönüşmüştür.

Gül adındaki kız, nişanlandığı adamın maddi durumunun iyi olmamasından yakınarak nişanı geri atmaktadır. Köyde yaşayanlar tarafından bu durum oldukça yadırganmaktadır. Daha sonra başka bir adam ile evlenen Gül’ün mutluluğa kavuştum derkenki hazin sonu türkû ile bestelenmiştir. Birinci ağızdan dinlediğimiz bu hikâyenin gerçek bir yaşam öyküsü olduğu aşağıdaki dizelerde de anlatılmaktadır:

“Bi tene Gül adında bi kız varmış, işte kendisine nişan da kadife elbise gelmiş o zaman kadife elbiseler meşhurdu. İşte nasıl oldusa o nişanı kız tarafı geri atmışlar. Kızın kendisi de köyde dikiş kursu açılmış ona gidimiş. Orda demişler ki ‘yazık! nasılda güzel kadife elbisesi vardı’. Kız da bunu duymuş demiş ki ‘kadife elbiseyi giyem de omuzları mı gemirem!’ yani fakirler bi şeyleri yok tek sevgiden kadife elbiseden mi oli bu işler. Ondan sonra kız başka birisiyle evleni. Bi gün bu kızın kocası akşam diyi yatak daha kız da diyi ki benim bi oyam kalmış onu bitürecek öle yatam. Gaz lambasının ögünde otiriler. Herif düşi yati, karyoları da oturma odasında. Sonra evveli radyolar direkte damda tikilidi ki çeke kız baki ki radyo kesildi. Enver diyi radyo kesildi o da diyi belkim bi kedi geçti devrildi. Ondan sora baki bi tıkırtıda geli sen söyle meğer evin tuğlalarını yendürilemiş o ögde nişan takan taraf iki tene mi üç tene gelmişler yendürüler. O demeye gal mi

kapıyı açılar içeri giriler. Nası kız görüse tani deyi ki benim altunlarım odur orda, alın. Onlarda demişler ki biz mala gelmemişiz cana gelmişiz. Kızın saçlarından tutiler o duvara çarpiler, kızı bıçaklılar karnındaki çocuğuna isabet edi, istiler gızı dağa götüreler ama üç erkek o gızı kapıya alamiler. Götürüler çeyüz sanduğunu dağ da yakiler çekip gidiler. Buna bi de türkü çıkartmışlardı;

Gece zaman zühür vakti,

Bizim sorgu sual bitti,

Can alıcı zalim hâlim pencereden kaçtı gitti.

Duymadın a dil dile,

Şafak attı kadın köyü sese kattı,

Allah'ını seven yetişsin gül gülenin işi bitti.

Ağla Vali paşam ağla sende bize karalar bağla,

Ya İlahi Cenab-ı Hak nazar eyle hâlîme bak!

Çünkü ocak şehit oldu rengi bıçaklarla soldu,

Şehit olan benim yârim üç beş aylık gelin oldu.” (K9).

“Eskiden nişan bozmalarda olurdu, ayıp karşılanırdı. Giderlerdi gelini getireler bişe sebep olurdu bozulurdu. Hiç bozuntuya vermeden, kimse duymadan giderlerdi başka köye para verip gelini ata bindirüp götürürlerdi öyle edenlerde vardı yani.” (K11).

“Köyde dedikodu olurdu hep, hiç hoş karşılanmazdı. Eğer kız tarafı bozdusa bütün gelen eşyalar geri giderdi ama oğlan tarafı attısa kıza gelenler geri verilmezdi kalırdı yani.” (K8).

Bölgede nişanın bozulması hoş karşılanmamakta, dedikoduya sebep olmaktadır. Nişan bozulunca eğer kız tarafı nişanı atmışsa kıza gelen eşyalar, erkek tarafına geri gönderilir ama erkek tarafı nişanı bozduysa kız tarafına gelen eşyalar kalmaktadır. Günümüzde de bu durum söz konusudur. Sosyal medyanın boşanmaların artmasında öncelikli olarak payı vardır. Gün geçtikçe ortaya çıkan farklı sosyal iletişim maceraları aile içerisinde ayrılıklara sebep olmaktadır.

3.1.8. Nikâh

Evliliğin resmiyete dönüşmesi nikâh ile gerçekleşmektedir. Geçmiş dönemde dinî nikâha, resmi nikâhtan daha önem verildiği görülmektedir. Genellikle eve gelen tanıdık bir hoca ve sağdıç tarafından nikâh kıyılmaktadır. Erkekler ve kadınlar ayrı odalarda oturmaktadır. Nikâhta, gelinin ve damadın vekili olmaktadır. Gelinin yanında kız vekili, damadın yanında ise oğlan vekili bulunmaktadır. Vekile sorulan üç kez “Kabul ettin mi?” sorusunun ardından nikâh akdi gerçekleşmektedir. Damat ile gelin birbirlerini görmemekte sadece kendi vekilleri söylenen sözleri tasdik etmektedir. Nikâh kıyıldıktan sonra vekile para verme, bölgede uygulanan bir âdettir.

“İmam nikâhında da kızdan oğlan birbirlerini görmezlerdi. Oğlanın vekili olurdu kızın vekili olurdu sorarlardı ‘aldın kabul ettin mi?’ diye üç defa sorarlardı. He dedin dedin demedinse de zaten kabul oldu, bunu söylerlerdi.” (K7).

“Eskiden nikâh kesülürdü hoca, nikâhi iki şahit bi de hocadı bi tene oğlan tarafının bi tene kız tarafının. Şimdi tabi gelin de otiri kızda oturi hepsi bir aradalar.” (K14).

“Nikâh kesilende oğlan bile gelmezdi, şahitler olurdu, dayım mesela şahitti, oğlan tarafında onlardan olurdu.” (K27).

“Nikâh kıyılarda kız vekili olurdu. Gelinin ağzının takdirini alırdı. İki yüz elli lirada kız vekiline para verdük biz.” (K3).

Eskiden nikâha gelen misafirler erkek, kadın ayrı odalarda oturmaktadır. Nikâh kıyılma aşaması ise hocanın, kapının arkasından, kız vekiline soruları sorması ile gerçekleşmektedir. Günümüzde imam nikâhı eskisi gibi evlerde bir hoca tarafından kıyılmaktadır. Ancak kadın ile erkekler birarada bulunmakta ve gelin ile damat yan yana oturarak dini nikâh gerçekleşmektedir. Kız vekili ile oğlan vekilinin olması gibi bir durum günümüzde söz konusu değildir. Resmi nikâhlar ise nikâh memuru tarafından evlendirme dairelerinde yapıldığı gibi düğün merasiminde de gerçekleştirilmektedir.

“Eskiden resmi nikâhlar Sivrice Belediyesinde kıyılırdı ama öyle kızdan erkek gitmezdi yani. Benim resmi mi çektiydik götürdüler, resmi kâğıt yaptırdılar, getirdiler odur. Şimdi ki gibi öyle gelinlen damat gitmezdi yani evet, hayır deme olmadı.” (K13, K1, K11).

“Kaza diyilidi, o zaman muhtar benim imzamı aldı, Sivrice de nikâhı kıydı, öyle gitme felan yoktu.” (K30).

“Resmi nikâh kazada muhtar yaptırır getirdi, öyle biz gitmezdik.” (K33).

Ek- 22: Günümüz Resmi Nikâh Merasimi

Günümüzde resmi nikâhlar Sivrice Belediyesinde kıyılmaktadır. Artık resmi nikâhların düğünden önce değil düğün sırasında nikâh memuru çağrılarak seremoni şeklinde yapıldığı görülmektedir. Nikâhın ardından gelin çiçeğini tutan kişinin kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Böyle bir âdetin var oluşuna geçmiş dönemlerde rastlanılmamaktadır. Nikâhın ardından gelen davetlilere nikâh hatırası olarak hediyeliklerin verilmesi de günümüzde yapılmakta olan âdetlerden biri hâline gelmiştir.

Nikâh kıyılma aşamasında gerçekleşen âdetlerden birisi de “mehir” istemedir. Mehir, nikâh zamanında sadece evlenecek kadına verilmiş bir hak olarak asırlardır uygulanan bir dinî gelenek olarak bilinmektedir. Anadolu’nun hemen her bölgesinde mehirin varlığına rastlanılmaktadır. Bölgede erkek tarafından kıza verilen mehir para, mal veya istediği herhangi bir şey olabilmektedir. “Mehir; evlilik akdiyle koca tarafından kadına mutlak sûrette verilmesi gereken

‘nakit para, eşya, mâl ya da menfaat’ türü bir bedeldir.” (Akyüz, 2005: 213). Bu bölgede “Mehri Mecel” olarak da bilinmektedir. İslam dini açısından mehir konusu önemle üzerinde durulan bir durumdur. Peygamberler zamanında da mehir kavramının varlığına rastlanılmaktadır. Peygamber efendimizin eşleri için deve, dirhem gibi hususlarda mehir vermiştir. Günümüzde hâlâ mehir dediğimiz âdet devam etmektedir. Değişen yaşam koşulları istekleri de değiştirmiştir. Mehri olarak gösterilenler eski zamana göre farklılaşmıştır. Geçmişte sadece para ve mal üzerinden istenen mehir günümüzde ev eşyası, tatil olarak da istenmektedir.

“Dinî nikâhta vekil tutiler, kızını böle kapının arkasından soriler ilkin bi şey diye misin utanisin sonra ağzından bi he çıkarisin. Nikâh kesilende kıza mehir koyiler o mehri eğer hakli bi boşansa etse o mehri alabilür yani para olurdu genelde ‘mehri mecel’ deyilirdi.” (K9, K1, K3, K9, K21, K29, K31, K38).

3.1.9. Çeyiz

Çeyiz, evlenme aşamasında kızın ve erkeğin birtakım ihtiyaçlarının alınması için hazırlanmaktadır. Genellikle çeyiz aşamasında gelin, ön planda olmaktadır. Çeyiz, Türk kültüründe kutsal bir görev olarak büyük bir öneme sahiptir. Geçmiş dönemlerde düğün öncesi hazırlıkların en zorlu aşamalarından birisi olarak çeyiz hazırlığı karşımıza çıkmaktadır. “Çeyiz, genç kızların en büyük servetidir. Çeyiz, Türk kültüründe genç kızlara atfedilen ve bebekliğinden itibaren hazırlığı devam eden bir evlenme geleneğidir. Evlilik hayatında kullanmak, evlilik sırasında veya sonrasında kız ve erkeğin birbirlerine ve yakınlarına hediye etmek üzere hazırlanan, satın alınan veya bu amaçla tahsis edilen taşınır veya taşınmaz mallara denir. TDK’ye göre gelin için hazırlanan her türlü eşya, cihaz olarak tanımlanan çeyiz; örgüler, danteller, işlemeler, kilimler, halılar, yatak örtüleri, süs eşyaları, mutfak eşyaları gibi çeşitlilik gösterir.” (Nas, 2018: 995). Çeyiz, Türk kültürünü, gelenek ve göreneklerini en güzel biçimde yansıtmaya açıktan oldukça değerli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Her milletin kendine ait bir kültürü vardır. Bu kültür ancak gelenek ve göreneklerin yaşatılması ile ayakta kalabilmektedir.

Geçmiş dönemlerde henüz hazır ürünlerin olmaması ya da maddi imkânların elvermemesi gibi nedenler dolayı kızlar, çeyizlerini elde işleyerek büyük özen göstermektedirler. Hemen hemen bütün evlenecek kızların çeyizlerinin el işi ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yapılan çeyizler yıkanıp ütülendikten sonra işlemeli bohçaların içerisine, çeyiz sandığının içerisine yerleştirilmektedir. Kız evi tarafından, oğlan evinin yakın akrabaları dâhil tek tek bohça yapılması da geçmiş dönemlerde âdet olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Çeyiz eskiden vardı kaynanaya, kaynataya birer kat iç çamaşırı, bir çift çorabıdır birer tene gömleğidir, secedesidir öyle verilirdi. Eskiden böyle naylon çoraplar yoktu yün çoraplardı onlar koyulurdu. İç çamaşırı da elde dikiyorlardı, bezden tikilirdi bir de ilikliydi şimdi hazırlar çıktı. Geyme derlerdi biz alırdık dikedik giyerdik.” (K7).

“Çeyizler elde işlenirdi hep. Çarşaf, yastık, dantel, mutfak takımı, kanevçe yapılırdı. Tel kırma da vardı eskiden eteklerin uçlarına tül gibi işlerdik.” (K36).

“Eskiden bohça tutma vardı. Her şey sayıylan istenirdi. Altı tene istidiler zengin olursa yedi tene istidiler. Yedi çüt çorap, yedi tene fanya gömlek, yedi tene mendil. İşte hısım akrabalara çeyiz tutulur, bohça giderdi. Gelinin sandığına bohça doldurur evine götürülürdü. Anası on beş oldu mu gelirdi kızın sandığını açardı kaynataya bi bohça, kaynanaya bi bohça, görüme bi bohça, amcaya

bi bohça, kaynına bi bohça dağıtırdı. Şimdi oğlan evi de çeyiz hazırli ben anlamadım önceden öle bi şeler yoktu.” (K2).

“Çeyiz daha kalmış kimse yapmi, işte yakınlar bi bohça verilir, eskiden halasına, amcasına, teyzesine, dayısına bohça tutulurdu.” (K27).

Geçmiş dönemlerde iğne oyaları, dantel işi, kanaviçe, patik, yelek, iğne oyası yorganlar, çift yastıklar, yastık kılıfları gibi çeyizlik ürünlerin hepsi elde yapılarak gelinin çeyizinde yer almaktadır. Günümüzde hazır bulunan daha modern eşyalar çeyize koyulmaktadır. Genellikle porselen tabaklar, hazır kıyafetler, fritöz, robot süpürgeler, mikrodalga vs. yeni teknolojik aletlere günümüzde çeyiz olarak daha büyük önem verilmektedir.

“Kaç çüt çorap dokumuşsa, dantel yapılmışsa koyulurdu. Beş yastığın üstüne örtük yaparlardı böle makat yastuğu, vermezlerdi örtüklerini işte sanduk örtüsünü yaparlardı. Sekiz, dokuz tene kırilent yaparlardı iki tenesi kuşlu olurdu. Ondan sonra çelenk böyle çiçek yuvarlak yaparlardı, kanevçe yaparlardı.” (K9).

“Kız tarafı da oğlan tarafına bohça tutidi. O zaman damata bohça tutulidi pijama takımı, terlik, saat, gonalyası her şeyi tutulurdu. Sonra on iki tene bohça alunurdu tek tek hazırlanırdı. Bu kaynatanın bohçası, bu kaynın bohçası, bu eltinin bohçası, bu amcanın bohçası işte hep bi böle bohçalar tutulurdu. Böyle beş tene del yirmi tene, otuz tene bohça tutulurdu.” (K11).

“Bohçalar şimdi ki gibi tüllere sarma süsleme felan yoktu öyle kâğıtlara felan sarıldığı olurdu.” (K16).

“Çeyiz mesela bohçalar tutulurdu. Eskiden bütün ev halkına, amcaya, halaya, kardeşe ayrı ayrı tutulurdu. Şimdi daha ev halkına bile yok. Ben gelin getirdim, bana sordular ‘isterseniz bohça hazırlayabilirim.’ diye ben dedim ‘yok istemiyorum.’ ” (K8).

“Kız tarafından oğlan tarafına bohça tutilidi o zaman damata bohça tutulidi. Pijama takımı, terlik, saat, gonalyası her şeyi tutulurdu. Sonra on iki tene bohça alunurdu tek tek hazırlanırdı bu kaynatanın bohçası bu kaynın bohçası bu eltinin bohçası bu amcanın bohçası işte hep bi böle bohçalar tutulurdu. Böle beş tene del yirmi tene, otuz tene bohça tutulurdu.” (K11).

Ek- 23: Günümüz Damat Bohçası

Günümüzde bohça tutma âdeti hale devam etmektedir. Fakat artık kız tarafı oğlan tarafına çeyiz hazırlamamakta sadece damat tarafı kız tarafına çeyiz hazırlamaktadır. Damat bohçası nadir

de olsa yapılmaktadır. “Çeyiz eşyasının muhafaza edilmesinde bohçalar da çok önemliydi. Genç kızın ve ailesinin varlığı, sandık üzerindeki süslemeler kadar bohça sayısının fazlalığı ile de anlaşılırdı. Nisan için hazırlanan telli, süslü çeyiz bohçaları oğlan evine gönderilir ve burada sergilenirdi. Çeyiz kız ailesi için övünç kaynağı olurdu. Oğlan tarafının hazırlattığı gelinlik ile kız tarafının yaptırdığı damatlık da iki tarafın evlerine düğün öncesinde süslü bohçalarla ulaştırılırdı.” (Yalçın Usal, 2010: 161). Geçmiş dönemlerde ki bohçaların yerini artık günümüzde fermuarlı hazır bohçalar, çeyiz kutuları, çeyiz valizleri almaktadır. Damat bohçası ve gelin bohçası, süslü kurdeleler ile hazırlanarak hazır hale getirilmektedir. Çeyiz sandığının yeri ve önemi ne yazık ki günümüzde kalmamıştır.

“Eskiden sandık parası vardı onu alırlardı, halet derlerdi.” (K39).

“Çeyiz sandığının üstüne de oturlardı sandığı vermezlerdi.” (K7).

“Gelininde mutlaka sandığı olurdu. Şimdi sandık felan da kalmadı hatta yapanlarda vardı çok duymuştum çeyiz almaya gelindiğinde çeyiz sandığının üstüne oturup sandığı vermeme bahşiş alma gibi şeyler olurdu.” (K5).

“Büyük çeyiz sandığı olurdu gelinin giderdi şimdi o da başka şeylere dönüştü hep.” (K8).

“O zaman mehil deyilidi o tutulidi kızın sandığına mehil koyudiler nikâh kesildiği zaman. Çeyiz sandığını kitlilerdi oğlan evinde para istiyorlardı.” (K2, K23).

Ek- 24: Günümüz Gelin Bohçası

Dedeyolu bölgesinde, geçmiş dönemlerde damat tarafı düğüne yakın bir zamanda çeyiz sandığını almak için kız evine gelmektedir. Çeyiz sandığı hemen verilmez çünkü gelinin kız kardeşi çeyiz sandığının üzerine oturarak bahşiş istemektedir. Bu âdete ise bölgede “kardeş haleti” denilmektedir. Eskiden var olan büyük çeyiz sandıkları artık günümüzde kalmamıştır. Her biri başka bir boyda olmak üzere daha modern, süslü çeyiz kutuları kullanılmaktadır. Hatta sandık yerine günlük hayatta kullanabilecek olması açısından valizler süslenerek çeyiz sandığının yerine geçmiştir bulunmaktadır.

“Çeyiz serme eskiden vardı. Kızı içerden çıkaracaklar kapıyı kitler vermezler, bahşiş isterler bi de çeyiz sanduğun üstüne oturlardı yani kızın bacasımı neyse sanduğun üstüne oturur sanduğu götürecekler bahşiş ister vermezler buna ‘kardeş haleti’ denir. Anamın sanduğunun da içi böle çiçekli kâğıt, tahtadan kambur bi sanduktu bunları hep bi saklamıştı.” (K9).

Ek- 25: Çeyiz Sandığı

Günümüzde gelinlerin artık el işi çeyiz hazırlamadıkları için çeyiz sandığının da varlığına rastlanılmamaktadır. Geçmiş dönemlerde ki çeyiz sandığına verilen büyük önemin günümüzde artık kalmadığı görülmektedir. Genellikle hazır fermuarlı bohçalar çeyiz için kullanılmaktadır. Geçmiş dönemlerde uygulanan çeyiz sandığını kitleme veya çeyiz sandığının üzerine oturma gibi âdetler artık günümüzde yapılmayarak unutulmuştur.

3.1.9.1. Çeyiz Serme

Geçmiş dönemlerde evlenecek kıza ait bütün çeyizler bir oda içerisinde köylü halka göstermek üzere serilmektedir. Buna çeyiz serme âdeti denilmektedir. Pek çok yörede olduğu gibi Dedeyolu bölgesinde de önemli bir gelenek hâline gelmiş âdetlerden birisi çeyiz sermedir. Kızın ve ailesinin hamaratlığının birer göstergesi olarak çeyiz serme âdeti yapılmaktadır. Geline ait bütün çeyizler yıkanıp, ütülenip duvarlara ve iplerin üzerine tek tek serilmektedir. Genellikle el işi ağırlıklı olarak yapılan çeyizler misafirlere sergilenmek üzere tüm odayı doldurmaktadır.

“Çeyiz sermede evvel ahır vardı. Bizler yapardık kanevçe, karyola takımımız olurdu, kabımız kaşığımız az çok bir odaya sererlerdi. Gelen görürdü hediyeden de gelirlerdi bu âdetti. ” (K7).

“Benim kınam olmadı kınam olmadığı için çeyiz serildi. Duvarlara, sonra iplere tek tek asıldı her şey. Erkek tarafından gelen çeyizlerde hep dizildi. İşte ayakkabısı, elbiseleri felan her şeyi seriliyor. Sonra gelen baktı bi de hediye verdiler. Hemen hemen bir hafta serili kaldı. ” (K37).

“Çeyiz serme bu köyde de yapılırdı ben bile serdim üç gün, dört gün serersin. Bi odaya çeyizin kökünü, yazmaları divanların üzerine, büyük eşyaları da duvarlara çivilerle tutturursun yatak takımı, pikeler, karyola takımları felan çoktu, eskiden çeyize çok önem verilirdi. Kaynanaya yatak takımı görümceye, eltiye, hısım akrabaya koyulurdu. Bi gelin yedi takım karyola takımı hediye götürürdü düğün yaklaştımı o çeyizleri toplarlardı. ” (K19).

“Çeyiz seren vardı mesela benim serildi çeyizim iki gün kaldı. ” (K35).

“Çeyiz görmeye gelilerdi, serili odadan bi tene. Çeyiz, oğlan tarafından kilim, yatak, sanduk gelirdi. Ondan sonra kızın çeyizini düzerlerdi. Yazmaları bi tarafa çorapları bi tarafa sonra böyle bir deftere hep bi o çeyizleri yazilerdi. Benim zamanımda çeyiz yazma vardı. Çeyiz iki gün üç gün

serili kalidi oğlan tarafından gelip o çeyizi odada görilerdi. Ondan sonra onu yazilerdi, hesap edilerdi. Çeyiz sanduğunu kitleme üstüne oturma da vardı.” (K4).

Ek- 26: El İşi Patik

Geline ait çeyizler misafirlere gösterilmek üzere yaklaşık bir hafta serili olarak kalmaktadır. Birkaç gün veya bir hafta serili kaldıktan sonra çeyizlerin hepsi tekrar toplanıp çeyiz sandığının içerisine yerleştirilmektedir. Geçmiş dönemlerde hazır bohçalar yerine çeyizler sandık içerisine yerleştirilerek geline verilmektedir. Her gelinin mutlaka bir çeyiz sandığı olmaktadır. Çeyiz sandığının üzerinde yer alan desenlerin her biri farklı bir anlamı ifade etmektedir. “Türk toplumunun düğün geleneğinde çeyiz; gelinin ev ve mutfak eşyası, işlemeli ve dantel örtüleri, havluları, takı ve giysileridir; damadın düğün masrafları karşısında sunduğu eşyalardır. Bu eşyalar, evlenene kadar sandık içinde saklanır ve gelinin evine de sandıkta taşınır. Sandığın malzemesi, üzerindeki süslemeler gelinin varlığını ifade etmesi açısından çok önemlidir. Varlıklı ailelerin gelin sandıkları masif ağaçtan sedef kakmalı, telkârî süslemeli ve/veya oymalı mobilyalardır.” (Yalçın Usal, 2010: 158). Çeyiz ne kadar önemliyse çeyiz sandığı da gelin için o kadar önemlidir. Çeyizi olmayan gelin duvaksız gelin gibi eksik kalmaktadır. Bu yüzden çeyiz, halk kültürü için önemli bir evlenme âdeti olarak geçmiş dönemlerden bugünlere kadar gelmiştir.

“Çeyiz serme âdeti de vardı. İplerü hep bi uzun uzun atarlardı gelinin yaptığı çeyizler, kanevçeler, danteller yıkanur, ütülenür hep bi asılırdı. Yazmalar bi tarafa düzülürdü, işlemeler de iplere asulurdu, elbiseler duvara asulurdu bir hafta kalırdı. Gelen görüdi hediye götürüdi kap kaşık parça ne varsa hediye getirürlerdi. Çeyizi götürmeye de düğüne az kala gelir araba tutarlardı ya o zaman arabada yoktu öküz arabasınnan götürürlerdi. Sanduk olurdu hepsini ona koyurdur alur gelürlerdi.” (K11).

“Gelinin tüm eşyası, çeyizleri, yazmaları her şeyi tek tek serilirdi. Benim olmadı ama gördüm hep.” (K36).

“Ben yapmadım ama etrafımda görürdüm böyle bir odayı sırf çeyiz odası yaparlardı. İpleri atarlardı tek tek dizerlerdi. Bu gelenek Elâziğ da hemen hemen belki bir on beş senedir kalkmıştır yani çok eskiydi. Çevremizde duyardık ‘çeyiz serme var, çeyiz görmeye gidelim’ diye hediye de götürürlerdi. Eskiden bi de çeyiz yazmada vardı bende olmadı ama dayımın kızında görmüştüm çay bardağına kadar teker teker yazılmıştı. Bi de o zaman âdetti her şey on iki tane alınırdı. Kızın çeyizinde olanlarda yazılırdı ne kadar eşyası varsa tutulurdu. Hatta geçenlerde dayımın kızı sandığı dökerken sandığın içinden çıkmış o yazılanlar.” (K5).

“Çeyiz serme âdeti vardı eskiden. Çeyizi görmeye giderlerdi bi de bi hediye götürürlerdi âdetti. İşte böyle bi odaya sererlerdi ama isteyen yani yapardı meşaketli bir işti. Yıkayacaksın tek tek ütüleyeceksin felan uzun işti. Ben yapmadım mesela zaten şimdi de kalktı daha yok herkes rahatlığa alıştığı için unutuldu âdetler.” (K8).

“Çeyiz sermeye atletinden tut elinle işte ne yapmışsan her şey sandalyelere, duvarlara tek tek asılırdı. İpten bi de böyle gererdik atardık. Sonra köy halkı hep gelirlerdi çeyizi görmeye, onlarda bide hediye getirirlerdi.” (K38).

“Çeyiz sermede vardı tabi ya bana da fanya tokumuşlardı. Tek tek asmuşlardı tabi bohça da götürilerdi şimdi yapmazlar hiçbiri.” (K15).

“Çeyiz serme önceden vardı herkes yaptığı çeyizleri döker, sererlerdi. Şimdi yok daha herkes evinde yapı üstüne de isim yazılar.” (K20, K21).

Günümüzde çeyiz serme âdetinin pek fazla yapılmadığı görülmektedir. Köklü bir geçmişe sahip olan çeyiz serme âdeti günümüzde yapılmayarak unutulmuştur. Çeyiz sermek uzun ve yorucu bir işlem olduğu için insanlar tarafından tercih edilmemektedir. Genellikle rahatlık ön planda olduğu için bu gibi âdetler önemsiz gelerek değerini yitirmektedir. Günümüzde teknolojinin yaygınlaşmasıyla beraber televizyon kanallarında “Gelin Evi” gibi programların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu gibi programlarda ev eşyasından çeyize kadar her şey kameralar önünde sergilenmektedir. “Ayrıca ‘Gelin Evi’ gibi programlar çeyiz konusuna farklı bir bakış açısı getirmiştir. Eskiden kızın çeyiz malzemeleri belirli parçalardan oluşmakta iken bu tarz programların izlenmesiyle insanların tüketim ihtiyacı artmıştır. Oradaki gelinlerin evlerine özenen birtakım insanlar eşyaların aynısını almaya çalışıp ‘Tek tipleşmeye’ başladığı görülür.” (Yıldız, 2023: 336). Bu gibi programlar gelinler arasında özentiliğe ve taklitle sebebiyet oluşturarak gittikçe yaygınlaşmaktadır. Geçmişte yapılan çeyiz serme âdetinin günümüzde modern çağa ayak uydurarak televizyon kanallarında sergilendiği görülmektedir.

3.2. Evlilik Esnası

Düğününün hazırlık aşamalarının tamamlanmasının ardından artık mutlu sona yaklaşılmaktadır. Bu aşama evlenme aşamasıdır. Tatar Türklerinde “Evlenme aşaması erkekler için hem Müslüman Tatarlarda hem de Kreşinlerde ‘öylänüw/evlenmek’, kızlar için ise ‘kiyäwgä çıguw/güveye çıkmak, kocaya gitmek’ şeklinde adlandırılır.” (Karimova, 2017: 96). Evlilik aşaması öncesinde olduğu gibi esnasında da birçok geleneği içerisinde bulundurmaktadır. Derleme bölgesinde de düğün esnasında uygulanan gelenekler şu başlıklar altında sıralanmaktadır: “Düğün Çağırısı, Kına Gecesi (Kız Kınası- Oğlan Kınası), Gelin Alma, Düğün, Zifaf (Koltuğa Verme)” gibi gelenekler uygulanmaktadır.

3.2.1. Düğün Çağırısı

Evlenecek çiftlerin düğün tarihini ilan etmesi ve yakın çevresini bu özel güne davet etmesi amacıyla davetiyeler hazırlanmaktadır. Geçmiş dönemlerde ise davetiye birer sözlü iletişim aracı olarak yapılmaktadır. Köyde düğüne davet için erkekler ve kadınlar ayrı şekilde bütün köyü gezmektedirler. Bölgede erkekler davul ve zurna eşliğinde bütün köyü dolaşırken, kadınlar yanlarına aldıkları fakir, dul, yaşlı bir kadınla beraber evleri dolanmaktadırlar. Düğüne çağırmak için tutulan kadına ise bölgede “okucu/okuyucu” adı verilmektedir. “ ‘Okuntu’ okumak fiilinden

türemiştir. ‘Okuma’nın bir kısmı mecazi olmak üzere birçok anlamı vardır. Bu anlamlardan biri de ‘bir yere çağırmak, davet etmek’ şeklindedir. Bu kelime ilk yazılı eserlerimizden olan Orhun Âbideleri’nde, Divan-ü Lûgat-it Türk’te ve Dede Korkut Hikâyeleri’nde de; ‘çağırmak, davet etmek’ anlamlarında kullanılmıştır. Anadolu da ise okuntu; ‘düğüne çağırmak için verilen hediye; çağrı kâğıdı, çağrılık, davetiye; izin kâğıdı, pusula vs.’ gibi anlamlar ifade etmektedir.” (Şimşek, 2003: 142). Anadolu’nun birçok bölgesinde karşımıza çıkan düğüne davet etmek için tutulan kişiye okucu, okuyucu, okucu, okuntu şeklinde gibi adların verildiği görülmektedir. Genellikle bu kişilere ise bulgur, yumurta, orcik, un, havlu, patık gibi eşyaların verildiği görülmektedir. Genellikle fakir biri olan okucu bu sayede kendi ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Hem müjdeli haberin yayılması ile düğün sahibi sevinmekte hem de okucu kişinin ihtiyaç sahibi olması bakımından aldığı hediyeler ile sevinmesine vesile olunmaktadır. Geçmiş dönemlerde güzel bir gelenek olan bu âdet günümüzde artık hazır düğün kartlarının çıkması ile davetiyeler şeklinde düğüne çağırılma söz konusudur.

“Eskiden köyde düğünlerde çağırma vardı. Öyle şimdiki gibi kartlar neyin yoktu. Köylerde erkekler davullan çağırırldı evleri, ‘bugün düğünümüz var!’ denilirdi. Kadınlarda yanlarına birini alıp evleri çağırırldı.” (K7).

“Karılar sabahtan evin eltisi, teyzesi felan işte oğlan evi sabah kahvaltıyı yapıdiler köye düşüdüler, ev bev herkesi düğüne çağırıldiler. Bi de önü sıra bi fakir karyı alidiler yanlarına o kişiye de ‘okucu’ denilidi. O okucu’ya da gittikleri evler de bulgur, yumurta, tut unu, kavurma, orcik, bastık, öle bi şeler veridiler.” (K2).

“Düğüne davet etmeye de eskiden bi kadını yollarlardı, okucu deyilidi o kadın her tarafı gezerdi. Ona da bi hediye verirlerdi havlu, çorap, para, yemek verirlerdi ne olursa.” (K4).

“Eskiden erkekleri, erkekler çağırırldı düğüne, bayanlarda on kişi köyü gezerlerdi, düğüne çağırırldı. Şimdi telefon var kart bastiriler.” (K20).

“Eskiden meselesi Cuma gününden davul gelirdi. Her akşamları yemek verülürdü. Evleri kınata ile davul ile çağırırlduk. Köydeki evleri hep tek tek dolanurduk, ‘düğüne buyurun!’ derdik. Karılarda bi kadın tutarlardı ona da bi şeker verirlerdi bulgur verirlerdi. Gariban bi tene dolanurdu o da kınaya, düğüne karıları çağırırldı. Erkekler ayrı çağırırldı karılar ayrı çağırırldı.” (K6).

“Köyün içinde davul gelürdü, köçek gelürdü, kınata, zurna bunlar gelürdü sabahnan çalarlardı, oynarlardı bi yanı millet. Sonra ertesi gün kalkarlardı ev sahibi bütün köyü davullan kınata ile gezerlerdi. Herkesi düğüne çağırırldı, filanın düğününe buyurun. Karılar da yanlarına hısım akrabayı alırlardı bi de bi okucu alırlardı işte yaşlı bi karı ya da ihtiyacı olan biri olurdu, hep bi giderlerdi köyün evlerini düğüne çağırırldı. O okucuya da para vermilerdi yani bulgur verilerdi yumurta verilerdi.” (K9).

Günümüzde davetiyelerin seçilmesi en az düğün salonu kadar önem arz etmektedir. Çünkü davetiyelerin güzel oluşu düğün sahibinin maddi durumunu da teşkil etmektedir. Düğün kartlarında en başta gelin ve damadın ismi yer almaktadır. Daha sonra altında anne ve babalarının ismi ve daha sonra düğüne davet için yazılmış birkaç satır söz bulunmaktadır. Kimi zaman evliliğe dair Kur’an ayetlerinin de davetiyelerde yer aldığı görülmektedir. Düğün ve kına mekânının yeri ve zamanı da en sonda yer almaktadır. “Türk toplumunun sosyo-kültürel kodlarını taşıyan okuntu geleneği, yazılı

kültür ortamının yaygınlaşmasıyla ilk olarak yerini düğün davetiye kartlarına bırakmaya başladı. Okuntu geleneğinin düğün sahibine maliyetini düşündüğümüzde bu geçiş bir noktada ekonomik nedenlerle gerçekleşmiştir. Bununla birlikte sanayileşmenin gelişmesi dolayısıyla kentleşmenin hızla artması, köy ve kentteki demografik yapının değişmesi, insanlar arasında ekonomik farkların belirginleşmesi, yazılı ve elektronik kültür ortamının çok hızlı bir şekilde yayılması buna bağlı olarak bireyler arasındaki iletişimin kolaylaşması, üretim ve tüketim dengelerinin değişmesi gibi etkenler de okuntu geleneğinden davetiyeye geçişi sağlamıştır.” (Gümüş, 2019: 231). Günümüzde kına, düğün gibi merasimlerde çocukların rahatsızlık verdiği düşüncesi ile ‘çocuklara iyi uykular dileriz!’ şeklinde bir uyarının da davetiyelerin en altına eklendiği görülmektedir. Çocukların düğün, kına gecesi gibi ortamlardan uzaklaştırılarak teknolojik aletlere bağlı kalınmasına, sosyal yaşamdan uzaklaştırılmasına, gelenek ve göreneklerin öğrenilmesinde büyük bir kayıp teşkil etmektedir. Geçmiş dönemlerde düğün, kına geceleri gibi günlerde oynanan köy seyirlik oyunlarla çocuklar eğlenmekte ve aynı zamanda Türk kültürüne ait âdetlerin hafızalara kazınması ile kimlik bilinci kazandırılmaktadır.

“Benim zamanımda düğün davetiyesi vardı yalnızca erkek tarafında dağıtılırdı kız tarafında olmazdı. Çok eskiden köylerde bi tane kadın vardı, o kadın çağırırdı düğünlere, o kadına da hediye verilirdi. İster bulgur, pirinç gibi şeyler verilirdi.” (K5).

“Dul kadın genelde olurdu o giderdi tek tek evleri gezerdi düğüne çağırırdı.” (K39).

“Köylerde düğüne çağırmaya kadın tutarlardı. O bir köyü dolanırdı ona da yumurta, bulgur verilirdi hatta biz derdik gidek yumurtaları biz toplayak.” (K1).

“Eskiden düğün kartları yoktu. Durumu olmayan bi yaşlı kadın giderdi evlere çağırırdı. Ona da böyle bulgur, şeker verilirdi. Bi de bazıları da gençler, bütün hısım akrabayı çağırırlardı çalar oynarlardı. Bende gençken çağırmışım ikram ederlerdi otururdun felanda. Erkeklerde de davul gezerdi o da çağırma yerine geçerdi yani.” (K8).

“Eskiden gezilerdi, evleri düğüne çağırilerdi. Karılardan birini görsem diyidim evleri mi çağırısız ya eskinin neyi var ki imdi.” (K15).

Ek- 27: Günümüz Düğün Davetiyesi

Eskiden erkekler ayrı kadınlar ayrı olarak köy halkı düğüne çağırmak için evleri dolaşırken, günümüzde artık davetiyelerin ortaya çıkması ile bu gelenek yapılmayarak kalkmıştır. Farklı

davetiyeler evlenecek eşlerin isteği üzerine hazırlanarak yazılmaktadır. Hatta artık düğün davetiyelerinin sosyal medya aracılığı ile de yapıldığı görülmektedir.

3.2.2. Kına Gecesi

Düğün esnasında gerçekleşen aşamalardan bir diğeri ise kına gecesidir. Genellikle düğünden bir ya da iki gün önce düzenlenmektedir. Gelin ve annesi için hem hüznü hem sevinçli bir gecedir. “Kına gecesi, düğünden bir ya da iki gece önce pek çok yörede gelinin, bazı yerlerde damadın da ellerine, ayaklarına kına yakılarak, nikâhtan öncesi evliliğin resmen ilan edilmesine yönelik bir ritüeldir. Kına gecesi esasen, ilk olarak kadınlardan oluşan topluluğun icra ettiği ritüeli akla getirir.” (Yılmaz, 2020: 163). Kültürümüzde kına gecelerinin varlığı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Günümüzde kına gecelerinin varlığı yaşatılarak korunmaya devam etmektedir. Fakat aşama olarak aynı kalsada içerisinde pek çok âdet, gelenek ve görenek geçmişten bugünlere birtakım değişikliklere uğramıştır. En başta kına mekânının değişiklik göstermesi karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş dönemlerde kına geceleri için genellikle evde ya da bahçe gibi alanlarda kına geceleri düzenlenirken ilerleyen zamanlarda okul, taziye evlerinde de kına merasimlerinin yapıldığı görülmektedir. Dedeyolu bölgesinde ise kına geceleri genellikle evde, bahçede, avul adı verilen balkonda hatta ahırlarda bile gerçekleştiği söylenmektedir. Kına gecesi kız tarafında yapılmakta olan bir âdettir ve erkek tarafı köye yakınsa kınaya gelmektedir.

“Kına gecelerinde sade kız tarafı olurdu, oğlan gelmezdi. Kına geceleri yine evde yapılırdı öyle salonlar olmazdı. Köyde üç gün davul çaldırırlardı, öyle şimdi ki gibi bugün kına yarın gelip gelini götürmezlerdi zaten kınayla düğün ayıdır. (K7 K24).

“Kına geceleri evde, ahırda genellikle okullarda yapılırdı.” (K26).

“Kına geceleri eskiden merelerde, ahırlarda yapılırdı. Sığırları bağlamazdılar iki, üç gün süpürürdüler, peklerdiler işte orda yaparlardı. Yaz oldu mu büyük havluda yapardılar.” (K2).

“Kına geceleri eskiden köyde, evlerde yapılırdı salonlar yoktu.” (K4).

Eskiden henüz düğün salonları olmadığı için kına geceleri evde, ahırda, merelerde, okulda ya da bir bahçede yapılmaktadır. Günümüzde çoğunlukla salonlar, kır bahçeleri tercih edilmekle beraber köylerde de kına geceleri düzenlenmeye devam etmektedir. Çeşitli ışık sistemleri ve kına organizasyonları ile bahçede yapılan kına gecelerinde havai fişek gösterisi de olmaktadır.

“Kına geceleri evde, bahçede olurdu, avulda. Kına gecelerinde kadınlar kendi aralarında oynarlardı. Kına ve nişan sadece bayanlaraydı.” (K23, K24).

“Evde kına gecelerini yaparlardı. Sabah kalkarlardı, diyelim cumartesi erkek evinde kına olurdu davullu zurnalı ertesi gün de mevlit okutan mevlitle giderdi gelini çıkartırdı evden, düz evine getirirdi o kadar.” (K18).

Bölgede kız kınası ve erkek kınası ayrı olarak yapılmaktadır. Günümüzde ise erkek kınasının yapıldığı çok fazla görülmemektedir. Kına gecelerinin, erkek kız karışık olarak yapıldığı geçmiş dönemlerde de günümüzde de karşımıza çıkmamaktadır. Genellikle kına geceleri kadınlara ait bir organizasyon olmaktadır. Ancak geçmiş dönemde damat kına gecesinde hiç bulunmaz ve gelini görmezken günümüzde böyle bir durum söz konusu değildir.

“Oğlan tarafı köyün içerisinde onlarda akşam kızın kına gecesine gelirlerdi kınayı yakarlardı. Oğlan gelmezdi gelinin yanına bu şimdi çıkmış” (K9).

“Kına geceleri evin içinde yapılırdı, oda da yapılırdı. Millet çok geldise, sağuk oldusa ahurları boşaltırlardı, peklerlerdi orda yaparlardı.” (K11).

“Kına geceleri ahırlarda, büyük yer varsa bahçede, evde, havul da yapılırdı. İlk damat tarafı biraz oynardı sonra hep birlikte kız evine, kına gecesine gelirlerdi.” (K12, K21, K25).

“Kına geceleri de evde olurdu, kız tarafına giderlerdi oyun oynarlardı sonra da oğlan tarafına geçerlerdi.” (K27).

Ek- 28: Geçmişte Kına Gecelerinin Yapıldığı Ahır

Bölgede kına gecelerinde genellikle teyp, plak ve defçi kadınlar olup hem çalıp hem de türkü söylemektedirler. Günümüzde ise daha popüler şarkılar belli bir sıraya konularak ses sistemlerinin kurulması ile açılmaktadır.

Gelin, kına dansı ile salona giriş yapmakta daha sonra ise davul eşliğinde damat kınaya giriş yaparak gelinin yanına gelmektedir. Daha sonra damadın ortaya oturarak gelininde elinde testi ile damadın etrafında dolanarak oynadığı ve en sonunda bir güç gösterisi olsun diye testi damadın önüne atıp kırıdığı testi oyunu, günümüzde sıklıkla yapılan bir âdet hâline gelmiştir.

Ek- 29: Günümüz Kına Gecesi (Şehir/Köy)

“Kınalarda iki tene bayan otururdu hem def çalarlardı hem türkü söylerlerdi, böyle şimdi ki gibi çalgı malgı yoktu.” (K7, K24).

“Testi oyunu biz ‘küze’ derdik öle bi şeler eskiden yoktu.” (K2).

“Kına da def çalınırdı, türkü söylerlerdi, millet oynardı. Gelin oynamazdı ayıptı, şimdi gelin tahtaları giri salonlarda.” (K2).

“Genelde def çalar oynarlardı. Genç kızlar mum yakar çay tabağına koyar oyun yaparlardı, söylerlerdi.” (K4).

“Çayda Çıra’yı teyipten çalarlardı ya da def çalar söylerlerdi. ‘Oy kızlar kızlar, vuruldum yaram sizlar!’ derlerdi. En çok ‘yüksek yüksek tepelere’ türküsünü söylerlerdi.” (K11).

“Oğlan evin de gençler kendi kendilerine kına gecesi yaparlardı. Genç kızlar yedi tene mum yakarlardı gelinin etrafında dönerlerdi.” (K14).

“Gelinin etrafında dönerek ‘Kınayı getir aney, parmağın batır aney’ türküsü söylenirdi. Mutlaka ellerine kınayı alıp ‘Çayda Çıra’ oynanırdı, tabi o zaman yuğrulan kınayı avuçlarının ortasına yakarlardı üstüne de mum dikerlerdi ya da çay tabağına koyarlardı gezerlerdi.” (K5).

“Köyde bi tek bizde plak vardı. Şimdi köyde kına gecesi oldusa bizim plak giderdi işte başında dururduk bi tenemiz bittise baştan alırdık. Eskiden daha neşe vardı, gerçek samimiyet vardı. Gelini çok zoraki kaldırırlardı oynardı öyle şimdi ki gelinler gibi değildi, şimdi hiç oturmiler.” (K8).

“Kınamda hep arkadaşlarım, köylüler gelmişlerdi. Eskide işte bi çalgıcı tutarlardı parayı köylüler verürdü yani düğün sahibi bi şey vermezdi. Hep bi köylüye parayı vururlardı, liste yaparlardı işte Reşat Aktaş’a elli lira öbürüne yüz lira bunları hep tek tek yazarlardı. Durumuna göre, garibana göre belirlerlerdi. Zenginlere fazla yazarlardı fakirlere az yazarlardı.” (K6).

Geçmiş dönemlerde karşımıza çıkan defçi kadınların yerini günümüzde dansçı kızlar almaktadır. Kına organizasyonunun bir parçası hâline gelen, gelinin etrafında dolanan kızlar son yılların en çok tercih edilen modası hâline gelmektedir.

Ek- 30: Günümüz Kına Gecesi Dans Ekibi

Kına öncesinde gelin ile birlikte dansçı kızlar giriş dansı için ve ilerleyen zamanlarda ki koreografler için prova yapmaktadırlar. “Günümüzde farklı kültürlerden etkilenme ve değişen

toplum yapısı ile birlikte paralel olarak eğlence anlayışında ve eğlence ortamlarında cinsiyetlere bağlı olarak farklılıklar ortaya çıkmıştır. Zenginleşen muhafazakâr orta sınıf ve siyasi konjonktürler nedeniyle kadın eğlence ortamlarına kadın dans grupları ve orkestraları girmiştir. Bu eğlence anlayışında ortaya çıkan farklılıkları avantaja çeviren ve bunu ticari alışveriş olarak benimseyen organizasyon şirketleri ise, insanlara ücret karşılığında eğlence ortamlarından eğlence içerisindeki dans ekiplerine, orkestralarına, müziklerine kadar birçok konuda hizmet vermiştir.” (Yıldız, 2021: 107). Kına tahtı, süsler ve dansçı kızlar organizasyon şirketine ait olmaktadır. Bu gibi organizasyon şirketleri günümüzde çok fazla tercih edilmekte ve hatta kırsal alanlara dahi gidilerek bu işi yapabilmektedirler.

Bölgede geçmiş dönem, kına gecelerinde sadece şerbet ikram edildiği ve ilerleyen tarihlerde ise çerez verildiği söylenmektedir. Kına gecesinin sonunda ise gazete kâğıtlarına sarılmış olan kına, gelen misafirlere hediye olarak dağıtılmaktadır. Günümüzde ise kına gecelerinde damat tarafından alınan çerez, pasta, içecek garsonlar tarafından gelen misafirlere dağıtılmaktadır. Önceden sadece kına, hediye olarak verilirken günümüzde farklı şekillerde kına hediyeliklerinin hatıra olarak gelen davetlilere verildiği görülmektedir.

“Kına da okula giden çağalardan kâğıt alidiler onun içine koyup dağıtilerdi. Şimdi süslü süslü bi şeyler çıkmış.” (K2).

“Eskiden kınayı gazete kâğıtlarına koyup gelenlere hediye olarak dağıtırlardı. Kına da erkek tarafı sonraları çerez alıp dağıtmaya başlamıştı önceden çerez falan yoktu bir tek şerbet dağıtılmış.” (K5).

Ek- 31: Günümüz Kına Gecesinde Dağıtılanlar (Kına, Çerez, Hediyelik, Mum)

Günümüz kına gecelerinde uygulanmakta olan âdetlerden birisi de geline kına yakılacağı zaman elini açmayarak kayınvalidesinin altın koymasının beklenmesidir. Hatta sadece gelinin değil damadın da elini açmadığı ve gelinin annesinin altın koyduğu son zamanlarda görülmektedir. Aslında burada gelin kayınvalide ilişkisinin başladığı görülmektedir. “Kayınvalidelerin tutum ve davranışları, gelin-kaynana arasındaki iletişimin niteliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Gelin-kaynana arasındaki duygusal iletişimin içeriği onların sonraki ilişkilerini şekillendirmektedir. Kayınvalidelerin baskıcı davranışları gelin-kaynana arasındaki iletişimi olumsuz etkilerken, sevecen davranışlar bu iki kadın arasındaki iletişimi olumlu yönde etkilemektedir.” (Kaya, 2018: 198). Günümüzde, gelin ve kayınvalidenin ilişkisine dayalı olarak yapılan altın koyma âdetinin varlığından geçmişte bahsedilmemektedir. Kına tepsisi, kına örtüsü, kına eldivenleri gibi kına

gecesine ait özel araç ve gereçler günümüzde kullanılmaya devam etmektedir. Geçmiş dönemlerde ise kına bir kâsenin içinde getirilerek geline yakılmakta ve eline bez sarılmaktadır. Hediye olarak ise kına, sadece gazete kağıdına sarılarak dağıtılmaktadır.

“Eskiden gelin elini açmaya altın koyula yok damat gelinin etrafında oynaya felan böyle şeyler yoktu.” (K7, K24).

“Kınayı gelinin eline yakarlardı. Şimdiki gibi bez yoktu parçalan sararlardı. Öyle el kapatma, altın koyma felan öle bi şeler de yoktu.” (K11).

“Gelinin kınasını da hâla ya da görümce yahut teyzeden birisi yakardı, elini bezden bağlardı. O zamanlar elini kapatma, avuca altın koyma felan yoktu.” (K14).

“İki tene gelin getirdim avuçlarına altın koydum ama bizim zamanımızda olmadı böyle şeyler bana yapılmadı.” (K27).

“El açmama, altın koma evveli öle bi şeler yoktu şimdi çıkmış niye dilenci mi bu sanki.” (K1).

Geçmiş dönemlerde gelinin makyajı evde yapılmaktadır. Günümüzde gelin ve damat kuaföre götürülmektedir. Eskiden kına gecesinde gelinler, genellikle elbise veya gelinlik giyilirken günümüzde bindallısı giymekle birlikte kınanın ilerleyen vakitlerinde gelinin kıyafet değiştirerek başka elbiselerde giydiği görülmektedir.

“Gelin, elbise giyerdi. Kadife vardı, yünlü avya tozu rengi vardı, altın mekik vardı iki çeşit biri pembe biri mavi renkte.” (K2).

“Benim bi tane pembe bir gelinlik gibi nişan elbisem vardı, giydim.” (K35).

“Kızın kınasında ise öyle bi elbüse geydürürlerdi hatta kimi zaman gelinlik bile giyen olidi.” (K9).

“Gelini evde süslerlerdi öyle berbere gitme felan yoktu çok sonradan götürdiler ögde yoktu.” (K11).

“Kına gecelerinde de yine gelinlik giyilirdi öyle bindallıymış felan yoktu şimdi çıktı onlar.” (K8).

Bölgede, geçmiş dönemlerde erkek kınasında uygulanan geleneklerden birisi de “Güveyi Giydirme” âdetidir. Damadın kıyafetleri tüm halkın ortasında dua edilerek giydirilmekte ve davul, zurna eşliğinde köyde dolaştırılmaktadır.

“Hasa böle çok dallı bi ağaç keserlerdi, ipliği evde çırikta eğirirlerdi, o iplikleri mum da arının balı yokmu işte ondan mum erüdürlerdi, o muma batururlardı, hep bi bütün bu dallara o mumdan ipi yaparlardı. Ondan sonra böle bi de yere tikerlerdi onun öğünde güvegi bezerlerdi. Davul çalınır davulun öğünde onca adamın içinde damadı soyarlardı bi tek atlele don kalırdı üstünü tek tek geydürürlerdi. Ardından ‘kutlu mübarek ola!’ diye onca adam hep bi bağırırdılar. Sonra kız köyün içerisinde kızın kapısının öğüne götürürlerdi, kız damadı göre diye. Ondan sonra giderlerdi davul, zurna erkekler başka bir tarafta oynarlardı. Kız tarafından kına gelirdi onu damadın çite parmağına yakarlardı.” (K9).

“Oğlan kınası da olurdu damadı bezerlerdi, çitik parmağına kına yakarlardı.” (K7).

“Damda eşir okur, damadı bezerlerdi. Şimdi eşir de yok her şey Hristiyanlaştı.” (K22).

“Damada davul götürürler, bezerlerdi, yemek verilirdü kefli olurdu. Damada eşir okurlardı, çıkartırlardı üstünü başını geydürürlerdi bağırırlardı ‘kutlu olsun! darısı da bütüin bekârların başına olsun!’ diye söylerlerdi sonra kınasını yakarlardı.” (K11).

“Eskiden damadı alur soyar damda bezerlerdi. Orta yere bi hasavan sererlerdi, damadın gömleğini göyürürlerdi, pantolunu göyürürlerdi, eskiden bi de içlik vardı içliğı göyirilerdi. Sonra bağırilerdi ‘Allah mübarek ede!’ diye. Bi de tenekeyi, bi sırığa takarlardı içinede pamuk çigidi doldururlardı, gaz tökerlerdi yakarlardı, böle sıırıktan damadı alur köyün kökünün sokak sokak davullan zurnadan eskiden elektrik yoktu o ışıktan gezdürürlerdi. Kına sabahı da hemen düğün olurdu.” (K14).

“Kınada beni bezemeye çıktılar. Düğünün orta yerine bi hasavan serdiler, beni soyundurdular bi don, atlet kaldı ondan sonra eşir okudular. İşte başladılar ilkin çorabı giydirilerdi, bağırilerdi ‘mübarek olsun! darısıda filan oğlana’, pantolu giydirilerdi, gömleği giydirilerdi mübarek olsun, çeketı giydirilerdi mübarek olsun derlerdi böle hep yüksek sesle bağırurlardı böyle bi âdet vardı.” (K6).

Güveyi giydirme âdeti denilen bu gelenek günümüzde artık yapılmamaktadır. Damat genellikle kuaföre giderek yakın arkadaşları tarafından hazırlanmaktadır. Geçmiş dönemlerde damadın giydirilmesi eğlenceli bir hale dönüşmüşken günümüzde damat tarafının bekârlığa veda adı altında parti düzenledikleri görülmektedir.

3.2.2.1. Kına Gecesinde Oynanan Oyunlar

Geçmiş dönemlerde düğün, kına gecelerinde oynanan köy seyirlik oyunlar insanlığın kültürel mirası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oyunlar kültürel mirasımızın geleneklere yansımasıdır. Genellikle doğaçlama olarak sergilenen bu oyunlar açık alanlarda erkekler ve kadınlar tarafından yapılmaktadır. “Köy seyirlik oyunları çağlar boyu süren halk tiyatrosu geleneğinin günümüze gelen mirasıdır. Bu oyunlar tarih boyunca göçlerden, çeşitli kültürlerden ve birikimlerden etkilenmiştir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe bugünkü İslamiyet ve Anadolu kültürünün etkisini görüyoruz. Bu oyunlar zaman boyutunda beslenerek bu günkü şeklini almıştır. Oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğe bağlı olarak şekillenir.” (Artun, 2008: 17). Genellikle hayvan taklitleri, kılık değiştirme, kız kaçırma, korkutma, güldürme, mesaj verme niteliği taşıyan bu oyunlar kültürümüz içerisinde önemi büyüktür. Genellikle doğal ortamda doğal koşullar ile hazırlanan bu oyunlar doğanın dirilişinin, bolluk ve bereketin, gücün temsili olmaktadır.

Dedeyolu bölgesinde de geçmiş dönemlerde kına gecesinde kadınlar tarafından yapılmakta olan birtakım köy seyirlik oyunlar bulunmaktadır. Genellikle eğlence amaçlı olarak düzenlenen bu oyunlar kına gecelerinin olmazsa olmazı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oyunlar şu başlıklar altında sıralanmaktadır; “Dede Oyunu, Hacı Leylek Oyunu, Bostancılık Oyunu, Kılık Değiştirme Oyunu”dur.

3.2.2.1.1. Dede Oyunu

Köy seyirlik oyunlarında en çok kılık değiştirme motifinin varlığı görülmektedir. Halk hikâyeleri, efsaneler, masallar, destanlarda da karşımıza çıkan kılık değiştirme motifi köy seyirlik oyunlarında insanları eğlendirmek amaçlı karşımıza çıkmaktadır. Bölgede kadınların kendi çabaları

ile hazırladıkları kostümler oyunların en önemli parçalarını oluşturmaktadır. Bölgede hamur yoğrularak dede kostümü hazırlanmaktadır. Günümüzde hazır maskelerin varlığı söz konusuken geçmiş dönemlerde kadınların hamur yoğurarak maske yaptıkları görülmektedir. Yoğrulan hamurun yüze yapıştırıldıktan sonra yüz hatları belli edilmektedir. Daha sonra şapka, değnek ve sakal ile tamamlanan kostüm oyun için hazır hale gelmektedir. Kına gecesine gelen davetlilere sorular sorularak, insanları güldürmeye çalışan dede maketi herkes tarafından keyifle izlenmekte olan bir oyun olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Karılar oyun yapıdiler ‘Dede Oyunu’ vardı hamuru böle yoğuridiler rehmetlik bizim emoş abla onu yapıdi, kalın edidiler onu gözlerinin deliğini, ağzının deliğini yapıdiler, burnunu yapıdiler yüzüne yapıştıridiler. Eline bi değnek veridiler bi de bi şapka vuridi dede olidi. Böle tek tek soru soridi, laf atidi keş olidi.” (K2).

Günümüzde gerçekleşmekte olan kına geceleri ile geçmiş dönemlerde meydana gelen kına gecelerine baktığımız zaman çok farklı geleneklerin yapıldığını söylemek mümkündür. Pek çok gelenek günümüzde unutulmuş yeni âdetlerin varlığı halk kültüründe kendine yer bulmaktadır. Unutulan âdetlerden birisi de köy seyirlik oyunlarıdır. Unutulan bu oyunların yerini geleneksel halaylar, türküler, pop müzikler, dans gösterileri almaktadır. Günümüzde kına gecelerinin yerini bekârlığa veda partilerinin aldığı da görülmektedir. Düğüne birkaç ay kala gelinin kız arkadaşları tarafından bekârlığa veda partisi adı altında hazırlık yapılmaktadır. “Günümüzde sadece büyüklerimizden gördüğümüz için yapıldığı düşünülen kına gecelerinin gerçekten anlamlandırılması, Türk toplumu için ne ifade ettiğinin görülmesi ve kına gecelerinin kendine özgü ritüellerle adını ve özelliğini koruyarak yaşatılması halk bilimi alanında önemli bir yer teşkil etmektedir. Zira günümüzde geleneklerimizden çok kolay vazgeçildiği, kına gecelerinin yerlerini ‘bekârlığa veda partisi’ olarak bilinen eğlencelere bıraktığı aşikârdır.” (Dülger, 2019: 57). Günümüzde artık bu partilerin sosyal medya da çoğunlukla yayılmakta olduğu bilinmektedir. Genellikle bu uygulamaların zamanla günümüz âdetleri arasına girdiği görülmektedir.

3.2.2.1.2. Bostancılık Oyunu

Kültürümüz içerisinde köy seyirlik oyunlarının önemli bir değeri vardır. Ancak yıllar geçtikçe bu değerli oyunlar unutularak değeri korunamamıştır. Genellikle taklide dayalı olarak, herhangi bir metin olmadan doğaçlama olarak yapılan oyunlar genellikle kadınlar ve erkekler tarafından güldürüye dayalı, eğlence amaçlı yapılmaktadır. Bu oyunların kına gecelerinde samimi bir ortam oluşturmuş olduğunu söylemek mümkündür. Bölgede kına gecesinde yapılmakta olan bir diğer oyun ise “bostancılık oyunu” dur. Mevsimler arası değişimler ile toprağın canlanması, bolluk ve bereketi simgeleyen bu oyunların altında yatan anlamlar hem izleyiciler hem de oyun kurucular tarafından düşünülerek hazırlanmaktadır. Bostancılık oyununda ise hırsızlık yapmanın alaycı bir şekilde anlatıldığı görülmektedir.

“Kına gecelerinde oyun da yaparlardı. ‘Bostancılık Oyunu’ vardı rehmetlik teyzem yapardı. Bi tenesi orda oturi bostanı bekli bi teneside hırızlık yapmaya geli diyi ki ‘Hesso hesso! kulağan sokam niye duymisin?’ ordan bi şey çali, ali gidi işte öle herkesi güldiridiler, keş olidi güzeldi o günler.” (K14).

Bostanın başında oyuncunun beklemesi ile aslında toprak parçasının önemi ve milli değerlere sahip çıkılması oyunun altında yatan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hırsızlık yapan oyuncu, oyunun sonunda ya ceza almakta ya da dayak yemektedir.

3.2.2.1.3. Hacı Leylek Oyunu

Köy seyirlik oyunlarının genellikle hayvan taklidine dayalı olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Kına gecelerinin eğlencesi hâline gelen bu oyunlar açık bir alanda seyirci önünde gerçekleştirilmektedir. “Geleneksel tiyatronun içerisinde yer alan ve özellikle köylerde oynanan köy seyirlik oyunları, genellikle uzun kış gecelerinde, düğünlerde, kına gecelerinde, ev oturumlarında, hasat ve hayvanların kuzulmaları dönemlerinde oynanır. Türk eğlence kültürünün günümüzde hızlı bir dönüşüme uğraması, bu oyunlarımızın köşeye atılmasına ve hatta unutulmasına yol açmıştır.” (Gönen, 2011: 50). Herhangi bir ses sistemi, mikrofon, kamera gibi aletler kullanılmadan ve kostümlerin oyuncular tarafından elde hazırlanması ile oyunlar yapılmaktadır. Bölgede hayvan taklidine dayalı olarak oynanan “hacı leylek” oyunu, “pisik” oyunu ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak oyunda hacı leylek maketinin yapılması onu pisik oyunundan farklı kılmaktadır. Genellikle kadınlar tarafından oynanmaktadır. Kadına çarşaf giydirilir ve ardından kafasına sarık sarılmaktadır. Eline ise çekiç verilerek leyleğin gagası yapılmaktadır. Hacı leylek kılığına giren oyuncuya soruların sorulması üzerine oyun başlamaktadır. Türküli biçimde yapılan bu oyun eski günlerin sevilen oyunlarından olmuştur.

“Kadınlar ‘Hacı Leylek’ oyunu yaparlardı. Tutarlardı karıya eski giydirirlerdi, başınada bi sarık sararlardı hacı leylek yaparlardı. Sonra sorarlardı ‘Hacı Leylek evlenür müsün?’ Kekiücünü dönderirdi bu yanı evlenmem derdi öbür yanı evlenmem derdi sonra derdi ki:

Hacı leylek evlenecek ,

Parası yok borç edecek,

Sivrisinek saz çalacak,

Kapı komşu toplanacak.

Bu türküyü söylerlerdi devamı da vardı ben unutmuşum böyle oyun ederlerdi karılar. Sonra hortlak gibi bi şeler yaparlardı çağa çoluk korkardı hep, şaka olsun diye. Ondan sonra oğlan tarafı şerbet getirürdü içerlerdü, oynarlardı goyur gelirlerdi.” (K9).

Hacı leylekler genellikle mart ayında yuva aramak için gelmektedirler. İlkbaharda gelen leylekler sonbaharda ayrılmaktadır. Oyundaki leylek sembolü aslında gelinin evlenerek yuva kuracağı bunula beraber bolluk ve bereketin geleceği anlamını taşımaktadır.

3.2.2.1.4. Kılık Değiştirme Oyunu

Genellikle oyunlarda “sakal, bıyık, şapka, sarık, gözlük, çarşaf, sopa, yüz boyama” gibi işlemler yapılarak kılık değiştirme motifine girilmektedir. Kılık değiştirme motifine halk anlatılarında da rastlanılmaktadır. Oyunlarda ise genellikle erkeklerin kadın kılığına kadınların ise erkek kılığına girdikleri görülmektedir.

“Kınada kadınlar kılık değiştirerek oyun yaparlardı. Erkek kıyafeti giydirir bıyık takarlardı. Şapka vurur, değneği alır oyun yaparlardı. Bi tenesi de kadın olurdu kız istemeye geldik deyilerdi böyle karşılıklı oyunlar çevirirlerdi.” (K11).

Evlenme aşamalarında gerçekleşen birtakım âdetlerin oyunlar içinde de yaşatıldığı görülmektedir. Kız isteme aşaması köy seyirlik oyunlarında eğlenceli bir hal de yapılmaktadır. Gerçek hayatta isteme merasiminde erkek ile kız birbirlerini görmezken oyunlara farklı şekilde yansıtılmaktadır. Erkek kılığına giren kadın damat olmakta yanında ki ise anne olmaktadır. Halk kültürüne ait gelenek ve görenekler oyunlara taşınarak değeri ve önemi eğlenceli bir halde hatırlatılmaktadır. Oyunu seyreden çocukların ise millî kültürümüze ait âdetleri öğrenmeleri, benimsemeleri açısından zihinde olumlu bir izlenim bırakılması sağlanmaktadır. Günümüzde ise çocukların kına geceleri veya düğünlerde istenmeyen konumda oldukları görülmektedir.

“Erkek kılığına girmede vardı. Gelirdi kızlara kaş göz ederdi kime göz koymuşsa kaçırmak isterdi öbürleri de koymazdı ala gide.” (K14).

“Erkek kıyafeti giyilir hangi kıza gönül düşmüşse ona bıyıkların sıvazlardı ‘of!’ derdi, sigara yakmış gibi yapardı sonra kıızı kaçurturdu.” (K30).

Kılık değiştirerek kız kaçırma motifi ise oyunlarda eğlenceli bir şekilde canlandırılmaktadır. Gerçek hayatta kız tarafının hoş karşılaşmadığı bir durum olan kız kaçırma, oyunlarda komik bir izlenim verilerek güldürüye sebep olmaktadır. Damat tarafının ise bir güç gösterisi olarak sevinçle karşıladığı bir olay olmaktadır. “Gelin motifi ve gelinin kaçırılması bolluk simgesidir. Günümüzde kıızı kaçırma, koşul ve kültür değişimi etkisiyle sevinçle karşılanır. Mitolojide bolluk bereket, üreme sembolü olan kız kaçırma değişen köy koşulları nedeniyle eğlenceye dönüşmüştür.” (Artun, 2008: 71). Günümüz kına gecelerinde bu tür seyirlik oyunların yapıldığı artık görülmemektedir. Bölgede yapılan bu tür oyunlar artık rafa kaldırılarak unutulmaktadır.

3.2.3. Gelin Alma

Düğün esnasında yapılan geleneklerden birisi ise gelin almadır. Gelinin artık baba evine veda etme aşamasıdır. Gelinin doğup büyüdüğü baba ocağına veda edecek olması Anadolu’nun her yerinde hüznle karşılanan bir olaydır. “Düğün töreninin sonraki aşaması olan ve gelin kızın baba evinden koca evine götürülme olayına gelin alma/gelin göçü/gelin göçürme denilmektedir. Bu gelenek, oğlan evinden yola çıkan ve adma gelin alayı denilen bir kafilenin seferidir. Gelinin bindirileceği atın süslenmesi ve bir dizi hazırlıkla başlayan yola çıkışa davul zurna eşlik etmektedir.” (Alpyıldız, 2020: 271). Anadolu’nun genelinde gelin almaya bir şenlik havası içerisinde gidilmektedir. Genellikle davul, zurna eşliğinde yapılan gelin alma merasimlerinin özellikle kırsal alanlarda yaygın olduğu görülmektedir. Kapının önünde halay çekilmesi, silah atılması, para dağıtılması gibi âdetlerinde yapıldığı görülmektedir. Gelin almaya giderken çalan türküler halk kültürümüzü yansıtan önemli birer değerlerimiz olmaktadır. “Gelin alma havaları, düğün törenlerinde gelinin baba evinden çıkarıldığı ve damadın evine at/deve sırtında götürüldüğü esnada icra edilen Türk halk ezgilerine verilen genel bir adlandırmadır. Gelin alma havaları; gelin ağlatma, gelin götürme, gelin karşılama, gelin indirme, gelin bindi, gelin yol havası vb. gibi farklı şekillerle de adlandırılmaktadır. Gelin alma törenleri yurdumuzun hemen her yöresinde -özellikle kırsal kesimlerde- yaygın bir gelenek olmakla birlikte, bu törenlerde seslendirilen ezgiler de yine aynı doğrultuda kendilerine özgü müzikal karakteristikleriyle zengin dinamikleri bünyelerinde

barındırmaktadırlar.” (Haşhaş, 2020: 14). Derleme bölgesinde gelin almanın genellikle davul, klarnet eşliğinde yapıldığı söylenmektedir. Öncelikle damat tarafından tüm köye yemek yedirilmektedir. Daha sonra ise tüm köylü gelin almak için davul, klarnet, uzun hava eşliğinde köyün yolunu tutmaktadır. Buna bölge de “yol makamı” denilmektedir.

“Gelin almaya geldikleri zaman davul çalınırdı.” (K7).

“Gelin almaya gelirken türkü söylerlerdi, yale çağırırlardı.” (K9).

“Kına sabahı hemen düğün olurdu. Yol makamı çalarlardı gelini çıkarmaya gelirlerdi. Bazısı da ilahi ederek çıkartırdı.” (K14).

“Gelini eskiden ilahilerle çıkardilerdi şimdi dabanca davullan çıkariler.” (K22).

“Gelin almaya gidendene uzun hava söylenirdi, ‘yol makamı’ denilirdi söylenirdi.” (K1).

Günümüzde gelin alma merasimi geçmişte olduğu gibi çoğunlukla davul, zurna, klarnet eşliğinde yapılmaya devam etmektedir. Geçmiş dönemlerde henüz araba gibi araçların yetersizliğinden dolayı genellikle eşek, öküz arabası, at ve ağaların olduğu zamanlarda tahtadan yapılmış taht üzerinde gelinin getirildiği söylenmektedir. Gelin almaya bölgede damat gitmez, damadın anne ve babası başta olmak üzere akrabaları gitmektedir.

“Köyden köye gelin olandana at üstünde gidilirdi zaten hep yakından gelin alınırdı öyle uzağa gidilmezdi. Diyem ki Aşağı Huh’dan, Yukarı Huh’a gelin gelecek atnan gelirdi. Mesela benim hâlam öküz arabasıyla gitti hatırlarım böyle süslemişlerdi.” (K7).

“Köylüye öğle yemeği verilirdi, yenirdi arabalardan giderlerdi gelini almaya. Yakın köylere atlardan giderlerdi, zamanında eşekten falan da gidilirdi. Meselası Helezür’dan kaç tene gelin gelmişse hep eşekten, atnan getirmişik. Çirçapur’dan, Aşağı Huh’tan yine öyle işte bu sonunda araba çıktı piyasaya, yetmişlerden sonra arabadan getirülürdi. Arabanın önünü kesme de vardı zaten öyle fazla uzağa da gidilmedi yakınlardan gelin getirilirdi.” (K6).

“Ben yürüyerek gittim aldılar beni, araba yoktu.” (K21).

“Eskiden gelin arabaları yoktu, atnan gidilirdi. Gelin ata binerdi, damat bazı yanı sıra giderdi ama bazısı gelin almaya damatı götürmirdi, evde beklirdi.” (K16).

“Eskiden ben arabalan gelmişim ama atnan gelinirdi çoktu gelen.” (K17).

“Atı bezilerdi, gelini de ata çıkardular di yanındada bi tenesi tutirdi damat yoktu hiç. Gelin arabadan gelise arabanın önünü kesme de vardı.” (K11, K19).

Geçmiş dönemlerde araba olmadığı için gelin, genellikle at üstünde gelmekteydi oysa günümüzde artık gelin arabaları süslenerek düğün konvoyu oluşturulmaktadır. Hatta günümüzde artık yakın köylerden gelin alma çok yaygın olmadığı için erkek tarafından şehirden köye gelecek misafirler için minibüs tutulmaktadır. Eskiden gelin arabasının önünü kesen çocuklara para verilmektedir. Şu an bu âdet artık çok fazla yapılmamaktadır.

“Eskiden gelin atnan gelirdü eşek varsa ondan gelirdü. Ben otobüslen geldüm köye. Aşağı Huh’da öküz arabasıyla geldiler, öküz arabasını bezemiş süslemişlerdi o da gelin arabası olmuştu.” (K9).

“Gelin almaya da konvoyla gelinirdi. Genellikle bizim zamanımızda damat gelir gelini alır giderdi. Benim zamanımda araba vardı, süslenmişti.” (K5).

“Ben daha küçükken hatırlıyorum geline çarşaf giydirmişlerdi sonra beyaz bir ata bindirip bizim köyden götürmüşlerdi. Sonra çok eskiden bizim köyde ağalar çoktu, gelini tahtın üstüne bindirip sırtlan getirende oluyodu duymuştum.” (K8)

Ek- 32: Günümüz Düğün Arabası

Bölgede, gelin evden alınırken yapılan âdetlerden birisi de gelinin, kimseye gösterilmeden çıkarılmasıdır. Derleme bölgesinde gelin evden çıkarılırken kimsenin görmemesi için üzerine bir örtük tutularak çıkarılmaktadır. Bu âdet artık günümüzde yapılmamaktadır.

“En eskilerde gelini çarşafıla götürürlerdi. Böyle kapıya hasavan çekerlerdi kimse gelini görmiye.” (K7).

“Gelini götürendene hasavan çekilirdi kimse görmeyecekti.” (K11, K19).

“Çok eskiden beyaz örtü açarlardı ki gelini kimse görmiye diye bu âdet mutlaka yapılmış.” (K5).

“Gelirlerdi böle hasavan tutarlardı, gelin hiç görünmeden arabaya koyarlardı. Derlerdi ‘benim gardaşım görmeden gelini hah mı görece!’ ” (K1).

“Gelini bütün köylü gider alır getirirdi. Köyün içinde araba vardı ama yürüyerekte giderlerdi ama tabi uzaktan gelse arabayla geliyordu şehirden felan.” (K35).

“Taksiden gelini yendiriler, çarşafı böle puşu diyili hasavanı getirir açarlardı içeri onunla koyarlardı.” (K27).

Gelin alma sırasında birtakım âdetler uygulanmaktadır. Bunlar geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde gelinin beline abisi, erkek kardeşi veya babası tarafından kırmızı kuşak bağlanır ve kırmızı duvak örtülmektedir. Çok eski dönemlerde ise kırmızı kuşak geleneğinin varlığından bölgede bahsedilmemektedir. Kırmızı renk, kırmızı kuşak, kırmızı duvak kutsallık atfedilen parçalar olmaktadır. Türk tarihimize bu gibi unsurların kökeninin çok eski olduğu söylenmektedir.

Derleme bölgesinde geçmiş dönemlerde uygulanan âdetlerden birisi de damadın dama çıkarak gelinin üzerine birtakım şeyler serpmesidir. Eskiden gelin almaya damat gitmez, gelin

gelince damın üzerine çıkıp gelinin üzerine birtakım şeyler serpmektedir. Sıklıkla uygulanmış olan bu gelenek artık günümüzde yapılmamakta, damat ve gelin baba evinden beraber çıkmaktadırlar.

Damat yüksek bir yerde, özellikle dam'ın üstüne çıkıp gelinin gelmesini beklemektedir. Daha sonra gelinin gelmesi ile şeker, leblebi, para, üzüm, elma vs. gelinin üzerine atmaktadır. Bunun bolluk ve bereket getireceği düşüncesi hakimdir. Özellikle gelinin kafasına elma isabet ettirmeye çalışılması ile damadın evde sözünün geçeceğine inanılır fakat gelinin yanındakiler buna engel olmaktadır. “Damadın arzularından biri de düğününde gelinin başına attığı elmayı isabet ettirmektir. Bunun iki nedeni olduğu düşünülür. Damadın vermek istediği mesajın geçerliliği, elmayı isabet ettirişine bağlanabilir. Elma, gelinin başında parçalanırsa damadın istekleri gerçekleşecektir. Ya da erkeğin kadına üstünlüğünü ispatlamak anlamında yorumlanabilir. Elmayı gelinin başında parçalayabilen damat, yaşam boyu gücünü otoritesini, hükümrân tavrını geline gösterebilecektir.” (Üstünoğlu, 2011: 152). Elma, halk kültüründe şifa kaynağı olarak görülmektedir. Özellikle doğurganlığın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün masal, destan, halk hikâyesi gibi ürünlerde elma sembolüne rastlanılmaktadır. Bölgede de elmanın içinin oyularak para, şeker konulmasının bolluk ve bereketi simgelediği için yapıldığı söylenmektedir.

“Gelin, damadın evine gittiği zaman damat koltuklidi, gididi kendi kapısının öğüne. Damat, damda yukarda leblebi, alma, şeker para gelinin başına sepidi.” (K11).

“Damat, damdan gelinin başına para, şeker serperdi çocuklarda toplarlardı. Şimdi bu âdet yok daha kalktı ben görmedim hiç.” (K14).

“Damat dama çıkardı, gelinin başına örtü çekerlerdi aşağıda, sonra onun başına demir para, şeker, leblebi felan o gelinin başına atarlardı. Sonra damat aşağı inerdi gelini koltuğunun altına alır içeri girerlerdi.” (K35).

“Damat sonra damda gelini bekli, gelince gelinin kafasından şeker atardı, üzüm atardı, elmayı oyar içine para doldurur atardı bolluk, bereket olsun diye inanılır yapılırdı.” (K1).

“Damat da dama çıkardı, leblebi para atardı başına onu içeri alırlardı şimdi gevur işi olmuş aynı. Şimdi bezeni düzeni damat görmeden erkekler göri.” (K27).

“Mesela gelin geldi diyem damat da dama çıkardı ordan leblebi, şeker, elma atardı. Derlerdi ‘Ay! gelinin kafasına düşecek’ felan böyle bi âdet vardı. Dam olmasa da mutlak yüksek bir yere çıkar gelinin başına tökerdi.” (K16).

“Gelin almaya damat gelmezdi o dama çıkardı, gelin gelirse aşağıda beklerdi. İşte fındık, fıstık, para, şeker bi poşetin içinde karıştırırlar sonra onu gelinin başına dökerlerdi. Gelin, bereketli gelsin diye bu gelenek vardı, yapılırdı bana da yaptılar. Çocuklar en çok sevinirlerdi, onları toplarlardı.” (K38).

Günümüzde gelin, baba evinden alınırken kapı kilitlenerek damat tarafından bahşiş istenmektedir. Fakat bölgede geçmiş dönemlerde bu âdetin yapıldığı görülmemektedir. Ancak gelin sandığının üzerine oturma veya kilitleme gibi âdetlerin geçmiş dönemlerde de karşımıza çıktığı söz konusudur. Ayrıca bölgede gelin evden çıkarken Kur'an'ı Kerim'in ve aynanın gelinin önünden tutularak götürüldüğü de yapılan âdetler arasındadır. “Türk halk inançlarında ayna hayatın her safhasında vardır. Aynalı Kaya efsanesine göre, denize avlanmaya giden bir balıkçı geriye dönmez eşi her akşam onu bekler ve eşinin yolu aydın olsun diye ona ‘ayna’ tutar. Zamanla acısı dinsin diye dua eder ve taş kesilir. Niyet tutan insanlar buraya gelirler ve ayna tutarlar, niyeti olmayanın

aynasının parçalanacağına inanılır. ‘Ayna tutmak’ halk inançlarımızdan bir tabirdir.” (Kalafat, 2010: 309). Bölgede, gelinin üzerinden çıkarttığı kirli çamaşırlar, oğlan evine götürülmektedir. Bu âdet ile gelinin, baba evin de aklının kalmayacağına inanılmaktadır.

“Sonra Kur’an-ı Kerim başına koyurlardı.” (K7).

“Gelinin üstünde ayna ve Kur’an ile çıkartma vardı. Bi de şöyle bir âdet vardı birkaç kez görmüştüm, gelinin üstünden çıkardıkları kirli çamaşırlar poşete konur oğlan evine giderdi ki geri de annesinin, babasının evinde gözü kalmasın. Buna inanılırdı, benim abim evlenirken de yapmışlardı.” (K5).

“Gelinin kafasına elma atarlar ki beyinsiz ola, şeker atarlar. Kaşık kırdırırlar eğer kıramise o gelin işe yaramı derlerdi. Damat dama çiki gelini içeri götürirken para, elma, şeker sepiler.” (K24).

Geçmiş dönemlerde gelinin, baba evinden çıkarken yapılan âdetlerin her birinin sembolik birer anlamı vardır. Genellikle inanılarak yapılan bu âdetlerin varlığına geçmiş dönemlerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Eski halk kültürünün izlerini taşıyan bu âdetler günümüzde artık inanılmayarak yapılmamaktadır.

3.2.4. Düğün

Düğün, evliliğe atılan önemli bir basamağı teşkil etmesi açısından geçiş döneminin en geniş basamağını oluşturmaktadır. “Düğün kelimesi düğmek mastarından gelmektedir. Düğmek, bağlamak, düğümlemek demektir. Düğün, Çağatayca ve Uygurca düğüm anlamında kullanılmıştır. Anadolu ağızlarında ise bugün bile yaşanan m/n değişmesinin «düğüm» kelimesinin «düğün» olarak kabul görmesinde ve yaygınlaşmasında etkili olduğu görüşü yaygındır. Ayrıca bundan dokuz yüz yıl önce yazılmış olan Divan-ü Lügati’-Türk’te «tüğün» kelimesi bağlama anlamına gelen «akd» e karşılık gösterilmiştir. Divan-ü Lügat-it-Türk’ten daha önce yazıldığı sanılan bir Kur’an tercümesinde «Felak» Suresi’ndeki «akd» kelimesi «tüğünler» şeklinde Türkçeye çevrilmiştir.” (Yakıcı, 1991: 33). Anadolu’nun hemen her yerinde düğün âdetleri farklılık göstermektedir. Başkurt Türklerinde ise düğünler iki şekilde gerçekleşmektedir. “Baskurtlarda düğünlerin maddi külfetleri dünürler tarafından karşılanır. Her iki tarafın da düğün yapmak zorunda olduğu bu düğünler günümüzde 1-2 gün sürerken eskiden 5-10 gün arasında sürermiş. Başkurtlarda kız evi düğün yaptıktan sonra erkek evi hemen düğün yapmak zorunda değildir. İsterse bu düğünü bir ay sonra da yapabilir.” (Karagöz, 2016: 202). Dedeyolu Köyü bölgesinde de düğün hazırlığı hem kız tarafı için hem de erkek tarafı için bir hafta öncesinden başlamaktadır. Köyde hazırlıklar bir birliktelik içerisinde yapılmaktadır. Düğünler, perşembe gününden başlayarak pazar gününe kadar üç gün üç gece sürmektedir.

“Eskiden köyde düğünler bir hafta da sürerdi, üç gün de beş gün de sürerdi. Oğlanın kapısının önünde davul çalar düğün yapılırdı. Bayanlarda bir ev de ya da havul da açık alanda yapılırdı. Kadın erkekler ayrı olurdu.” (K7).

“Bizim düğünümüz mevlitli oldu, köyde olmadı o zamanlar salon vardı salonda yapmıştık, şehire gitmiştik.” (K34).

“Köy düğünleri sokakta yapilirdi öyle şimdi gibin salonlar yoktu. Tah perşembeden davul gelirdi pazara kadar düğün sürirdi. Bütün damlar aşağı yenirdi, seyredilerdi öyle kalabalık olurdu. Bir sene de sekiz tene on tene düğün olirdi. Karırlarlan erkekler ayrı oturidiler.” (K2).

“Kapının önünde olurdu, ahırda da bayanlar olurdu. Sonra ‘sünük’ derlerdi çıkarlardı, millet oturur izlerdi ordan hep.” (K27, K28).

“Benim ev düğünü oldu yani öyle kendi aramızda düğün yaptık.” (K37).

“Kapının önünde eskiden düğünler olurdu kına geceleri evde olurdu.” (K17).

“Genelde düğünler eskiden kapının önünde olurdu, otuz senedir bu salonlar yaygınlaştı önceden salon malon yoktu.” (K18).

“Eskiden evlerin önünde yaparlardı, kadın erkek bir yoktu hiç önceden, şimdi herşey serbest olmuş.” (K20).

“Düğünler genelde kışın çok olurdu yazın iş çoktu. Herkes iş göri nerde ola, güzün soğuklarda yapılırdı en çok. Herkesin kapısının önünde düğün olurdu, büyük meydanda, ahurlarda bir yerde olurdu işte, erkekler karılar ayrı olurdu, mutlaka üç gün sürerdi düğünler.” (K9).

“Cuma günü davul gelirdi o akşam kına olurdu ertesi gün düğün başlardı. Pazar günü gelin gelirdi.” (K16).

“Düğünler harman yerleri vardı eskiden o harman yerlerine elektrik çekerlerdi orada yapılırdı. Davul zurna gelirdi sabaha kadar eğlenirlerdi.” (K39).

Günümüzde düğün salonlarının ortaya çıkması ile birlikte daha çok düğünler artık salonlarda yapılmaktadır. “Hızlı bir sosyal değişimin yaşandığı 20. yüzyılda sosyal ve kültürel açıdan pek çok değeri barındıran geleneklerin belirli bir kısmının kaybolduğu belirli bir kısmının ise yapı ve fonksiyonlarında görülen değişme ve gelişme ile ayakta kalmaya çalıştığı görülmektedir. Bu değişim ve gelişim aşamalarında kendisine yer bulabilen bir kurum da ‘Düğün Organizasyon Şirketleri’dir.” (Yıldız, 2023: 360). Fakat hâlâ köyde, bahçede veya okulların önünde düğünlerin çok sık olmasa da yapıldığı görülmektedir. Eskiden üç gün veya bir hafta süren düğünler artık bir gün içinde olmaktadır. Geçmiş düğünlerde sadece erkekler oynar, kadınlar damda erkekleri seyrederken günümüzde çoğunlukla kadınlar ve erkekler birlikte karışık olarak düğünde bulunmaktadırlar.

Geçmiş dönem düğünlerinin hemen hepsi davullu, klarnetli olmaktadır. Davul ve zurnanın Türk çalgısı içerisinde kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Genellikle köy seyirlik oyunlarının, davul ve zurnanın kullandığı görülmektedir. Derleme bölgesinde de çeşitli halk oyunları oynanmakta ve genellikle klarnet çalınmaktadır. Sesi güzel insanlar ise şarkı, türkü söyleyerek insanları eğlendirmektedir. “Halk oyunları, toplumun kültürünü yansıtan ve kültürün değişim ve dönüşümünü göstermeye yardımcı olan bir halk bilgisi yaratmasıdır. Halk oyunları sadece icradan oluşmayıp, müzik, çalgı aleti ve oyuna özgü kıyafetlerin birleşiminden meydana gelir. Oyunların icrası, halkın kültürel hafızasında yatan olayların taşınmasını ve bu hafızanın kendinden sonra gelecek nesillere aktarılmasında aktif rol alır.” (Yıldız, 2023: 369). Genellikle geçmiş düğünlerin çalgılı olarak yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında nadir de olsa ilahi eşliğinde mevlitle yapılan düğünlerinde olduğu görülmektedir.

“Çalgıcılar olurdu, affedersin eskiden ‘köçekler’ olurdu oynatırlardı. Düğünlerde haley çekilirdi, laz oyunu oynanır, Çayda Çıra oynanırdı.” (K7).

“Düğünümüz mevlitli oldu bizim oynamalı olmadı. Sonra evlendik, geldik bizim köye aşağıda gelin odamızın kapısı yoktu, perde çekilirdi. Düğünlerde ‘Halay, Delilo, Nuri, Keçike, Tamzara, Temur Ağa’ oynanırdı.” (K32).

“Eskiden ağalar oynamayı kendilerine yediremezlermiş, milleti eğlendirmek için köçekler gelir oynarmış, ağalar da izlermiş. Bizim köyde ağalar çoktu eskiden.” (K5).

“Erkekler kapıda halay çekidiler, oyun oynidiler, dabanca atidiler. Karılar da damda erkekleri seyredilerdi. Düğünlerde köçek çoktu, hep köçekler gelidiler.” (K2, K22).

“Düğünde ağır halay çekilirdi, çiftetelli oynarlardı, tamzara deyilerdi oynarlardı.” (K9).

“Düğünler de sandalyeler çekilirdi, ışıklar çekilirdi, bir tarafta kadınlar bir tarafta erkekler olurdu. Kadınlar genelde damda oynayan erkekleri seyredilerdi. Düğün de ‘Bekir Emmi, Pisi Pisi Oyunu, Halo Dayı’ vardı oynarlardı.” (K12).

“Düğünler davullu, gırnata olurdu. Şarkı, türkü söylerlerdi, maya söylerlerdi, otururlardı uzun hava söylerlerdi, dömbek söylerlerdi.” (K11).

“Düğünde Elâzığ mahalli oyunlar oynanırdı, ‘Halay, Çayda Çıra, Çifte Telli, Delilo’ oynanırdı.” (K6).

Günümüzde ise davul ve klarnet haricinde saz, zurna, ud, kanun, darbuka, keman vs. gibi çalgı aletlerinin de kullanıldığını söylemek mümkündür. Hatta artık köy düğünlerine profesyonel ses sistemleri, mikrofon, kameraman getirilerek ses sanatçıları eşliğinde türkü, şarkı söylendiği görülmektedir. Ayrıca gelin ve damadın düğün giriş müziği seçmeleri ve ilk danslarını gerçekleştirmeleri de günümüzde yapılan bir âdet hâline gelmiştir.

Geçmiş dönemlerde kadın kılığına girerek şarkı söyleyip, dans eden, taklit yaparak insanları eğlendiren kişiye “köçek” adı verilmektedir. Anadolu’nun pek çok yöresinde düğünlerde karşımıza çıkan köçeklerin var olduğu görülmektedir. Düğünlerin olmazsa olmazı köçeklerdir. Genellikle erkek tarafında eğlence amaçlı yapılan bu gelenek erkeğin kadın kılığına girmesi ile gerçekleşmektedir. Derleme bölgesinde de köçeklerin varlığından söz edilmektedir.

“Düğünlerde köçek çoktu, hep köçekler gelidiler.” (K2).

“Cuma gününden davul, zurna gelirdi. Bi de o zaman köçek vardı gelirdi, erkek, şalvar giyerdi, makyaj yapardı, gül takardı, yazma örterdi oynardı. Eline de böyle demirler vardı takar oynardı, iki gün öyle eğlenirlerdi.” (K35).

“Oyunları eski adamlar oynardı, köçek gelirdi şehirden, şimdi hep salonlar var artık.” (K17).

“Köçekler vardı, gelir oynarlardı. Erkek dudaklarını boyardı, oyali yazma örterdi, şalvar giyerdi, bayan ayakkabısı giyerdi, onları oynatırlardı. Şimdinin dansözleri, eskinin köçekleri işte ama çok farklı tabi birbirinden.” (K27).

“Düğünde genelde çiftetelli, halay çekerlerdi öyle hepsi birden oynamazdı iki kişi karşılıklı oynardı diğerleri alkış çalardı. Eskiden derlerdi ki ‘gelini kaldırın oynatın ki ucuzluk ola!’ en çok yaşlılar derdi bunu, gelin yoksa öyle çok oynamaz, gülmezdi bile yani.” (K8).

“Benim oğlumun düğününde halo dayı oynandı. Eskiden bu köyde köçekler vardı, kadınlar erkek kılığına, erkekler kadın kılığına girerlermiş özellikle getirip düğüne oynatırlarmış. Davullu düğünlerin olmazsa olmazmış ben bu köyde duydum bunu.” (K18, K21).

“Düğünde diyem ki kız tarafı da çalgı olsun isti arada bi kapı olurdu ya da bi perde atarlardı onun arkasında davul, klarnet çalardı bayanlarda oynarlardı. Öyle gelip de yanlarında çalıp oynama eski de hiç olmazdı, bayanlar kendileri def çalıp söylerlerdi.” (K16).

“Düğünler kefli olurdu davullu, kırnatalı yapılırdı. Kadınlar, erkekler ayrı otururlardı. Kadınlar ayvan da otururlar, erkeler de okulun öğünde oynarlar.” (K3).

“Taş attım birisine,

Almanın irisine,

Beni çoban etsinler,

Kızların sürüsüne.” (K3).

“Eledim eledim höllük eledim,

Çam beşiğe koydum nenni söledim,

Besledim böyüttüm de

Yaban ellere gelin eyledim.” (K3).

“Oğlan gelür mektepten,

Gömleği var ipekten,

Kız seni alam gidem,

Kurtulasın mektepten.” (K3).

Geçmiş dönem düğünlerinde çoğunlukla gelinlik yerine elbise giyilmektedir. İlerleyen zamanlarda ise gelinlik giymeye başlanmıştır. Günümüzde de gelinlerin sadece bir gelinlik değil birden fazla gelinlik bile giydiği görülmektedir. Gelin duvağı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de vardır fakat gelin kuşağına geçmiş dönemlerde rastlanılmasada günümüzde vardır. Eskiden gelin makyajı ve saçını evde bir bilen tarafından yapılırken günümüzde artık gelin kuaföre götürülmekte ve masrafları da damat tarafından karşılanmaktadır.

“Düğünde gelinlik giyme yoktu elbise giyilirdi, bu şimdilerde gelinlik çıktı. Ben sarı bi elbise giydim.” (K7).

“Eskiden gelinlik neyin hiç yoktu elbise vardı, dikilirdi o giyilirdi. Gelin kuşağı yoktu duvak neyinde yoktu ‘sırma’ vardı onu saça dolidiler. Sonra dantelli döl bent parçasını tikidiler, gıvıridiler onu geçiridiler.” (K2).

“Benim zamanımdan önce kuaför yoktu benim zamanımda vardı bana denk geldi yani. O zaman, gelini kuaföre götürürlerdi mutlaka olmazsa olmazı sim vardı onu saçının iki tarafına dokerlerdi.” (K38).

“Eskiden gelinlik yoktu, anam deyidi ‘benim elbisemden kaç tane köye gelin geldi’ yokluk vardı. Çarşıftan gelin gelen de vardı, anamın da çarşafı vardı, rengi mavidi böle sırmaları vardı, işlemelirdi. Ayakkabısı kırmızıydı üstlerinde küpeler vardı. Kristal elbiseler de vardı böle simli

gelinlik diye onu geydürürlerdi. Bi de taç vardı, kısa duvak vardı bi tenesi önde bi tenesi arkada sonra sim dökerlerdi saçlara. Bi de bi 'kırmızı mendil' gelinlerin çitlik parmağının arasına koyarlardı, gelin böyle kafasını öge eğip elinde mendilde göğsünün altında edepli duracaktı, gülme de yok gülse de böyle hafif tebessüm edecekti yoksa ayıptı.” (K9).

“Gelinlik, kayınvalidemgilin zamanında yokmuş şalvar, elbise giyerlermiş ama bizim zamanımızda vardı ben giydim gelinlik.” (K18).

“Gelinlik çok eski zamanlarda yoktu öyle pek ama sonraları oldu annemgil felan giymişler yani hep.” (K36).

Eskiden düğünlerde köylüler şalvar giymekte ve mutlaka sekiz köşe kasket takmaktaydılar. Günümüz düğünlerde çoğunlukla ceket, pantolon olmak üzere takım elbise giyilerek daha modern kıyafetlere dönülmüştür eski yöresel kıyafetler unutulmuştur. Düğün gününün ölümsüzleşmesi adına fotoğraf çekilmektedir. Geçmiş dönemlerde düğün fotoğrafı çekilmezken daha ilerleyen süreçlerde siyah beyaz fotoğrafların varlığı ortaya çıkmıştır. Daha sonra stüdyo ortamında çekilen düğün fotoğrafları renkli döneme girmiştir. Günümüzde ise dış çekim ve iç çekim olmak üzere gelin ve damada profesyonel fotoğrafçılar tarafından düğün hatırası hazırlanmaktadır. Popüler olan bu düğün çekimleri günümüzde artık kapaklı albümler, çerçevelenmiş resimlere dönüşmektedir. “Son yıllarda düğün fotoğrafçılığının her iki tarzına olan ilgi artma eğilimindedir. Çiftler bölgelerindeki; tarihi, turistik yerlerin yanı sıra (arkeolojik alanlar, park-bahçeler, konaklar, restore edilmiş mimari yapılar, tarihî sokaklar, vadiler, şelaleler vs.) kendileri için özel anlam ifade eden mekânlarda da çekim yaptırabilmektedirler. Örneğin aile büyüğünü kaybetmiş olan gelin veya damat, o yakınının kabri başında poz verebilmektedir.” (Aslantaş, 2021: 9). Zamanla gelişen teknoloji artık telefonların bile yüksel piksel ile çekim yapmak için uygun hale geldiği görülmektedir. Düğün çekimleri için günümüzde yurt dışına dahi çıkılmaktadır. Bölgede, düğün fotoğrafları genellikle stüdyo da çekilmektedir. Bunun haricinde Sivrice ilçesinde bulunan Hazar Gölü kıyısında da düğün çekimlerinin yapılması günümüz çiftlerin tercihleri arasındadır.

“Herkesin gelinliği de vardı, eskiden, çok önceden yoktu, bi de ellerine mendil takilerdi öyle herhangi bir mendil değil oyalıdı, ağırdı ellerini de bağlar sandalyede sus pus dururdu gelin.” (K24).

“Gelinlik giyme yoktu elbise giyilirdi, altun mekik elbiselerden vardı. Eskiden mavi, yeşil onlar giyilirdi.” (K4).

“Eskiden gelinlik yoktu yok sonradan oldu elbise giyilirdi.” (K25).

“Herkesin gelinliği de vardı eskiden çok önceden yoktu bi de ellerine mendil takilerdi öyle herhangi bir mendil değil oyalıdı ağırdı ellerini de bağlar sandalyede sus pus dururdu gelin.” (K24).

“Gelinin makyajı evde olurdu, taç vardı o zamanlar takılırdı. Tülden eldiven olurdu, çiçeği olurdu ama öyle atma felan olmazdı. Gelinin ayakkabısının altına mutlaka evde kalan bekâr kızların isimleri yazılırdı bu âdet vardı. Gelin gezdikçe kimin ismi silinmiş olursa o evlenecek derlerdi.” (K5).

“Benim düğüm de üç gün önce davul geldi, düğün olurken Ali'nin amcasının kızı düğünde silah atılırken vuruldu. Daha düğün kaldı, on beş gün sonra düğün oldu. Gelinlik bile giymedim

gelmişti geri gitti, nişan elbisesi giydim. Zaten çok eskide gelinlik felan yokmuş giymilermiş ama benim zamanımda vardı.” (K16).

“Damatlık da vardı gelinlikte vardı eskiden, giyinidik tabi tıraş olmaya da çarıya berbere gididik.” (K33).

Geçmiş dönemlerde düğünlere gelen misafirlere çeşit çeşit yöresel yemekler büyük kazanlarda pişirilerek dağıtılmaktadır. Üç gün tüm köylüye yemekler yapılarak dağıtılmaktadır, buna bölgede “düğün kaldırma” denilmektedir. Köyün belirli aşçıları vardır.

“Tatlı açılırdı, sarmalar yapılırdı. ‘Lahana sarması, küftesi, kadeyif, tırtıl baklavası, zerde’ hep pişerdi, dağıtılırdı. Dam’a bir sofra çekerlerdi, erkekler sürü sürü yer kalkarlardı, bi yanı yerdi bi yanı kalkardı. Bayanlara da ayrı yerde verilirdi.” (K7).

“Dam’ın üstüne yemek serilirdi, herkes yer kalkardı.” (K39).

“Düğüne yemek verilirdi, ev sahibi üç gün yemek verirdi. İşte datlı tırtıl paklavası, güveç yapidiler tene fasülye yapidiler, dolma dolduridiler sütlac yoktu onca adama nerden ola zerde yapidiler böle kazanlarla zerde bişirdi. Tene fasülyeyi haşlidiler soğanı yığidiler işte onlan bir de ev sirkesi güveçlen vuridik, meze yapidiler, götüridiler.” (K2).

“Düğünde erkek tarafından her şey getirürlerdi şekeridir, yağıdır, pirincidir ne varsa her şey gelürdü bi tene de yemek yapan aşçısı gelirdi, köylüye yemek yedürürlerdi. Düğün köye geldi eger kız evinde karılar otirise işte erkekler kimin eline nanca geçtiyse üç tene mi beş tene mi bu köyde ki ev sahipleri, misafir götürürlerdi hani gelmiş orda yemişler ya o düğünün kökünü kaldururlardı.” (K9).

“Çevremde görüyordum düğünde kazanlarla bir hafta önceden yemekler hazırlanıyordu, bilen bir kişi başlarında dururdu köfteler, sarmalar, sınırlar, baklava açmalar felan yapılırdı. Benim düğünümde tabi olmadı biz evde lahmacun, salata hazırlamıştık. Kapının önüne mutlaka sandalye kiralama vardı o zamanlar olurdu.” (K5).

Ek- 33: Dedeyolu Köy Düğünlerinde Dağıtılan “Tırtıl Baklavası”

“Köy düğünlerinde yemekler evde yapılırdı. Erkek tarafı çok yapardı, kazanlarla dolma doldururlardı, zerde yaparlardı, tırtıl paklavası yaparlardı çok son zamanlarda kavurma, pilav da veren olirdi. Böyle yerlere örtü sererlerdi tabaklar, düzülürdü millete derlerdi buyurun düğün

yemeğine onlar yerdı öbürleri otururdu öyle ayrı koyma da yoktu üç kişiye bi tabak öyleydi.” (K16).

“Büyük kadınlar yapardı, avulda ya da bahçede yaparlardı tabaklara dağıtılırdı.” (K36).

“Eski düğünleri hiç söyleme o günler ne hoştu. Düğünde yemekler hele kazanlarla bişirdi, paklavalar ayrı yapılırdı ‘tırtıl paklavası’ çok yapardım. Unla yağı dağlisin, yağurisin ondan sonra halbura basisin, düzüsin. Sonra şirinini bişürisin içine dökisin oli sana tırtıl paklavası, düğünlerde stillen dağıdilerdi hep herkeşin tabağına koyilerdi.” (K15).

“Bizim düğünde lahmacun verdiler hazırdu öyle yemek felan pişmedi.” (K34).

Eskiden yere uzun sofralar serilerek ayrı ayrı değil bir tabaktan birçok kişi beraber yemek yemektir. “Kültür, bir toplumun yaşam şeklidir. Bir toplumdaki yenilen yiyecekler, içilen içecekler bu yiyeceklerin sunumu, ikramı ve nasıl tüketildiği o toplumun yemek kültürünü gösterir. Yemek kültürü denildiğinde sadece hangi yemeklerin yapıldığı değil, o yemeklerin hangi amaçla hazırlandığı ve nasıl bir düzende yenildiği de akla gelir. Kültürel özellikler toplumdan topluma hatta aynı toplum içinde kentlerinde ve kırsal kesimlerinde değişiklik gösterir. Kültür özellikleri diğer toplumlarla girilen ilişki, iletişim ve teknoloji sayesinde farklı biçimlerde etkilenme yaşar ve değişim başlar. Bu değişim toplumların yemek kültürünü de etkiler ve geliştirir ve katkı sağlar.” (Esen, 2019: 55). Geçmiş dönemlerde dayanışmanın, birlik ve beraberliğin getirdiği güzellikler günümüzde artık kalmamıştır. Kırsal kesimlerde hep birlikte pişirilen yemeklerin ve damlara serilen yer sofraları, günümüzde salonlarda garsonlar tarafından hazır bir şekilde masalara getirilen ikramlıklara yerini bırakmıştır. Geçmiş dönemlerde düğün hazırlıkları için gece boyu kimse uyumaz yemeklere bakması için nöbetçi bile bırakılmaktadır. Özenle elde açılan tatlılar, kazanlarda pişirilen yemekler büyük bir sevinç içerisinde hazırlanarak hep birlikte yenilmektedir. Günümüzde şehirleşen nüfusun artması ile bu âdet artık yoktur. Günümüzde kırsal kesimlere dahi yemekler artık hazır halde gelmektedir.

“Düğün yemeklerini hep ben pişirirdim, köyde çoğu düğünde ben yemek yapmışımdır. Lahana sarması, pirinç pilavı, fasulye çorbası, türlü, ondan sonra dokuz tepsi bibimle beraber açma paklava yaptuk, hasa büyük gazanda zerde bişirirdim. Köyde düğünlerde zerde çok yaparduk. ‘Pirinci koyüdük gazana, suyu gaynadük, beş kilo pirinci kaynar suyun içine tökük. Pirinç bişi, getirip hasa bi altı kilo, on kiloya yakın da şeker atük, kocaman kazanda pişer olur adı sana zerde.’ Bunu düğünde kese kese herkesin öğüne koyulur.” (K3).

“Aşçı gelirdi yemek yapardı, köyde damlarda millet yerdı sonra giderdi gelin almaya. Hesevan serilerdi erkekler yukarda, bayanlar aşakta yiyilerdi damdan verilerdi.” (K22).

“Eskinin düğünleri mutlaka yemekli olurdu, benim düğünüm üç gün sürdü senin rahmetlik nenen benim düğün yemeklerimi pişirdi hep. Dışardan gelen misafirlere hep ikram çok yapılırdı. ‘Sarma, Harput köftesi, kuru fasulye, zerde’ bu illa olurdu. Sabaha kadar daha hiç uyuma yok o Harput köftesini yapacaksın ki sabah pişe.” (K19, K24).

“Kadınlar yemek pişirirlerdi, aşçılar olurdu mutlaka düğün yemeği yenirdi. Pazar günü kazanlarda çorbalar, yemeler, sarmalar, dolmalar, tatlılar bütün köylü yerdı sonra giderlerdi gelin almaya.” (K35).

“Tırtıl paklavası yapılırdı bu köye has, düğünlerde dağıdulurdu, şimdinin işte kalbura bastısı, halbur hurması olmuş öyle deyiler.” (K22).

3.2.4.1. Düğünde Oynanan Oyunlar

Geçmiş dönemlerde kına gecesinde, düğünlerde sergilenen köy seyirlik oyunları vardır. Bu oyunlar, birlik ve beraberliğin birer göstergesi olmaktadır. Genellikle bir metin olmadan, herhangi bir ücret alınmadan sadece doğaçlama olarak canlandırılan oyunlardır. “Seyirlik köylü oyunlar daha çok k  y çevrelerinde, yılın belirli günlerindeki bazı törenlerle düğünlerde ve eğlence vesilesi yaratan kış geceleri toplantılarında oynanır.” (Boratav, 1978: 238). İnsanları eğlendirmek amaçlı yapılan bu oyunlar hem erkek tarafında hem de kadınlar tarafında eğlence amaçlı oynanmaktadır. Dedeyolu bölgesinden derlediğimiz köy seyirlik oyunları: “Deve Oyunu, Gelin Oyunu, Sırık Oyunu, Pisik Oyunu, Arap Oyunu, Bıçak Oyunu, Ka  ık Oyunu, Leblebici Oyunu” şeklinde kar  şımıza çıkmaktadır. Geçmiş dönemlerde sıcak bir ortam olu  şturan köy seyirlik oyunları günümüzde artık oynanmayarak, unutularak rafa kaldırılmıştır.

3.2.4.1.1. Deve Oyunu

Bölgede d    n merasimlerinde genellikle hayvan figürlü maketler yapılarak gerek insanlar gerekte çocuklar e  lendirilmektedir. Geçmiş dönemlerde imkânların kısıtlı olması insanları e  lenmekten alıkoymamıştır. Kendi imk  nlarının yettiği kadarıyla oldukça kullanılabilir eşyalardan oyunlar elde etmişlerdir. “Mevsimlik oyunlar tarımda, hayvancılıkta bolluk bereket amaçıyla oynandığı için ritüel niteliği kazanır. Bu toplu gösterilerde çeşitli kılıklara girilir. Özel ve hayvan taklidi sesler çıkarılır. Maske takılır. Ana   ge canlandırmadır. Oyuncular ni  in oynandığını biliyorlar. Oyunları,   detir, atalar mirasıdır diyerek sürdürüyorlar.” (Artun, 2008: 52). Deve oyununda ise öncelikle bir deve maketi yapılmaktadır. Maketin yapılmasında kullanılacak kostümler köy halkı tarafından düşünülerek yapılmaktadır. Genellik uzun bir sopa, koyun postu, kilim, güdül gerekli olan malzemelerdir. Deve görünümünü andıran bu maket, insanlar tarafından meydanın ortasına gelerek oynatılmaktadır. Deve maketinin altında duran ki  şiler deveyi hareket ettirmekte, bazı sesler çıkartmaktadır. Bu oyun ile köylü halk kimi zaman korkutulmakta kimi zaman da g  ld  r  lmektedir. Eski bir gelenek olan deve oyunu günümüz çağın gerisinde kalmış ve unutulmuştur. Düğünlerde tek tipleşen halay, dans, koreografi gibi modern hayata ayak uydurulan oyunlar sergilenirken, geçmiş dönemlerdeki seyirlik oyunların varlığına şahit olunmamaktadır.

“Düğünde erkekler korkutmak için ‘Deve Oyunu’ vardı, deve yapidiler. Evveli koyun postu vardı iki tene önde sırık, bi tene adam önde iki tene de arkada, sırtı  ı uzatıdiler, kilimler vardı onu üzerlerine atıdiler bi de postu kilimin köşesine tikidiler o da devenin kuyru  ı olidi ondan sonra işte g  d  lm  yd   kafaya tikidiler, üstünü postlan yapidiler. Kız aymı gerçek deve olidi işte a   le gezdirdiler, eğlence olsun diye insanları korkididiler, ben çok korkidim keyf olidi.” (K2).

Kırsal alanlarda doğa ile i   i  e olma, özellikle de hayvanların ilgi kaynağı olması köy seyirlik oyunlarına da yansımaktadır. “Oyunların fiziksel ortamını olu  şturan önemli bir tür hayvanlardır. İnsanoğlu çevresinde gördüklerini, taklit yoluyla tekrarlar, öğrenir, hayvanlar hakkında bilgilerini, gözlemlerini oyunlar sayesinde peki  ştirir. Geleneğin doğal yollarla aktarılması, etkin kültürün çocuklara, gençlere aktarılması bu yolla oyunların işlevsel yönünü daha belirgin şekilde ortaya çıkarmaktadır. Oyunların   ocuklar ve yetişkinler üzerindeki psikolojik etkisi konunun işlevsel yönünü ortaya koymaktadır.” (Uygur, 2019: 148). Genellikle hayvan taklidine dayalı oyunlar doğanın dirili  ini, bolluk ve bereketi temsil etmektedir.

3.2.4.1.2. Gelin Oyunu

Bugün hayvan ve insan seslerinin taklidi, şarkıların coverlanması ile karaoke oyunlarının varlığı, hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Taklit etme hem güldürmeye dayalı hem de ağlatmaya dayalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelenekler arasında taklit etme hususu geçmiş dönem köy seyirlik oyunlarında görülmektedir. Taklide dayalı olarak oynanan oyunlar doğaçlama olarak sergilenmektedir. Bölgede taklide dayalı olarak gerçekleşen “gelin oyunu” hem köy halkı için hem de misafirler için oldukça sevilen bir oyun olarak karşımıza çıkmaktadır. Oyunun amacı kızını gelin etmenin hüznünü yaşayan annenin yüzünü güldürmek ve misafirlerin neşelenmesini sağlamaktır. Genellikle köçeklerin bu oyunu yaptıkları bölgede söylenmektedir.

“Köçekler olurdu karı kılığına girerdi, bezenirdi karı gibi oynardı sonra gelinin anasının ağzından ederdi oyun yapardı buna ‘Gelin Oyunu’ derlerdi. Yalandan ağlardı, ağlımış gibi yapardı.” (K9).

Gelin oyunu ile hüznün ve sevincin bir arada yaşatıldığı görülmektedir. Gelinin annesinin ağlamaklı ruh hâlinin taklit edilmesi ile anne daha fazla dayanamayarak köçeği kovalamaya başlamaktadır. Bu sayede oyun eğlenceli bir hale dönüşmekte ve misafirleri keyiflendirmektedir.

Burada ağıtıcı kadınların varlığından da söz etmek mümkündür. Düğünlerde insanların eğlencesine dönüşen taklit hususu ölüm aşamasında ise ağıtıcı kadınlarının ölen kişinin ardından ağlama taklidi yaparak insanları hüznlendirmesine dönüşmektedir. Doğum aşamasında ise bebeklerin gülmesini sağlamak, ağlamasını durdurmak için oyuncak hayvan figürleriyle taklitlerin yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte taklit hususunun geçiş aşamaları içerisinde her alanda varlığından söz etmek mümkündür. Bu oyunlar ile yapılan ritüeller aslında birer kültürel kimliğinin yansımasıdır. “Sözlü kültürün hâkim olduğu topluluklarda kültürel bellek, metinlerden ziyade danslar, oyunlar, gelenekler, geleneksel giysiler ile zaman içinde süreklilik kazanır.” (Temur, 2011: 162). Bugün kukla, Karagöz ve Hacivat gibi oyunlar günümüzde yapılması devam etmekte olan oyunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Millî kültürümüzün, gelenek ve göreneklerimizin oyunlar ile yaşatılmaya devam ettiğini söylemek mümkündür.

3.2.4.1.3. Sırık Oyunu

Bölgede oynanan köy seyirlik oyunlarından bir tanesi de “sırık oyunu” dur. Genellikle erkekler tarafından yapılmaktadır. Kadınlar ise evin damlarına çıkarak oyunu seyretmektedirler. Oyun, birkaç kişinin arka arkaya dizilerek birbirlerini tutması ile başlamaktadır. En önde ise oyunu yönlendiren baş oyuncu bulunmaktadır. Baş oyuncunun elinde ise uzun bir sopa bulunmaktadır, buna ‘sırık’ adı verilmektedir. Bu uzun sopa ile baş oyuncu arkadaki dizili kişilere vurarak kendisinin döndüğü yöne dönmesini beklemektedir. Bu sırada baş oyuncu arkasına baktığında kimin yapamayıp dışarıda kaldığını görürse ona sopayla vurmaktadır. Dayak yemekten korkan kişi ise kaçmaya başlamaktadır.

“Arka arkaya dizilirlerdi, hep bi birbirlerini tutarlardı. Önde değnekten bi adam olurdu, değnekten bi tene vururdu çat hepsi bi tarafa tökülürdü bu sefer öbür taraftan biri vururdu çat öbür tarafa tökülürlerdi. Bakarlardı kim kaçacak öyle oyun yaparlardı buma ‘Sırık Oyunu’ derlerdi. Sonra ‘güreş kaparlardı, at yarışı yaparlardı, cirit oynarlardı.’ ” (K9).

Esas oyunun damadın da sıraya alınarak oyunun başlaması ile birlikte oyun türkölü bir hale dönüşmektedir. Damadın dayak yemesini veya kaçabilmesini ise tüm köy halkı merakla beklemektedir. Sağdıçın, damadı kaçırdığı veya kendisini kaçırılmazsa ayakkabısını kaçırdığı da düğün sonrası yapılan âdetler arasındadır.

3.2.4.1.4. Pisik Oyunu

Elâzığ yöresinde kediye “pisi/pisik” denilmektedir. Oyunun isminden anlaşıldığı üzere hayvan taklidine dayalı bir köy seyirlik oyunudur. Geçmiş dönemlerden bugünlere kadar gelen pisik oyunu, özellikle kırsal alanlarda gerçekleşen düğün gecelerinin olmazsa olmazı olmaktadır. Bölgede eski zamanlarda oynanan pisik oyununun iki şekilde gerçekleştiği söylenmektedir. İlk olarak kadın kılığına girilerek oyunun sergilendiği söylenmektedir. Çarşaf giyerek ağzını kapatan oyuncu, eline bir değnek alarak kedi sesi çıkarmaya başlar. Misafirlerin arasında dolanan oyuncu en son ağzından su püskürtüyormuş gibi yapar. Ardından ‘bizim pisik evlenecek, parası yok borç edecek!’ şeklinde türkünün bir kısmı söylenerek misafirler tarafından alkışlanır.

“Düğünde pisigim oyunu oynanırdı. Bi tanesi kadın kılığına girerdi, çarşaf giyerdi, değnek eline alırdı ‘miyav, miyav’ derdi ağzından su püskürtürdü. Türküsünü de derlerdi ‘bizim pisik evlenecek, parası yok borç edecek, oy pisim’ diye oyun yaparlardı.” (K10).

“Pisik oyunu oynanırdı. Adam ağzına su alırdı karşısında da bi adam vardı, konuşurlardı felan sonra ağzındaki suyu karşısındakinin üstüne püskürtürdü.” (K39).

İkinci bir şekilde gerçekleşen pisik oyununda ise erkek oyuncunun şalvar, bıyık, tesbih, şapka gibi kostümler ile hazırlanarak köylünün karşısına çıkmaktadır. Genellikle kedi sesi çıkararak, türkü söylemektedir.

“Pisigim oyunu oynarlar şalvar, bıyık, şapka takarlar.” (K20).

Burada oyuncunun evlenme isteğinin olduğunun ancak maddi imkansızlığı dile getirilmektedir. Baktığımızda geçmiş dönemlerde hayatın içerisinde yer alan yoksulluk, oyunlara güldürü şeklinde yansıtılarak mesaj niteliği taşımaktadır.

3.2.4.1.5. Arap Oyunu

Bölgede kız kaçırma adı altında oynan oyuna ‘arap oyunu’ denilmektedir. Kız kaçırma motifi, hayatın her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Düğün aşamasında kızın, damat tarafından kaçırılması oyuna komik bir şekilde yansıtılmaktadır. Gerçek hayatta karşımıza çıkan kız kaçırma, oyunun aksine daha acıklı bir şekilde sonuçlanabilmektedir. “Zengin köy seyirlik oyunu hazinesine sahip Türk kültüründe kız kaçırma konulu oyunlar da ayrı bir yer tutar. Bugün ülkemizin genelinde oynanan oyunların başında kız kaçırma konulu oyunlar gelmektedir. Elbette bu oyunlar erkekler ve kadınlar arasında ayrı ayrı oynanırken, ritüel kaynaklı kız kaçırma konusu ironili bir şekilde ele alınmaktadır. Burada, ayrıca kişilerin günlük hayatta yapamadıkları ya da yapmaya çekindikleri davranışları oyuna yansıtmaktadırlar. Özellikle kız kaçırma konusu günlük hayatta kesin ve keskin kuralları ve sınırları olan bir konu olup oyuna yansıtılmasıyla yumuşatılma amaçlanmıştır.” (Gönen, 2011: 50-51). Oyunda ise kız kaçırma motifinin eğlence amaçlı olmasından ötürü olay normal ve gülünç karşılanmaktadır. Genellikle erkek oyuncunun yüzünü siyaha boyaması ile oyun başlamaktadır. Geçmiş dönemlerde boya yerine köz, tencere karası, kömür karası gibi unsurlar kullanılmaktadır. Yüzü siyaha boyanan oyuncu şapka ve bıyık takarak

gizemli bir imaj oluşturmaktadır. Köy alanında ise kadın kılığına girmiş iki kişi ve yanlarında bulunan iki erkek karşılıklı alkış çalarak oyun oynamaktadır. Arap kılığına girmiş oyuncu sahneye çıkarak hangi kızı beğendiyse onu kaçırmak ister. Başarısız olursa kendisine para cezası verilmektedir. Cezayı ödemeyen ise dayak yemektedir. Bölgede kaynak şahsın cezayı ödemediği için kaçtığı ve sonunda dayak yediği aktarılmaktadır.

“Arap oyunu yaparlardı, yüzlerini kara yaparlardı. Bi tene de palaska ceza yazilerdi, cezayı vermedin mi zoppayı vurulardı. Misal, Cebrail yüz lira verecek bende verdim keş olsun diye kaçidim eserilerdi.” (K22).

“Yüze kara sürterlerdi sonra giderlerdi kız kaçurturlardı eseret sonra onu bi başı kovalarlardı keyf yaparlardı.” (K17).

Günümüzde artık kız kaçırma adı altında oynanan oyunların varlığına rastlanılmamaktadır. Bölgede oynanan diğer oyunlardan “bıçak oyunu, kaşık oyunu, leblebici oyunu” günümüzde hâlâ oynanan oyunlar arasındadır.

“Sonra ‘Bıçak Oyunu’ oynanırdı. Rahmetlik Lallo vardı o çok bıçak oyunu oynardı.” (K6).

“Bıçak oyunu yaparlardı, böyle bıçağı bacaklarının arasından geçirir, hareket ettirirlerdi. Erkekler oynar kadınlarda damda seyrederlerdi, erkekli kadınlı birlikte oynama yoktu.” (K32).

“Düğünde çok eskilerde yaşlılar oyun yapilerdi. Anamın dayısı vardı o oynardı deve oyununu sonra ‘Kaşık Oyunu’ vardı oynarlardı. En çok bizim köyde halay çekilirdi. Sonra eskide düğünlerde at koştururlardı güreş yaparlardı.” (K6).

“Leblebici oyunu vardı. Kalbura, leblebiyi doldururlardı sonra onunla gezer oyun oynarlardı.” (K39).

Geçmiş dönemlerde düğün günü oynanan bazı seyirlik oyunlar, türküler eşliğinde söylenerek insanları eğlendirmek amaçlı yapılmaktadır. Bu oyunlar artık günümüzde uygulanılmayarak rafa kaldırılmıştır. Düğünlerde daha çok halay başta olmak üzere halk oyunları oynanmaktadır. Hatta son zamanlarda artık modern olan popüler şarkılarında düğünlere eşlik ettiğini görmekteyizdir. Düğünler artık çoğunlukla kadın erkek karışık yapıldığı için damat ve gelin düğünde karşılıklı eğlenerek oynamaktadırlar geçmiş dönemlerde ise damat, erkekler tarafında oynarken gelin ise çok oynamaz hatta gülümsemezdi bile çünkü gelinin gülmesi eskiden ayıp olarak karşılanmaktaydı.

Eskiden düğünlerde ortaya saçılan paralar küçük çocuklar tarafından alınmaktayken bu âdet günümüzde de hâlâ devam etmektedir. Yine düğünde silah sıkmak eskiden beri var olan ve ne yazık ki günümüzde hâlâ yapılmakta olan bir âdettir. Eski zamanlarda olduğu gibi günümüzde de gelin ve damadın sağdıçı olmaktadır.

3.2.5. Zifaf (Koltuğa Verme)

Düğün bittikten sonra zifaf gecesi öncesinde birtakım âdetler yapılmaktadır. Bölgede damat, sağdıç tarafından kaçırılarak bahşiş istenmektedir. Eğer damadı kaçırılmazsa ayakkabısını kaçırmaktadır. Günümüzde hâlâ gelin ve damadın sağdıçları olmaktadır lakin kaçırma gibi âdetler artık uygulanmamaktadır.

Gelin, evin kapısından içeri girmeden önce mutluluk, bolluk ve bereketin olacağına inanılan bazı âdetleri yerine getirmektedir. Bölgede çoğunlukla postun üstüne basılarak tahta kaşık kırma

âdeti yapılmaktadır. Postun üstüne basılarak geçilmesindeki düşünce, gelin ve damadın koyun gibi olacaklarına inanılmasıdır ve tahta kaşığı kırmayı başarırsa gelinin babayiğit olduğu düşüncesi vardır. Yine gelinin yatağında erkek çocuğun yuvarlanması ya da kucağına verilmesiyle gelinin erkek çocuğunun olacağı inancı vardır.

“Kapıdan eşikten içeri girerken gelin çivi çakardı, çivi gibi saplana derlerdi. Sonra tahta kaşık kırdırırlardı ‘Eferim! kül gibi etti babayiğit!’ derlerdi bunu da duymuşum.” (K7).

“Gelin evden içeri girendene başının üstüne Kur’an koydiler biri de ayna tutidi, post atidiler üstüne ağaç kaşuk koyidiler kıra diye.” (K2).

“Gelinin yatağını yere sererlerdi, oğlan çocuğunu da yatakta yuvarlarlardı ki çağası olsun. Sonra kızın kanlı çarşafını getirir millete gösterirlermiş çok eskiden hiç hoş bi şey değil. Akşam damadı gerdeğe koyacaklar ya sağduc alır damadı kaçururdu ki para ala. Sonra pacadan üstüne su dökerlerdi, damat kara ola keş çıkarırlardı. Gelin eve girendene çivi çakturlarlardı, yuvaları sağlam ola diye. Sonra legenin ya da postun üstünde kaşuk kırdırırlardı ki melek gibi olalar. Sonra ayna tutarlardı önü sıra götürürlerdi.

Dıngılar eldeki deli,

Sevünür gelin güvegi,

Elalem herkes evine,

Gelin güvegi kendi evine.” (K9).

Damat, düğün bittikten sonra gelini koltuğunun altına alarak eve girer. Daha sonra gelinin duvağını açan damat, geline şerbet ikram eder ve hediye takar. Büyüklerin elini öpmek için tekrar dışarı çıkarlar. Buna bölgede “koltuğa verme” âdeti denilmektedir. Bu sırada sağdıçlarla beraber evin büyükleri, misafirler yan odada oturarak damadın ve gelinin odadan çıkmasını beklerler. Orada oturanlara ise çerez dağıtılır, buna “yassılık” adı verilir. Gelen misafirler düğün takılarını taktıktan sonra gitmektedirler.

“Gelin gittiğin gecesı, gelin yassılığı vardı. Orda çerez koyiler, oturanlara dağıtilerdi. Orda böyükler oturi, damadı yolliler odaya hep bi millet öbür odada oturi damadı bekliler. Damat kapıya çıktıkleyin millet dağılı gidi buna ‘yassılık’ deyili. Koltuğa verme âdeti de vardı. Damat götüridi gelini odaya koyidi, yüzünü açidi sonra ona hediye takidi.” (K14).

“İçeri girerken post serilir, üstüne basılır geçilirdi. Kurtsa, koyun olunurmuş ama ben de eşim koymadı bi şey olmaz bu da kurt olsun dedi. Sonra biz de olmadı ama kaşık kırma, yumurta kırma felanda olurdu. Koltuğa verme âdeti de vardı. Gelin ilk önce gelir damat, odasına götürürdü. Orda duvağını açardı işte bi şerbet felan verirlerdi, gelinle damat içerlerdi. Ondan sonra gelinle damat çıkardı büyüklerin ellerini öperlerdi. Düğün hediyeleri de o zaman takılırdı bi de nişanda da takılırdı o zaman zarf felan yoktu yani.” (K5).

“Beni koltukladı götürdü içeri. Sonra koluma da bi saat taktı ondan sonra dediler hadi koltuğa verecez. Aha sandalyeye çıktık orda işte hediye taktılar, akrabalar neyin takı taktılar sonra kodu gittiler.” (K30).

“Gerdek gecesı akşamı, gelinin kucağına erkek çocuk verirlerdi ki oğlan çocuğu ola. Çocuğun annesine de bi yazma hediye verilirdi. Sonra gelinin koltuğunun altından baklava geçirip

yedirme olurdu ki ağızları tatlı ola. Odadan içeri girendene geline işte damadın ayağına bas derlerdi bu âdet vardı eskiden.” (K1).

“Yuvası sağlam olsun diye çivi çakarlardı, koyun gibi sessiz olalar diye posta basılır geçirirlerdi.” (K12).

“Koltuğa verme de vardı, gelin geldise içeri alırlardı damadı da bi odaya koyiler. Ondan sonra daha koltuğa verilecek diyiler, millet oturi hani salon değil ya köy düğünleri o zaman çıkarlardı gelinlen damat takı takan o zaman takardı. Geline akşam kucağına çocuk verirlerdi ya da yatağına bırakırlardı ki çocuğu olsun diye. Düğünde akşam damadı kaçırma da vardı, damadı kaçırılmazlarsa ayakkabısını kaçırlırlardı, bahşiş isterlerdi.” (K16).

Günümüzde gelin ve damat eve girerken gelinin kız kardeşi veya sağdıç kapıyı kilitleyerek bahşiş istemektedir. Daha sonra ise damat ve gelin yalnız bırakılarak gidilmektedir. Geçmiş dönemlerde yapılan koltuğa verme âdeti günümüzde uygulanmamaktadır. Misafirlerin hediyeleri takmak için beklemleri, aile efradının gelin ve damadın odadan çıkmasını beklemesi eski zamanların bir âdeti olarak kalmıştır. Bu durum günümüzde gelin ve damat tarafından hoş karşılanmayan bir âdet olarak görülmektedir. Bölge de koltuğa verme âdeti artık yapılmamaktadır. Yine gelin içeri girerken uygulanan birtakım âdetler günümüzde de yapılmaya devam etmektedir. Kentsel nüfusun artması ile bu gibi durumlar geçmiş dönemlerde kalmaktadır. Geçmiş dönemlerde gelin ve damadın yakın komşuları, ailesi koltuğa verme zamanında düğün takılarını takmaktadırlar. Bu âdet günümüzde yoktur. Genellikle düğün takıları salonda takı merasimleri şeklinde yapılmaktadır. Damat ve geline takılanlar sesli bir şekilde söylenerek kamera ile kayda alınmaktadır. Ayrıca düğünlerde zarf ve kutu bulunmaktadır. Gelen misafirler hediyelerini zarfın içerisine bırakarak isim yazıp, kutuya atmaktadırlar.

3.3. Evlilik Sonrası

Evliliğin üçüncü aşamasında ise artık sona gelinmektedir. Düğün bittikten sonra uygulanmakta olan bazı âdetler vardır. “Âdet ve inanmaların hayatın her döneminde halk üzerinde büyük yaptırım gücü vardır. Âdetler eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında kurulan bir bağlantı zinciridir. Çağın koşullarına göre kendilerini yenilerler statik değil dinamikler. Kültürü korumak onu bilmek ve yaşamakla mümkündür. Geleceğimize aktaramadığımız her kültürel unsur kaybolmakta ve biz geleceğimizi inşa noktasında başka yollara sapmak zorunda kalmaktayız.” (Azar ve Anarbekova, 2018: 446). Bunlardan biriside yüz açımı denilen diğer adı ile ‘subaha günü’ dür. Bu âdet artık günümüzde uygulanılmamaktadır.

3.3.1. Yüz Açımı (Subaha)

Unutulmaya yüz tutmuş geleneklerimizden biriside yüz açımıdır. Düğün tamamlandıktan ertesi gün, yüz açımı yapılmaktadır. Buna bölgede “subaha” adı verilmektedir. Düğünün ardından bir eğlence olarak düzenlenen bu gelenek artık yapılmamaktadır.

“Düğün bittikten sonra ertesi günü subaha olurdu. Kız tarafı gelirdi, oğlan tarafı gelirdi işte misafir olurdu, gelinin yüz açımı olurdu. Bu gece yeni gelin gelmiş, millet toplanır çalar, oynar gelini görürlerdi. Şimdi artık bu âdet yok ertesi gün hemen balayına gidilme var.” (K7).

“Sabahnan ‘subaha günü’ olurdu, millet bi daha gelirdi ki gelini göreler. Para veren, hediye veren olidi, gelin de o para verenlere karşılığında yazma örtidi, yazma veridi. En son da gelini oynadurlardı ki daha millet dağıla gide, subaha bite, bu bi âdetti yoksa gitmezlerdi.” (K9).

“Subaha günü, öğleden sonra kadınlar gelirdi gelini görmeye. Kaset çalınırdı, oynanır eğlenilirdi. Subaha’ya gelenlere de mutlaka yazma ile lif dağıtılırdı. Geline de oğlan tarafının aldığı elbiseler giydirilir, gösterilirdi. Hatta gider değiştirir öbürünü de görsünler istenirdi. Bizim zamanımızda balayı falan yoktu ama üç gün gelinle damat evde tek olurdu baş başa kalırlardı.” (K5).

“Eskiden Subaha günü vardı. Yüz tene, elli tene yazma gelirdi dağılırdı. Herkesin de parasına göre yazma verilirdi işte o biri beğenirdi o biri hoş değilmiş derdi.” (K1).

“Düğün bittikten sonra tatil felan yoktu, düğün bitti pazartesi günü subaha vardı, gelin görme yapılırdı. Geline yine götürür hediye verirlerdi o da onlara yazma verirdi. Gelin önceden hep bi büyüklerin ellerini tek tek öperdi dolanırdı. Şimdi öyle bir şey yok daha. Geline kahvaltı götürürlerdi. Kahvaltılık tatlı getirirlerdi, subahasına beş altı kadın düzülürlerdi evleri tek tek çalarlardı onlarda bastuk verürlerdi orcik verürlerdi kurutmalık bulgur verir böyle kışlık şeyini toplilerdi yani. Subahasına da baklavasını açardı, okucu ile evin yakınları giderdi subahaya.” (K27).

Geçmiş dönemlerde zıfaf gecesinin başarılı geçtiğine dair kanlı çarşaf misafirlere gösterilirken bölgede ise subaha denilen eğlencenin düzenlenmesi ile düğün gecesinin başarılı geçtiğine dair bir izlenim verilmektedir. Gelin, kendisine alınan kıyafetleri giyerek misafirlerin yanına gelir. Bir sandalye üzerinde parmağında oyalı bir mendil ile elleri bağlı bir şekilde oturmaktadır. Gelin çok gülmez, konuşmaz, eğlenmemektedir. Gelini düğünün ardından tekrar görmeye gelen misafirler hediye, para, takı vermektedir. Gelin ise hediye verenlere karşılık olarak misafirlerin başının üstüne yazma bırakmaktadır. Bu âdet geçmiş dönemlerde mutlaka yapılmaktadır.

“Kız evinden evlendiği gün sabahı kahvaltıya bi tepsi tatlı gönderirlerdi, erkek evine giderdi. Ondan sonra da yüz açımı yaparlardı. Sabahısı günü, tatlı gidi ya o zaman subaha derlerdi işte yapılırdı. Millet gine giderdi bi şey takmayanlar hediye götürürlerdi, kız tarafı da yazmaları getirirdi kim ne vermişse başlarının üstüne yazma koyurdu ama hiç hoş bi şey değilmiş çünkü ordakiler bozilmiş ona örttüler bana örtmediler ya da bu güzel değilmiş seninki güzel deyilermiş beğenmiyen de olimiş yani.” (K16).

“Kız evinden tatlı giderdi oğlan tarafına. Yaşlı, fakir bi karı gelinin tatlısını götürürdü ona da hediye verirlerdi işte gelinin tatlısı gitti derlerdi.” (K21).

“Düğünün sabahında gelini subahaya hazırlamak için kuaföre götürürlerdi. Ondan sonra oğlanın erkek kardeşi ya da kız kardeşinin evinde sandalyeler dizilirdi herkes gelirdi yüz açımına. Sonra gelinde herkesin başına yazma koyardı hediye olarak.” (K38).

“Subaha da hep gelinin getirdiği yazma dağıtılırdı, düğün günü takılar hediye verilmezdi subaha günü verilirdi ev halkı düğün günü verirdi ama komşu felan subaha günü hediyesini getirirdi. Gelinde hepsinin elini öperdi başlarına yazma koyurdu.” (K19).

“Köyün gelen bütün bayanları, kız tarafı, çit yapılırdı oyalı çitler yüz açımında herkese birer tene hediye ederlerdi şimdi hani ya! kimse yapmi.” (K22).

“Subaha günü, gelin geldikten ertesi günü yapılırdı. Yani köyde salon yoktu o zamanlar evde olurdu, okulda olurdu. Benim okulda oldu mesela. Sandalyeler yoktu öyle minderleri dizmişlerdi, oturakları koymuşlardı. Bizde öğlen yemeğini yedik sonra elbisemi giydirdiler, elbisemi giydim. Saçım felan da açıktı yani kapalı değildim. Ondan sonra ahan gelin geli dediler, alkışladılar. Bende gittim oturdum herkesin içine tabi hep oturmadım biraz ayakta kaldım. Oynayanlar olurdu onları izledim. Gelenler hediyede getiren olidi, düğünde takmayanlar o zaman takardı bende başlarına yazma koydum. Sonra hadi gelin oynasın dediler kalktım biraz oynadım sonra herkes dağıldı.” (K13).

“Ben hatırlıyorum okulda subaha yapmışlardı. Çalıp oynuyorlardı, hediye takıyorlardı ben de gitmiştim.” (K28).

“Köy sabahında yüz açımı olurdu herkes gelirdi subaha da deyilerdi. Oraya herkes geline hediye götürürdü işte para felan. Gelinin kaynanası da herkesin başına birer yazma örterdi.” (K35).

Günümüzde subaha denilen yüz açımı artık yapılmamaktadır. Bu gelenek geçmiş dönemlerde kalmış bir âdettir. Artık günümüzde düğün sonrasında gelin ve damat balayı dediğimiz tatile gitmektedir.

3.3.2. El Öpme

Düğün sonrasında üç gün veya on beş gün sonra el öpmeye gelinmektedir. Buna bölgede ‘on beşine gitme’ denilmektedir. Anadolu’nun pek çok bölgesinde bu âdet devam etmektedir. “On beş gün sonra da gelin ve damat kız evine gider, orada da el öperler. Buna ‘on beşine gitme’ denir. Kız istemenin başlangıcından on beşine gitmenin sonuna kadar düğünün hemen her safhasında oldukça çok âdetler, uygulama ve işlemler yapılmaktadır.” (Orucov, 2018: 184). Bölgede düğünün hemen sonrasında el öpmeye gelin gitmez sadece damat ve sağdıç gitmektedir. Gelin ise on beş gün sonra el öpmeye gelmektedir. Gelinin annesi ise on beşinden sonra damat tarafının yakınlarına bohça dağıtmaktadır.

“El öpmeye kızdan oğlan beraber gitmidiler. On beş gün sonra sadece sağduçlan, damat gididi. Kız getmidi te bir buçuk ay, iki ay sonra gididi ayıptı şimdi ayıp kalkmış.” (K2).

“Damad, sağduç, gelin üç gün sonra giderlerdi el öpmeye. Sağdıca da bohça verirlerdi.” (K22).

“Eskiden balayı felan yoktu el öpmeye geliler evdekiler sabahı günü geline baklava gönderiler.” (K24).

“El öpmeye gelin gitmezdi, oğlanın sağducu bereber giderlerdi. Bir hafta, on gün, on beş gün sonrada oğlan gider, kızın anasını ceyiz dağıtmaya getirürdü. Anası gelürdü ceyizi dağıdurdu ondan sonrada işte bir ay sonra kız giderdi. Kız da görümünlen, eltisinlen giderdi on beşe, kızın tarafında amcası mı olur gardaşı mı olur sevdükleri yani kızı devet ederlerdi bi akşamda orda çalarlar oynarlardı gine oyun yaparlardı buna ‘on beşi’ derlerdi.” (K9).

“Üç gün sonra el öpmeye gidilirdi, orda altın takan olurdu, hediye veren olurdu.” (K11).

“El öpmeye gelin gitmezdi, damattan sağduç giderdi. Kız öyle hemen üç günde baba evine gitmezdi. Damada saat hediye takarlardı bazısı para, altun takardı. Sağduca da bi şey verirlerdi.” (K14).

“El öpmeye üç gün sonra gidilirdi. Kızın babası mutlaka hediye takarlardı duruma göre altın takarlardı. Genelinde de zaten birlik gitme vardı öyle ayrı çok yoktu birlik oturulurdu. Bende birlik geldim yedi sene birlik kaldım sonra ayrıldım.” (K16).

“El öpmeye hısım akrabaya gezilirdi beraberinde çeyiz de giderdi. Hediye verirlerdi el öpmeye gelmişler diye. Nişanda hediye takılırdı, düğünde, el öpmeye takılırdı. Şimdi ekonomik durumdan dolayı bi tek düğüne kaldı o da zoraki mecburiyetten kim ne getirdise götürili.” (K8).

“El öpmeye de geldiklerinde yanında bohça getirirlerdi.” (K28).

Günümüzde artık eskisi gibi el öpme âdeti çok fazla kalmamıştır. Genellikle evlenen çiftler ertesi gün balayına gittikleri için ailelerini veya yakınlarını görmemektedir. Yine de kırsal kesimlerde el öpme âdetini yerine getirenler vardır. Fakat hediye verme söz konusu değildir artık kız tarafı bohça hazırlamamaktadır.

3.3.3. Gelinlik Etme

Geçmiş dönemlerde, evlenen gelinlerin bir süre evin içerisinde kayınbabası ile yemek yememesi, konuşmaması ayıp karşılandığı için yapılmaktadır. Bu âdete bölge de “gelinlik etme” denilmektedir. “Bazı yörelerimizde ‘Söylenmezlik’ olarak bilinen eski evlenme geleneklerinden biri de ‘gelinlik etme’dir. Büyükleri izin vermeden gelin konuşmaz, kimi zaman seneler sonra veya ilk çocuğu doğrunca gelinlik bozulabilir. Gelinliği bozduran kimse geline armağan vermek zorundadır. Bu duruma göre, ziynet eşyası olduğu gibi elbise, kumaş vb. de olabilir. Bazen de geline ‘Hediyen baş üstüne, artık konuş’ denilir ve sonra hediyesi verilir, bazen muzip kadınlar taze gelinleri kaynasının yanında korkutup, gelin farkında olmayarak konuşturup gülüşür, ‘Gelinliği bozdu’ derlermiş. Gelinler seneler geçse ve gelinlikleri bozulsan bile (kaynana hariç) evin erkekleri ile pek rahat konuşamazlar. Aile içindeki ilişkileri, davranışları en iyi sergileyen bir görenek olan gelinlik, çok yavaş sesle konuşarak, işaretle (ışmar) de yapılır. Evde yalnız gelin ve kaynana varsa zorunlu olarak konuşmak gerekeceğinden gelin çok alçak sesle ve işaretle meramını anlatır. Bu daha çok kayın validesinin bir sorusuna cevaptır.” (Karaca, 2016: 121). Elâzığ yöresine ait olan oyalı yazma ile gelinler, kayınbabasının ve kayınlarının yanında mutlaka ağızları örtülmektedir.

“Eskiden gelinlik etme vardı kaynatalan, kayınlarla konuşmak yoktu. Çitinle ağzını kapatırdın saygıdan dolayı bu yapıldı. Benim annem yıllarca dedem ölene kadar hiç konuşmamış. Ne yemek yerdı ne ağzını açardı.” (K7).

“Gelinlik etme de vardı. Annem, bana dedi ki bak kaynatan geldiğinde ağzını kapat, yanında konuşma, yeme, içme derdi ama bana çok ters gelirdi ama tabii yapmak zorundaydık.” (K5).

“Annelerimizin zamanında gelinlik etme çok olurdu. Annem, amcamla hiç konuşmazdı. Oturmaya gittiğimizde ağzı kapalı dururdu, arkasını ya dönerdi, bi şey yemezdi. Amcam da derdi ben senin kardeşinim ama annem yok derdi kesinlikle böyle bir âdet yapıldı yani.” (K13).

“Gelinlik etme vardı eskiden, ben kayınbabamla iki sene konuşmadım. Hatta dört, beş sene konuşmayan bile oluyordu. Saygıdan ötürür yapıldı yani öyle hiç konuşmazdın.” (K38).

Eskiden ayıp karşılandığı düşüncesi için yapılan gelinlik etme âdeti artık günümüzde uygulanmamaktadır. Yeni evlenen gelinler, kayınbabalarının ve kayınlarının yanında istedikleri gibi davranabilmektedir. Eskiden aile büyüklerinin yanında çocuklar öpülmez, sevilmezdi oysa bu durum şimdi söz konusu değildir.

4. ÖLÜM

Ölüm, hayatın son aşamasıdır. Geçici dünyayın terki ve ebedî hayata göçmenin sembolüdür. Her başlangıcın mutlaka bir sonu vardır. Doğum ile başlayan kutsal serüven ölüm ile sona ermektedir. İnsan, aldığı ilk nefes ile hayata adımını atar ve son nefes ile bu hayata veda etmektedir. İslam dini çerçevesinde her canlının bir gün öleceği ve sonra tekrar dirileceğinden bahsedilmektedir. “Ölüm, evrensel bir gerçek olup, hiçbir canlının kaçmadığı en tabii sonuçtur. Ölüm, bazı kültürlerde bir yok oluş, bazı kültürlerde geçici olarak dünyadan ayrılma ve tekrar Dünyaya gelmenin bir gerekçesi, İslam toplumları için ise kısa ve geçici bir hayattan, uzun ve ebedî bir hayata başlangıçtır.” (Ertan, 2012: 950). Nitekim ölümden sonra bir hayatın daha var oluşu Kur'anı Kerim'de ayetler ile bildirilmektedir. Ölüm kaçınılmaz bir sonudur. Her insanın kaderi farklı şekillerde yazılmaktadır. İnsanoğlu bu geçici olan dünya da ölüm, kendisine hiç uğramayacakmış gibi yaşamaktadır. Oysa Allah tarafından ölüm her canlıya hak kılınmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de ölüm olgusunun varlığına rastlanılmaktadır:

“Hani öğdügüm bey erenler?

Dünya benim deyenler?

Ecel aldı yer gizledi,

Fani dünya kime kaldı?

Gelimli, gidimli dünya,

Sonucu ölümlü dünya!

Bu kara yer bizi de yiyecektir,

En nihayet uzun yaşın ucu ölüm,

Sonu ayrılık!” (Gökyay, 1976: 243).

Dede Korkut'un bu satırlarına baktığımızda bu dünyanın geçici oluşu güzel bir şekilde anlatılmaktadır. Bazen ölümcül bir hastalığa yakalanan insanın çektiği acılar, yalnızlığın verdiği ruhsal çöküşle ölümün kendisine geleceği günü sabırsızlıkla beklemektedir. Ölüm bu insanlar için mutluluk verici olmaktadır. Ancak zamansız ölümler, bebek ölümleri, kaza gibi birçok ölüme sebebiyet veren hususlar acı verici olmaktadır. Geride kalan kişiler için ölüm oldukça zorlu bir yaşam olgusudur.

Geçiş dönemleri içerisinde üçüncü sırada yer almakta olan ölüm, içerisinde pek çok dinî ritüel, gelenek ve görenek barındırmaktadır. Ölüm dinî bir sembol olmanın haricinde folklor açısından ele alındığında bugün pek çok âdeti içerisinde barındırmaktadır. Doğum aşamasında anne ve bebek için kırk gün önemlidir. Annenin mezarının kırk gün açık olduğu ya da kırk güne kadar her gün mezarına bir kazma vurulduğu söylenmektedir. “Ölümün inanç boyutu irdelenirken hayatın muayyen geçiş dönemleri özel anlam kazanırlar. Bilhassa bebeğin ve annenin ‘Kırklı’ dönemleri ölümün yoğun olduğu dönemlerdir. Bu dönemlerde yapılması gereken bazı inanç içerikli

uygulamaların ihmal edilmeleri hâlinde, bu ihmallerin ölümün beklenilmesini gerektirdiği inancı vardır.” (Kalafat, 2010: 360). Bu anlayış ile kırklı anne ve bebeğe dikkat edilmesinin altında ölüm inancının var olduğu söylenmektedir. Yine geçiş dönemlerinden evlilik aşamasında ölen yeni gelinler için ağıtların yakıldığı, efsanelerin olduğu bilinmektedir. Her insanın dinî kimliğini ortaya çıkaran ölümün kültürel kimlik oluşumunda da varlığı esastır. “Anadolu Türklerinde ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalar, doğal olarak, değişen coğrafya ve ortamdan etkilenmiş, ancak birtakım noktalarda, kendisini koruyacak ortamları da bulmuştur. Anadolu inanç coğrafya ve ortamının ağırlığını, şüphesiz İslam dini oluşturmaktadır. Bu durumda, ilgili Geleneksel Türk inanç ve uygulamalarının, İslam’ın vermiş olduğu ruhsatlar sayesinde, kendine bir yer bulabildiğini söyleyebiliriz. En azından, ölüm ile deyim ve kavramlar İslamileştirilmiştir. Ruh, ecel, vade, ahiret, cennet, cehennem, defin, sırat köprüsü, Azrail, Münker-Nekir vb. ad ve kavramlar bunlardandır. Bununla birlikte, hemen az önce söylediğimiz gibi, Geleneksel Türk inancının Anadolu İslam coğrafya ve çevresinde kendini korumuştur.” (Ersoy, 2016: 2). Anadolu’nun geneline baktığımızda İslam inancının ağırlıkta olmasının getirdiği pek çok dinî gelenek bulunmaktadır. Bunlar varlığını her zaman korumakta olan âdetlerimizdendir.

Değişen ve gelişen zamanın beraberinde getirmiş olduğu pek çok yeniliği ölüm âdetleri içerisinde de görmekteyizdir. Bugün taziye evlerinin ortaya çıkması da nitekim bu yeniliklerin en başında gelmektedir. Eski Türk inanç izlerine baktığımızda Türklerin ölünün ardından düzenlediği yuğ törenleri bugün cenaze törenlerinin bir evrilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. “İslamiyet öncesi Türk edebiyatında, Orta Asya’da toplumu bir araya getiren çeşitli törenler yapıldı. Bu törenlerden biri de yuğ törenleridir. Sagu, yuğ adı verilen ölüm törenlerinde, çoğunlukla yiğitlerin arkasından, onların iyilik ve yararlıklarını dile getiren ağıtlardır. İslamiyet’ten sonra ise bu şiirlere Divan şiirinde mersiye Halk şiirinde ise ağıt adı verilmiştir. Ağıt yakma geleneği günümüzde de devam etmektedir.” (Şahin, 2019: 13). Ölünün ardından acının dile dökülmesinin birer sembolü olan ağıtlar ise hala günümüzde devam eden bir gelenek olarak varlığını sürdürmektedir. “Ağıt geleneği günümüzde de Türkiye’nin muhtelif yörelerinde, bütün canlılığıyla yaşatılmaktadır. Anadolu’nun hemen her yerinde -bazı ayrılıklarla da olsa- ölünün arkasından, asker uğurlanırken, geline kına yakılırken yahut gelin evden çıkarken ağıt söyleme geleneği vardır. Ağıt, aslında bir türküdür ve bunların ortak özelliği yanık bir ezgi ile terennüm edilmeleridir.” (Kaya, 1999: 252). Türk kültürümüz içerisinde ağıt yakma önemli bir ritüel olarak karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Nitekim bugün edebiyatımızın her alanında şiir şeklinde olan ağıtlar ile karşılaşmaktayızdır. Divan-ü Lügat-it-Türk’te Alper Tunga için söylenmiş ağıt buna örnektir.

“Alp Er Tunga öldi mü,

İsiz ajun kaldı mu,

Ödleğ öçin aldı mu?

Emdi yürek yırtılır.

Ödleğ yırag közettı,

Oğrı tuzak uzattı.

Begler begin azıttı,

Kaçan kalı kurtulur.” (Tekin, 1986: 104).

Geçiş dönemleri içerisinde ölüm, kendi içerisinde birtakım alt basamaklara ayrılmaktadır. Bunlar ölüm öncesi, ölüm esnası ve ölüm sonrası şeklindedir. Bu basamaklar ayrıntılı olarak derleme bölgesinde incelenerek geçmiş ile günümüz arasında değerlendirilerek ele alınmaktadır. Ölüm kavramı içerisinde pek çok gelenek ve görenek bugün birtakım değişikliklere uğramış olsa dahi yaşatılmaya çalışılmaktadır.

4.1. Ölüm Öncesi

Ölüm öncesinde gerçekleşmekte olan birtakım unsurlar bulunmaktadır. Bunlar genellikle ölüme dair ilk izlenimleri oluşturmaktadır. Derleme bölgesinde ölüm öncesini yapılanlar şu başlıklar altında sıralanmaktadır: “Ölümün yaklaştığını düşündüren uygulamalar, rüya, ölümden kaçma, ölüm öncesi yapılan hazırlıklar” şeklindedir.

4.1.1. Ölümün Yaklaştığını Düşündüren Belirtiler

Zaman kavramı göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir süre zarfıdır. Bu zaman içerisinde kader dediğimiz kavram olgusu İslam inancının temelini oluşturmaktadır. Her insan aslında kaderini kendisi şekillendirmektedir. Nitekim kader, gayretin bir sonucudur. Ölüm ise kader kavramının içerisinde en tedirgin edici basamak olarak görülmektedir. Her ne kadar insanoğlu ölümün kendisine gelmesini istemese de ölümün her canlıya geleceği Allah tarafından açıkça bildirilmektedir. Genellikle ölümün yaklaşacağı, hasta insanlar ya da bazı yaşlı insanlar tarafından hissedilmektedir. “Halk arasında yaşlılar kendilerinden bahsederken, ‘Biz ikinci güneşiyiz.’ derler. ‘İkinci güneşi’ ibaresi, yaşlanan bedenlerin, ömürlerinin tükenişini belki de sona yaklaşımlarını çaresiz kabullenişlerinin bir ifadesidir. Kaçışı olmayacak bu sonun, akşam vaktinde batacak güneş ile özdeşleştirilmesi oldukça anlamlıdır.” (Şenocak, 2019: 38). Ölümün geleceği tarih ve zaman bilinmemektedir. Ancak hayatımızda karşılaştığımız birtakım unsurlar ölümün yaklaştığının göstergesi olarak düşünülmektedir. Bunlar: “belli bir noktaya odaklanma, sessizlik, konuşmama, eski günleri hatırlama, sevdiği kişileri sayıklama, en çok sevdiği yiyeceği isteme, Azrail meleğinin geldiğini düşünme, yüksek yerlere bakma” şeklindedir. Dağlar ve gökyüzü yükseklerde olmaları bakımından Tanrıya en yakın yerler olarak bilinmektedir. Sığınılacak mekân olması açısından genellikle ölecek insanın yüksek yerlere baktığı söylenmektedir. “Hasta; yakın gelecekteki ölü demektir. Ölüm döşeğindeki hasta, hasta yakınları tarafından dikkatle izlenmekte, hastanın yaptığı davranışlar ölümün yaklaşmakta olduğuna karar verilmekte ve çeşitli tedbirler alınmaktadır. Bunlar eğer hasta ayağa kalkmak ve gitmek isterse, sevdiği birini görmek isterse, ölümden söz ederse, Azrail’in geldiğini söylese, hoca isterse, vasiyet yapmak, borçlarını ödemek isterse, aile fertlerini yanına çağırırsa, doğduğu yere gitmek isterse, gapten ses duyduğunu söylese bu tür davranışlar ölümün yaklaştığının psikolojik belirtileri olarak kabul edilmektedir. Konuşmaz hastanın birden konuşmaya başlaması, ölmüş kişilerden söz etmesi ölümün habercisi olarak kabul edilmektedir.” (Filiz, 2006: 17). Tıpta adı olmayan bu belirtilerin insanın içgüdüsel olarak ölüme karşı verdiği tepkiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ölümün yaklaştığını ilk defa kayınvalidem de gördüm. Üç gün önceden zaten hiç konuşmadı bi de sürekli bi şeye dikkat ediyordu, öyle bir noktaya hiç gözünü ordan çekmiyordu. Ölümün geldiğini hissettiğinde bi de yükseğe, göğe bakarlar mış sonra burnuyla oynarlarmış soğuk bi ter dökerlermiş terleri de farklı böyle bulgur bulgur bütün vücudunu kaplar. Kayınvalidemde de

olmuş bi de boğazına durduk yere bi hırıltı olurmuş devamlı sanki bi şey boğazında düğümlemiş gibi.” (K18).

“Benden ölmeden önce birden lapa istemişti, lapa pişirmiştin, yemiş bitirmiştin. Bi de sık sık gülidi, gülümsidi yani öle farklı gülidi.” (K25).

“Ölmeden önce en sevdikleri kötü görünidi. Benim bildiğim, duyduğum gıcık alilerdi, görmek istemilerdi tam tersi. Kur’an okumasını istemezler başkası okusun derler.” (K24).

Bazı hayvanların göstermiş olduğu hareketlerde ölümün habercisi olarak düşünülmektedir. Kazakistan bölgesinde bazı uğursuz sayılan hayvanlar, ölümü hissettirmektedir. “Evin damında ya da yakınında baykuşun ötmesi o evden bir kişinin öleceğine işaret olarak yorumlanır. Ayrıca köpeğin uluması, horozun gece vakti ötmesi de uğursuzdur, dolayısıyla ölüm habercisi olarak değerlendirilir.” (Güzeloğlu, 2017: 51). Gagavuz Türklerinde ölümün habercisi olan bazı hayvanlara inanılmaktadır. “Gagauz Türkleri, kara kedinin, kanatlı karıncanın, karakarganın, saksağan kuşu gibi bazı hayvanların ölümün habercisi olduklarına inanırlar. Kara karga evin damına oturur veya kapıda bağırsa; saksağan kuşu ağaçtan ağaca zıplayarak öterse, soroka denilen bir cins karga -kuzgun- evin, kapının yanında öterse, pencereye vurursa; bir kuş veya serçe pencereyi gagalarsa, kedi masanın köşesine sarılıp, yumularak yatarsa ölüme işaretidir.” (Dinç, 2004: 89). Derleme bölgesinde baykuş, karga gibi kuşlar hangi evin çatısının üzerine gelip konarsa o evden bir ölünün çıkacağına inanılmaktadır.

“Bi ölü kuşu vardı derlerdi ki kimin damına konarsa o evde biri ölecek, ona bi değişik baykuş deyiler hatta Emine dedi geldi gardaşımın damında öttü gardaşım öldü dedi. Hurafedir yani ama söylerlerdi. Mesela rüya görürdü filan ölü beni çağırı, işte bu ölü derlerdi. Gözleri solmuş, burnu uzanmışsa, yüzü beyazlamışsa ölecek derlerdi.” (K17).

“Beyaz karga gelirse derler o evden ölü çıkacak.” (K30).

Ölümün yaklaşacağı en çok hasta kişilerde belirgin olarak görülmektedir. Genellikle hastanın “hırıltılı nefes alması, ter dökmesi, boğazında düğüm oluşması, gözlerinin içinin sararması, yüzünün beyazlaması” gibi unsurlar hasta kişinin öleceğinin ilk belirtisi olarak söylenmektedir. “Fizyolojik belirti olarak da eğer hastanın tırnakları sararır ve morarır, kulağı sararır, burnunun ucu ağarır, bedeni soğumaya baslarsa, elleri ayakları sararır, iştahı birdenbire açılırsa (son rızkını topluyor denilmekte) veya iştahı kapanırsa, güçlükle nefes alır verirse, hırıltı çoğalırsa, dalgınlırsa, bedeni şişerse, ağzından köpük gelirse, su isterse, ölümün yaklaşmakta olduğuna ve hastanın öleceğine inanılmaktadır.” (Filiz, 2006: 17). Derleme bölgesinde ölüm şerbetinin içirildiği ve iyi insanların yüzünün beyaz olacağı kötü insanların ise yüzünün kararacağı düşüncesi hakimdir. Eski Türk inanç izlerinde de beyaz renk iyilerin, siyah renk ise kötülerin sembolüdür. “Nur olarak isimlendirilen bir ışık sembolünün rüyada görülmesi, ölüm habercisi olarak kabul edilmektedir. Araştırılan topluluk, rüyada görülen ışığı nur olarak değerlendirmiş ve bu ışığı ölümle ilişkilendirmiştir. Rüyada görülen ışık, ölecek kişinin vefatından sonra aydınlık bir şekilde öteki dünyada yaşamını sürdüreceğinin bir işareti olarak algılanmıştır.” (Polat, 2023: 58). Beyaz renk temizliği, iyiyi ve cenneti anımsatmaktadır. Yine ölümü yaklaşan insanların sevdiği kişileri sürekli sayıklaması, yanına gitmek istemesi de ölümün yaklaşacağının belirtisi olarak görülmektedir.

“Şimdi ölen kişi sararır zaten ölümün belirtilerini gösterir. Gidersin hasta görmeye kulaklarının arkasına kadar sararır, bazıları nurlanır bazıları siyahlaşır sima değişiyor yani. Ölüm

şerbeti içtikten sonra iyiler nurlanır kötüler siyahlaşır ve sarı bir renk alır. Bu pandemiden dolayı biz karantinadadık babam hastanededdi ölüsüne bile gidemedik doktorlar koymadılar. Mezarlığına gidipte bi hizmet edemedik.” (K22).

“Ölümün yaklaştığını annem bize söyledi, felç geçirdi. Dedi ‘Zilfi oğlum, ben bu zaman nereye gidim’ eşimde dedi hayırdır nere gidisin annem dedi İzmir’e gidim. Orda da kardeşim vardı, annem dedi ya ben yarın bu zaman gidecem aynı o saatte de devirsi günü rahmetlik oldu. Ölen kişi bili işte öleceğini.” (K20).

“Hasta kişi zaten rengi sararı, takati kalmıyor, genelde görmek istediği kişileri söyler, sayıklar onları görmek ister.” (K23).

“Genellikle yaşlı insanlarda belli olurdu öleceği. İşte sakalı, saçları beyazlar, yorgun, bitkin olur sonra fazla yemek yemez.” (K31).

Ölümün yaklaştığının belirtilerinden birisi “rüya” aşamasıdır. Ölen kişinin rüyada görüldüğü ya da bazı sembolik eşyaların anlamlarının ölüme yorulduğu, ölümün habercisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.1.1. Rüya

Ölüm, her zaman kaygı duyulan bir olay olarak bilinmektedir. Bu kaygı biçimi bazen rüyalara bile sirayet ettiği görülmektedir. Bilinçaltının vermiş olduğu korkunun rüyalara da yansıdığı görülmektedir. Bu yüzden birtakım rüyalarda görülen nesnelerin ölümü düşündürdüğü gerçeği bilinmektedir. “Ölüm korkusunu bilinçaltına yerleştirmiş olan insan, üzerindeki bu baskıyı birtakım hadiselerle izah etmeye çalışır. Bu bağlamda ölüm olgusu olağan dışı davranışlarla, meteorolojik olaylarla, hayvanların birtakım hareket ve sesleriyle, uyku hâlinde görülen düşle ve hasta kişide meydana gelen fizyolojik-psikolojik değişikliklerle izah edilmeye çalışılmış ve ölümün işareti olarak saymıştır.” (Ünal, 2017: 344). Genellikle rüya sahibinin kendisini ölü olarak görmesi ömrünün uzayacağına delalet ettiği söylenmektedir. Ancak rüya sahibinin bir başkasının öldüğünü görmesi ise rüyada görülen kişinin ölümünün yaklaştığına inanılmaktadır.

“Anamı söyleyem, ben anam ölmeden evveli bi kaç gün önce Azrail rüyama gelmişti, dedim ya annem gidecek ya ben. Böle rüyamda kapıyı açtım ki uzun bi adam ama bu dünyanın insanı değildi yani bellidi, elinde de pasparlak bir asa mı sopa mı parli, yanında da bi çocuk var nasıl gördümse o çocukla birlikte itelim, kapıyı kapatım. Ondan sonra anam geldi bize kala ben bu salgınlardan olmuştum anamada geçti anam öldü, ben kaldım.” (K30).

Rüyada görülen bazı işaretler sembolik olarak yaklaşan zaman içerisinde bir ölümün meydana geleceğini düşündürmektedir. Bölgede ise rüya motifinin yaygın olduğu görülmektedir. Genellikle görülen rüyaların ölümü düşündürdüğü ve bu rüyaların gerçeğe dönüştüğü söylenmektedir. Rüya yolu ile doğumun müjdesi verilirken ölüm haberinin alınacağına da rastlanılmaktadır.

“Ben rüya görmüştüm, kayınvalidem ölmeden bir hafta önce bizim bahçenin içinde tabutu koymuşlar bi nakliyatın içine almış gidiler. Görümceme anlattım dedi Rabbim koruya, tam bir hafta sonra aynı tabut aynı araba bu evden çıktı kayınvalidem gitti. Annemi de gördüm, annem bi anda böyle bi hastalandı, perişan oldu ben o yeşil soğanın içinde bi su olur ya acı, ben onu

şırıngaya çektim anneme verdim. İşte ertesi gün değil diğer gün hastalandı, hastaneye kaldırdık öldü.” (K18).

“Annem, ölmeden önce sabah kalktı bana rüyasını anlattı. Annemin o zamanda bi gardaşı ölmüştü bi de annesi ölmüştü. Dedi ki beni koydular bi arabaya dediler gel seni götürerek gezmeye ama demişlerki seni çok hoş bir yere götürecez. Gittik ki orda genç kızlar öyle de güzeller bize hizmet etmeye başladılar, gardaşım da demiş ki bacım hele bi de bunların bi büyüğü evde oladı ki sen göredin hizmeti. Annem kalktı bu rüyayı bana anlattı. Sonra 24 saat sürdü demek gardaşıylan, anası geldi benim annemi götürdüler. Benim abim de kanserden öldü. O da iki, üç ay hastane de yattı, teyzemin kızı rüyasında görmüştü. Abimin ölümüne birkaç gün kala annem demiş ki siz bakamıyorsunuz ben götürecem verin ki ben bakayım oğluma diye rüyasında görmüş.” (K18).

Rüya motifi bugün halk anlatıları içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türk destanları içerisinde rüya motifine sıklıkla rastlanılmaktadır. Battal Gazi Destanı’nda Hüseyin Gazi’ye doğacak çocuğunun adı ve özellikleri rüya ile önceden bildirilmektedir. Genellikle rüya motifi destanlarda mucize ve keramet olarak karşımıza çıkmaktadır. Battal Gazi, gördüğü rüya üzerine su üzerindeki elmayı yiyerek bütün dilleri konuşabilmektedir. Kader anlayışı destanlarda rüya motifi ile karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kazanılacak mücadele ya da kaybedilecek bir başarı, ölümün habercisi önceden düş yolu ile bildirilmektedir. İlk rüya motifine Oğuz Kağan Destanı’nda Uluğ Türk tarafından altın yay ve üç gümüş okun görülmesi ile rastlanılmaktadır. (Yardımcı, 2007: 64).

4.1.2. Ölümünden Kaçma

İnsan hayatının en çok kaygı duyduğu olaylardan birisi de ölümdür. Genellikle ölüm kavramı ağza alınmaz, konuşulmaktan hoşlanılmamaktadır. Özellikle bugün Anadolu insanının yaşlı kesimleri genellikle ölümünden kaçmanın birtakım yollarını aramışlardır. “Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da dünyanın cazibesine kapılan insanoğlu ölümünden kurtulmanın yollarını aramış veya ölümle mücadele etmeye çalışmıştır. Bu mücadele, toplumların kültürel yapısını da etkilemiş ve buna bağlı olarak; ölümünden kaçan, ölümsüzlük ilacını arayan, bulan ve içen/yiyen kahramanları konu edinen çeşitli efsane, destan ve masallar ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında ilk akla gelen anlatılar; Lokman Hekim efsanesi, İskender’in abıhayatı araması ve Köroğlu hikâyesidir. Anlatıldığına göre, her türlü hastalığın ilacını bulan Lokman Hekim, en sonunda ölümsüzlüğün çaresini bulur. Buna karşılık dünyanın güzelliklerine doymayan İskender, abı hayatı çok arar, ama bulup içen Hz. Hızır ile Hz. İlyas olur. Köroğlu da babasının yol göstermesi ile su üzerindeki üç köpüğü içerek şairlik ve kahramanlığın yanında ölümsüzlüğe erişen isimlerinden biridir.” (Şimşek, 2019: 12). Bugün her ne kadar ölümünden kaçamasak da insanoğlu ölümünden uzaklaşmanın yollarını aramaktadır. Oysaki Allah indirmiş olduğu kutsal kitabında ölümünden kaçışın olmadığını ayetler ile delillendirmiştir. “Kur’an-ı Kerim’de, “Her nefis ölümü tadacaktır” (Enbiya/35) ve “Allah onlar için bir son biçti” (İsra/99) ayetleriyle ölümün kaçınılmazlığı vurgulanmıştır. “Her nerede olursanız olun ölüm size yetişir” (Nisa/78) ayetiyle de ölümünden korunmaya çalışmanın faydasızlığından bahsedilmektedir. “Öldüren de dirilten de O’dur” (Necm/44) ayetiyle ise, ölümün Allah’ın takdiri olduğu belirtilmiştir.” (Ölmez, 2008: 26). Ölüm kavramı insan zihninde en korkutucu olay olarak canlanmaktadır. Dünyanın güzellikleri arasında ölüm insana çirkin gözükmemektedir. “Ölüm, her toplumda istenmeyen ve korku duyulan bir olgudur. Bu korkuyla başa çıkabilmek için insanoğlu,

geleceği bilme arzusuyla ölüme işaret eden olağanüstü durumları tespit etme gereği duymuş ve hayatta kalma isteğini ortaya koymuştur.” (Tanyıldızı, 2022: 2564). Ölümden uzaklaşmak, Azrail meleğinin kendisine gelmesini engellemek için birtakım inanışlar içerisine girilmektedir. Bölgede ölümden kaçmak için, bulunan mevkiyi terk etmenin varlığından söz edilmektedir. Bu uzaklaşmanın verdiği güven ile Azrail’in kendisini gelip bulamayacağına inanılmaktadır. Bu yüzden genellikle bulunduğu konumdan uzak bir şehre gitmek istenmektedir. Bunun yanı sıra ölümden kaçmanın mümkün olmadığı ve ölümden kaçmak için bir şeyin yapılmadığı bazı kaynak şahıslar tarafından söylenmektedir.

“Ölümden kaçmak için bildiğim bi şey yoktur, yapılmaz.” (K19).

“Ölümden kaçış yoktur.” (K22).

“Ölümden babam kaçıdı herhâlde gözüne görünmüştü işte kaçam diye İzmir’e bilet almıştı gidemedi ertesi gün öldü. Kaçıdı, o diyidi herhâlde İzmir’e gitsem beni Ezrail yakalayamaz.” (K24).

Geçmiş dönemlerde sıklıkla karşımıza çıkan bu inanışlara günümüzde rastlanılmamaktadır. Oysaki geçmişte insanoğlu ölümün kendisine gelmemesi için pek çok uygulama denemekte, ölümü uzaklaştırmak için birtakım pratikler yapmaktadır. Bu gibi âdetler günümüzde yapılmamaktadır. “Ölüm korkusundan kurtulmak ve ölümü uzaklaştırmak fikri ile birtakım kaçınmalar önemli yaptırımlar olarak değerlendirilir ve uygulamalarda buna dikkat edilir. Ölüm gerçekleşen bir evde; “Azrail kılıcını çaldı” düşüncesiyle, su dolu kaplar boşaltılır, birikmiş sular dökülür. Cenaze evine taziye vermekten dönen kimse doğruca kendi evine gider, başka bir eve uğramaz veya gezmeye gitmez. Uzak bir mesafeyse bir çeşme başında elini yüzünü yıkar ve bir taşın üzerine oturur ve dinlenir. Bunun sebebi de üzerindeki ölüm ağırlığını ve bunun yarattığı duyguyu suya, taşa aktarmak inancına yöneliktir.” (Karaca ve Üçer, 2016: 25). Bu gibi inanışların yerine günümüzde kaza ve belayı defeder düşüncesi ile sadaka verilmesi uygun görülmektedir. Sadaka ölümden bir korunma değil ancak ölümü erteleme düşüncesi ile yapılmaktadır. Eski Anadolu insanının saflığının yerine günümüzde insanların bilinçli bir hale gelmesi ölümden kaçmanın yollarına inanılmadığını göstermektedir. Ancak ölüm bugün de geçmişte de her zaman sevilmeyen, istenmeyen bir olgu olmaktadır. “Anadolu’da bir cümle ölümle başlayacaksa bunun önüne kesinlikle ‘Evlerden uzak’ tabiri eklenir. Bu kavram ne kadar acı olursa olsun, kaçınılmayacak sondur, dolayısıyla bu durumun getirdiği âdetler, gelenek ve görenekler de layıkıyla yerine getirilmelidir.” (Bolçay, 2014: 112). İnsan her zaman ölümden kaçmanın yollarını aramış fakat ölüme hazırlık için ne yapmalıyım konusu hususunda ise yeterince bilgi sahibi olamamaktadır.

4.1.3. Ölüm Öncesi Yapılan Hazırlıklar

Ölüm insana gelmeden önce birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Türk kültüründe de ölüm ile ilgili önemli âdetler yer almaktadır. Bu yüzden özellikle yaşlı kesimler ölümün bilincinde olarak kendilerini ölüme hazırlamaktadırlar. Bunun için ölümün eşiğine yaklaşan ya da ölüm eşiğinde olan kişiler kendilerini ölüme hazırlamaktadırlar. Bu bir nevi ölümü insan aklından çıkarmamaya sebep olmaktadır. “Ölüm kaygısını etkileyen faktörlerden bir diğeri de ölüm hadisesinin algılanış biçimidir. Ölümün yeni bir başlangıç, tabii ve anlamlı bir hadise olarak değil de soğuk ve manasız, insanı sevdiklerinden ve güzelliklerden ayıran bir şey olarak algılanması, ölüme karşı olumsuz bir tutumun gelişmesine neden olabilir. Böyle bir tutumun gelişmesinde sekülerleşmenin de etkisinden

bahsedilebilir. Zira herhangi bir şey insana ne kadar tatlı ve mükemmel gelirse, bu şeyden ayrılacak olmak veya onu kaybedecek olmak insanda kaygı yaratabilmektedir.” (Çınar, 2016: 332). Ölüm düşüncesinin bile varoluşu insanda kaygı oluşturur ve paniğe sürüklemektedir. Bölgede özellikle geçmiş dönemlerde ölüm öncesinde yerine getirilmesi gereken bazı uygulamalar bulunmaktadır. İlk olarak kefen alınarak başlanmaktadır. Alınan kefenin ise ölene kadar geçirdiği her ramazan ayında zekâtı verilmektedir. Daha sonra sabun, lif, havlu, Kur'an, çörekotu, pamuk, kına, Kabe'ye sürülmüş olan örtü gibi eşyalar hazır hale getirilmektedir.

“Eskinin ihtiyaçları ölmeden alırlardı hatta bizim bu köyde karı vardı, kendine hazırlamıştı ama doğum da gelinleri öldü ona kullandı.” (K17).

“Diyelim ağır hasta var evde, derler ki evinde hastan var onun herşeyini alıp eve koymamız lazım, kefeni olsun her şeyini alırlardı, demezlerdi evde kefen yok.” (K19).

“Eskinin insanları ölmeden önce kefenini, sabununu felan alırlardı. Bana sorarlardı, kefenin parasını verelim mi hocam diye.” (K31).

“Ölümünden önce bilirsin perişan, bilisin öleceğini, zenzemini, kefenini hazırlardın.” (K19).

“Ölümünden önce kefen, sabun alınır havlusu alınır.” (K23).

“Yaşlılar genellikle kefenini, sabununu, kesesini alırlardı. Şimdi artık devlet veriyor.” (K33).

Ölüm öncesinde alınan kefene, senede bir kere sarılma âdeti de bölgede yapılmaktadır. Bu işlem ile ölüm korkusu, ölmeden ölümü hissetmek anlayışı vardır. Genellikle bilgili yaşlılar tarafından bu işlem yapılmaktadır.

“Benim annem ölmeden önce her şeyini hazır etmişti. Senede bir sefer kefenine sarilidi. Bi de bi Kur'an yazmıştı küçük, onu annemin göğsüne koyula diye hazır etmişti. Kınasını, çörekotunu, pamuk koymuştu.” (K24).

“Ölümünden önce kefenin, sabunun hazır ederdik. Senede bir sefer sarilidin hatta zekâtını da veridin.” (K25).

Günümüzde ölüm öncesinde yapılan hazırlıkların geçmiş dönemlere göre azaldığı görülmektedir. Ölüm öncesinde alınacaklar hazır olarak satılmaktadır. Bugün belediyelerin de hazır halde bulundurdıkları söz konusudur. Ayrıca günümüzde ölüm artık çok fazla insanın aklına gelmemektedir. Bu sebeple eski Anadolu insanın ölüm kavramının altındaki anlamı daha çok kavradığı görülmektedir.

4.2. Ölüm Esnası

Ölüm öncesinde yapılan birtakım hazırlıkların nihayete kavuştuğu aşama, ölüm esnası olarak adlandırılmaktadır. İnsanın fani dünyaya gözlerini yumarak ebedî hayata ilk adımı atması ölüm esnası olarak adlandırılmaktadır. Bölgede ölüm esnası, ölüm şerbetinin içilmesi olarak adlandırılmaktadır. Ölüm şerbetinin sunulması ile iyilerin yüzlerinin ak olacağı kötülerin ise kararacağı söylenmektedir. Şerbet, baktığımızda tatlı olarak bilinmektedir ancak ölüm şerbeti dediğimiz de ise kendisi artık tatlı gelmemektedir. Bölgede ölüm esnasında gerçekleşen unsurlar şu başlıklar altında sıralanmaktadır: “Ölüm sırasında yapılan uygulamalar, Ölüm anı, Ölüm haberinin verilmesi” şeklindedir.

4.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan Uygulamalar

İnsan dediğimiz varlık doğumun mucizesi ile dünyaya gelmekte ardından evlenerek hayatının baharını yaşamakta ve ölüm ile sona kavuşmaktadır. “Dede Korkut’un dilince Dünya, ‘Gelimliü gidimliü’ bir dünyadır. Dedem Korkut’un bu sözden kastı, dünya’nın kendisi değil, insanın kısa hayatıdır.” (Ögel, 1991: 124). Ölüm, insana geldiği zaman birtakım uygulamalar geçmişten günümüze yapılmaya devam etmektedir. Doğum esnasında doğumun kolay olması için yapılan uygulamalar ölüm esnasında ölünün rahata kavuşturulması için karşımıza çıkmaktadır. Geçiş dönemlerinin her aşamasının aslında birbirleri ile birer bağlantılı oldukları görülmektedir. Geçmişte insanlar pek fazla bilgili olmadıkları için genellikle çevreden gördüklerini hayata geçirmektedirler. Ölüm sırasında ise genellikle ölecek olan kişiye zemzem suyu içirilir, Kelime-i Şehadet getirtilir, Kur’an’ı Kerim’den sureler okunmaktadır. Bölgede de ölüm sırasında bu gibi işlemler yapılmaktadır.

“Herkes eskide çok bilgili değildi, bilenler zemzem dökerdi, şehadet getirtirdi, elhem okurlardı.” (K17).

“Ölüm anında zemzem verirsın, öleceğini bilisin, Kur’an okursın.” (K19, K20, K23).

“Öldüğünde zemzem verilir, çok sancı çektiği zaman, kefenin üstüne bıçak koyarlarmış.” (K24).

Doğumla birlikte çekilen sancının ölüm anında da varlığına rastlanılmaktadır. Ölecek olan kişinin hasta olması, ya da yaşlı olması ile sancılarının azaltılması için bıçak koyulduğu görülmektedir. Bıçak koyma, ölümün ardından kefenin üzerine bırakılarak şişmesine engel olacağına inanılarak yapılmaktadır. Demir kültü, hayatın her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. En değerli madenlerimizden birisi de aslında demirdir. Pek çok eşyanın yapımında demir kullanılmaktadır. Bazı inanışlar içinde de demirin varlığına rastlanılmaktadır. Lohusa zamanında alkarısından korunmak için bebeğin beşiğine ya da yanına bıçak, makas koyulmaktadır. Bu sayede alkarısı’nın gelemeyeceğine inanılmaktadır. Genellikle de lohusa kadının demir kaşıkla yemek yemesi uygun görülmemektedir. Çünkü alkarısı’nın demir kaşıkla annenin veya bebeğin ciğerini söküp alacağına inanılmaktadır. Demirin koruyuculuğu destanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Ergenekon Destanı’nda demirden dağ eritilerek özgürlüğe kavuşulmaktadır. Burada ölüm motifinin demir ile bağlantısının olduğu görülmektedir. İlk demirci ise Yaratılış Destanı’nda ki Erlik Han’dır.

4.2.2. Ölüm Anı

Geçmişten günümüze ölüm olayına bağlı olarak birçok âdet ortaya çıkmaya devam etmektedir. Çeşitli aşamalarda değişiklikler meydana gelmiş olsa da sadece değişmeyecek tek şey “ölüm anı”dır. Her ölüm farklı şekillerde meydana gelmektedir. Bazı ölümler hiç beklenmedik anlarda karşımıza çıkmaktadır. Genellikle bu durum ‘vakti, saati doldu.’ şeklinde ifade edilmektedir. Bazı sebepli ölümler ise bir hastalık, kaza sonucu ortaya çıkmaktadır. Her insan aslında kendi kaderine şekil vermekte ve kendi sonunu hazırlamaktadır. Bu kadercilik algısı Türk tarihinde en karmaşık ve en düşündürücü algı olarak bilinmektedir. Ölüm, her insanın gözünde farklı bir kavramdır. Henüz yaşamın baharında olan bir insan için ölüm, en endişe verici bir olay olarak zihinde betimlenmektedir. Oysaki belli bir yaş almış insanlar için ölümün gerçekliği ortadadır. Bu yüzden o ölüm anının bir gün kendisinin de yaşayacağından endişesi ve şüphesi yoktur.

Bölgede geçmişte henüz doktor olmadığı için ölen kişiye hiçbir müdahale yapılmamaktadır. Kalp masajı, elektro şok gibi unsurların günümüzde varlığı ile duran kalbin tekrar atması gibi tıbbi geçerliği bulunan hususlar karşımıza çıkmaktadır. Ölüm anın gerçekleşmesinin ardından gözlerin kapatılması, ölünün çenesinden bağlanması kişinin ruhunun etrafa yayılmasının engellenmesi için yapıldığına inanılmaktadır (Yeniay, vd., 2023: 240). Geçmiş dönemlerde ise bölgede ölen kişinin öldüğünden emin olunması için tereyağı içirilmektedir. Eğer o tereyağının boğazda kaldığı görülürse kişinin öldüğünden emin olunmaktadır. Anadolu insanının maddi imkânsızlıkları, saf düşünceleri ve bilgisizlikleri yaşamın her aşamasında karşımıza çıktığı görülmektedir.

“Bizim köyde de o zaman köyün okulunu yapmaya müteahhit geldi, o müteahhite dediler bu karı ölü gel buna Kur’an oku, o müteahhit de dedi ki gidin tereyağını eritin, kadının boğazına tökün. Eger gitti, kadın ölmez gitmezse kadın ölür, töktüler kadın yutmadı öldü.” (K17).

“Ölüm esnasında eğer evde ölmüşsen o zaman doktor felan gelip de bakmazdı.” (K18).

“Ölüm anında sessiz olursun, dua okursun sonra vücudu kibleye gelecek şekilde döndürsün ya da arkasına yastık koyarsın.” (K31).

“Ölüyü evden çıkarttığın zaman kafa üzeri çıkartın, ayakkabısını çıkartın hani darlık olmasın evden çıkartın derlerdi.” (K17).

Ölümün gerçekleşmesinin ardından ölen kişinin yüzü örtülmektedir. Bazen insanın gözleri açık bir şekilde öldüğü de görülmektedir. Türk halk inancında ise gözleri açık şekilde ölen kişinin gözünün arkada kalacağı, kaldığı düşüncesi vardır. Ameli iyi olanların ölümünün kolay olduğu, ameli kötü olanların ise birtakım sesler çıkararak can verdiği söylenmektedir.

“Bu köyde hasta görmeye gitmiştik elimle, böyle gittik daha yani son şey de meğer zaten ölmüş. Eltim dedi yüzünü örtek bende dedim zaar sinekler konmasın meğer ölmüş, elim farketmiş öyle can felan çekmedi yani bazı insan çok ingilermiş daha yaptıklarından dolayı mı günahından mı onu ben bilemem.” (K23).

“Ameli kötüse it gibi uluyacak, eşek gibi gidecek derlerdi, öle söylerlerdi bazıları.” (K25).

“Yasin okurken yarısında eğer öldüse diyilerdi çok sevap, iyi biri.” (K30).

Bölgede ölüm anında karşılaşılan durumlardan birisi de ölüp tekrar dirilmedir. Efsane, masal, destanlara konu olan ölüp dirilme motifinin gerçek hayatta da karşımıza çıktığı ancak bunun doğruluğunun olup olmadığı bilinmemektedir. Şamanların tedavi etme özelliklerinin, ölüyü diriltme gibi işlemler yaptıklarının varlığı bilinmektedir. “Şamanlar, çeşitli hastalıkları iyileştirir ve onlara çare bulurlar. Şamanlar devamlı olarak süt isterler. Bir insanın boğazına kaçan yılanı geri çıkarmak için bir tase doldurulan temiz süttten istifade ederler. Kazakistan ve Kırgızistan’da zehirlenmeye karşı kısırak sütü ve Kırmızı kullanırlar.” (Arslan, 2006: 33). Yine ölen kişinin cesedinin üzerine şişmemesi için bıçak koyulması Şamanizm inancının etkisini göstermektedir.

“Ölüm anı gelince bir şey söylemiler. Benim annemi söyleyem, benim annem ölmüştü senin nenen geldi yalın ayak dizlerine vurdu ‘küvrem küvrem!’ dedi annem birden uyandı, canlandı ama üç gün sonra tekrar öldü. Ölmüştü a dirildi sonra götürdük Diyarbakır’a sonra dediler kanı değişilecek kan veriken bi daha annem teslim oldu.” (K24).

“Ölenin üstüne bıçak koyarlar ki şişmeye diye. Irak gelecek varsa cenaze gelmise bıçak koyarlarmış.” (K25).

Günümüzde ölüm anında evde ya da hastanelerde hemen sağlık ekiplerinin geldiği görülmektedir. Beyin ölümü gerçekleşen insanların dahi kalbi durana kadar cihazlar ile yaşatıldığı bir gerçektir. Ölüm ile insan, bedenin bütün fonksiyonlarını kaybettiği ancak ruhunun ise hâlâ var olduğu düşünülmektedir. Ruhun, bedeni hemen terk etmediği inanışı vardır. Nitekim Altay ve Yakut Türklerinde ruh ve can kavramı ilişkilendirilmiştir. “Altay ve Yakut Türkleri ruh can kavramını tın, süne (ya da sür) ve kut kelimeleri ile ifade etmişlerdir. Tın, bütün canlılarda; süne, sadece insanlarda; kut ise, canlı cansız her şeyde bulunur ve bulunduğu şeye kutsallık kazandırır. (Ersoy, 2016: 1). Günümüzde elektro şok ile kalp masajının yapılmasının ölüyü hayata geri döndürdüğü görülmektedir. Ayrıca ilk yardım derslerinin günümüzde yaygınlaşması ile kalp masajının ilk yardım olarak yapıldığı görülmektedir.

4.2.3. Ölüm Haberinin Verilmesi

Ölüm, haberi verilmesi en zor, en acıklı olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğum müjdesinin verilmesi bir o kadar sevinçle karşılanan durumken ölüm haberinin verilmesi ise üzücü bir an olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün ölen kişilerin ardından “rahmetli oldu, hakkın rahmetine kavuştu, toprağa karıştı, ahirete gitti, canı yetmedi” gibi telaffuzlar edilmektedir. “‘Ölüm’ kelimesinin ürkütücü havasından kaçınan ya da sevdiklerine bu durumu yakıştıramayan bazı insanlar, bunun yerine; ‘göçtü’, ‘geçindi’, ‘Hakk’a yürüdü’, ‘vuslata erdi’, ‘uçmağa vardı’, ‘uçtu’, ‘rahmetli oldu’, ‘canı çekildi’, ‘can verdi’, ‘vadesi doldu’ vs. gibi ifadeleri tercih ederek ölüm gerçeğini kabullenmeyi zamana bırakırlar. Çevresinde pek sevilmeyen bazı insanların ölümü ise mizahi bir havaya büründürülerek; ‘adres değiştirdi’, ‘tahtalıköyü boyladı’, ‘imamın/Azrail’in kayığına bindi’, ‘kalıbı dinlendirdi’, ‘nalları dikti’ vs. gibi sözlerle ifade edilir.” (Şimşek, 2019: 12). Ölüm haberinin verilmesi sevilen kişiler için üzücü bir durum olurken sevilmeyen kişiler için ‘ettiğini buldu, cezasını şimdi çekecek’ gibi tabirler ile ifade edildiği de görülmektedir. Müslüman Türk toplumunda ölüm hak olan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölen kişinin haberi er ya da geç yakın çevreye bildirilmektedir.

Küçük yerleşim merkezlerinde ölüm haberi erken ve hızlı bir şekilde olmaktadır. Bölgede de ölüm haberinin ağızdan ağza aktarıldığı ve sela verilerek de bildirildiği söylenmektedir. Henüz teknolojinin gelişmediği yıllarda genellikle ölüm haberinin hoparlör veya köylü insanlar tarafından ulaştırıldığı görülmektedir. Sela vermenin hem doğum hem de ölüm ile bir bağlantısının var olduğu görülmektedir. Bölgede doğumun kolay geçmesi için sela okunurken ölüm haberinin verilmesi de yine sela ile yapılmaktadır.

“Köyde sela verirlerdi, bazen bizim köyde söylerlerdi o ona, o ona yayılırdı.” (K17).

“Eskiden telefon yoktu biri öldüğünde sela verilirdi bilirdin kim ölmüş.” (K18, K20, K23).

“Eskiden telefonlar yoktu, sela verilirdi. Ölüye, hısım akrabaya kulaktan kulağa haberi olurdu.” (K19).

“Sela verildi mi derdi felan kişi vefat etmiştir zaten yakın komşular duyar diğerleri de cami de duyarlar.” (K22).

“Sela verirdik sonra eskiden köyde insanlar soy ismiyle pek bilinmezdi genellikle lağabı ile bilinirlerdi. Mesela Reşitgil’in Reşat diyem ki işte selayı duyanlar tekvin ve techis işleri ile uğraşırlardı diğerleri de definle ilgilenirlerdi.” (K31).

Geçmiş dönemlerde ölüm haberinin verilmesi komşular arasında etraflıca yayılırken günümüzde ise teknolojik aletlerin yaygınlaşması ile mesajlaşma yoluyla bildirildiği de görülmektedir. Yine televizyon kanallarında hemen her gün ölüm haberlerinin olduğuna dair haberler yer almaktadır. “Medya ise ölümü sürekli olarak yenileyerek onun bu bayağılaşmasına sebebiyet vermektedir. Ölüm, medyada diğer medyatik medya metaları gibi sıradanlaşmaktadır. Aynı akış içinde ölüm olgusundan söz edilirken birkaç dakika sonra ölüm olgusu bitmekte ve medyanın sunduğu başka bir şeye geçilebilmektedir. Medya bu yönü ile ölüm olgusuna dair bir enformasyonu bir an önce tüketip yok ederek bu olgunun bayağılaşmasına sebep olmaktadır.” (Sarıkaya, 2019: 52). Günümüzde de ölenin ardından sela okuma âdeti hala yapılmaktadır. Selanın sonunda ise ölen kişinin kimlerden olduğu, ne zaman ve nereye gömüleceği bildirilmektedir.

4.3. Ölüm Sonrası

Ölüm anı sonrasında meydana gelmekte olan birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar zamanla âdet hâline dönüşmektedir. Genellikle ölüm sonrası yapılan uygulamalar Anadolu’nun hemen her kesiminde aynı sırayla yapılmaktadır. “Ölümle ilişkili olarak gerçekleştirilen pratikler ölümle başlar ve ölümden sonra devam eder. Bu pratikler ölümü sosyolojik olarak ele almayı gerektirir. Biyoloji ölümü yaşamın sona ermesi olarak açıklarken, ölümün sosyal faktörlerle ilişkilendirerek ele alınması sosyolojinin alanına girmektedir. Sosyoloji esasen ölümden sonra gerçekleşen yoksunluk süreci, sosyal ilişkilerde yaşanan değişimler, keder, yas, ağıt, taziye gibi kavramlara odaklanmaktadır. Ölümden sonra gerçekleştirilen ritüeller insanların bir araya gelerek paylaştıkları pek çok ortak şeyi ifade eder. Türk kültüründe taziye geleneği ölümden sonra gerçekleştirilen en önemli ritüeldir.” (Çakır, 2023: 55). Ölüm sonrasında yapılanlar sıra olarak aynı olsa da içerisinde uygulanmakta olan âdetler köyden köye şehirden şehre farklılık göstermektedir.

Dedeyolu bölgesinde ölüm sonrasında yapılanlar şu başlıklar altında sıralanmaktadır: “Ölü yıkama, cenaze ölünün defin işlemleri, mezarlıkla ilgili inanışlar, mezar taşları, taziye geleneği, taziye evinde yapılan âdetler, ağıt yakma, ölü yemeği, ölü anma günleri” şeklindedir.

4.3.1. Ölü Yıkama

Ölünün ahirete irtihalinin ardından İslam dininde ölü yıkanıp daha sonra kefenlenmektedir. Bu işlem Müslüman toplumlarda ölü yıkama işlemi olarak adlandırılmaktadır. İslam dininin temelinde temizlik hususu en başta gelmektedir. Nitekim kutsal kitabımız Kur’an’ı Kerim’de temizliğe dair ayetler bulunarak Müslümanlara temiz olunmaları emredilmektedir. Su temizleyici, arındırıcı, yeniden doğuş gibi anlamları ifade etmektedir. İnsan, hayata henüz günahsız bir şekilde gelmektedir. Doğumun ardından ise hemen yıkanarak kundaklanmaktadır. Hayatın son aşaması olan ölümün ardından da insan hemen yıkanarak kefene sarılmaktadır. Baktığımızda kundak ve kefen unsurunun birbirleri ile bir bağlantısının olduğu, birinin doğumu birinin ise ölümü temsil ettiği görülmektedir. İkisinin de renklerinin beyaz olması ve insan bedenine sarılma biçimlerinin benzerliği ile kundak ve kefen unsuru doğumun ve ölümün sembolü olarak halk inanışları içerisinde kutsallık atfedilmektedir.

Geçmiş dönemlerde ölü yıkama işlemi kadınlar ve erkekler tarafından açık alanda ya da bir camide yapılmaktadır. Kadınlar kadın mevtayı yıkarken erkekler erkek mevtayı yıkamaktadır. Genellikle herkes ölü yıkamaz, bu işte ehil sahibi kişiler yapmaktadır. Bölgede camiden getirilen

teneşir tahtasının üzerine mevta konularak eğer dışarıda yapılacaksa bir perde çekilerek yıkanmaktadır. İslam dininin son peygamberi “Cennet annelerin ayakları altındadır.” buyurmuştur. Ölen kişinin de eğer kızı varsa ayaklarını yıkamasının sevap olduğu söylenmektedir.

“Hemen büyük kazanı kurarmışsın, teneşir tahtası gelirdi camiden, her şeyini hazırlardı. İpden perdeyi çekerlerdi işte evin dışında, herhangi bir yerinde, beş kişi girerlerdi kadınsa kadın erkekse erkek yıkar, kefenler, tabuta koyur alır giderlerdi. Ölü yıkarken hep dualar ile yıkarlardı bi de ölüyü uzatmışlar teneşir tahtasına üç defa kaldırıp indirirlerdi ki içinde ki gazı neyi çıksın diye. Abdestini önceden aldırilerdi.” (K18).

“Bahçede ölü yıkanidi, eskide camide ölü yıkama tahtaları vardı onu getirir yıkardık.” (K30).

“Ben şimdiye kadar ne ölü yıkadım ne ölü gördüm. Ölü yıkamaya bu köyde Emoş Abla deyik annen bilir, biri öldüğü zaman Emoş küreyi çağırırdık, gelir yıkarlardı. O da öldükten sonra daha gerek kalmadı zaten hastaneler çıktı, götürüler orda yıkılar.” (K19).

“Köy halkı eve gider, toplanırlardı sonra büyük kazanlar koyulurdu ateşte kaynatılırdı. Bir kazanda soğuk su bir kazanda sıcak su olacak. Bi de güdül vardı bunu âdet hâline getirmişlerdi illa o olacaktı, onla su dökerlerdi. Avulda, hasavanları sererdik sonra camide teneşir tahtası vardı onu getirir üzerinde yıkardık.” (K31).

“Bayan hocalar bayanı erkek hocalar erkeği yıkarlar, götürür defin ederler.” (K22).

“Ben hiç ölü yıkamadım ama derlerdi ki kızı, annesinin ayaklarını yıkarsa sevaptır.” (K23).

“Teneşir tahtasının üstünde yıkanırdu sonra sarılır tabuta koyulur.” (K33).

Ölü yıkama işleminin gerçekleşirken birtakım tuhaf görülen olaylar ile de karşılaşılmaktadır. Genellikle ölünün canlıymış gibi olması, hareket etmesi, teninin beyazlaşması ya da tam tersi olması, simasının güzelleşmesi ya da çirkinleşmesi gibi durumlar ile karşılaşıldığı söylenmektedir. Bölgede ölü yıkayan kişilerin hayır niyeti ile bu işi yaptıkları söylenmekle birlikte para aldıkları da söylenmektedir.

“Ölü yıkadım, yardım etmişim. Eskide bi bilgili kadın gelir yıkardı. Bu köyde Emoş nene vardı, senin nenen o çok yıkamıştır. Her ölü de bir değil, mesela bi kadını bizim köyde yıkadım bele sanki konuşacam gibi, küfürlü ölü korkunç oluyo, huyu hoş olmayan ölüden çekinidim ben rastlamışım a mesela biraz gördün mü ürperisin. Nasıl diri bir değilse her ölü de bir değildir.” (K17).

“Ölü çok yıkadım. Meftayı yıkarken biz elini yanına koyidik, o eli yine gididi hayasına kapatidi, ona şahit oldum, hiç farket misin ama bi de çok şişerler. Görümcem ölmüştü, elleri çok şişmişti böyle mosmor olmuştu. Bazısı da çok güzelleşiler, genç oliler sanki o değilmiş gibi.” (K24).

“Yüzünü sürekli sol tarafa dönüdi Fatma Hoca da dedi bu namaz kılyormuydu, başı sürekli sol tarafa döni işte dedim bi kılı bi kılmidi.” (K30).

“Yıkamadım ben hiç ama gördüm mesela çok kamburdu, baktım düz olmuştu yani demek öldüğünde düzleşti.” (K38).

“Ben çok ölü yıkamışım. Bazı ölüer güzel olurdu, bazıları da kötü oluyordu. Afedersin bazıları arkasından gelen oluyordu onu pamukla kapatırdık. Kefenledikten sonra buhur yapılır, güzel koksun diye tütsü yakılır.” (K31).

“Ben gittim ölü yıkamaya babaanneminkine, normal banyo gibi yaptırdılar ondan sonra abdest aldırıldılar sonra kefenlediler, hiç ölmemiş gibiydi sanki, uyuyordu. Beyazdı daha bembeyaz oldu, açıldı.” (K28).

“Eskiden vasiyet vardı, yıkayanın parası ayrı, yıkayana fazla verilerdi, Kur’an okuyana verilerdi, mezar kazana verilerdi.” (K22).

Günümüzde ölü yıkama işlemi artık hastanelerde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca belediyelerin atamış oldukları ölü yıkayan kişilerinde eve gelerek ölü yıkadıkları görülmektedir. Artık bu iş günümüzde bir meslek hâline gelmiş bulunmaktadır. Günümüzde cem evlerinde ortaya çıkması ile buralarda da ölü yıkamalar yapılmaktadır. Ayrıca camilerde de bazı ölü yıkama yerlerinin bulunduğu günümüzde görülmektedir. “Ölünün yıkama işlemi önceki zamanlarda köylerde daha fazla yapılırken şimdilerde şehirdeki cemevlerin de veya hastanelerde yapılmaktadır. Köylerde yapılan yıkama işlemlerini bu işte ehil olan kişilerce yapmaktadır.” (Sağlam, 2019: 43). Geçmiş dönemlerde ölü yıkama bahçe, balkon, gibi yerlerde gerçekleştirilen günümüzde hastane ortamında bu iş yapılmaktadır. Günümüzde ölü yıkama ürperti, korku gibi durumlardan dolayı insanlar tarafından pek tercih edilmemektedir.

4.3.2. Cenaze

Ölünün yıkanıp kefenlenmesinin ardından bir sonraki aşama cenaze merasimidir. Cenaze, İslam da her ölen kişinin ardından düzenlenmekte olan bir gelenektir. Cenaze kavramının eski Türklerden itibaren karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu yüzden cenaze kökeninin aslında çok eskiye dayandığı söylenmektedir. Eski Türklerde ölünün ardından düzenlenen cenazeye “yuğ” cenazenin gerçekleştiği merasime ise “yuğ töreni” adı verilmektedir.

Geçmiş dönemlerde mevtta bir tabut içerisine yerleştirilerek, namazı kılınmak için genellikle camiye ya da açık bir alana götürülmektedir. Mevtta en başa koyularak arkasında imam onun arkasında ise ölünün en yakın kişileri bulunmaktadır. Cenaze namazının kılınmasının ardından imam, “Mevtayı nasıl bilirdiniz?” şeklinde üç kez aynı soruyu tekrarlamaktadır. Orada bulunan kişiler ise genellikle “İyi bilirdik!” şeklinde cevap vermektedir. Daha sonra tabut, köylü halk tarafından omuzlarda taşınarak mezarlığa getirilmektedir. Tabutu taşıyan kişinin sevap kazanacağına da inanılmaktadır. Genellikle ölen kişi eğer kadınsa cenazenin belli olması için tabutun üstüne ya da başına yazma örtülmektedir. Geçmiş dönemlerde hazır tabutlar bulunmamaktadır, genellikle mevtayı koymak için bazı ağaç dallarının kesilerek birbirine çivilendiği ve üzerine yumuşak nesnelerin bırakılarak tabut hâline getirildiği söylenmektedir. “Eskiden cenaze tahta merdiven üzerine yumuşak battaniye ve döşekler konularak mezara taşınmaktayken; günümüzde tüm köylerde cenaze, tabutun içine konularak taşınmaktadır. Cenaze mezarlığa taşınırken tekbir getirilmektedir. Ayrıca olabildiğince Fatiha Suresi okunup ölünün ruhuna bağışlanmaktadır. Cenaze mezarlığa getirildikten sonra telkin alınmak suretiyle bekletilir. Telkin verildikten sonra imam son kez ‘Haklarınızı helal edin!’ der. Helalleşmeden sonra ölüyü gömmek için mezara inilir.” (Tanrıkulu, 2017: 110). Evlenme aşamasında gelin için kutsal sayılan çeyiz sandığının üzerindeki işlemlerin her bir anlamı varken bugün tabutlarında bazı bölgelerde

işlemeleri olarak yapıldığı görülmektedir. Ayrıca çeyiz sandığının üzerine örtülen örtülerin cenazede tabutun üzerine yazma örtülmesi ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Bölgede cenaze merasimlerine sadece erkeklerin katılmakta olduğu kadınların çoğunlukla cenazeye gelmedikleri söylenmektedir. Bölge de âdet olarak tabutun üzerine ölen kişinin halısı örtülerek götürülmektedir. Daha sonra ise bu halı bir camiye verilerek, teberrü olarak namaz kılınmaktadır. Geçmiş dönemlerde âdet hâline getirilen bu uygulama günümüzde yapılmayarak kalmıştır.

“Tabutlar şimdikinden pek farklı değiller sadece eskiden merdiven gibi bir şey vardı onu üzerine tabut bırakılırdı. Bi de bu köyde âdetti ölmeden önce aldığı halıyı tabutun üzerine atardık onu ipe bağlardık sonra ölüyü defnettikten sonra o halıyı götürür camiye verirdik, teberrü diye onda namaz kılınırdı. Eskiden tabutu böyle köylüler evden alırlardı ta mezarlığa kadar, elleriyle, omuzlarında taşırlardı, cenaze arabaları eskiden yoktu. Mezarlıkların yanında musalla taşında namaz kılınırdı. Kadınlar kesinlikle ne cenazeye ne de mezarlığa gelmezlerdi.” (K31).

“Tabutun üstüne halı serer sonra onu götürür camiye verirdik.” (K33).

“Cenazeye bizim köyde kadınlar bazı kere giderlerdi çok giden de olurdu ağlarlardı, bağırırlardı, çığırırlardı erkekler kovardı hâlbuki iyi değil.” (K17).

“Eskiden asla kadınlar cenazeye gitmezlerdi şimdi gidiyorlar. Mezarlığa da gitmezlerdi, şimdi âdet olmuş tabi kızan da var ama dinleyen yok.” (K18).

“Eskiden cenazeye gitme yoktu, şimdi giderler.” (K23).

Günümüzde cenaze merasimleri hâlâ camilerin bahçesinde düzenlenmektedir. Geçmiş dönemlerde cenazeye sadece erkeklerin gittiği söylenirken günümüzde artık kadınlarda cenazeye katılmaktadır. Günümüz cenaze âdetlerinden birisi de siyah renk giyme olmaktadır. Cenazeye katılan herkesin siyah renk kıyafet giymesi ve kadınların siyah renk şal örttükleri görülmektedir. Ayrıca ölen kişinin kim olduğunun belli olması adına kıyafetin yakasına fotoğraf asılmaktadır. Bu gibi âdetlerin geçmiş dönemlerde karşımıza çıktığı görülmemektedir. Günümüzde sanatçıların ölümünün ardından bir veda töreni düzenlenmektedir. Bu gibi merasimlerin geleneklerimizden çok farklı yapıldığı görülmektedir. Genellikle ölen sanatçı bir tabut içerisinde konferans salonunun ortasına getirilmektedir. Tabutun önünde ise sanatçıya ait bir fotoğraf ve önünde güller olmaktadır. Ardından sanatçının kısa bir hayat hikâyesi anlatılarak yakın çevresi konuşma yapmaktadır. Bu şekilde gerçekleşen cenaze merasimlerinin geleneklerden uzak olarak yapıldığı ve yine batıya özentiliğin bu aşamada da karşımıza çıktığı görülmektedir. Geçmiş dönemlerde cenazenin köylü halk tarafından omuzlarda taşınarak mezarlığa götürüldüğü görülürken günümüzde artık cenaze arabaları bulunmaktadır.

4.3.3. Defin İşlemleri

Ölünün cenaze merasiminin ardından gömülmek üzere mezarlığa getirilmesi defin aşaması olarak gerçekleşmektedir. Ölüyü gömme ya da defnetme âdeti eski Türk inanışlarının bugünlere gelmiş izlerini bulundurmaktadır. Eski Türklere ait pek çok ölü gömme şeklinin varlığı görülmektedir. Eski Türklerde ölü yakılarak külleri mezara gömülmektedir. “Eski Türklerde ölüleri gömme şekilleri çeşitlilik arz eder. Bununla birlikte cenaze törenlerinde cesedin ne yapılması gerektiğine ilişkin üç temel yöntemin uygulandığı görülmektedir. Bu yöntemlerden biri cesedin

toprağa gömülmesidir. Diğer cesedin teşhir edilmesi ve sonuncusuysa cesedin yakılmasıdır. Söz gelimi tarihî kaynaklar Kırgızlar hakkında ‘onlar ölülerini gömerler’, ‘onlar cesetlerini teşhir ederler’ ve ‘onlar ölülerini yakarlar’ gibi çeşitli kayıtlar yer alır.” (Yaşa, 2019: 276). Ayrıca ölen kişinin eşyaları ile birlikte mumyalandığı da söz konusudur. Bu ölümden sonra bir hayatın var olduğunun göstergesi olmaktadır. Destan kahramanları baktığımızda kendilerine ait kılıç, kıyafet gibi özel eşyalarıyla birlikte gömülmektedirler. Kahramanlar, sevdiği eşyaları ile birlikte gömüldükleri gibi aynı zamanda sevdiği kişilerle de aynı mezara gömülmektedir. Nitekim Manas Destanı’nda, Manas’ın atı da kendisi ile beraber mezara gömülmektedir.

Bölgede ölen kişinin hangi mezarlığa ve nereye gömüleceği önceden belirlenerek yer ayrılmaktadır. Ölünün defnedilmesi için mezar açan kişiye ise para verilmektedir. Cenazeye gelen kişilerin isimlerinin yazılarak liste tutulduğu da geçmiş dönemlerde bölgede yapılan bir âdet olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Herkesin yeri önceden belli oraya gömüli.” (K20).

“Defin işlemleri mezarlıkta yapılırdı, mesela herkes önce evlerinde yıkarlar şimdi ki gibi değil sonra mezarlığa defin ederler.” (K22, K7, K9, K25).

“Kışın karın altından tünel kazardık, oradan cenazeyi götürür gömerdik.” (K33).

“Mezar kazana para verilerdi, liste tutarlardı mezarlığa kim geldi diye şükür bu da yirmi senedir kalktı. Benim bi ineğim var yüz kişise yüze böler dağıdırlardı.” (K22).

“Mezarlığa gelenlerin hepsinin ismi tek tek yazılır o gelenlere de para verilirdi bu köyde âdetti bu.” (K33).

“Mezarlığa gelen herkese önceden para verilirdi. Mezarı tüm köylü mutlaka herkes kazardı. Kışın olduğu zaman odun götürür ateş yakarlardı herkes bilirdi orda ölü var, yardım ederlerdi.” (K31).

Mezarın hazırlanmasının ardından mevta yüz tarafı kibleye gelecek şekilde gömülmektedir. Daha sonra üzerine tahta parçaları yerleştirilerek mezar kapatılmaktadır. Ölen kişinin mezarına toprak atmanın sevap olduğu bu sebeple cenazeye katılanlar tarafından bu işlemin sırayla yapıldığı görülmektedir.

“Yüzü kibleye gelecek şekilde defnedilir yani sağ kulağı yere gelecek şekilde yatırılır. Sonra eskiden söğüt, kavak ağaçlarından mezara uzatırlardı yani tabutla gömülme yoktur. Ağaçları bi de mezarın içine diziler sonra onun üzerine de kıssa söğüt çirpilerinden yazsa ağaçtan yaprak keser o tahtaların üzerine bırakılırdı ki toprak kaymasın diye. Herkes toprak atardı sevap diye böyle toprağı yükseltirler deve gibi kambur yapılır en son da köyün çeşmesinden su getirilir seperler.” (K31).

Defin işlemi gerçekleşikten sonra en son hoca mezarın başında bekler birkaç dua okuyarak ölünün telkini gerçekleştirilmektedir. Bu yapılan gelenek ile ölen kişinin sorgu sualini kolay geçeceğine inanılmaktadır.

“Herkes gittikten sonra yakın akrabaları bi de hoca tek kalırdı. Sonra hoca orada telkin yapardı. İşte Allah’ın varlığı, kitabımız, peygamberlerimiz, dinimiz, öldükten sonra dirilme anlatılır. Yani telkini yapmak değil ama orda öyle beklemek sünnettir. Telkin hala daha hatırlatma için yapılıyor. Yüksek sesle arapça söylenir. Telkinden sonra köylüler hemen gitmez, mezarlığın

dışında toplanırlar. Orada kısa bi Kur'an okuruz, yakın akrabalarda sıraya girer, taziyeleri alırdı.” (K31).

“Telkin verdiği zaman onu hoca veri ya diyiler sorgu suali kolay olsun.” (K17).

“Sorgu sual melekleri orda olur derlerdi o yüzden telkin verilirdi kolay olsun diye.” (K33).

Ölümün öncesinde ve sonrasında telkin getirildiği İslam dininin esaslarındandır. “Bilindiği üzere ölü kabre konulup defnedildikten sonra ona iman esaslarını hatırlatma ve dua etme şeklinde bir telkin uygulaması söz konusudur. Bu telkinin hükmü hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kimi âlimler bunu müstehap kabul ederken bazıları ise dinî bir dayanağının bulunmadığını ifade etmişlerdir. İkinci görüş sahipleri de kendi aralarında ikiye ayrılmışlardır. Onlardan bir kısmı telkini bidat olarak değerlendirirken diğerleri ise bunun mübah olduğunu ifade etmişlerdir.” (Solmaz, 2023: 199). Ölümden sonra telkinin mahiyetinin İslam dininde var olduğu ancak bölgede inanılan sorgu sualin kolay olacağı, ölünün bunu duyacağı gibi hususlar derleme bölgesinde âdet olarak görülürken günümüzde hurafe olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca bölgede ölen kişinin namaz ve oruç borcunun devir âdeti ile yerine getirildiği söz konusudur. “Devir yürütme işlemi şöyle yapılmaktadır: Kurban edilecek hayvanlar ala ipe bağlanır, çadırın önüne getirilir. Bu işte görevlendirilen kişi, mal bağlanan ala ipi tutar ölenin yapamadığı bir yıllık oruç, namaz ve diğer farzlarını üstüne alması için ölünün yanında oturan hocaya verir. Hoca “kabul ettim” deyip ipi alır, tekrar verir. Bu işlem ölenin yaşı kadar tekrarlanır. Buna da ıskat denir. Bu mallar, işin sonunda hocalara ve fakir fukaraya verilir.” (Biray, 2015: 242). Devir döndürme işlemi bölgede geçmiş dönemlerde yapılan bir âdet olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Devir döndürme bu köyde vardı. Parayı dönderirler, devir yaparlardı. Diyem ne kadar oruç, namaz borcun varsa bir vakit için bir fitre verilirdi bunu herkesin vermesi güçtü o yüzden karşılığında altın ya da para koyarlardı onu dönderirlerdi, devir yaparlardı. Fakat netice de herkes gücünün yettiğine göre verecekti ondan sonra da bu toplananlar fakire dağıtıldı. Bu gelenek hâline gelmişti sonradan kaldırıldı.” (K31).

“Ölünün elli birinci gününde camide, bi torba elinde gezidin aldın, kabul ettin mi, aldın kabul ettin mi diye sorilirdi, o para toplanırdı sonra fakirlere dağıtıldı.” (K30).

“Para döndürürlerdi camide para koyarlardı, o para dönerdi sonra tekrar onu dağıtırlardı” (K32).

“Devirde de mesela biraz para varya ben sana verim sen bana verisin güya vermiş gibi hâlbuki değil onu halka çeviriler, kim girerse günah diyiler kimse girmez halkaya, güya çeviri verim alim verim alim yani güya mesela diyem 70 sene yaşamış diyem kaç sene orucunu yemiş onu mesela o paranın içine katiler onu devir yapiler, dönderiler hâlbuki değil, yalan onu kim yapise günaha giri.” (K17).

“Diyem ki bir milyar para onu dönderirlerdi sonra bu parayı da fakire dağıtırlardı.” (K33).

Günümüzde ise devir ya da ıskat âdetinin kırsal kesimlerde bidat olduğu düşünülse de uygulanmaya devam ettiği görülmektedir. Günümüzde ise artık ramazanda fidye verilerek böyle bir geleneğin yapılmadığı görülmektedir.

4.3.4. Mezarlıkla İlgili İnanışlar

Ölen kişinin toprağa gömüldüğü alana ‘mezarlık’ adı verilmektedir. Mezarlıkların Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Baktığımızda mezarlıkların oldukça sessiz oluşu insanlar için her zaman ürpertici bir mekân olarak görülmektedir. Bu mekânlar dinî inanışları sembolize etmektedir. Allah ile insan arasında kutsal bir mekân olarak kabul edilmektedir. Türk kültüründe Müslüman olmayan kişinin dahi gömüldüğü bilinmektedir. Anadolu’nun geneline baktığımızda mezarlık geleneğinin, her bölgede olduğu görülmektedir. Bazı uygarlıklarda ölen kişilerin eşyaları ile birlikte mezara gömüldüğü ve bu sebeple mezarın oda gibi çok geniş olduğu bilinmektedir. Türk kültüründe mezarlıklara baş açık girmenin günah olduğu düşüncesi vardır. Bu sebeple mezar ziyaretine gelen kişilerin genellikle bir örtü örttükleri görülmektedir. Bazı toplumlarda ve bölgelerde mezarlığa gidilerek yeme-içme unsurunun yapıldığı görülmektedir. Bunun yapılma amacının ölüyle birlikte yaşama devam edildiği düşüncesidir. “Anadolu ve Türk dünyasının çeşitli yerlerinde bilhassa mevsime bağlı icra edilen ritüellerde karşılaşılan mezarlıkta yeme-içme ritüeli, Torunlu Köyü’nde sadece dinî bayramlarda gerçekleştirilen bir ritüel özelliğinde görünmektedir. Mezarlıkta yeme içme ritüelinin gerçekleştirildiği ortam, ölen kişilerle bayramlaşma, onlarla bir olma, onların hayattan kopmalarına rağmen, yaşayan kişilerce hatırlamanın bir göstergesi olarak kazanım sağlamaktadır. Eğer kişi yakın zamanda ve genç yaşta öldüyse ağıt yakma durumu söz konusudur. Bununla birlikte mezarlıkta silah atma eylemi de gerçekleşmektedir.” (Köse, 2019: 258). Mezarlıklar her zaman ölünün sembolü olurken Köroğlu Destanı’nda ise doğumu nitelemektedir. “Mezar, görünen anlamıyla bir son, kapalı ve karanlık bir mekân gibi görünse de aynı zamanda kahraman için olabildiğince geniş, koruyucu bir mekân olabilmektedir. Köroğlu Destanı’nda bu mekân, sembolik anlamda ana rahmini temsil ederken koruyucu, kollayıcı yönüyle ölen annenin yavrusuna sığınak, barınak, yuva olmuştur. Köroğlu’nun mezarda doğumu, onu doğrudan mitolojik koruyucu ana motifine bağlamaktadır.” (Çetindağ Sûme, 2019: 219). İslam kültüründe genellikle Arefe günü veya Bayram sabahı mezarlığa ziyaret amaçlı gidilmektedir. Genellikle önemli bir fazilet düşüncesi ile yapılan bu gelenek zamanla sevap olarak âdet hâline gelmiştir. Ölülerin ziyaret edilerek mezarı başında Kur’an okunması, dua edilmesi, canlı bitkilerin mezarın üstüne ya da yanına ekilmesi, mezarın üzerine çiçek bırakılması gibi âdetler İslam dininin getirmiş olduğu dinî ritüellerdir. Günümüzde mezarlıklarda bulunan çeşmelerin ölen kişinin adına hayır olarak yaptırıldığı görülmektedir. Çeşme suyu ile mezarlıktaki bitkilerin sulanması hem çeşmeyi yaptıran kişi adına hem de hayratın adına sevap olduğu düşünülmektedir. Derleme bölgesinde ise bu gibi imkânların bulunduğu söz konusu değildir. Ayrıca mezarın üstünde bulunan otlar zikir eder düşüncesi ile koparılmamaktadır.

“Babam ölmüştü, ben kendimi met etmiyem a gardaşım da tutmuş daha mezar oturmamış üstüne çiçek tikmiş, varil koymuş, musluk koymuş onu da damlatmış ki çiçekler kurumaya. Muslukta birden bozulmuş açılmış, su gitmiş. Bende burda rüya görim deyim ki gardaşım, babam da değil annemin mezarına su gidi deyim. Gidi baki su mezarı delmiş.” (K17).

“Mezarın üstünde ot oldusa diyik koparmayın o zikreder.” (K22).

Derleme bölgesinde mezarın yanına, üst tarafına ya da toprağın kaymaması için alt tarafa ağaçların dikilmiş olduğu görülmektedir. Bunun yanında ağaç dikmenin ölen kişi için sevap kazandıracağına inanılarak genellikle ceviz, badem, çam, iğde ağaçlarının dikildiği görülmektedir. Rüzgârın esmesi ile sallanan yaprakların ölen kişinin günahlarını alıp götüreceğine inanılmaktadır.

Ağaçların üzerinde bulunan meyvelerin ise kuşlar tarafından yenilmesinin sevap olduğu düşünülmektedir. Havva ile Âdem Aleyhisselam'ın yasak elmadan yedikleri hususu ile bir bağlantının olduğu görülmektedir.

Ek- 34: Dedeyolu Köyü Mezarlığı

Baktığımızda ağaç motifi, destan, efsane, halk hikâyelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Ağaç destanlarda doğumun, yaratılışın, varlığın temsili olmaktadır. Nar ağacı gibi dikenli ağaçların evlerin kenarlarına dikilerek kötü ruhları uzaklaştıracağı düşünülmektedir.

“Ağaç dikme sevap diyiler, kuş üstüne konsa, meyvasını yese sevaptır. Otlar zikir eder derler o yüzden koparılmazlar. Akşamdan bi bağ çirpi yakarlarmış ki kurt gelip de onun şeyini eşmeye diye.” (K27).

“Mezarlık da ağaç sallandıkça ölünün de günahı dökülmüş derlerdi, yaprağını döktükçe günahı dökülmüş duymuştum.” (K18).

“He ağaçların yaprakların yolmayın ki rüzgâr salladıkça ölen kişinin günahları gide.” (K20).

“Mezara ağaç dikmek sevap hem hayvanlar meyvesini yerse sevap olur.” (K23).

“Ağaç dikmek sevaptı yani sünnet olduğu için yapılırdı. Bizim köyde genellikle badem ağacı dikilir.” (K31).

“Mezara ağaç dikmek sevaptır eskiden diyilerdi mezarımın üstüne bir karış ot olsa ginede unutmam.” (K24).

Bölgede kış aylarında kurt gibi vahşi hayvanların insan kokusu alarak mezarı eşmemeleri için mezarın üstünde ateş yakma âdeti de vardır. Şamanizm inancında kurt, savaş ve yaşam gücünün temsilidir. Ateş hem koruyucu hem de temizleyici bir özelliğe sahiptir. Bu özellik Şamanizm de yine kutsal sayılmaktadır. Geçmiş dönemlerde, bölge de cenazenin var olduğunun temsili olarak mutlaka ateş yakmak âdet haline getirilmiştir.

“Kışın ateş yakarlardı, mezarlıkta kurt çıkarmıya. Kışın kar yağdığında mezar teze ya kar oldu mu kurt gelip eşi, cenazeyi çıkarımış o yüzden o cenazenin üstünde ateş yakarlarmış ki kurt yaklaştıya. Eskiden bizim rahmetlik nene öyle derdi düşmanlı olan kişiler kırk gün gider mezarlıkta beklerlermiş hatta elli iki gün beklerlermiş özellikle birbirini sevmeyen kişiler bu ilikler

ayrılıyor ya birbirinden ondan yani cenazeyi çıkartırmış. Rahmetlik nene diyidi gelidim bizim mezarlıkta çadır kurulu emisi karısına diyimış abla bizim mezarlıkta çadır var aha birisi ölmüş.” (K22).

“Eskiden su döker ateş yakarlarmış ki porsuk çıkmaya eşmiye.” (K25).

“Bizim köyde bi batı tarafta bi de güney tarafta mezarlık var herkes yerini önceden almış işte. Eskiden ateş yakarlarmış bilirlermiş ki orda taziye var, ölü var.” (K33).

4.3.4.1. Mezar Taşları

Ölen kişinin yerinin belli olması adına mezarın başına mezar taşı dikilmektedir. Mezar taşında ölen kişinin bilgileri yer almaktadır. Asırlık mezar taşlarının varlığı ise hala günümüzde koruma altına alındığı görülmektedir. Orta Asya da heykel şeklindeki mezar taşlarının her biri özel bir anlam ifade etmektedir. “Heykel hemen bütün medeniyetlerde ilk çağlardan beri bir kişi ya da olayın anısını yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla kullanılmıştır. Olay veya kişi anısının en çarpıcı örnekleri; savaş galibiyetleri ve ölümle ilgili ölen kişinin sosyal statüsünü öne çıkarmak için yontulan heykellerde karşımıza çıkar.” (Berkli, 2012: 28). Eski Türklerde kahramanın öldürdüğü kişi sayısınca “balbal” adı verilen mezar taşı dikilmektedir. Yine Orhun Kitabelerinde de mezar taşlarının varlığı dikkat çekmektedir. Günümüzde arkeologların milattan öncesine ait mezar taşlarının izlerine rastladıkları görülmektedir. Geçmiş dönemler de mezar taşına eşarp ya da tülbent bağlamanın da âdet olarak yapıldığı görülmektedir. Genellikle ölen kişinin kadın olduğunun belli edilmesi için tabutun başına ya da mezar taşına yazma örtülmektedir. Orta Asya Türkmenlerinde ise ölen kişinin önemli biri olduğunun vurgulanması için mezar taşına koç boynuzu bırakıldığı görülmektedir. (Biray, 2015: 226). Geçmiş dönemlerde mezar taşı yerine genellikle tahta bırakılmaktadır.

“Mezar taşları olur, ismini yazar, kaybolmasın diye tarihini yazarlardı.” (K17).

“Mezar taşı önceden tahta olurdu şimdi sonradan taş oldu.” (K18, K23).

“Mezar taşı önceden tahta ya da taş olurdu.” (K31).

“Normal taşı, dikilirdi mezar taşı olarak. Öyle mermer felan değil.” (K33).

Ek- 35: Geçmişteki Mezar Taşları

Geçmiş dönemlerde insanlar genellikle tarlarına yakın yerlere ölümlerini gömmektedirler. Zamanla ise burası çevrelenerek köyün mezarlığı hâline gelmektedir. Hakaslarda ise tanrıya yakın olma düşüncesi ile ölümler yüksek yerlere özellikle dağın tepelerine gömülmektedir. “Hakaslar ölümlerini tarlalarından uzak noktalara, genellikle de tepelere defnederler. Hakasların bir boyunda ölen kişinin cesedi ağaçta yapılan raf şeklindeki yere konurmuş. Ölenin arkasından üçüncü, yedinci, yirminci, kırkinci günleri ile yarıyıl ve birinci yılında olmak üzere toplam altı kez yemek verilir, kirek dedikleri dualar okunurmuş. Birinci yılında yapılan son törende ölenin bütün akrabaları onun evinde toplanır ve yemekler yaparlarmış. Sabahına da mezara gidip ateş yakar, mezarın etrafında dolanırlarmış.” (Biray, 2015: 228). Özbeklerde ise mezarlıkların şehir merkezine yakın olmasının kötü ruhların çevrede bulunan kişilere zarar vereceğine inanılmaktadır. “Özbekistan’da, mezarlıkların yerleşim yerlerinden uzakta olmasına dikkat edilir. Çünkü halk nezdinde kabristan ve ziyaretgâhlar ölü ruhlarının toplandığı yer olarak kabul edilmektedir. Kabristan veya bir evliyanın kabri yakınlarına ev inşa edilecek olsa, rahatsız edilen ruhların bu evde yaşayan insanlara, özellikle çocuklara zarar vereceğinden, aile bireylerinin hastalanacağından korkulur. Halk inanışına göre ruhların zararı, evdeki insanlardan birinin hastalanması veya bahtsız bir hadiseye duçar olması şeklinde ortaya çıkmaktadır.” (Baydemir, 2009: 664). Günümüzde mezar taşları beyaz mermer şeklinde olmaktadır. Mermer yapma işi ve mermer sanatı artık meslek hâline gelmiştir. Genellikle türbelerin kapalı bir şekilde korunarak özel mezar taşlarının da yaptırıldığı görülmektedir. “Türkiye’de mezarlıkların büyük bir bölümü terkedilmişliğin ve bakımsızlığın en ilkel çizgisindeyken, çok az bir bölümü de temiz, derli toplu, çiçekli ve süslü bir parkın özenli görünüşündedir. Köylerde, ilçelerde ve illerin çoğundaki dağınık ve bakımsız mezarlıklara karşılık özellikle büyük kentlerdeki kimi mezarlıklar Batı ülkelerindeki benzerlerinden hiç de aşağı kalmayacak kadar bayındır ve iç açıcıdır.” (Örnek, 1971: 65). Genellikle mezarlıkların bakımlı ve korunaklı olmasına günümüzde dikkat edilmektedir. Ulaşım araçlarının varlığı ile bu gibi yerlere kolaylıkla ulaşılmaktadır.

4.3.5. Taziye Geleneği

Türk kültüründe taziye geleneği önemli bir yer edinmektedir. Ölen kişinin arkasından baş sağlığı dileme, hayır yapma, dua okuma, yas tutma gibi gelenekler günümüzde taziye geleneği içerisinde yer almaktadır. “Arapça’da genellikle birinin, başına gelen bir felaketten dolayı sabır ve tahammül etmeye teşvik manasına gelen taziye, Türkçe’de de yakını ölen bir kimseyi teselli etme, başsağlığı dileme manasına gelmektedir.” (Albayrak ve Arıcı, 2007: 34). Geçmiş dönemlerde taziyeler evde olmaktadır. Genellikle üç gün süren taziyeler kadınlar ayrı erkekler ayrı olarak yapılmaktadır. Derleme bölgesinde de henüz taziye evinin olmadığı zamanlarda, taziyelerin evde olduğu söylenmektedir. Günümüzde ise taziye evinin yapılması ile köylü halkın evlerde değil taziye yerinde oturdukları görülmektedir.

“Köyde, taziye evlerdeydi öyle yer yoktu hatta mesala gididik ekine sığır vardı, davar vardı öyle evde oturup taziye yapmak çok yoktu tutulmazdı şimdi taziyeler iyi olmuş.” (K17).

“Taziye geleneği eskiden beri vardı, evlerde oturulurdu, taziye evleri yoktu önceden.” (K18).

“Eskiden bu taziye evleri yoktu ya herkes kendi evinde otururdu, evin darsa erkekler komşuya gider oturlardı, kadınlarda taziye evinde otururdu. Evin genişse zaten ayrı odalarda oturulurdu.” (K19, K20).

“Taziye evlerde tutardık, kadınlar ayrı erkekler ayrı olurdu.” (K22, K24).

“Taziye’ye eskiden evde oturulurdu, salona perde çekilirdi, erkekler bi tarafta kadınlar bir tarafta otururlardı.” (K23).

“Evde oturulurdu, şimdi camide, taziye yerlerinde oturilir.” (K27).

“Taziye evde oturulur, herkes hanımıyla beraber gider, evin büyükleri yemek yapar götürürler. Herkes taziyeyi kendi evinde kabul eder. Bir oda da erkekler bir oda da kadınlar otururlar.” (K31).

Ek- 36: Dedeyolu Köyü Taziye Evi

Yas tutma âdetinin eski dönemlerden itibaren uygulanmakta olduğu bilinmektedir. “Taziye geleneği ve uygulamalarında tarihsel olarak, gelenek içinde muhafaza edilmektedir. Ve taziye pratikleri durağan olmaktadır. Modernleşme pratiğinde ortaya çıkan kentleşme/şehirleşme gibi etkileri ile düşündüğümüzde, geleneksel taziye uygulamalarında değişimler olmaktadır.” (Balık, 2019: 30). Günümüzde taziye yerlerinin ortaya çıkması ile taziyeler evde değil taziye salonlarında yapılmaktadır. Genellikle camilerin etrafında olan bu taziye yerleri ev gibi dizayn edilmektedir. Erkeklerin ayrı yerde kadınların ayrı yerde taziye tutma âdeti geçmiş dönemlerden günümüzü kadar aynı şekilde devam ettiği görülmektedir.

4.3.7.1. Taziye Evinde Yapılan Âdetler

Taziye kültürü Müslüman topluluklarda görülen geleneklerden birisidir. Taziye evinde ise birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Genellikle dinî kökenli olan bu uygulamaların inanış kökenli olduğuna dair de bilgileri bulunmaktadır. “Din kurumu ve inanç sistemleri içerisinde yer alan, ölüm sonrası ritüellerle karşımıza çıkmakta olan taziye uygulamalarının yeni bir boyutu “taziye evleri” olmaktadır. Taziye geleneğinde ‘taziye evi’, ölünün (mevtanın) evi olmaktaydı ve bu devam etmektedir. Dinî inancın bir uygulaması olması, toplumsal kabul görmesi açısından geleneksel toplumlarda daha sık karşımıza çıkmaktadır. Kurumsallaşma açısından da irdelediğimiz kadarı ile süreklilik ve devamlılığı, taziye ritüellerin tekrarı ve süreklilik hâline gelmesi, insanların taziyelere katılım davranışları, dinî bir görev olarak yerine getirmesi taziyelerin önemini artırmış ve artırmaktadır.” (Balık, 2019: 67). Genellikle ölünün ruhunun evini dolaşacağı düşüncesi ile taziye evi üç gün boş kalmamaktadır. Geçmiş dönemlerde taziye evine büyük önem ve saygı

duyulmaktadır. Genellikle taziye evinde gülünmez, konuşulmaz, televizyon, radyo açılmamaktadır. Taziye evinde saygıdan ötürü yapılan bu âdetler günümüzde artık ne yazık ki dikkat edilmemektedir.

“Bize çocukluğumuzda televizyon açtırmazlardı, açardık biz babaannem kızardı saygı gösterin derdi. Zaten taziye o evdeyse hiç açılmazdı ama yan komşuda bile taziye varsa açmayın derlerdi.” (K28).

Geçmiş dönemlerde taziye evinde yapılan birtakım âdetler bulunmaktadır. Derleme bölgesinde ölünün ruhu kendi evini ziyarete gelir düşüncesi ile lambaların açık bırakıldığı söylenmektedir. Ölünün kıyafetleri ise hemen evden çıkarılarak ihtiyaç sahibine verilmektedir. Geçmiş dönem köy düğünlerinde birlik beraberlik içerisinde yemek yapılarak düğün sahibine yardımda bulunulması, ölüm aşamasında da karşımıza çıkmaktadır. Taziyeye gelen kişilerin genellikle yemek yapıp getirdikleri görülmektedir. Taziye evinde yapılan âdetlerden biriside ölü helvasının kavrulmasıdır. Ölü helvası dediğimiz bu kavram eski Türklerden beri gelen bir âdet olarak bilinmektedir. Helvanın kokusunun ölünün ruhuna gideceğine inanılmaktadır. Ayrıca ölünün hayrı için köylüye helva dağıtma âdetinin de bölgede yapıldığı söylenmektedir.

“Işıklar açık kalsın, ayakkabısını hemen kapının önüne koyun. Helva kavurulurdu, derlerdi ‘Kokusu eve yayılsın.’, bi de derlerdi ‘Ölü kırk gün gelirmiş, ışığı açık koyun ki gelsin evini gezsın.’ diyilerdi var mı öyle bi şey gerçek mi bilmiyorum ama derlerdi eskiden var olduğunu söylerlerdi.” (K18).

“Derlerdi üç gün lambalar açık kalsın. Taziyeye köylüler evde bi şey yapar getirirlerdi, ölü evinden çıkmış derlerdi. Ekmek yapardık helva kavururduk diye helva kavurun ölüye koku gitsin derlerdi.” (K17).

“Köyde eskiden ölünün kıyafetleri verilirdi fakir çoktu yokluk vardı alırlardı giyerlerdi şimdi kimse kabul etmiyor ölünün kıyafetinin alıpda giyme.” (K18).

“Taziye evine dışardan yemek yapıp gelirdi kapı komşu hısım akraba getirirdi evde yemek pişmesin diye şimdi hazırlar çıktı önceden evde yapılırdı her şey. Kadın erkekler ayrı otururlar taziye evinde şimdi de öyle.” (K18, K23).

“Ölüye yemek, evden herkes kendi yapardı, benim kaynatam öldü köyden baya yemek geldi. Helva kavurma yapılırdı mutlaka hala daha yapılıyor. Şimdi bi ölü evden çıktığı zaman üç gün mü lambaları söndürmeyin gelip evi gezilermiş söylilerdi.” (K19).

“Cuma akşamları ölü kendi evine ziyarete gelir derlerdi lambaları açık koyun.” (K22).

“Ölünün üçüncü gününde yedincinci gününde helva yapılırdı. Ölü gelir evini kontrol edermiş yani ruhu gelirmiş bir hafta lambalar açık kalırmış” (K24).

“Kırk gün bile lambalar açık kalsın derlerdi ölü gelip gidirmiş. Akşam helva yaparlardı, dağıdırlardı sevaptı şimdi de yapılı.” (K27).

“Ölenin helvası kavrulur ki kokusu burnuna gidermiş diye hem hayır için hemde ölü de hissedermiş diye.” (K28).

Geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de taziye evine bayrak asma âdetinin var olduğu görülmektedir. Özellikle şehit ailelerinin evine şehit verildiğinin, yasın ve acının sembolü olarak

Türk bayrağı asıldığı görülmektedir. Geçmiş dönemde taziye evinde uygulanmakta olan âdetler günümüzde yapılmaya devam etmektedir. Ancak artık taziye evleri bir sohbet havası içerisinde olmaktadır. Helva kavurma geleneğinin ise günümüzde yapılmaya devam ettiği görülmektedir. Ölen kişinin ardından Kur'an okumanın çok faziletli olduğu dolayısıyla da imamların ve kadın hocaların gelerek mukabele yaptıkları görülmektedir. Taziye evine geçmiş dönemlerde köy halkı yemek yapıp getirirken günümüzde artık hazır yemek, içeceklerin getirildiği görülmektedir. Ayrıca günümüzde yemek haricinde hazır gıda paketlerinin de taziye evlerine götürüldüğü görülmektedir. Eli boş gitmenin ayıp olduğu düşüncesi Anadolu insanının genelinde hakimdir. Doğum, evlenme, ölümün her aşamasında mutlaka hediye götürme âdetinin var olduğu görülmektedir. Geçmişte erkek kadınlar ayrı taziyelerde oturdukları görülürken günümüzde bazı kesimlerde karışık olarak da taziye de oturulduğu görülmektedir.

4.3.6. Ağıt Yakma

Taziye evinde uygulanmakta olan âdetlerden birisi de ağıt yakmadır. Ölen kişinin ardından acının dile dökülmesi, feryat etmesi şiir şeklinde ağıtlara dönüşmektedir. “Türk milleti, her zaman şiire ve sanata önem vermiştir. Türk kültür tarihine baktığımızda, doğumdan ölüme, insan hayatının hemen her aşamasında şiirin yer aldığını görmekteyiz. Dünyaya yeni gelen bir çocuk ninnilerle büyümüş, tekerlemelerle oynamış; türkülerle, şiirlerle, marşlarla yaşamış ve gün gelmiş ağıtlarla ebediyete gönderilmiştir. Ancak bu şiirler içerisinde ağıtların yeri ayrıdır. Ağıt, Türk şiirinin ağlayan yanıdır. Acılarımızın, dertlerimizin, feryatlarımızın şiirleşmiş, nazma dökülmüş şeklidir.” (Şimşek, 2017: 20). Ağıt yakma hayatın her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Doğumdan ölüme kadar geçiş dönemleri içerisinde ağıt yakmanın varlığı görülmektedir. Pertev Naili Boratav ağıt kelimesini “Bir törene bağlı olsun veya olmasın, genelde acıklı bir olayı içeren ve metni de ezgisi de bu olayı anımsatmaya, bütün yoğunluğu ile yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü.” (Boratav, 1982: 444) şeklinde açıklamaktadır. Geçmişte insanları zorla ağlatmak için taziye evine gelen kadınlara “ağıtçı” adı verilmektedir. Genellikle bu kişiler işini paralı bir şekilde yapmaktadır. Bu kadınlar insanları zorla ağlatmakta ve ağlatınca da sevinmektedirler. Her olay için, mekân ve zaman fark etmeksizin ağıt yakılabilmektedir. “Ağıt yakma geleneği ağıtçı adı verilen bireyler tarafından gerçekleştirilen, şiir ya da ezgisel boyutta gerçekleştirilen kültürel bir ifade aracı görevi görmektedir. Ağıtçıların yaktığı ağıtlar, toplumun sosyolojik ve kültürel normları hakkında da bizlere doğrudan fikir verebilmektedir. Bu doğrultuda ağıtçıların kültürel birikime ve kültürel belleğe büyük ölçüde katkı sağladıkları söylenebilir.” (Karataş, 2023: 24). Genelde yalandan ağlayan bu kadınların gerçekte acı çekmedikleri sadece numara yaptıkları görülmektedir. Ağıtçı kadınların varlığı günümüzde artık çok kalmamaktadır. Derleme bölgesinde de ağıtçı kadınların varlığına geçmiş dönemlerde de günümüzde de rastlanılmamaktadır. Ancak ağıt yakmanın varlığından söz edilmektedir.

“Ağıt söylerlerdi, nennilerdi, ağıt yakan çoktu ben çekinidim. Ağıt yaktı mı karılar da ağlilerdi kadınlar erkekler ağıt yakmaz öle para felan yok yakın akrabası işte.” (K17).

“Eskiden çok ağıt yakarlardı şimdi yok artık öyle.” (K18).

“Ağıt yakan yani ev adamı öle ağlardı canın, ciğerin, gencin ölmüş işte ağlarsın. Derlerdi zaten ‘öliye gelen ağlayacak, düğüne giden oynayacak.’ ” (K19).

“Ağıt yakma dinimize göre yok isyan etmeyeceksin ama genç oldusa insan tabi ki ağıt yakidi, sesin duyulidi.” (K20, K23).

“Bilenler ağıt yakarlardı. Genellikle doğu tarafında olur bizim bur da çok olmaz ama.” (K22).

“Ağıt yoktu, ilahi söyler Kur’an okurlardı.” (K24).

“Ev halkı ağıt yakardı, öyle parayla yakma felan yoktu. Herkes dertli dertli türkü söylerlerdi.” (K38).

Genellikle ansızın meydana gelen ölümünün, sırasız ölümünün, genç ölümünün ardından acının içe sığmayarak şiir şeklinde dışa aktarılması ağıt yakma âdetini doğurmaktadır. Ağıt geleneği eski Türklerde de karşımıza çıkmaktadır. Ölen kişinin ardından söylenen ağıt biçimindeki şiirlere “sagu” adı verilmektedir. (Elçin, 1986: 290). Acının sembolleştirilmesi ağıtçı kadınların varlığı ile gerçekleşmektedir. Bölgede genellikle sesli bir şekilde ağlamanın, isyan etmenin ve ağıt yakmanın günah olduğu düşüncesi ile yapılmadığı görülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde ağıt yakmanın var olduğu hikâyelerde karşımıza çıkmaktadır. “Dirse Han’ın eşinin oğlu Boğaç’ı yerde yatar vaziyette görmesi üzerine yaktığı ağıt, Uruz’un asılarak öldürüleceğini öğrenmesi ve bunun üzerine biri annesine hitaben diğeri de kendini asacakları ağaca hitaben yaktığı ağıtlar, Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi anlatmasında tek zayıf noktası gözü olan Tepegöz’ün gözünden yaralanması üzerine bu durumun sonu olduğunu bilerek yaktığı ağıt, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul anlatmasında, Deli Dumrul’un babası, annesi ve eşinin Deli Dumrul’un öleceğini öğrendikleri zaman yaktıkları ağıtlar, Burla Hatun’un oğlu Uruz’un öldürüleceğini öğrendiğinde yaktığı ağıt, Dirse Han’ın tutsak olduğu vakit kâfire akın eden yiğidi de öldürmek istemeleri üzerine yaktığı ağıt ve İç Oğuz’a Taş Oğuz Asi Olup Beyrek’in Öldüğü anlatmasında Uruz tarafından ölümcül bir yara alan Beyrek’in kendisi için yaktığı ağıt, bu gruba giren ağıtlardır.” (Kuzay Demir, 2015: 200-201). Genellikle kahramanların sevdikleri kişilerin ölümünün ardından acının yakarışı olarak ağıt yakmaktadırlar. Destanlarda da Manas’ın ölümünün ardından Kanıkey’in ağıt yaktığı görülmektedir. Yine eski Türklerde yüze tırnak geçirerek yüzün kanatılması, saçların koparılması, yerele yatarak bağırma şeklinde ağıt yakma biçimlerinin var olduğu görülmektedir. Ağıtların halk edebiyatının anlatmaya dayalı türleriyle de ilişkisinin olduğu görülmektedir. “Bir masalda, halk hikâyesinde veya efsanede, oradaki hadiselerle bağlı olarak kahramanın ağzından ağıt söylenebilir.” (Şimşek, 1991: 55). Bazı efsane metinlerinin içerisinde ağıtların yer aldığı görülmektedir. Örneğin; “Taş Bebek, Ala Geyik, Boş Beşik” efsanelerinin içerisinde geçen şiirlerin ağıt yüklü olduğu bilinmektedir.

Geçmiş dönemlerde gelinlerin çocuklarının olmayışından, eşlerinin gurbete yollamalarından ötürü, ağıt yaktıkları bilinmektedir. “Toplumumuzda özellikle soyu devam ettirme görevi erkek çocuğa atfedilmiştir. Bu nedenle ailede erkek çocuğun olmaması da bir sorun olarak görülmüştür. Çocuksuzluğun yanı sıra erkek çocuğun olmamasından da kadın sorumlu tutulmuştur. Bu durumu yaşayan kadınlar da dertlerini ağıtlara sığınarak anlatmışlardır.” (Besler, 2022: 128). Günümüzde ağıt yakma geleneğin hâlâ var olduğu görülmektedir. Özellikle kırsal alanlarda insanların üzüntülerini dile getirme biçiminin ağıt şeklinde olduğu görülmektedir. Ağıtçı kadınların varlığı ise en çok geçmiş dönemde kalmıştır. Günümüzde artık ağıt yakmak için paralı kişilerin tutulduğu çoğunlukla görülmemektedir. Ölümlerinin ardından tutulan yas süresi ise artık kısalmıştır.

4.3.7. Ölü Yemeği

Ölen kişinin hayrı adına yemek dağıtılması Anadolu'nun hemen her kesimde yapılmakta olan bir âdettir. Genellikle sevap olduğu düşüncesi ile yapılan bu gelenek günümüzde artık çok fazla yapılmadığı genellikle ölen kişinin hayrı için maddi açıdan yardımın yapıldığı görülmektedir. Geçmiş dönemlerde ise ölen kişinin adına yemek pişirilerek komşulara, ihtiyaç sahiplerine hayır amaçlı dağıtılmaktadır. Eski Türklerde ölünün ardından verilen yemeğe “ölü aşısı” denilmektedir. “Törenlerin diğer bir boyutunda yeme içme geleneği yani ölü aşısı diye tabir edilen yemek sunulması meselesi de bu törenlerin söz konusu ifade edilen sosyal bir organizasyon olduğunun somut bir örneğidir. Bu geleneğin günümüze kadar geldiğini çok rahat gözlemleyebiliyoruz; gerek cenaze merasimlerinde gerekse anma törenlerinde yemek verme geleneğinin fenomeni tabii ki ilk devirlerdeki aş verme törenleridir.” (Ersoy, 2016: 10). Günümüzde de ölü yemeği verme, ölü yemeği yeme gibi âdetlerin yapılmaya devam ettiği görülmektedir. Derleme bölgesinde ise ölünün ardından kırk gün yemek yapılarak dağıtma âdeti vardır. Yapılan yemeğin ev sahibinin yemediği komşulara, fakir insanlara dağıtıldığı söylenmektedir. Ölen kişinin evinde kırk gün pişen yemeğin ölünün rızkı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ölen kişinin mutfağından tabak, çatal, kaşık gibi eşyalarının çıkartılması da bölgede yapılan bir âdet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölü yemeğinden yemenin hem ölen kişiye hem de yemeği yiyen kişiye sevap olduğu söylenmektedir.

“Ölünün üç gün yemeğini çıkartırdık, bir parça ekmek bir de evde ne bişirmişsek bi tabakta o, onu işte bi komşuya verirdik derdik bu ölünün yemeğidir üç gün yapardık.” (K17).

“Kırk gün işte bir tabakta onun rızkıdır derlerdi, onu tutun dağıtın derlerdi veya evinden bi kaşık bi çatal çıkartın, birilerine verin.” (K18).

“Ölü yemeği yemek sevap, tok olsan bile derler sevap hiç değilse bi kaşık al, ya ölünün sevabına herhâlde.” (K18).

“Evelten kırk gün bi tabak yemek bi de ekmek onu devamlı fakirlere verirlerdi.” (K21).

Bugün kırsal alanlarda ölünün arkasından komşulara, yakın akrabalara, ihtiyaç sahiplerine yemek yapılarak dağıtıldığı görülmektedir. Ancak bölgedeki kırk gün yemek yapma âdetinin günümüzde artık olmadığı söylenmektedir. İyi günde ve zor günde birlik, beraberliğin, dayanışmanın sembolü olan bu gelenekler zamanla unutulmuş ve kalkmıştır.

4.3.8. Ölü Anma Günleri

Ölünün ardından belli bir yıl dönümleri yapılmaktadır. Bölgede ise kırkıncı gün ölüyü anma günü yapılmaktadır. Baktığımızda doğum âdetlerimizde yeri olan kırk mevlidi ölünün kırkıncı gününde de okutulan bir gelenek olduğu görülmektedir. Genellikle bu özel günlerde Kur'an okunur, vefat eden kişinin adı dualarda anılmaktadır. Bölgede kırk güne kadar yemek pişirilmenin ardından kırkıncı gün mevlit okutularak köylü halk eve davet edilmektedir.

“Ölünün, ölüm yıl dönümünde mevlit okutulur şimdi yedisinde, kırkında, senei devriyesinde okutuluyor.” (K23).

“Kırk mevlidini okuturlar, kırk yemeğini verirler. Davet edilirdi köylü herkes gelirdi evde yerdı.” (K27).

“Ölünün kırkı oldu mu kırk yemeği yapardık şimdi yok o zaman bizim köylerde yemek yaparlardı onu heyir yapardık köyleri çağırırdık yedirirdik.” (K17).

“Bu köyde kırkıncı gün ölüyü anarlardı yani bizim köyde böyleydi. Yemek vermeyecekse eğer camide mevlit okutulurdu. Genellikle cuma namazından önce mevlit okunur sonra namaz kılar dağılırdık. Eğer yemek verilecekse de evde mevlit okuturlardı.” (K31).

“Ölünün yıl dönümü yapılır Kur'an okunur mevlit okunurdu.” (K13).

Bölgede ölenin kırkı çıktıktan sonra evde pişirilen yufka ekmeğin arasına helva koyularak köye dağıtıldığı eski bir âdet olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde bu âdetin artık yapılmadığı sadece mevlit okutularak ikram verildiği söylenmektedir.

“Ölenin de kırkı vardı, kırkıncı gün olunca o zaman asla yemek yoktu helva vardı helvayı kavururlardı böyle hazır helvalar yok mu onlar işte ya yufka ekmeğe ya da çekme ekmeğe sarıp verilerdi. Bi de böyle sepete ya da kovaya bırakilerdi ev ev, köyü dolanilerdi o bir parça ekmekle helvayı dağıtıyorlardı. Bak şimdi bu yoktur artık bu âdet.” (K18).

Ek- 37: Mevlid Lokumu ve Ölü Adına Hediye

“Bizim burada vasiyet önceden farklıdı diyem ki benim bi ineğim var yüz kişiye yüze böler dağıdırlardı. Şimdi yok kalktı bu gelenek.” (K22).

“Üç gün sonra köylüler imama gelirler derler ne yapcaz. O da vasiyeti varsa yerine getirin derdi yoksa atmış bir gün oruç kefareti, on gün yemin kefareti verin fide olarak. Borçları varsa verin diye telkinde bulunurdu.” (K31).

Günümüzde genellikle ölünün seneyi devrinde mevlit okutularak lokum, şeker dağıtılmaktadır. Bugün camilerde de yapılan bu âdet canlılığını korumaya devam etmektedir. Geçmiş dönemlerde ölünün hayrı için verilen yemeklerin günümüzde çok fazla yapılmadığı görülmektedir. Sadece mevlit okutularak hazır olarak paketlenmiş lokum ve ölünün anısına Kur'an gibi hediyeliklerin verildiği görülmektedir. Günümüzde dağıtılan bu hediyeliklerin geçmiş dönemlerde olmadığı söylenmektedir. Bununla birlikte bazı kırsal bölgelerde ölünün yıl dönümü için hazır yemeklerin, hazır tabaklarda çevre komşulara dağıtıldığı da görülmektedir. Bölgede geçmiş dönemlerde vasiyet konusunun da mutlaka olduğu görülmektedir. Genellikle kırsal alanda yaşam olduğu için tarla, mal, hayvan gibi konular üzerinden vasiyet paylaşımı gerçekleşmektedir.

SONUÇ

Kültür, bir milleti diğer bir millettten ayıran önemli bir unsurdur. İçerisinde barındırdığı edebiyatı, oyunları, müziği, gelenek ve görenekleri ile milletler arasında bütünleştirici bir özelliğe sahiptir. Folklor da bir milletin kültürünü içine alan, yelpazesi oldukça geniş bir bilim dalıdır. Halkı kapsayan her unsur, folklorun konularını oluşturur. İnsan yaşamının hemen her alanında var olan gelenek ve göreneklerimiz, geçmiş ve gelecek arasında yaşanan ürünler, nesilden nesle dil aracılığı ile taşınır. Bu bağlamda derleme çalışmaları da halk kültürünün unutulmaması adına yapılan önemli bir bilgi toplama çalışmasıdır.

Hayatın içerisinde belli başlı birtakım önemli dönemler bulunmaktadır. Bunlar doğum ile başlayarak evlilik ile devam eder ve ölümle son bulmaktadır. Geçmiş dönemden günümüze kadar bu aşamalarının içerisinde birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Bazı gelenekler günümüzde aynı değerini koruyamayıp kaybolmuş bazıları ise farklı şekillere bürünerek değişiklik göstermiştir. Kimi âdetler unutulmakta kimi âdetlerin yerine de yenileri eklenmektedir. Bugün Anadolu'nun hemen hemen her bölgesine baktığımızda geçiş dönemi aşamaları içerisinde farklı âdetlerin uygulanmakta olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bazı kültürel âdet hâline gelen uygulamalarımız geçmiş dönemlerden bugüne kadar varlığını aynen sürdürmüş olsa da çoğunlukla eski anlamını ve içinde barındırdığı değerini koruyamamıştır. Bugün değişen ve gelişen hayat şartları buna sebep olarak gösterilmektedir. Dönemler değiştikçe insanlarda da birtakım fikirler değişmiş ve eski samimiyetler ne yazık ki kalmamıştır. Tez çalışmasına konu alınan bu husus Dedeyolu Köyü sahasında doğum, evlenme ve ölüm aşamaları içerisinde ele alınmıştır.

Doğum, insan için en unutulmaz anlardan birisi olmaktadır. Hayatın her alanında doğuma olan kutsiyet önemini korumaya devam etmektedir. Doğum geleneklerimiz ise geçmişten günümüze kadar varlığını sürdürerek gelmektedir. Doğum aşamasında genellikle doğumların köy içerisinde bir ebe tarafından gerçekleştiği belirtilmektedir. Günümüzde hastanelerin ortaya çıkması ile köyün ebesi dediğimiz kişiler zamanla tarihe karışmaktadır. Genellikle kırsal alanlarda maddi yetersizliğin doğurmuş olduğu bazı hususlar yaşantılara yansımış ve bu uygulamalar zamanla âdet hâline gelmiştir. Tıbbi müdahalelerin genellikle inanış, dinî ve halk hekimliği kökenli olduğu görülmektedir. Geçmiş dönem Anadolu insanının bilgisi ve aktarımı ile kültürel zenginliğimize katkı veren bu bilgiler tezde ele alınmıştır. Doğum sonrasında meydana gelen birçok uygulamaların günümüzde birtakım değişikliklere uğrayarak yeni kalıplara girildiği tespit edilmiştir. Genellikle âdet hâline gelen bazı değerlerimizin günümüzde anlamını ve önemini yitirerek kaybolduğu görülmüştür.

Düğün öncesi genellikle evliliğe adım için ilk aşama olarak görülmektedir. Derleme sahasında daha çok görücü usulü evliliğin ön planda olmasıyla beraber farklı evlenme biçimlerinin de varlık gösterdiği görülmüştür. Görücülük hususu kırsal alanlarda devam eden bir âdet olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Köyden kente nüfus artışı ile sosyal hayatın değişim göstermesi, iletişim şeklinin farklı boyutlara ulaşması artık insanların birbirlerini tanıyarak ve severek evlilik yapmalarına neden olmaktadır. Geçmiş dönemlerde meydana gelen görücülük

hususu günümüzde yerini flört tipine bıraktığı tespit edilmiştir. Geçmiş dönemlere baktığımızda düğün esnasın da uygulanmakta olan geleneklerimizin insanlar için belli bir samimiyet içerisinde meydana geldiği görülmektedir. Ailenin varlığı ve konumu her zaman yerini korumuştur. Yardımlaşma, komşuluk, hediyeleşme gibi kavramlar geçmiş dönem gelenek ve göreneklerimiz içerisinde daha değerli ve anlamlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde yapılan çoğu uygulamalarda Batı esintisi olduğu ve bunların zamanla âdet hâlini aldığı görülmektedir. Bu etkilenme günümüzde moda adı altında varlığını sürdürmektedir. Günümüzde düğün salonları daha fazla tercih edilmekte, üç gün üç gece süren eski köy düğünlerinin canlılığını yitirdiği görülmüştür. Geçmiş dönemlerde düğün, kına gibi önemli gecelerde oynanmakta olan köy seyirlik oyunların günümüzde unutulurak rafa kaldırıldığı tespit edilmiştir. İnsanlar arasında samimi ortamların öncüsü olan bu oyunlar günümüzde artık oynanmayarak unutulmaya yüz tutmuştur. Düğün sonrasında gerçekleşen pek çok âdetin günümüzde modern çağa ayak uydurularak farklılaştığı ve bazı değişikliklere uğrayarak varlığını devam ettirdiği görülmüştür.

Hayatın son basamağı olan ölüm aşamasında, içerisinde meydana gelen âdetler ile Türk kültürü içerisinde önemli bir geçiş dönemi olmaktadır. Geçmiş dönem insanların cenaze geleneğine büyük önem ve değer verdikleri tespit edilmiştir. Cenazeye sahip çıkma, birlik beraberlik içerisinde olma, yardımlaşma gibi hususlar geçmiş dönemlerde baskın olarak karşımıza çıkmaktadır. Taziye evindeki yas ortamının herkes için aynı hassasiyeti içerdiği, dayanışmanın göstergesi olan taziye yemeklerinin geçmiş dönemlerde mutlaka yapıldığı görülmektedir. Yemek kültürü geçiş dönemlerinin her aşamasında yardımlaşmanın, sevincin ve hüznün sembolü olmuştur.

Halk bilimin konuları içerisinde yer alan hayatın dönüm aşamaları, her biri kendi içerisinde Türk kültürümüzü yansıtan pek çok âdeti barındırmaktadır. Bu geçiş dönemleri içerisinde bir milletin kültürel kimliğinde belirleyici rolde olan uygulamalar bulunmaktadır. Her yörenin farklı şekilde gelenek ve görenekleri vardır. Bu unsurlar millî değerlerimiz açısından önem teşkil etmektedir.

Elde ettiğimiz bulgular ile geçmişten günümüze geçiş dönemi aşamaları içerisinde varlığı kabul edilen geleneklerimizin günümüzde devam ettiği ancak içerisinde var olan bazı âdetlerin unutulduğu, bazılarının yerine ise yeni âdetlerin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Kırk bir sözlü kaynak şahıstan elde edilen malzemeler, görüşme ve gözlem metoduna uyularak belli bir tasnife göre değerlendirilmiştir. Çalışma ile unutulan âdetlerin ortaya çıkarılması, benliğimizi oluşturan kültürel unsurların günümüz yaşantısı içerisinde değer bulması sağlanmaya çalışılmıştır.

SÖZLÜK

Alma: Elma
Belek: Kundak
Buncuk: Azıcık
Bibi: Hâlâ
Çağa: Çocuk
Çalım etmek: Küsmek
Çehre vurma: Surat asma
Çıra: Lamba
Çit: Oyalı Başörtü
Çitik: Serçe parmak
Debelet- : Yuvarla-
Dığasken: Lohusa kadın
Emi: Amca
Eseret: Bilerek
Eskeri: Fazla
Eşir: Dua
Fanya: Yelek
Gardaş: Kardeş
Geyrek: Kaburganın alt kısmı, böbrek
Göküs: Göğüs
Güveg: Damat
Gırnata: Kılarnet
Halbur: Eleme aleti
Hasavan: Beyaz büyük örtü
Haşır: Yeni
Havul/Avul: Balkon
Hedik: Buğday
Herif: Erkek
Höllük: Kundaklama işlemine verilen ad
İg: Yün eğrilen alet
Kab: Tabak
Kevgir: Süzgeç
Köçek: Çalgı eşliğinde oynayan, kadın kılığına girmiş erkek
Kuvag: Kepek
Makat: Uzun tahta koltuk
Maymak: Eğri
Mazge: Rahim
Merek: Hayvan barınağı
Nişe: Nişasta
Örken: İp
Patıska: Kumaş çeşidi
Pekle-: Temizle-
Sini: Tepsi

S n k: Dam,  atı
Şirin: Şerbet
Tas: Köse
Te ir: Le en
Tevek: Dal
Tiv: Tüy
T lbent: Oyalı yazma
Yerig: K  tik

KAYNAKLAR

a.) Sözlü Kaynaklar

Adı Soyadı, Doğum Tarihi/Yeri, Tahsili, Mesleği, Kimden   rendi i, Derleme Yeri/Tarihi

- (K1): Adalet T K, 1962/Sivrice,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 09.09.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü.
- (K2): Ayşe G R, 1946/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 22.08.2022/ Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K3): Emine AKTAŞ, 1934/Sivrice,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 17.01.2020/Elâzığ Merkez
- (K4): Firdevs KOÇAK, 1950/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 23.08.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K5): Hatice AKTAŞ, 1974/Elâzığ,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 05.09.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K6):  smail AKTAŞ, 1956/Sivrice,  lkokul mezunu, Nakliyat ı, Büyüklerinden, 11.09.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K7): Nadire BURUNSUZ, 1949/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 21.08.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K8):  zcan ÖKSÜZTEPE, 1965/Elâzığ,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 13.09.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K9): Pembe KOÇAK, 1946/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 26.08.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K10): Saadet CENG Z, 1971/Sivrice,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 09.09.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K11): Saniye AKTAŞ, 1955/Sivrice,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 01.06.2024/ Elâzığ-Sivrice-Dedeyolu Köyü
- (K12): Sevim POLAT, 1972/Sivrice,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 09.09.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K13): Songül AKTAŞ, 1965/Elâzığ,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 31.05.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K14): Talibe KOÇAK, 1938/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 03.09.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K15): Türkan POLAT, 1932/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 13.09.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K16): Zeliha POLAT, 1956/Sivrice,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 09.09.2022/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K17): Zehra KARABUDA , 1964/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 20.04.2024./Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K18): Elif EKMEN, 1974/  me,  lkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 20.04.2024/Sivrice Dedeyolu

Köyü

- (K19): Necmiye GÜR, 1961/Şintil, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 21.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K20): Emine DİLLER, 1959/Sivrice, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 22.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K21): Necibe KÖYMEN, 1955/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 22.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K22): Cebirail KÖYMEN, 1962/Sivrice, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Büyüklerinden, 22.04.2024/ Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K23): Esin AKTAŞ, 1971/Akçakiraz, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Büyüklerinden, 26.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K24): Gülsen GÜR, 1955/Sivrice, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 28.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K25): Edeviye DİLLER, 1946/Sivrice, Okuryazar değil, Ev Hanımı, Büyüklerinden, 28.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K26): Nevin ÖZDEMİR, 1964/Sivrice, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 28.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K27): Ayşe AKARSU, 1960/Sivrice, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 28.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K28): Ebru AKARSU, 1989/Sivrice, Üniversite Mezunu, Kuaför, Büyüklerinden, 28.04.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K29): Neslihan DİNCER, 1988/Elâzığ, Üniversite mezunu, Öğretmen, Çevresinden, 12.04.2024/Elâzığ Merkez
- (K30): Pembe YENEROĞLU, 1952/Sivrice, Okuryazar değil, Ev hanımı, Büyüklerinden, 27.05.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K31): Fethi AKTAŞ, 1964/Sivrice, Lise mezunu, Emekli İmam, Büyüklerinden, 01.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K32): Aydın AKTAŞ, 1966/Sivrice, Üniversite Mezunu, Makinist, Büyüklerinden, 01.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K33): Ahmet AKTAŞ, 1960/Sivrice, Lise Mezunu, Emekli Astsubay, Büyüklerinden, 02.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K34): Mehmet AKTAŞ, 1954/Sivrice, İlkokul mezunu, Emekli işçi, Büyüklerinden, 02.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K35): Zübeyde BİÇER, 1972/Sivrice, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 02.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K36): Esra AVCU, 1977/Sivrice, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Büyüklerinden, 01.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K37): Süreyya OKCİYANLI, 1979/Elâzığ, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 04.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K38): Gülhan AKTAŞ, 1966/Elmapınarı, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Büyüklerinden, 04.05.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K39): Mahmut AKTAŞ, 1982/Sivrice, Üniversite Mezunu, Maden Mühendisi, Büyüklerinden, 01.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü
- (K40): Gözde KARAÇALI, 1994/Elâzığ, Üniversite mezunu, Ev hanımı, Çevresinden, 17.05.2024/Elâzığ Merkez
- (K41): Naşide GÜMÜŞ, 1950/Sivrice, Lise Mezunu, Ebe, Büyüklerinden, 20.06.2024/Sivrice Dedeyolu Köyü

b.) Yazılı Kaynaklar

- Aça, M. (2013). Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: “Tuzlama”. *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (52), 93-100.
- Akarpınar, R. B. (2006). Mevlid Törenlerinin Yapısı. *Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 12(7), 38-63.
- Akyüz, J. (2005). Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan “Mehir” Hakkında Bazı Düşünceler, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37(24), 213-230.
- Alay, O. (2016). Bingöl’de Evlenme Âdetleri. *Türkisch Studies*, 4(11), 67-90.
- Albayrak, A. ve Arıcı, İ. (2007). Elâzığ’da Taziye Geleneği. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(12), 33-44.
- Alptekin, A. B. (2012). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alpyıldız, E. (2020). Evlenme Geçiş Dönemi Geleneğine Müzik Davranışları Açısından Bakış: Gelin Ağlatma-Alma-İndirme Havaları Örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(12), 267-277.
- Altaş, B. (2018). Kutlama ve Armağanlarca Kuşatılan Annelik: Diş Buğdayı, Baby Shower ve Annelik Eksenindeki Diğer Ritüeller. *Mediterranean Journal of Humanities*, (2), 1-31.
- Arslan, A. A. (2006). Amerikan Kızılderili Şamanizmi ile Orta Asya-Sibirya Türk Şamanizm’inin Benzerlikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 22-38.
- Arslan, A. (2018). Geleneksel Unsurların Organizasyon Şirketleri Tarafından Kullanımı. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(5), 347-362.
- Artun, E. (2008). *Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Artun, E. (2009). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Ashırkhanova, K. (2019). Kazakistan’da Halk Hekimliği. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Niğde*.
- Aslantaş, M. (2021). Sosyal Medya Kullanımının Düğün Fotoğrafçılığına Etkisi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 1-20.
- Avcıoğlu, İ. (2023). Türk Kültüründe Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Tahmin Edilmesine Yönelik İnanışlar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 636-649.
- Azar, B. ve Anarbekova, V. (2018). Gelenekten Gelenlerle Palu Düğün Âdetleri. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (1), 433-448.
- Balık, H. (2019). Modern Dönemde Taziye Geleneği: Taziye Evleri (Batman Örneği). *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya*.
- Balkaya, A. (2016). Kars’ta Doğum Âdetleri. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks.*, 2(8), 183-197.
- Balta, N. (2013). Gaziantep’te Çocuklara Ad Verme Geleneği. *Folklor/Edebiyat*, 76(19), 195-206.
- Baydemir, H. (2009). Özbekistan’da Ölüm Âdetleri. *Journal of Turkish Studies*, Vol. (4), 662-683.
- Baysan, M. (2020). Kütahya’da Geçmişten Günümüze Doğum Âdetleri: Bir Gelenek Olarak Doğru Yatağı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 265-283.
- Beğiç, H. N. (2022). Anadolu Nazar İnancı ve Nazarlıklar. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, (5), Özel Sayı 3, 70-187.
- Berkli, Y. (2013). Azerbaycan-Bakü’de Bulunan İnsan Heykel Biçimli Mezar Taşları ve Orta Asya-Azerbaycan- Anadolu İlişkisi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (61), 27-42.
- Besler, M. (2022). Anadolu Sahası Ağıtlarında Gelin. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya*.
- Biray, N. (2015). Defin Sonrası Uygulanan Gelenekler. *Aile Yazıları/7. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, (8), 226-267.
- Bolçay, E. (2011). Erzurum’da Doğum Öncesi, Doğum Sonrası ve Çocukluk Dönemiyle Alâkalı Gelenekler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2(19), 587-600.

- Bolçay, E. (2014). Erzurum’da Cenaze Gelenekleri. *Türkbilig*, (28), 111-118.
- Boratav, P. N. (1978). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yay.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat 1*. Adam Yay.
- Büyükokutan Töret, A. (2022). Geleneksel Kırklama Uygulamasından Bebek Spa Merkezlerindeki Kırk Banyosuna Evrim. *Türk Kültürü Dergisi*, 1(15), 17-33.
- Coşgun, M. (2012). Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, (1), 837-850
- Çakır, H. (2013). Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Faktörler Çerçevesinde Erken Evlilikler: Ankara Pursaklar Örneği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara*.
- Çelik, G. (2023). Küreselleşme Bağlamında Türk Halk Kültürünün Ticarete Dönüşmesi: Göbekbox, Kırklama Setleri ve Fal Uygulamaları. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (19), 60-75.
- Çeliker, G. ve Genç, M. (2019). Isparta Evlenme Âdetleri. *Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, (12), 172-185.
- Çetindağ, G. (2007). Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme. *Millî Folklor Dergisi*, (76), 218-231.
- Çetindağ Süme, G. (2015). Halk Anlatılarında “Olağanüstü Biçimde Hamile Kalma” Motifi Üzerine Bir Değerlendirme. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol. 6, Issue: 20, 135-151.
- Çetindağ Süme, G. (2019). Köroğlu Destanı’nda Mezar Motifinin Sembolik Değerleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 42(6), 16-228.
- Çıblak Coşkun, N. (2004). Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (15), 103-125.
- Çıblak Coşkun, N. (2011). Mersin’de Doğumla İlgili Âdetlerin Halk Hekimliği Yönünden İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 3(1), 1-12.
- Çınar, M. (2016). Tanrı’ya Bağlanma Tarzı ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (45), 313-338.
- Çobanoğlu, Ö. (2008). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Ak Çağ Yayınları.
- Deniz, Ç. ve Görak, V. (2018). Çocuklarda Tuvalet Eğitimi ve Kullanılan Yöntemler. *Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, (1), 59-64.
- Deniz, T. ve Kocakaya E. (2023). Kültürel Miras Kapsamında Safranbolu’da Geleneksel Doğum Âdetleri. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, (1), 18-34.
- Dikici, E. ve Şener, B. (2022). Erzincan Düğün Geleneklerinde Değişim. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(13), 409-420.
- Dinç, A. (2004). Gagauz Folklorunda Ölüm. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 25(11), 89-106.
- Dirik, M. (2021). İslam Hukuku Açısından Nişanı Bozma Tazminatı. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, (13), 107-137.
- Dülger, C. (2019). İzmir Ödemiş’te Kına Gecesi Âdetleri. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(2), 53-68
- Ekici, M. ve Fedakâr, P. (2014). Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu. *Millî Folklor Dergisi*, 101(13), 40 - 50.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Ergin, M. (2001). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergöz, R. (2019). Bitlis’te Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm). *Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ardahan*.
- Ertan, M. H. (2012). Sosyolojik Açıdan Batman ve Yöresindeki “Taziye Geleneği” ve Bu Geleneğin Anadolu Taziye Kültürü ile Karşılaştırılması. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 949-962.

- Ersoy, R. (2002). Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller. *Millî Folklor*, 54(14), 6-101.
- Esen, R. (2019). Türkiye’de Evlilik Ritüelleri: Niğde Örneği. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde*.
- Gökdağ, B. A. (2012). Bir yemin olarak evlilik törenleri ve evlenmeyle ilgili pratikleri ifade ederken kullanılan kelimelere dair: beşik kertmek, söz kesmek, nikâh kıymak, *Karadeniz Araştırmaları*, (33), 109-116.
- Gökyay, O. Ş. (1976). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Gülensoy, T. (2002). *Manas Destanı (Türkiye Türkçesiyle)*. Ankara: Akçağ Yay.
- Gümüş, İ. (2019). Bir kültür ekonomisi dönüşüm serüveni: ‘okuntu’dan ‘e-davetiye’ye. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 227-241.
- Güngör, H. (2006). Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri*.
- Güvenç, A. Ö. (2009). Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (41), 85-97.
- Güzeloğlu, Cemile. (2017). Kazakistan’da Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı: Doğum, Düğün, Ölüm Âdetleri. *Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan*.
- Haşhaş, S. (2020). Gelin Alma Havaalarındaki Müzikal Özellikler. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 2(6), 14-34.
- Irmak, Y. (2016). Doğumdan Ölüme Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(6), 113-132.
- Kahramanca, H. (2015). Sakarya’da Yaşayan Gürcülerde Evlenme Geleneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu*.
- Kalafat, Y. (2001). Kerkük Yöresi Türkmenleri ve Türkmen Halk İnançları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (130), 171-185.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karaaslan, M. (2011). Kaşkay Türklerinde Doğum Çevresinde Gelişen İnanç ve Pratikler. *Journal of Turkish Studies*, Vol. 6/3, 1435-1448.
- Karabulut, G. (2023). Sivas Kangal İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm). *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas*.
- Karaca, N. T. ve Üçer, M. (2016). “Beşik-Eşik-Keşik” ya da Sivas Sözel Kültüründe Ölüm. *Folklor/Edebiyat*, 85(22), 23-50.
- Karaca, N. (2016). Sivas Evlenme Geleneği İçinde “Gelin” Kültürü ya da Kadının “Eşik” Durumu. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (40), 105-136.
- Karagöz, E. (2016). Başkurt Türklerinin Doğum Düğün ve Cenaze Merasimlerinden Bazı Tespitler. *Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri*, (3), 199-204.
- Karakaş, R. (2012). Diyarbakır’da Bebeğin İlkleri: Hedik, Köstek Kesme Törenleri ve Çocuklara Yönelik Halk Hekimliği Uygulamaları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (16).
- Karakaş, R. (2013). Diyarbakır’da “Kırklı” Kavramı ve “Kırk Çıkarma” Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 59-75.
- Karataş, Y. (2023). Türk Kültüründe Ağıt Yakma Geleneği ve Kayseri’nin Ağıtcı Avşar Kadınları. *Eurasian Journal of Music and Dance*, (22), 20-36.
- Kardaş, R. G. (2020). *Medeniyet Değerlerimiz Halk Kültürü*. İstanbul: Ravza Yay.
- Karimova, R. (2017). Müslüman Tatarlarda ve Kreşinlerde (Hristiyan Tatarlarda) Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm). *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim*

- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kaya, T. (2019). Gelin-Kaynana İletişiminin Niteliğini Belirleyen Kültürel Etmenler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(6), 185-204.
- Kılıç, Y. ve Eser, E. (2018). Lohusalık Sendromu (al ana/alkarısı/albastı)'nın Eskişehir Yakınoğlu Toplumlarının Kültürlerindeki İzleri: Lilith Gerçeği. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, (5), 29-60.
- Kıyak, A. (2013). Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü ve Elâzığ'daki İzleri. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 23-39.
- Köse, A. (2004). Muş ili Malazgirt İlçesi'nde Anlatılan Masalların Çocuk Eğitimine Katkısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya*.
- Köse, S. (2019). Türk Kültür ve İncasında Mezarlıkta Yeme-İçme Ritüeli: Torunlu Köyü Derneği Örneği. *Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 251-262.
- Kuşdemir, O. F. (2004). Türk Dünyası Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Doğum Motifi ve Dr. Yaşar Kalafat'ın Halk Bilimi Çalışmaları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale*.
- Kuzay Demir, G. (2015). Dede Korkut Anlatımlarından Hareketle Ağıt Türü Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2(15), 195-203.
- Meriç, E. (2020). Mudurnu Folklorunda Doğum Geleneği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu*.
- Mukhtarkhanova, R. (2020). Kazak Türklerinde (Jambıl Yöresi) Doğum Âdetleri. *AHBV Ak-deniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, (1), 88-93.
- Nas, E. (2018). Türk Çeyiz Kültürü Çevresinde Sözsüz İletişim Dili Olarak Gelişen Millî Söz Hazinesi, *Electronic Turkish Studies*, Vol. 13, 991-1005.
- Nuredini, M. (2007). Makedonya'daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir*.
- Ong, W. J., Çev. Banon, P. S. (2013). Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü Teknolojikleşmesi, İstanbul: Metis Yayınları.
- Orucov, A. (2018). Evlenme Gelenekleri: Palu ve Nahçıvan Yöresi Üzerine Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 179-184.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ölmez, Ö. (2008). Türk Folklorunda Ölüm Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya*.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, N. (2016). Midyat'ta Evlenme Geleneği. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Folklor ve Müzikoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya*.
- Özdemir, Fatıma. (2022). İskilip Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm). *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya*.
- Özen, M. ve Özgör, B. (2006). Höllük; Bir Anadolu Gerçeği. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, (2), 131-133.
- Özkan, N. (2023). *Prof. Dr. Bayram Durbilmez'e Armağan -55. Yaş Anısına- Cilt II*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Polat, H. (2023). Sivas'ın Gürün İlçesine Bağlı Yolgeçen ve Güldede Köylerindeki Ölümü Düşündüren İnanç ve Uygulamalar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (9), 55-72.

- Perçemli, V. (2011). Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.*
- Sağlam, L. (2019). Elâzığ Türkmen Alevileri Örneğinde Ölüm Ritüeli. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.*
- Sakaoğlu, S., Aça, M., Ergun, P. (2015). Aile Yazıları/7. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (7), 3-223.
- Samsakçı, Mehmet. (2012). Türk Kültür ve Edebiyatında Tuz ve Tuz-Ekmek Hakkı. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (36), 181-199.
- Sarıkaya, S. (2019). Gösteri Toplumunda Geleneksel Törenlerin Dönüşümü: Doğum, Düğün ve Cenaze Törenleri Üzerine Bir İnceleme. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.*
- Seçinti, M. S. (2014). Gaziantep İslâhiye İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.*
- Sertkaya, B. (2012). Elâzığ Folklorunda Eski Türk İnanışlarının İzleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ.*
- Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlenme Biçimleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27(11), 185-195.
- Solmaz, E. (2018). Özbek Halk Kültüründe Doğumla İlgili Pratikler. *Uluslararası Folklor Akademik Dergisi*, 1(1), 127-136.
- Solmaz, Y. (2023). Telkinin Mahiyeti ve Fıkıhî Açısından Değerlendirilmesi. *Diyanet İlmî Dergi*, 1(59), 193-220.
- Şahin, A. (2019). Bursa Keles Yöresi Ölüm ile İlgili Âdet ve İnanışlar. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.*
- Şen, S. (2006). Türklerde Ad Verme Törenleri, Adların Önemi, Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (6), 153-159.
- Şenocak, E. (2019). Nasreddin Hoca Fıkralarında Ölüm ve Öteki Dünya Algısı. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 17(7), 21-45.
- Şimşek, E. (1991). Ağıtların Halk Edebiyatının Anlatmaya Dayanan Türleri ile Olan Münasebetleri. *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 55-58.
- Şimşek, E. (2003). Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)’ta Evlenme Âdetleri. *Folklor/Edebiyat*, (34), 135-155.
- Şimşek, E. (2017). Ermeni Mezalimini Konu Alan Çukurova Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 16(6), 19-40.
- Şimşek, E. (2017). Türk Kültüründe “Alkarısı” İnanç ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler. *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(5), 99-115.
- Şimşek, E. (2019). “Azrail” İnançının Türk Halk Kültürüne Yansımaları. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 18(8), 11-26.
- Tan, N. (1985). *Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler*. İstanbul: Halk Kültürü Yayınları.
- Tanrikulu, İ. (2017). Diyarbakır’ın Terkan Yöresi Geçiş Dönemleri (Doğum, Sünnet, Evlenme, Ölüm) Âdet ve İnanışlar. *Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan.*
- Tanyıldızı, E. (2015). Elâzığ Halk Kültüründe Doğum Âdetleri. *Journal of Turkish Studies*, Vol. 10, 1067-1084.
- Tanyıldızı, E. (2021). Elâzığ Halk Kültüründe Ölüm Gelenekleri. *Journal of Turkish Studies*, Vol. 16, 2561-2571.
- Tarhan, E. (2023). Geleneğin Sosyal Medya Yolculuğuna Bir Örnek: Diş Hediği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10), 355-366.
- Taş, S. (2019). Tunceli’de Geçiş Törenleri: Doğum, Evlenme ve Ölüm. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ.*

- Teke, E. (2005). Osmaniye’de Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.*
- Tekin, T. (1986). Karahanlı Dönemi Türk Şiiri. *TD-Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri)*, (409), 82-157.
- Temur, N. (2011). Kültürel Bellek Bağlamında Deve Oyunu. *Millî Folklor Dergisi*, (90), 156-163.
- Tulan, A. (2020). İzmir Menemen Bölgesi Doğum Âdetleri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, (14), 51-62.
- Tuna Uysal, M., Tan Eren, G., Şimşek, E. (2019). Sosyo-Kültürel Özellikler Bağlamında Erken Evlilikler: Ağrı Örneği. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 1(9), 349-375.
- Turan, A. (1991). Törellerimizde Kalın (Başlık) Âdeti. *Millî Folklor*, 12(2), 39-42.
- Tuychibaev, S. (2019). Özbek Türklerinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar (Taşkent-Fergana Bölgesi Örneği). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.*
- Uğurlu, S. (2010). Gelenek ve Kimlik İlişkisi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya.*
- Ulusoy, B.İ. (2021). Sivas Yıldızeli İlçesine Bağlı M. Sarıkaya, Karakaya, Kavak ve Belcik Köylerinin Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Sosyal Antropolojik Açidan İncelenmesi. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.*
- Uygur, H. K. (2019). Hayvan Benzetmecelerine Dayalı Deve Oyunlarına Dair Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 145-161.
- Uysal, Y. (2019). Adıyaman Halk Kültüründe Evlilik ve Evlenme Törenleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (46), 179-193.
- Ünal, A. (2017). Kırgız Türklerinde Ölüm ve Ölüm Öncesi İnanışlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 339-351.
- Ünal, A. (2021). Kırgız Toplumunda Geçmişten Günümüze Kalın (Başlık Parası) Geleneği. *Millî Folklor*, 131(17), 47-61.
- Üstünoğlu, K. (2011). Erzurum Düşünlerinde ‘Elma Atma’ Geleneği. *Millî Folklor*, 90(12), 146-155.
- Varvar, M. (2010). Çankırı’da Kına, Nişan ve Düşün Geleneği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.*
- Yakıcı, A. (1991). Düşün kelimesi ve kültürümüzdeki yeri üzerine. *Millî Folklor*, (2), 33-36.
- Yalçın Usal, S. S. (2010). Türklerde Çeyiz Sandığının Kullanımı ve Geleneksel Süslemeleri, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 157-167.
- Yeniay, Ş., Doğan Z., Sancı, A. (2023). Türk Kültüründeki Ölüm Algısının Tabu ve Kaçınma Bağlamında Cenaze Törenlerine Etkileri. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(6), 237-249.
- Yıldırım, Z. (2019). Düünden Bugüne Samsun-Çarşamba İlçesinde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm, Sünnet-Askerlik-Hac). *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.*
- Yıldız, H. (2021). Gaziantep İl Merkezinde Performans Bağlamında Kadın Dans Grupları ve Kadın Orkestraları. *Yegâh Müsiki Dergisi*, 1(4), 97-121.
- Yıldız, A. (2023). Gaziantep Düşünleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.*
- Yılmazçoban, A. M. (2016). Türk Aile Yapısında Evlilik Öncesi Süreç Etkisi Görücü ve Flört Tipi Yapılanma. *Turkish Studies*, 2(11), 1317-1340.
- Yılmaz, Ş. (2020). Kına Gecesi Ritüelinde Anlamsal İşleyiş: Çağrışımlar, Düşünyapılar, Dönüşümler, *Millî Folklor Dergisi*, (125), 163-176.
- Yılmaz, I. (2022). Kültürümüzde Mevlit Geleneği. *Sanat, Edebiyat ve Düşünce Dergisi*, (14), 4-111.
- Yılmaz, M. (2023). Kırşehir Halk İnançlarında ve Hekimliğinde Anne Sütü. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 4(9), 779-793.

- Yılmaz, M. (2023). Mucur'da Nazar İnanışı Etrafında Teşekkül Etmiş Pratikler. *Turkish Studies - Language and Literature*, Vol. 18, 2144-2162.
- Yılmaz, M. (2023). Mucur'da Kırklama Geleneğine Bağlı İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 1(8), 50-77.
- Yaşa, R. (2019). Eski Türk Cenaze Törenlerinde Ölü Yakma Âdeti. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 275-295.
- Zaripova Çetin, Ç. (2007). Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar). *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (43), 1-32.
- Zöhre Eryılmaz, H. (2019). Yaşayan Mit Olarak Doğum Lekeleri: Simgeleri ve Anne-Kadın. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 160-169.

c.) Elektronik Kaynaklar

- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivrice> (01.12.2024).
- <http://www.sivrice.gov.tr/dedeyolu-koyu> (01.12.2024).
- <https://www.livapastacilik.com/> (17. 05. 2024).
- <https://onedio.com/haber/kirk-ucurma-nedir-kirk-ucurma-sepetine-ne-konur-1022361> (21.05.2024).
- <https://www.melekbabyspa.com/> (21.05.2024).
- <https://www.nalanunal.com.tr/> (22.05.2024).
- <https://www.k24kitap.org/anadolunun-kultur-ve-edebiyatinda-uc-ve-uclemeler-977> (27.05.2024).
- <https://www.ceyizdiyari.com/> (29.05.2024).